

BATI ANADOLU MASALLARINDA KURNAZ TİPİ

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Halk Bilimi Programı

Ayşe Nur YILMAZ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ

Ocak 2023

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Ayşe Nur YILMAZ

ÖN SÖZ

Masal, halkın kültürünü ve değerlerini yansıtan zengin bir içeriği olan halk anlatısı türlerinden biridir. Masallar, kültürel değerleri topluma aktarmada kültürel bir araç görevi üstlenir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birçok kültürel değerimiz gibi masal arka planda kalmasına rağmen kültür taşıyıcılığı görevini hâlâ sürdürür. Çalışmamızın alanını oluşturan Batı Anadolu’da da anlatılan masalarda kültür taşıyıcılığı işlevinin çok iyi yerine getirildiğini görürüz. Bu sebeple Batı Anadolu çalışmada coğrafi sınır olarak belirlenmiş olsa da bir kültürel havza olarak yer alır.

Batı Anadolu Masalları’nda kurnaz tipinin işlevlerini tespit edebilmek ve değerlendirebilmek amacıyla hazırlanan bu çalışma giriş, iki ana bölüm ve bunlara bağlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, alanı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölüm “Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve” adını taşır. Bu bölümde, Türk edebiyatının zengin halk anlatısı olan ve araştırmanın konusunu oluşturan “masal” türü hakkında bilgiler verilmiştir. Masalın sözlük tanımlamalarından sonra genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Masal kavramına bağlı olarak işlevleri, tasnifleri, tip ve motif yapıları ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Masal hakkında verilen bilgiler tamamlandıktan sonra kurnaz, kurnazlık ve kurnaz tip olumsuz tiplerden ayrılarak değerlendirilmiştir. İkinci Bölüm “Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi” adını taşır. Bu bölümde, çalışmamızın konusunu oluşturan kurnaz tip, Batı Anadolu Bölgesinde yer alan masallar bağlamında incelenerek değerlendirilmiştir. Değerlendirilmeden sonra kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler, kurnazlık yapmak için başvurulan yöntemler ve kurnaz tipin işlevleri olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Her başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmış ve konuya ait masal metinleriyle birlikte incelenmiştir. “Sonuç” bölümünde çalışmanın genel değerlendirmesi yapılmıştır ve çalışma yararlanılan kaynakların bibliyografyası ile sona ermiştir.

Lisans öğrenciliğimden bu güne kadar desteklerini benden hiç esirgemeyen, daima bilgileriyle yolumu aydınlatan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mustafa ARSLAN’a teşekkür ederim. Tez konumu belirlememde bana yardımcı olan, çalışmanın başından bitimine kadar araştırılmasında, kaynak temini ve yöntem konularında yardımını esirgemeyen, bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren, destekleyici ve teşvik edici tavrıyla kıymetli vaktini bana ayırıp benimle birlikte emek veren kıymetli saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ’ye teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında desteklerini hep hissettiğim, hayallerime ve hedeflerime ulaşma yolculuğumda her zaman yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme ve Osman Görkem KARACA'ya teşekkür ederim.

Ayşe Nur YILMAZ

Aralık 2022

ÖZET

BATI ANADOLU MASALLARINDA KURNAZ TİPİ

YILMAZ, Ayşe Nur

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Halk Bilimi Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ

Ocak 2023, VIII+160

Masallar, Türk kültür geleneğinin geçmişteki izlerini günümüze yansıtarak içerisindeki kolektif bilinci gelecek nesillere aktaran önemli türlerinden biridir. “Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi” adlı çalışmada, kurnaz ve kurnazlık kavramları anlam karmaşıklığı oluşturan olumsuz tip kavramlarından ayrılarak; kurnaz tipin toplumun temel değerleri arasındaki yeri “İşlevsel Yöntem” aracılığıyla öne çıkarılır. Aynı zamanda kurnaz tipin Batı Anadolu Bölgesi’ndeki masal geleneği içerisindeki var oluşu tespit edilir. Bölgedeki masalarda kurnaz tipin yaptığı eylemlerde kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler, kurnazlık yapmak için başvurulan yöntemler, kurnazlığın işlevleri büyük bir önem teşkil eder. Çalışmada, işlev hem metnin bağlı olduğu gelenek içerisinde hem de metnin kendi olay örgüsü içerisinde olmak üzere iki yönlü bir boyut üzerinden ele alınır. Olay örgüsüne yönelik metnin üstlendiği roller metin içi işlev olarak tanımlanırken; geleneğe ilişkin olgular metin dışı işlev olarak tanımlanır. Çalışmanın “Giriş” bölümünde çalışmanın konusu, amacı, alanı ve yöntemi aktarılmıştır. Birinci bölümde, çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. Kavramsal çerçevede, masal ve genel özellikleri, işlevi, tasnifi, kurnaz tipi ve işlevleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Kuramsal çerçevede “İşlevsel Yöntem” incelenmiştir. İkinci bölümde tespit edilen kurnaz tip; kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler, kurnazlık yapmak için başvurulan yöntemler ve kurnazlığın işlevleri açısından sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Sonuç ve Kaynaklar’dan sonra çalışma sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Batı Anadolu, Masal, Kurnaz, Kurnaz Tip, İşlev, İşlevsel Kuram.

ABSTRACT**CUNNING TYPE IN WESTERN ANATOLIAN TALES**

YILMAZ, Ayşe Nur

Master Thesis

Turkish Language and Literature Department

Folklore Programme

Adviser of Thesis: Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ

January 2023, VIII+160

Tales are an essential genre that reflects the traces of Turkish cultural tradition from the past to the present and passes on collective consciousness to future generations. In the study "Cunning Type in Western Anatolian Tales", the concepts of cunning and cunning are separated from the concepts of negative type that produce meaning complexity; The place of the cunning type among the core values of the society is highlighted through the "Functional Method". Simultaneously, the existence of the clever type in the Western Anatolia Region's fairy tale tradition is established. The causes that expose the cunning in the behaviors of the cunning type, the tactics employed to be cunning, and the purposes of cunning are all important in the region's tales. The function is treated in the study through a two-way dimension, both within the book's heritage and within the plot of the text itself. While the plot's responsibilities are stated as in-text functions, facts about tradition are defined as non-text functions. The subject, purpose, field, and technique of the study are all stated in the "Introduction" section of the study. The conceptual and theoretical underpinnings of the study is discussed in the first chapter. The conceptual framework contains information about the story, including its general qualities, functions, classification, cunning kind, and functions. In the theoretical context, the "Functional Method" was investigated. In the second half, the cunning type is determined; the causes that expose cunning, the ways used to execut cunning, and the functions of cunning are classified and investigated. The study concluded with a conclusion and references.

Keywords: Western Anatolia, Fairy Tale, Cunning, Cunning Type, Function, Functional Theory.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİL DİZİNİ	vii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Alanı	5
Araştırmanın Yöntemi	11
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	
1.1 Kavramsal Çerçeve	13
1.1.1. Masal ve Genel Özellikleri	13
1.1.1.1. Masalların İşlevi	17
1.1.1.2. Masalların Tasnifi: Tip ve Motif	19
1.1.2. Kurnaz Tipi ve İşlevleri	28
1.2. Kuramsal Çerçeve	32
BATI ANADOLU MASALLARINDA KURNAZ TİPİ	
2.1. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlığı Ortaya Çıkaran Nedenler	35
2.1.1. Zor Durumdan Kurtulmaya Yönelik Nedenler	35
2.1.2. Zarar Verme İsteğine Yönelik Nedenler	44
2.1.3. Tehlikeyi Sezmeye Yönelik Nedenler	52
2.1.4. Merak Etmeye Yönelik Nedenler	56
2.1.5. Yardım Etme İsteğine Yönelik Nedenler	61
2.1.6. Verilen Görevi Yerine Getirmeye Yönelik Nedenler	66
2.1.7. Âşık Olmaya Yönelik Nedenler	68
2.2. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlık Yapmak İçin Başvurulan Yöntemler	69
2.2.1. Akli Kullanmak	69
2.2.2. Kandırmak ve Yalan Söylemek	84
2.2.3. İş Birliği Yapmak ve Fedakârlık Yapmak	93
2.2.4. Kılık Değiştirmek ve Yer Değiştirmek	95
2.2.5. Nesne Kullanmak	98
2.2.6. Denemek ve Sınamak	102

2.3. Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi ve İşlevleri	103
2.3.1. Metin İçi İşlevler	103
2.3.1.1. Can Güvenliğinin Sağlanması ve Korunması.....	103
2.3.1.2. Mal Güvenliğinin Korunması.....	119
2.3.1.3. Gerçeklerin Öğrenilmesi	123
2.3.1.4. İsteğe Ulaşılması	127
2.3.1.5. Galip Gelinmesi.....	130
2.3.1.6. Sevilen Kişiye Kavuşulması ve Evlenilmesi.....	132
2.3.1.7. İntikam Alınması	135
2.3.1.8. Ders Verilmesi.....	137
2.3.1.9. İyilik Yapılması	139
2.3.1.10. Kötülük Yapılması.....	141
2.3.2. Metin Dışı İşlevler	142
SONUÇ	145
KAYNAKÇA.....	152
ÖZ GEÇMİŞ	160

ŞEKİL DİZİNİ

Harita 1. Batı Anadolu Bölgesi.....	7
Grafik 1. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlığı Ortaya Çıkaran Nedenler.....	147
Grafik 2. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlık Yapmak İçin Başvurulan Yöntemler.....	148
Grafik 3. Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi ve İşlevleri.....	150

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	Aktaran
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve Diğerleri

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

“Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi” başlıklı yüksek lisans tezinde Türk masallarındaki kurnaz tipi ile rol ve işlevleri üzerinde durulmuştur.

Toplum, tarihsel bir süreç içerisinde sınırları çizilmiş bir bölgede yaşayan ve ortak bir unsur etrafında birleşmiş insanlar topluluğudur. İnsanlar tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu bilgi birikimi sayesinde yeni toplumlar kurar, devamlılığı olan bir değişimin içerisine girer. İnsan, ilk zamanlardan beri yaşamını devam ettirebilmek adına toplumu oluşturan diğer bireylerle iletişim kurmak zorundadır. Bu bağlamda iletişim kurarak sosyalleşen insan, bunu kendinin ve kuşağının devamlılığı için yapar. Her toplumun coğrafi şartları, hava koşulları, barınma şekilleri, yeme-içme şekilleri birbirinden farklıdır. Farklılıklardan kaynaklı olarak meydana getirdikleri unsurlar ve çevreyi anlamlandırma şekilleri de birbirinden farklıdır. Kökeni çok eski zamanlara dayanan insan; göçebe olduğu dönemden beri kültür üretmektedir. Kültür, insan üretimidir ve toplumlara özgü bir olgudur.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde kültür: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin; Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” olarak tanımlanır (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 05.11.2022). Kültür, oluşturulduğu toplumdaki insanlara kendine has bir yaşam şekli sunar. Bu sebeple kişiler ve toplumlar kültüre bağlıdırlar, kültürden bağımsız bir biçimde olamazlar. Kültür, toplumunun özelliklerini belirler.

Kültür, kavimlerin geçmişten miras aldıkları ve hayatlarının her alanını düzenleyen maddi-manevi değerler bütünüdür. Millet kavramının temellerinden biri olan kültür, toplumun duygu ve düşüncelerinin, dünya ve unsurlarını anlama ve anlamlandırma sistemlerinin, var olma ve geleceğe taşınma kaygılarının insan ve doğa gerçeğinin birleşmesiyle şekillenmiştir. Bu bağlamda kültür ve insan arasında karşılıklı faydaya dayanan bir ilişki vardır. Kültür, aidiyet duygusuyla kendisine bağlı insanları enstrümanlarıyla korur ama nesilden nesile aktarımında ise insana muhtaçtır. Bu birliktelik, kültürden ziyade insanın menfaatinedir. Bir kültür dairesine bağlı olmak, beşeri yaşamını devam ettiren insanın işini kolaylaştırır, kendini güvende hissettirir

(Çelepi, 2016: 16). İnsan; toplumun duygu ve düşüncelerini, evreni anlama ve anlamlandırma sistemlerini geleceğe aktarırken meydana getirdiği sözlü kültür ürünlerinden faydalanır. Bu süreçte oluşan ürünlerin tamamı kültürel ortamın eseridir. Yani denilebilir ki bir sözlü kültür oluştuğu kültür çevresine görünmez bir bağ ile bağlıdır.

Her toplumun sadece kendi bireyleri ile birlikte meydana getirdiği kendine has bir bilgi birikimi vardır. Toplumun ortak tarihini anlatan aynı zamanda gelecek için temel oluşturan değerler “kültürel miras” olarak adlandırılır. Bir toplumun kendi değerlerine sahip çıkarak koruması ve kültürünü gelecek nesillere bozulmadan aktarabilmesi için diğer toplumlardan farklı olması gerekir. Günümüzde giderek küreselleşen dünyada toplumların kültürel mirasını koruması oldukça önemli bir mesele olarak görülür.

Küreselleşmeyle dünyanın tek bir mekân haline getirilmesi ve kültürün küresel düzeyde bölünmez, bütünlüklü kabul edilmesi farklı toplumlar arasındaki etkileşimin artmasına bağlanırken küresel kültür, milli kültürlerin başka kültürlerle iç içe geçerek farklı biçimlenmeleri olarak kabul edilir (Arslan, 2006: 9). Küreselleşme, toplumların yüzyıllardır deneyimlediği ve biriktirdiği kültürel miraslarını gelecek kuşaklara aktarmaya engel olur. Engellemeler ise toplumun kültürünü, dilini, kültürel mirasını yıpratarak zamanla yok eder.

Kültürel değerlerin korunmasına ve aktarılmasına önem veren UNESCO, kurulduğu tarihten bu yana kültürel miras için çeşitli uluslararası koruma programları hazırlamıştır. Uluslararası koruma programları sayesinde bir toplumun kültürel mirası hem dünya üzerinde hem de toplum içerisinde kendi konumunu gösterir. Kültürel mirası korumak ve küreselleşmenin önüne geçmek adına hazırlanan bir koruma programı da 17 Ekim 2003 tarihinde imzalanan UNESCO bünyesindeki “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”dir.

Sözleşmede Somut Olmayan Kültürel Miras; “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımadıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçları, gereçler ve kültürel mekânlar” olarak tanımlanır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (Oğuz, 2018: 203).

Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi, küreselleşmenin meydana getirdiği tektipleşme ve geleneksel kültürlerin başka kültürlerden etkilenmesini önlemek amacıyla “koruma” kavramını önemle vurgular. Sözleşmede “koruma” şu şekilde ifade edilir: “koruma terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dâhildir” (Oğuz, 2018: 61). “Somut Olmayan Kültürel Miras”, dondurmaktan korumayı, yaşatarak aktarmayı amaçlar.

Somut Olmayan Kültürel Miras beş alanda belirir.

- a. Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar.
- b. Gösteri sanatları.
- c. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler.
- d. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar.
- e. El sanatları geleneği.

Sözlü gelenekler ve anlatımlar içerisinde yer alan ürünler; mit, destan, masal, efsane, halk hikâyeleri vb. halk anlatısı türleridir. Türlerin tamamı meydana getirildikleri dönemlerdeki olayları zihinsel kodlamalar aracılığıyla bugüne taşınır. Bu bağlamda, sözlü kültür ortamındaki önemli olan pek çok unsur yeniden üretilmiş ve bugüne kadar gelerek kendini korumuş olur. Masal da toplumların kültürel kodlamalarının ortaya çıkarılması ve kültürel mirası gelecek kuşaklara taşıması bakımından oldukça önemli bir türdür. Bu bağlamda sözleşme “uluslararası”lığı ile masalı ve masal anlatma geleneğini korur. Bir toplumun masalları o toplumun maddi ve manevi değerleri gibi pek çok şey hakkında bilgi verebilir. İnsan, doğduğu kültür çevresi vasıtasıyla edindiği kültürel kimliği ile birlikte maddi ve manevi değerleri keşfetmeye başlar. Anadolu masallarının zengin kültür unsurları ve çeşitliliği de bize; o bölgede yaşayan toplumun yapısı, örf-adet, gelenek, inanç ve değer yargılarına dair bilgiler verir. Topluma ait unsurları içinde barındıran ve aktaran masallar, halk anlatıları açısından büyük önem taşır. Bir anlatıcı tarafından insanları olağanüstülüklerin olduğu bir dünyaya götüren ve aynı zaman

diliminde hem düşündürüp hem de eğlendirebilen ve pek çok işleve sahip olan masal, Türk toplumunun önemli bir parçasıdır.

İnsanların duygularını, hayal âlemlerini şekillendirerek meydana gelmiş olan masallar aynı zamanda bir kültürel sistemin parçasıdır. Bir kültürel sistemin tam anlamıyla anlaşılabilmesi, o kültürel sistemin bütün anlam ve değerlerinin ortaya çıkarılmasına bağlıdır. Toplumların kültürel özellikleri ise yaşadıkları coğrafyanın tarihi derinliklerinde gizlidir (Timisi, 2007: IV). Türk coğrafyası üzerinde bu güne kadar yaşamış medeniyetlere, meydana gelmiş savaflara ve olaylara bakıldığında ise tüm bunlar Anadolu'nun ortak kültürel özelliklerini oluşturur. Masalarda toplumun sosyal hayatı, kültürü ve değer yargıları gizlidir, bu gizli bilgileri bize yansıtan ise masal karakterleridir. Her karakter kendi içindeki karakter özellikleriyle masalda var olur. Masal karakterlerinin özellikleri içerisinde yer alanlardan biri de kurnazdır. Batı Anadolu Masalları incelendiğinde karşımıza kurnaz, kurnazlık ve kurnaz tip sıklıkla çıkar. Kurnaz tip, olumsuz tiplerden ayrılarak metin içi ve metin dışı pek çok işlevle kendini gösterir.

Araştırmanın Amacı

Masallar toplumun temel değerler aktarma bakımından önemli görevler üstlenirler. Masalların diğer sözlü kültür ürünleri ile arasında bir ortaklık vardır. Bu ortaklıklardan biri sözlü kültür ürünleri arasında benzerlik gösteren tiplerin olmasıdır. Tipler, sosyal ve kültürel açıdan belirgin kalıplaşarak sahip oldukları için anlatıda önemli roller üstlenirler. Çalışmamızın konusunu oluşturan kurnaz tip de bunlardan biridir.

Masallar hakkında çok sayıda kitap, tez ve bilimsel makale hazırlanmıştır. Yapılan masal çalışmaları incelediğinde; bugüne kadar Batı Anadolu Bölgesi masalları hakkında sadece il/ilçe derleme ve bir yöntem belirlenerek inceleme çalışmalar yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Fakat Batı Anadolu masallarında yer alan çoğu zaman toplum tarafından olumsuz tiplerle karıştırılan “kurnaz” tip üzerinden ele alınmamıştır. Masalların içinde yer alan kurnaz davranışlarının belirlenmesi toplumun yapısını anlamak açısından önem taşır.

Çalışmanın amacı, nesilden nesile aktararak, iyi-kötü, doğru-yanlış, olumlu-olumsuz gibi toplum hayatını düzenleyen ve temsil eden değerleri bünyesinde bulunduran masalların içinde yer alan “kurnaz” tipini Batı Anadolu masallarında özelinde ele almaktır. Aynı zamanda kurnaz tipi ve işlevleri incelenirken, kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler ve kurnazlık yapılırken kullanılan yöntemleri de ele almaktır. Bu bağlamda

tarihi çok eskilere dayanan Batı Anadolu'da anlatılagelen masallardaki kurnazlık olgusunun nasıl yer aldığı, neler ifade ettiği, metin içi ve metin dışı hangi rol ve işlevlerde kullanıldığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Alanı

Anadolu, dünya tarihi içinde eski bir medeniyet merkezi ve konumu itibariyle de yüzyıllardır birçok siyasi oluşumun hâkim olmak adına mücadele ettiği bir alan olmuştur. Bu coğrafyanın kültür ve medeniyet tarihi açısından önemi büyük olmakla birlikte çeşitli sebepler nedeniyle de bir kültürel etkileşim alanı olmuştur. Anadolu coğrafyası pek çok etken sebebiyle sürekli bir savaş sahası, bir göç yolu ya da ticaret kolonisi olma özelliklerine sahip olmuştur. Bu durum Anadolu'da kültürlerin birbirlerinden etkilenmelerine zemin hazırlamaktadır (Sarıca, 2007: 1). Savaşlar, göç ve ticaret aracılığıyla toplumlar birbirleri ile etkileşimde bulunmuş ve birbirlerinin etkisi altına girmiştir. Anadolu kendi değerleri ve diğer kültürlerin değerlerini bir araya getirip bunun sonucunda Anadolu kültür ve medeniyeti oluşturarak ortak kültür mirasını meydana getirmiştir. Bu bağlamda Anadolu geçmişten günümüze kadar toplumlar için önemli bir merkez konumunda olmuş ve sürekli göç almıştır. Çeşitli kaynaklar incelendiğinde Batı Anadolu'nun diğer bölgelerden daha fazla göç aldığı görülmüştür. Türk boyları kitleler halinde Anadolu'dan sonra bu bölgeye de göç etmişlerdir, Batı Anadolu'yu tercih etme nedenleri arasında Moğol akınları ve siyasi etkenler gibi pek çok etken bulunur. Bunların sonucunda Batı Anadolu Türk boylarının yoğunlaştığı ve uç şehir hüviyeti gösteren bir bölge olmuştur. Batı Anadolu'ya Oğuzların hemen hemen her boyu yerleşmiştir. Tarihi kaynaklara bakıldığında Oğuz boylarının tam olarak yerlerinin belirlenmesine yönelik kaynak bulunmamasına rağmen, Oğuzların nerelere yerleştiği konusunda yer adları bu konuda yardımcı olmuştur.

Batı Anadolu, Orta Asya ile benzerlik gösterdiği için Türk boyları oradaki yaşamlarını burada devam ettirmeye çalışmışlardır. Sadece yaşayış biçimlerini değil, Orta Asya'dan beraberlerinde getirdikleri kendilerine özgü kültür birikimlerini de devam ettirmeye çalışmışlardır. Türk boyları, bunu Batı Anadolu'yu anlamlı ve kimlikli kılmak için yapmışlardır ve bölgede bir kültür aktarımı gerçekleştirmişlerdir. Türk boylarının göçleri vasıtasıyla Batı Anadolu'ya hem maddi hem de manevi kültür taşınmıştır. Oğuzların Batı Anadolu'ya taşıdıkları dil ve kültür ürünlerinden biri olan masallar, yeni bir coğrafyada yeni anlamlar kazanmış ve kültürel bir hafıza/bellek oluşturmuştur. Kültürel bellek, aktarılan bilgi, deneyim ve uygulamalarla ilgili olduğu

için geleneğin karşılığı olarak kullanılır. Bir anlam aktarımı olan ve milletlere, tarihteki konumları ve dünya algıları hakkında ipuçları veren kültürel bellek ile insan belleğinin dış boyutu kastedilir (Çelepi, 2020: 32-33). Masalarda bir geleneğin karşılığıdır. Orta Asya'dan Batı Anadolu'ya masallar aracılığıyla bir anlam ve kültür aktarımı gerçekleştirerek gelecek kuşaklara Türk milleti hakkında ipuçları verirler. Bu sebeple çalışmada Batı Anadolu sadece bir coğrafi alan olarak değil, aynı zamanda bir kültürel alan olarak seçilmiştir. Alan içerisindeki masallar incelendiğinde de masal metinlerinin çoğunun benzer; işlevlerinin ise çoğunun ortak olduğu görülür. Çünkü Oğuzlarla gelen masallar, Türk coğrafyasının farklı alanlarında yaratılmasına rağmen batı Anadolu'da ortak bir kültürel birlik ve varlık meydana getirmiştir. Bu bağlamda Batı Anadolu masalları, Türk boylarının bölgeyi anlamlı ve kimlikli kılmasının bir ispatı olarak değerlendirilebilir. Oluşturulan kültürel birlik içerisinde var olan tipleri tespit etmek, özellikle de çalışmanın konusu olan kurnaz tipini tespit etmek, nasıl ele alındığını belirlemek, boyların kurnaz tipine ilişkin tasarımlarını ve zihinlerindeki yapıyı tespit etmek oldukça önemlidir.

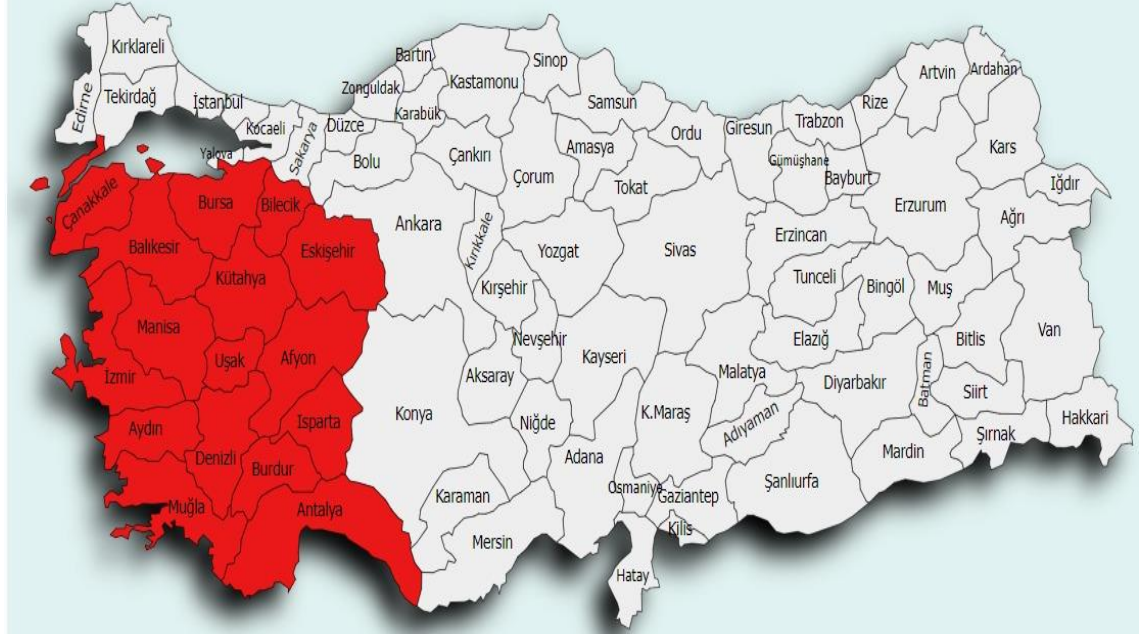
Göçlerle birlikte Batı Anadolu'daki Türkmenler, nüfuslarının artmasıyla beylikler kurarak kimlikli kıldıkları toprakları yeniden şekillendirmişler ve vatan haline getirmişlerdir. Germiyanogulları, Karasioğulları, Aydınogulları, Menteşeoğulları, Saruhanogulları ve Anadolu Beylerbeyliği Batı Anadolu'da kurulan Türk beyliklerdendir. Beylikler döneminden sonra Batı Anadolu'da Osmanlı Devleti var olmuştur.

Türkler evren tasarımları ve dünyayı algılama belleklerinin neticesi olarak yarı göçebe bir hayat sürmüşlerdir. Sık yer değiştirme, yerleşiklerden farklı bir düzen kurmalarını zorunlu kılar (Çelepi, 2019:376). Çeşitli kaynaklara bakıldığında geçmişte Batı Anadolu'ya göç eden Türk boylarından dolayı bölgede Yörükler'in sayısının fazla olduğu görülür. Bu nedenle Batı Anadolu'da hem yerleşik hayat hem de konargöçer hayat olmak üzere iki hayat tarzının egemen olduğu görülür. Bu hayat tarzlarına bağlı olarak bölgede yer alan toplumların geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve ticarete dayanır. Sanayileşme ile birlikte çeşitli alanlardaki sanayi faaliyetleri de geçim kaynakları arasına girmiştir.

Çalışma alanı Batı Anadolu Bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Batı Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesinin güneyini, Ege Bölgesinin tamamını, Akdeniz Bölgesinin batısını ve İç Anadolu Bölgesinden Eskişehir'i kapsayan coğrafi bir alandır. Araştırmanın kapsamı içerisinde 16 il bulunur. Bu iller sırasıyla şu şekildedir:

Afyonkarahisar, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak. Bu iller hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra her il için hangi çalışmadan faydalandığı belirtilmiştir. Bazı şehirlerin derlenmiş toplu masal çalışmaları olmaması sebebiyle ilçe/köy/kasaba derleme çalışmalarının içinde yer alan masallardan yararlanılmıştır. Toplu bir masal derleme çalışması olmayan şehirler ayrıca belirtilmiştir.

Harita 1. Batı Anadolu Bölgesi

Afyonkarahisar, Türkiye'nin coğrafi bölgelerinden üçü üzerinde yayılan bir ildir. Önemli merkezleri birbirine bağlayan kara ve demiryolları bulunur. İlde geçim kaynağı tarım ve hayvancılık üzerinedir. Afyonkarahisar, binlerce yıllık medeniyetlerin kültür ve sanatını yansıtan arkeolojik kalıntılarıyla, asırlık yapılarıyla, milyonlarca yılda oluşmuş mağaralarıyla, termal zenginlik ve tabiat güzellikleriyle, ören yerleriyle yüzyıllardır alın teri ve göz nuru ile süre gelen el sanatlarıyla, peri bacalarıyla, açık hava tapınaklarıyla ve mutfağıyla turizm potansiyeli fazla olan bir yöremizdir. (<https://www.afyon.bel.tr> erişim tarihi: 20.09.2022) (<https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/10/709/afyonkarahisarda-turizm.aspx> erişim tarihi: 20.09.2022). Bu şehrin masallarını incelemek için Mehmet Özçelik tarafından derlenen "Afyonkarahisar Masalları"nda istifade edilmiştir.

Antalya ili, Akdeniz Bölgesi'nde yer alır. Türkiye'de turizm bakımından önde gelen illerden biridir. Antalya şehrinin ekonomisinde turizm, ticaret ve tarım ön planda

olup sanayi faaliyetleri de son dönemde gelişme gösteren faaliyetlerdendir. Bunun dışında Antalya'da hayvancılık, madencilik gibi diğerlerine göre daha az rağbet gören kollarda iş faaliyetleri de sürdürülmektedir. (<https://www.antalya.bel.tr/BilgiEdin/ekonomi> erişim tarihi: 28.09.2022). Bu şehrin toplu olarak derlenmiş masal çalışması olmadığı için “Gazipaşa’da Folklor ve Edebiyat Ürünleri, Korkuteli İlçesi ve Köyleri Folkloru, Manavgat Manavları: Folklor ve Etnografyası” çalışmaları içinde yer alan masallardan yararlanılmıştır.

Aydın; Ege Bölgesi içerisinde yer alır. Aydın ili ilk çağlardan beri verimli toprakları, elverişli iklimi, ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Tarihi süreç içerisinde çeşitli uygarlıklara beşiklik etmiştir. Günümüzde de tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu ve çeşitliliği, turizm olanaklarına sahip bulunması ilin önemini giderek arttırmaktadır. (<https://aydin.bel.tr/detail/4377/kentin-cografyasi> erişim tarihi: 20.09.2022). Aydın şehrinin masallarını incelemek için Kenan Çiftçi tarafından hazırlanan “Aydın Halk Masalları” çalışmasından faydalanılmıştır.

Balıkesir ili Marmara Bölgesi’nde yer alır. Balıkesir’de tarımsal faaliyetler topraktan gıda sanayiine kadar çok geniş sınırları kapsar. Balıkesir sanayi yapısı bakımından Ege ve Marmara Bölgelerinin genel karakteristik yapısını taşır ve İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük sanayi şehirlerine kara, deniz ve demiryolu ile bağlantıları bulunur. Bölgenin İstanbul’dan sonra en büyük ve en modern tesislere sahip olan Bandırma Liman’ında başta maden olmak üzere her türlü maddenin ihracat ve ithalatı yapılır. (<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65879/ekonomik-yapi.html> erişim tarihi: 28.09.2022). Balıkesir ilinin masallarını incelemek için Satı Kumartaşlıoğlu’nun hazırladığı “Balıkesir Masallarında Tip ve Motif Karşılaştırması” çalışmasından yararlanılmıştır.

Bilecik ili, Marmara Bölgesi’nde yer alır. İlin ekonomisinde tarım ve hayvancılığın yanı sıra madencilik, ormancılık, mermer, seramik ve tahta işlemeciliği de önemli bir paya sahiptir. Bilecik'te bulunan zengin mermer ocakları, şehrin ekonomisine büyük katkı sağlar. Bilecik, Osmanlı İmparatorluğu’nun doğduğu topraklardadır. Sakarya ırmağının etrafında kurulan ve göletleri ve derelerinin zenginliği ile tanınan yöre antik çağlardan günümüze tarihin izlerini taşır (<http://www.bilecik.gov.tr/gunumuzde-bilecik> erişim tarihi: 28.09.2022). Bilecik ilinin derlenmiş toplu bir masal çalışması olmadığı için; “Bilecik İli Söğüt İlçesi Küre Köyü Folkloru” çalışması içerisinde yer alan masallardan faydalanılmıştır.

Burdur ili, Akdeniz Bölgesi'nde yer alır. İlin ekonomisinin büyük bir bölümü tarım ve hayvancılığa dayanır. Burdur, son yıllarda mermer ve doğal taş açısından büyük bir atılım göstermiş olup il ekonomisine büyük katkı sağlanmıştır. Batı Akdeniz Bölgesinde yer alan Burdur, Teke Yöresinin Kültür Başkenti olarak bilinmekte Göller, Güller ve Gönüller diyarı olarak anılmaktadır. (<http://www.burdur.gov.tr/tarihce> erişim tarihi: 30.09.2022). Burdur şehrinin masallarını incelemek için Esra Dalğar'ın “Bucak Masalları Üzerine Bir İnceleme” çalışmasından yararlanılmıştır.

Bursa ili, Marmara Bölgesi'nde yer alır. Tarih ve imparatorluklar şehridir; Britanya, Roma, Selçuklu, Bizans ve Osmanlı'nın sayısız izlerini taşır. İl; otomotiv, tekstil, makine, gıda sanayi sektörlerinde söz sahibidir. Bursa, ekonomik ve sosyal ahengin yanında, doğal güzellikleri, şifalı suları, yaz ve kış turizmi imkânları gibi zenginliklerle harmanlanmış bir şehirdir. (<https://www.bursa.com.tr/tr/sayfa/bursa-hakkinda-45/> erişim tarihi: 05.10.2022). Bursa masallarını incelemek için Ahmet Sevinç'in “Kuzeybatı Bursa Masalları” çalışmasından faydalanılmıştır.

Çanakkale ili, Marmara Bölgesi'nde yer alır. İlin ekonomisi tarıma dayanır. Asya ile Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumundaki Çanakkale, insanlığın yerleşik hayata geçtiği dönemden, tarihi çağların başlangıcına kadar, önemli kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Binyıllar boyunca farklı toplumların egemenliğinde kalmış olması, mimarisinde ve günlük yaşamda oluşturduğu çok renkli mirasın farklı izlerini gösterir. (<https://www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1122-canakkale-tarihi> erişim tarihi: 05.10.2022) Çanakkale ilinin derlenmiş masal çalışması olmadığı için “Bayramiç Folkloru, Çan Yöresi Halk Bilimi Ürünleri” çalışmaları içindeki masallardan yararlanılmıştır.

Denizli, Ege Bölgesi'nde yer alır. İl ekonomik bakımdan tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin her üçünün de dinamik bir görünüm sergilediği önemli merkezlerden biridir. Tarımsal üretim, el dokumacılığı ve ticaretin belirlediği geleneksel yapının çözülüşü, Cumhuriyet ile başlar. Denizli'de dokumacılık üzerine gelişen ticari etkinlikler sonucunda elde edilen birikimler, devlet teşvikleriyle desteklenmiş ve günümüzdeki Denizli sanayisinin temelleri atılmıştır. (Yazıcı, 2019: 3-4). Bu şehrin masallarını incelemek için Mustafa Arslan tarafından derlenen “Denizli Masalları” çalışmasından istifade edilmiştir.

Eskişehir ili, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alır. Orta Anadolu'nun batıya açılan kapısı olarak tanımlanan şehir; ulaşım kolaylığı, enerji olanakları, uygun tarımsal yapısı ve zengin maden kaynaklarının yanı sıra sanayide de oldukça gelişmiş illerden birisidir. Eskişehir'in önemli bir kavşak noktasında bulunması, ekonomik yapı ile birlikte sosyal

kurumları da gelişmesine yol açmıştır (https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=14-15 erişim tarihi: 11.10.2022). Bu şehrin masallarını incelemek için Pervin Ergun tarafından hazırlanan “Eskişehir Masalları” çalışmasından istifade edilmiştir.

Isparta İli, Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde Göller bölgesinde yer alır. Şehir, yöreye özgü el dokuması halılarıyla ve gül yetiştiriciliğiyle tanınır. Isparta, genel olarak hizmet, sanayi, ticaret sektörlerinde ihtisaslaşmış bir merkez konumundadır. Isparta ilinin ekonomik yapısının tarım ve tarıma dayalı diğer sektörler olduğu görülür (<https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71027/ekonomik-yapi.html> erişim tarihi: 11.10.2022). Isparta ilinin derlenmiş masal çalışması olmadığı için; “Sütçüler Masalları Üzerine Bir İnceleme, Senirkent-Uluborlu Yöresi Halk Edebiyatı Mahsulleri Üzerine Bir Araştırma, Sağır Köyü Monografisi (Yalvaç-Isparta)” ve Halil Altay Göde tarafından derlenen “Yalvaç Masalları” çalışmalarından faydalanılmıştır.

İzmir ili, Ege Bölgesi'nde yer alır. Türkiye'nin üçüncü büyük şehri olan İzmir, çağdaş, gelişmiş, aynı zamanda işlek bir ticaret merkezidir. İzmir; coğrafi konumu, kültürel ve tarihî zenginliği, metropol olması, farklı bölgeler arasında geçiş noktası olması dolayısıyla ulaşımın kolaylığı, turizme uygun iklim yapısı, kültürel faaliyetlere ve sanat etkinliklerine müsait sosyal-kültürel yapısı ve farklı turizm çeşitlerine uygundur. İzmir aynı zamanda farklı kültürlerin, yaşam tarzlarının, inançların binlerce yıldır bir arada barış içinde yaşadığı bir hoşgörü şehridir (<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77342/genel-bilgiler.html> erişim tarihi: 14.10.2022). İzmir şehrinin masallarını incelemek için Nükte Sevim Derdiçok tarafından derlenen “İzmir Masalları” çalışmasından faydalanılmıştır.

Kütahya, Ege Bölgesi'nde yer alır. Şehir pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Kütahya Türk ve dünya askerlik tarihinin en büyük zaferinin kazanıldığı yer olarak zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bordan kömüre; seramik hammaddelerinden gümüşe; yarı kıymetli süs taşlarına kadar 35 çeşit yeraltı zenginliğe sahip madencilik cennetidir. İç Batı Anadolu'nun lojistik merkezidir. (<https://www.kutahya.bel.tr/turizm.asp-kenttarihi .asp> erişim tarihi: 14.10.2022). Kütahya ilinin derlenmiş masal çalışması olmadığı için “Domaniç Masallarının Propp Metoduna Göre İncelenmesi, Emet İlçe Merkez Folkloru, Kütahya Yöresi Çocuk Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler ” çalışmalarından yararlanılmıştır.

Manisa, Ege Bölgesi'nde yer alır. Şehir ulaşım bakımından önemli bir noktada bulunur. Manisa'nın ekonomisi tarım ve sanayiye dayanır. Manisa pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Tarih boyunca kültür ve sanatın yoğunlaştığı, ticaret yollarının geçtiği

Manisa, kültürel ve doğal zenginlikleri ile ilgi çekici tatil olanakları sunar. (<https://manisa.ktb.gov.tr/TR-151843/genel-bilgi-ve-tarihce.html> erişim tarihi: 14.10.2022). Şehrin masallarını incelemek için Talha Tunç'un "Manisa Masalları" çalışmasından faydalanılmıştır.

Muğla ili, Ege Bölgesi'nde yer alır. Muğla ekonomisinin ana eksenleri özellikle turizm ve tarımdır. Enerji ve madencilik tesisleri dışında sanayiye dönük büyük girişimler bulunmamaktadır. (<https://mugla.ktb.gov.tr/TR-270593/idari-ve-ekonomik-yapi.html> erişim tarihi: 14.10.2022). Muğla ili, tarihi kalıntılar açısından son derece zengin olup, sınırları içinde yüzden fazla ören yeri bulunmaktadır. Muğla; oyun, müzik ve türkü folkloru bakımından çok zengindir. Zeybek havaları, teke ve kaşık oyunları yaygındır. (<https://www.mu.edu.tr/tr/genel-bilgiler/bilgiler/mugla-hakkinda> erişim tarihi: 14.10.2022). Bu şehrin masallarını incelemek için Mehmet Naci Önal tarafından derlenen "Muğla Masalları" çalışmasından istifade edilmiştir.

Uşak, Ege Bölgesi'nde yer alır. Uşak ilinde ekonomik hayat; tarımsal faaliyetler, hayvancılık ve süt ürünleri imalatı, tekstil ve deri ürünleri imalatı, gıda ürünleri imalatı, madencilik, seramik ürünleri imalatı oluşturmaktadır. Uşak, Türkiye'de ilk sanayi kuruluşlarının ortaya çıktığı illerden biridir. Uşak'ta imalat sanayiinin kurulmasında belirleyici rolü halıcılık oynamıştır ([https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_(il)) erişim tarihi: 14.10.2022). Uşak ilinin masallarını incelemek için Yeliz Bahadır'un "Uşak Masalları" çalışmasından yararlanılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, Türk masallarının bulunduğu tez, makale ve kitaplar metin merkezli bir yaklaşımla incelenmiştir. Kurnaz tipinin işlevselliği ve rolünün tespiti aşamasında "Antropolojik (İşlevsel) Yöntem" kullanılmıştır. Tez içerisinde kurnazlığı ortaya çıkaran nedenlerin, işlevlerin ve kurnazlık yapılırken kullanılan yöntemlerin belirtilebilmesi ve gösterilebilmesi amacıyla masal metinlerinin özeti verilmiştir. Belirlenen işlevler metin içi ve metin dışı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Böylelikle hem metnin bağlı olduğu gelenek içerisinde bazı işlevler hem de metnin kendi olay örgüsü içerisinde var olan işlevlerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler, yöntemler ve işlevler tespit sayısına sıralanmıştır.

Kurnaz tipinin işlevlerinin incelendiği bu çalışma "Batı Anadolu Masalları" ile sınırlandırılmıştır. Belirlenen bölgedeki il/ilçe/köy masal derleme çalışmalarından ve lisans, yüksek lisans, doktora tezlerinden yararlanılmıştır. Zarar verme isteği, zor

durumdan kurtulma, tehlikeyi sezme, merak etme, yardım etme gibi kurnazlığı meydana getiren nedenlere; akli kullanma, kandırma ve yalan söyleme, nesne kullanma gibi yöntem başlıklarına ulaşılmıştır. Can güvenliğinin korunması ve sağlanması, galip gelinmesi, iyilik yapılması, ders verilmesi gibi metin içi işlevlere ulaşılmıştır.

İnceleme yapılırken farklı şehirlerdeki masal metinlerinde ortak nedenlerin, işlevlerin ve yöntemlerin yer aldığı görülmüştür. Çalışmada yer alan masal metinleri, kurnazlığı doğuran nedenler, kurnaz tipinin işlevleri ve kurnazlık esnasında kullanılan yöntemler sonuç bölümünde grafiğe dönüştürülerek yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Masal ve Genel Özellikleri

Türk kültürünün önemli bir parçası olan masallar, Türk Halk Anlatıları arasında önemli bir yer teşkil ederler. Sözlü kültür geleneği içerisinde oluşmuş, nesilden nesil aktarılmış, olağanüstülüklerle dolu masallar birçok bilimsel araştırmaya konu olmuşlardır. Bu çalışmalarda masalların birçok tanımına yer verilmiştir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde masal “Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür” (<http://tdk.gov.tr/> erişim tarihi: 08.11.2022) şeklinde tanımlanırken, Halkbilim Terimleri Sözlüğünde “İnsanoğlunun evren, dünya, yaşam, doğa, toplum ve kendisiyle ilgili tarihsel oluşum, düşün, istek ve izlenimlerinin az ya da çok değişikliğe uğrayarak ağızdan ağıza geçme yoluyla çağımıza ulaşan geleneksel anlatı örnekleri.” (<http://tdk.gov.tr/> erişim tarihi: 08.11.2022), Yazın Terimleri Sözlüğünde ise masal “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, olağanüstü kişilerin başından geçen olağandışı olayları anlatan öykü türü” (<http://tdk.gov.tr/> erişim tarihi: 08.11.2022) olarak tanımlanır.

Ferit Develioğlu, masal için “Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye.” (Develioğlu, 2001: 625) tanımını yapar. Şemseddin Sami masalın tanımını “Adâb ve ahlâk ve nasâyihe müteallik küçük hikâye. Masal bundan galattır.” (Sami, 2014: 966) şeklinde tanımlanır.

Pertev Naili Boratav masalın hayal ürünü olduğunu ön plana çıkararak “Nesirle söylenmiş dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarında inandırma iddiası olmayan kısa bir anlatı.” (Boratav, 1978: 80) olarak tanımlarken, Naki Tezel masalın belirsizliğini ve gerçek dışılığını vurgular ve masalı “Olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap bacı vb. gibi kahramanları, belirli kişileri temsil etmeyen hikâyedir.” (Tezel, 2001: III) şeklinde tanımlar. Şükrü Elçin masalın anonim halk edebiyatı ürünlerinin en yaygınlarından biri olduğu nakleder ve aynı zaman “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi” tanımıyla da bilinmezliğine dikkat çeker (Elçin, 2004: 368). Bilge Seyidoğlu masalın

olağanüstülüklerini ve kalıp sözlerini ön plana çıkarır (Seyidoğlu, 1985: 149). Saim Sakaoglu masalın inandırıcılığının olmayışı eleştirerek “Kahramanlardan bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” tanımını yapar (Sakaoglu, 1973: 5). Umay Günay masalı “Kendisine has bir atmosferde ve üslupla, kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatılan, sözlü anlatım türlerinin en ilgi çekici olanı” (Günay, 1992: 321) şeklinde tanımlar. Ali Berat Alptekin, masalların inandırma gibi bir gayesinin olmadığını vurgular (Alptekin, 2002: XI). Esmâ Şimşek masalın çok eski bir tür olduğunu belirterek “İçerisinde olağanüstü kahramanların ve hadiselerin geçtiği, klişe bir sözle başlayıp, yine klişe bir sözle bile, dinleyiciyi inandırmak gibi bir iddiası olmayan ve umumiyetle nesir şeklinde söylenen hayal mahsulü türlerdir” şeklinde tanımlar (Şimşek, 1990: 3).

Mustafa Arslan masal türünün neredeyse tüm özelliklerini verir ve masalı “Resmi olmayan bir ortamda ve günlük yaşama ilişkin mekânlarda, farklı kabiliyetlerdeki profesyonel olmayan anlatıcılar tarafından, kendine has hazırlanmış mekanizmasıyla oluşturularak, gelenekle içselleşmiş kurallara bağlı ve sade bir anlatım tekniğiyle, farklı özelliklere sahip dinleyicilere, söz dışında başka bir iletme vasıtası kullanmaksızın anlatılan; genellikle mensur olarak icra edilen, kalıplaşmış bir yapıya sahip insan, hayvan ve olağanüstü varlıkların başından geçen hayal mahsulü olayların konu edildiği; sonunda iyilerin kazandığı ve kötülerin cezalandırıldığı; çeşitli işlevler üstlenmiş sözlü kültür ürünüdür” (Arslan, 2008: 36) diyerek masalın oldukça geniş ve güzel bir tanımını yapar.

Mehmet Naci Önal “Masal, gerçek veya gerçeküstü, kimi zaman doğrudan, kimi zaman sembolik olarak belirli bir üslup ve kalıp ifadeler çerçevesinde anlatılan, genellikle içinden ya dersler çıkarılan ya da eğlendirmeyi hedefleyen çoğu zaman ikisinin de bir arada olduğu, inandırma kaygısı taşımayan, ağızdan bal damlayan anlatıcıları bulunan, en eski zamanlardan beri halkın edebî ihtiyacını karşılayan, halk kültürünün yaygın ve günümüze dek gelebilen nesir ürünlerinden biridir” şeklinde masalın kapsamlı ve farklı bir tarifini yapmıştır (Önal, 2011: 2). Ignac Kunos ise masalı “Hem eski zamanların dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını hem de geçmişte yaşayanların edebiyatlarını, yargılarını yazılmış tarihlerden fazla anlatır. Masal dediğimiz şey her milletin dönem aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak, hem eski zamanların ahlâkını da görmüş oluruz” olarak ifade eder (Kunos, 1994: 88).

Bu tanımlamalardan hareketle masallar şu şekilde tanımlanabilir; Masal hem çocuklara hem de yetişkinlere hitap eden, hayali mekânlar ile evrenin üç katmanı olan yer altı, yeryüzü ve yer üstünde gerçekleşen, olağanüstü olayların olduğu, insan, hayvan ve olağanüstü varlıkların kişi kadrosunda yer aldığı, iyi ve kötünün mücadele ederek sonunda iyilerin kazandığı, evrenselliği olan, ait olduğu toplumun değerlerini kültürel hafızasını yansıttığı için birlik ve beraberlik oluşmasını sağlayan sözlü halk anlatısı türüdür.

Masallar, sözlü kültürün zengin dünyasında, toplumun bilinçaltını asırlarca dönüştürüp aktaran, kaynakları, motifleri ve nitelikleri ile milletin yaşam dünyasının bir nevi aynası olarak görülebilir. Masalın içindeki her söz unsuru, yeşerdiği toplumdaki yaşam dünyasının izdüşümü, toplumun evrene bakışının genelleyici süzümüdür (Baş, 2012: 126). Toplumun bilinçaltı dünyasını bize aktaran masalların, kendi varlığını devam ettirebilmesi aynı zamanda içerisinde bulunan değerlerin bugüne kadar gelebilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi oldukça önemlidir. Tezde işlevsel yöntem kullanılacağı için masalın özelliklerine de yer verilmelidir. Çünkü bir türün işlevlerini öne çıkararak o türün özellikleridir. Bu bağlamda masalların kendine ait şekil özellikleri işlevleri belirleme bakımından önemlidir. Masalların özellikleri için Esmâ Şimşek'in "Yukarı Çukurova Masalları'nda Motif ve Tip Araştırmaları (2001)" adlı yayımlanmış doktora tezinden istifade edilmiştir. Masalların şekil özellikleri şu şekildedir:

“1. Masallar genellikle nesir şeklindedir. Ancak istisnai olarak bazı masalların içerisinde manzum parçalarda bulunur. Masalların manzum şekline getirilenleri de vardır. (Ziya Gökalp'in Kızıl Elma'sı gibi).

2. Masalların belirli yerlerinde farklı amaçlar için kullanılan kalıplaşmış sözler yer alır. Masalların başında giriş formelleri masalların ortasında; olayın geçtiği yeri kahramanı değiştirmek, masala heyecan katmak, geçişleri hızlandırmak için “ara formeller bulunur. Masalın sonunda ise bitiş formelleri bulunur.

3. Her masal metni bir tip olarak kabul edilir. Zaman zaman birkaç tip birleştirilerek bütün bir masalmış şeklinde anlatılabilir.

4. Sözlü kültür ürünü olan masalın dili sade ve anlaşılırdır. Dilin sade olması geniş kitlelere ulaşması için önemlidir.

5. Masalların içinde halk edebiyatının diğer ürünleri olan efsane, fıkra, tekerleme, bilmece, atasözü, deyim, ninni, dua, beddua da bulunabilir.

6. Masallar; destanlar ve halk hikâyelerinden kısa, fıkra ve efsaneden uzun metinlerdir. Bazı masalların anlatımı birkaç gece sürebilir.

7. Sözlü halk edebiyatı ürünü olan masal, dilden dile aktararak günümüze kadar ulaşır.”

Masallar, belirli değerleri yaygınlaştırmak için çeşitli işlevler üstlenirler. Bu işlevlerin oluşabilmesi ve yerine getirilebilmesi için muhteva son derece önemlidir. Masalarda geniş bir muhteva yapısı bulunur. Muhtevanın tespiti ve sınıflandırılması işlevin belirlenmesi açısından önemlidir. Masalların muhteva özellikleri şu şekildedir:

“1. Masalların hayal ürünü olan olağanüstü kahramanları ve olağanüstü yer, mekân ve olayları vardır. Buna rağmen dinleyici üzerinde oldukça inandırıcı etkiler yapabilir.

2. Masalların sonunda her zaman iyiler ödüllendirilir, kötüler ise cezalandırılır. Masal sonlarında mesaj verilerek iyiliklerin değerinin bilineceği, kötülüklerin ve kötülük yapanın kötülük bulacağı anlatılır.

3. Masalların hem eğiten hem eğlendiren yönleri vardır. Hayvan masallarında bu yönler daha fazla ön plana çıkar.

4. Masalarda üretildiği sosyal hayattan izler bulunur. Masal anlatıcısının hayatıyla ilgili izlere, kültüründen, yaşadığı yerin geleneklerine kadar izler bulmak mümkündür.

5. Masal kahramanının ettiği dua ve bedduaların kabul olduğu görülür. Buna örnek olarak taş kesilme, hayvana dönüşerek canını kurtarma, cinsiyet değiştirme örnek olarak verilebilir.

6. Masal kahramanları olağanüstü bir şekilde tedavi edilir. (Taş kesilen kahramana kan damlatılınca tekrar canlanması vb.)

7. Masalarda kahramanların olağanüstü yardımcıları vardır. (Kahramanın atının akıl vermesi vb.)

8. Masallarda dine büyük önem verilir. Dualara, namaz kılmaya, camiye ve Hicaz'a gitmeye sık rastlanılır. Kader inancı hâkimdir.

9. Masal kahramanları, insan dışındaki varlıklarla konuşabilirler (kuş, tilki, cin, dev, peri...)

10. Masallarda zaman ve mekân belli değildir; fakat belirli masal ülkeleri vardır. (Hint, Yemen, Devler ülkesi, Kaf Dağı vb.)

11. Masalı her insan anlatamaz. Özel anlatıcıları vardır; “masal anası”, “masalcı”, “hikâyeci” gibi isimler verilen kişiler anlatır.

12. Masallarda sembol haline gelmiş bazı tipler vardır. Bazı sembolik tipler şunlardır:

Keloğlan; kurnazlığı,

Köse; ikiyüzlülüğü,

Üvey anne; kötülüğü ve zulmü,

Üvey kız kardeş; kıskançlığı,

Küçük kardeş; zekâ ve şansı

Yaşlı Adam; kerameti ve yardımseverliği sembolize eder” (Şimşek, 2001: 3-7).

1.1.1.1. Masalların İşlevi

Kültürün bir parçası olan masallar, toplumun özelliklerini ve değer yargılarını yansıtması bakımından birçok işleve sahiptirler. Söz konusu işlevler halkbilimi araştırmalarında işlevsel kuramın inceleme alanına girerler. İşlevsel Kuram” Bağlam merkezli halkbilimi kuramlarındandır. İşlevsel kuramın Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Margerat Herkovits, Ruth Benedict ve William Bascom gibi antropolog temsilcileri vardır. Bascom, “Four Functions of Folklore (2014)” adlı makalesinde folklor ürünlerinin fonksiyonlarını “hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak eğitilmesi; toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması” olarak dört işlev üzerinden açıklar.

Mustafa Arslan'a göre, masalların üstlendiği temel işlevler sosyal ve psikolojik alanlarda yoğunlaşmaktadır. “Eğitme, kültür aktarımı, eğlendirme, sosyal ve bireysel

eleştiri, birleştiricilik, değerlere ve sosyal kurumlara destek verme, denetim mekanizması, sosyal yardımlaşma, bireysel ve toplumsal motivasyon” işlevleri halkbilgisi ürünlerinin en temel işlevleridir (Arslan, 2008: 202). Masallar oluşturulduğu, anlatıldığı ve nakledildiği toplumun temel yapılarından etkilenir. Etkilendikleri yapıların içerisindeki değerler aracılığıyla da yine o toplumun kültürel, sosyolojik işlevlerini yansıtır.

Muhsine Helimoğlu Yavuz (Akt. Arslan, 2008), “Masallar ve Eğitimsel İşlevleri” adlı çalışması ile işlevsel halkbilimi çalışmalarına ve masalların işlevleri konusuna büyük bir katkı yapmıştır. Yavuz, bu çalışmasında insanoğlunun kendi yaşam gerçeğini, çözüm önerilerini masal olaylarına ve masal kahramanlarına yüklediğini, bunları yüzyıllar boyu anlatarak bu yolla gelecek kuşakları uyarmaya, eğitmeye, hayatın zorluklarına rağmen onları donanımlı kılmaya çalıştığını vurgular (Arslan, 2008: 193-194). Yavuz, aynı zamanda insanların masala bakışının dar açılı ve eksik olduğunu vurgulayarak yalnızca çocuklara yönelik onların hoşça vakit geçirmelerini sağlayan, dahası onları uyutmak için anlatılan olağanüstü hayali olaylarla örülmüş sözlü halk edebiyatı ürünleri olarak bilinmesini eleştirir. Bundan dolayı “masallar ait oldukları toplumlar tarafından çocukları-yetişkinleri yani bütün halkı uyandırmak için yaratılır” açıklamasında bulunur (Yavuz, 2013: 4-6).

Masal; bir çocuğun konuşma ve dinleme edinimlerinin gelişiminde, düşünce sisteminde, dil öğreniminde oldukça önemlidir. Bunlarda masalın dilbilimsel ve eğitimsel işlevlerini ön olana çıkarır. Muhsine Helimoğlu Yavuz masalların eğitimsel işlevlerini “etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler” kategorize eder. Bir ülkenin masallarında o ülke insanının psikolojik, sosyolojik, ekonomik, etik göstergeleri, değerleri, kısaca hayat serüveni gizlidir. Tüm bunların üstünde de okuma oranı düşük bir toplumda masallar başlı başına bir halk eğitim aracıdır. Her eser okuyucuya bir ileti vermek amacıyla yazılır. Bu iletiler kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak eserlerde yer alır. Toplumdaki değerler, eserlerdeki iletilerle gelecek nesillere aktararak bireylerin doğru davranışları kazanması sağlanabilir (Yavuz, 2013: 6). Masallar, geçmişle günümüz arasında bir köprü kurarak bünyesinde bulunan kültürel, sosyolojik, dilbilimsel, eğitimsel vb. işlevleri bize aktaran olgulardır.

Çalışmada yukarıda belirtilen işlevler bağlamında kavramsal ve kuramsal olarak işlevsel yöntem tercih edildi. Çünkü masalın hitap ettiği kitle sadece çocuklar değil, toplumdur ve masalların işlevleri de topluma yöneliktir. Bu sebeple Batı Anadolu’da yer

alan masallardaki kurnaz tipinin işlevlerini bu yöntemle belirginleştirmek daha uygun olacaktır.

1.1.1.2. Masalların Tasnifi: Tip ve Motif

Masal tasnifleri ile ilgili bilimsel birçok araştırma yapılmıştır. Masal sınıflandırma çalışmalarının yoğunlaştığı noktalar tip ve motif üzerine olmuştur. Dünyadaki masal çalışmalarında tip kavramı iki şekilde ele alınmıştır. Bunlardan ilki, masalların sahip olduğu geleneğe bağlı olarak neyi anlattığına ilişkin olan tip kavramı tanımlamasıdır. Halk bilimi üzerine çalışan bilim insanları bu kavrama ilişkin tip tanımlamalarında bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Ali Berat Alptekin, tip kavramının Latince “typus” kelimesinden geldiğini söyler ve Stith Thompson’un tip kavramını şu şekilde aktarır: “Tip, bağımsız olarak var olabilen geleneksel bir masaldır. Tip tam bir masal olarak karşımıza çıkabilir. Fakat az da olsa bir masal birden fazla tipin birleşmesiyle de meydana gelebilir. Bu da masalı anlatanın bir masalı, birkaç masalla birleştirerek anlatmasından ileri gelmektedir. Bir masal başka bir masalla birlikte anlatılsa bile masal tip özelliğini kaybetmez. Tip anlamının olabilmesi için başka masala ve masallara ihtiyaç göstermez. Tip içerisinde birden fazla motif bulunabilir, fakat asıl halk masallarında birden fazla motif mutlaka bulunur. Hayvan masalları ise genellikle tek motiftir” (Alptekin, 2002: 53). Mustafa Arslan ise; “Masal tipi” nin veya “tip masal” ın, çeşitli kültürel oluşumların kendine has sayısız eş ve benzer metinlerini ele alan ve aynı zamanda anlatı şemasını bozulmamış şekilde bırakmak zorunda olan epizotların ve motiflerin özel bir dizini olarak tanımlamak mümkündür” der (Arslan, 2008: 47).

Masal tasnifleriyle ilgili ilk çalışmalar J.G. Von Hahn tarafından 1864 yılında yapılmıştır. Antti Aarne, Stith Thompson, Vladimir Propp tarafından halkbilimi alanında önemli kabul edilen tip, motif ve işlev açısından sınıflandırılan üç masal tasnifi vardır.

Masal sınıflandırmayı düşünenlerin başında Kaarle Krohn gelir. Krohn’un isteği üzerine Antti Aarne, Axel Olrik, Johannes Bolte ve C.W. von Sydow’un görüşlerini de alarak araştırmalarını yapmıştır. Günümüzde hala geçerliliğini koruyan sadece Kuzey Avrupa ülkelerini kapsayan 540 masalın bulunduğu masal tipleri üzerine kurulu sistemli ilk tasnifi hazırlamıştır (Sakaoğlu, 2016: 27- 28).

Aarne’nin tip tasnifi şu şekildedir:

I. Hayvan Masalları	(1-299)
1-99: Vahşi Hayvanlar	
100-149: Vahşi Evcil Hayvanlar	
150-199: Vahşi Hayvanlar ve İnsan	
200-219: Evcil Hayvanlar	
220-249: Kuşlar	
250-274: Balıklar	
275-299: Öteki Hayvanlar	
II. Asıl Halk Masalları	(300-1199)
A. Sihirli Masallar	
300-399: Tabiatüstü Rakip	
400-459: Tabiatüstü veya Sihirli Zevce veya Diğer İlgili Kimseler	
460-499: Tabiatüstü Vazife	
500-599: Tabiatüstü Yardımcı	
600-649: Tabiatüstü Eşya	
650-699: Tabiatüstü Muktedir Olma veya Bilme Hali.	
700-749: Diğer Tabiatüstü Haller.	
B. Efsane Tarzındaki Masallar	(750-849)
C. Kısa Hikaye Tarzındaki Masallar	(850-999)
D. Aptal Dev Masalları	(1000-1199)
III. Fıkralar	(1200-1999)
1200-1349: Edepsizlik	
1350-1439: Evli Kimselerin Latifeleri	
1440-1524: Kahraman Olan Bir Kadının Latifeleri	

1525-1874: Kahraman Olan Bir Erkeğin Latifeleri

1525-1639: Kurnaz Adam

1640-1675: Tesadüf Suretiyle Mutluluk

1675-1724: Aptal

1725-1874: Papazların Latifeleri

1875-1999: Yalan Masalları (akt. Alptekin, 2002: 53-54).

Aarne'nin çalışması halkbilimi öğrencilerinin çalışmalarında kullanabilecekleri bir kılavuz kitap olarak hazırlanmıştır. Daha sonra Stith Thompson tarafından Aarne'nin sınıflandırılması korunup yeni ilavelerle genişletilerek "Masal Tipleri" (The Types of The Folktale) adıyla yayınlanır (Çobanoğlu, 2019: 134). Tasnifin son şekli şu şekildedir:

I. Hayvan Masalları ..... (1-299)

1-99: Vahşi Hayvanlar

100-149: Vahşi ve Evcil Hayvanlar

150-199: İnsan ve Vahşi Hayvanlar

200-219: Evcil Hayvanlar Tilkinin

220-249: Kuşlar

250-274: Balıklar

275-299: Öteki Hayvanlar ve Nesnelere

II. Asıl Halk Masalları ..... (300-1199)

A. Sihir Masalları ..... (300-749)

300-399: Tabiatüstü (mucizevi) Düşmanlar

400-459: Tabiatüstü veya Büyülenmiş Koca, Hanım ve Diğer Akrabalar

460-499: Tabiatüstü Görevler

500-559: Tabiatüstü Yardımcılar

560-649: Sihirli Eşyalar

650-699: Tabiatüstü Güç veya Bilgi	
700-749: Diğer Tabiatüstü Masallar	
B. Dini Masallar.....	(750-849)
C. Kısa Hikâye Tarzındaki Masallar.....	(850-999)
D. Aptal Dev Masalları.....	(1000-1199)
III. Fıkralar	(1200-1999)
1200-1349: Mankafa Fıkralar	
1350-1439: Evli Çiftlere Dair Fıkralar	
1440-1524: Bir Kadın veya Kıza Dair Fıkralar	
1525-1874: Bir Adam veya Erkek Çocuğa Dair Fıkralar	
1525-1639: Kurnaz Adam	
1640-1674: Şanslı Tesadüfler	
1675-1724: Aptal Adam	
1725-1849: Papaz ve Dini Tarikatlara Dair Şakalar	
1850-1874: Diğer Halk Gruplarına Dair Anekdötler	
1875-1999: Yalan Masalları	
IV. Zincirlemeli Masallar.....	(2000-2399)
2000-2199 Zincirlemeli (cumulative) Masallar	
2200-2249 Yakalamacalı (catch) Masallar	
2300-2399 Diğer	
V. Sınıflamaya Girmeyen Masallar.....	(2400-2499)
2400-2499 Sınıflamaya Girmeyen Masallar (akt. Çobanoğlu, 2019:134-135).	

Türk masal araştırmaları bakımından önemli olan bir diğer katalog ise Wolfram Eberhard ile Pertev Naili Boratav'ın birlikte hazırladıkları Türk Masal Tipleri Kataloğudur (Typen Türkischer Volkasmarehen) TVV veya EB şeklinde kısaltılan bu

katalogda Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav 378 masal tipini 23 başlık altında toplamıştır (Balcı. 2019: 10). Tasnif şu şekildedir:

A. Hayvan Masalları.....	(1-22)
B. Hayvan ve İnsan	(22-33)
C. Hayvan veya bir ruh bir insana yardım eder.....	(34-82)
D. Tabiatüstü bir ruh veya hayvanla evlenme.....	(83-109)
E. İyi ruhla ve evliyalarla yaşama	(110-122)
F. Kaderin hâkimiyeti	(123-142)
G. Rüya.....	(143-145)
H. Kötü ruhlarla yaşama.....	(146- 168)
I. Sihirbazlar.....	(169-184)
J. Bir kız sevgili bulur.....	(185-196)
K. Bir erkek sevgili bulur.....	(197-222)
L. Fakir kız zenginle evlenir.....	(223-238)
M. Kıskançlık ve iftira.....	(239-255)
N. Hor görülen koca kahramandır.....	(256-258)
O. Zina ve baştan çıkartma.....	(259-280)
P. Acayip icraat ve olaylar.....	(281-289)
R. Realist masallar.....	(302-310)
S. Acayip tesadüfler.....	(311-316)
T. Komik hikâyeler.....	(317-322)
U. Aptal, tembel erkek ve kadınlar.....	(323-338)
V. Hırsız ve dedektif.....	(339-349)
W. Akıllı, hilekâr veya cimri kadın ve erkekler.....	(350-378)

(Akt. Alptekin, 2002: 57-58).

Türk masallarını ayrıca Mehmet Tuğrul “Mahmut Gazi Köyünün Halk Edebiyatı” adlı doktora tezinde, Naki Tezel de “Türk Halk Masalları Üzerine Bir İnceleme” adlı makalesinde tasnif etmiştir (Akt. Oğuz vd. 2016: 153). Bu tasniflerin yanı sıra Türk bilim insanları da masal tipleri konusunda tasnif çalışmaları yapmıştır.

Tip kavramının diğer tanımlaması ise bir kişi/kahraman etrafında şekillenen tipolojidir. Bu anlam kavramı üzerine olan açıklamalar ise şu şekildedir:

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre tip: “Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek; hikâye, roman, tiyatro gibi uzun anlatıma dayalı edebî eserlerde kişi kadrosu içinde yer alan ve belli bir düşüncenin, topluluğun zihniyetini ve ideolojinin temsilciliğini yüklenen kişi” olarak tanımlanır (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 02.11.2022). Mehmet Kaplan, tip kavramı için; “Destan, mesnevi, roman, hikâye ve tiyatro gibi vak’aya dayanan edebi eserlerde, o vak’ayı gerçekleştiren asil bir kahraman vardır. Eserin belkemiğini o teşkil eder. Eser boyunca önemli vak’alar, duygular ona bağlanır. Bazı eserlerde bu kişiler basittir, bazılarında karmaşıktır. “Tip” adı verebileceğimiz bu basit ve sabit karakterli kişiler, küçük farklarla, aynı devirde yazılan başka eserlerde de görülür. Tip kelimesi bu bakımdan da onlara uygun düşer. Edebi eserler bir bütün olarak incelenince, tiplere ait özelliklerin daha zengin vasıflara sahip oldukları görülür. Tipler, çok defa edebi eserlerin anahtarı vazifesini görürler (Kaplan, 1985:5-6)” açıklamasında bulunur. Tip, masallarda olduğu gibi diğer halk anlatısı türlerinin içinde de yer alan özellikleri aynı kalan kişilerdir. Tip, masallar tasnif edilirken ve aynı zamanda tespit edilirken en önemli konulardan biri olmuştur. Masal çalışmalarında, masalların doğru tasnif edilebilmesi ve tipin doğru tespit edilebilmesi her zaman birbirleri ile ilişkili olmuştur.

Tip, içinde yaşanılan toplumun yaşayış şeklini, gelenek ve göreneklerini, ideallerini anlamamızı sağlayan en ideal örnektir. Her millet, değişik mekân ve zamanlarda kendisini temsil eden/edecek belirli tipler ortaya çıkarır. Bu sebeple her tip, toplumdaki çeşitli katmanların küçük bir örneğidir. Her tipin kendisine has olan ve toplumca da kabul görmüş belli özellikleri vardır. Her tip, bir veya birden çok özelliği bünyesinde taşıyabilir. Değişik isimlerle, değişik masallarda yer alan, fakat olaylar, durumlar karşısında aynı tepkilerde bulunabilen, aynı karakter özelliğini taşıyan kahramanlar, birer tip meydana getirebilirler” (Sever, 1995: 35). Tipin varoluş şekli ve yapısı yaşadığı toplumdaki insanların ortak davranışlarına göre şekillenmektedir.

Yaşadığı toplumda değişim ve gelişmeler olsa bile hiçbir zaman tipin belirgin vasıfları kaybolmamaktadır. Toplum, var ettiği tipe her zaman sahip çıkmakta ve onu zamanın şartlarına göre şekillendirebilmektedir (Özer, 2019: 12). Tip, toplumun düşünce evreninin bir yansımasıdır. Bu bağlamda, toplumun masallardaki tipler ile ilgili ortak bir kimlik yarattığı ve masal metninin içindeki iletileri tipler aracılığı ile aktardığı söylenebilir.

Mehmet Kaplan “Tip Tahlilleri” eserinde; “tiplerin sosyal bakımdan anlamlı olduğunu, onların muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ettiğini ve bunlar arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tiplerin de yer aldığı” söyler (Kaplan, 1985: 5). Çalışmanın konusu olan “kurnaz tipi” bu tanımlamaya birebir uyar. Toplumun sevmediği ve her zaman kötü olarak algıladığı tiplerden biri de kurnaz tipidir. Çalışmada, kurnaz tipinin sadece olumsuz bir anlam dünyasının olmadığı tam aksine olumlu anlamları da içerisinde bulundurduğu önemle vurgulanır.

Motif kavramı tıpkı tip kavramı gibi halk bilimi çalışmalarında oldukça önemli bir terimdir. Motif, sadece halk bilimi çalışmalarında değil aynı zamanda diğer alanlarda da kullanılır. Motif, masallar için ayrı bir öneme sahiptir çünkü masalın ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde motif: “Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri; Kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerin her biri, öрге” şeklinde tanımlanır (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 15.11.2022). Masal motiflerini üzerine çalışan araştırmacılar motif kavramını farklı şekillerde tanımlamışlardır.

Stith Thompson’a göre: “motifler anlatıları oluşturan detaylardır. Ayrıca halk anlatısındaki en küçük sabit parçalarıdır. Belirli bir karakter tipi üzerinde odaklanabilirler; bazen bir harekete, bazen de hareketin başka durumları üzerine. Motifler görüşte bağımsız olan hikâye tiplerini birbirine bağlar” şeklinde tanımlar (Degh, 1998: 116). Stith Thompson motifin kullanımının veya tipe motif arasındaki ayrımın ne olduğu konusuna ise şunları söyler; “Anlatmaya ait motifler bazen çok basit kavramlardan oluşup, geleneksel anlatılarda devamlı şekilde yer alırlar. Bunlar periler, cadılar, devler, ejderhalar, hain üvey anneler, konuşan hayvanlar vb. gibi görülmemiş yaratıklar olabilir. Motifler şahane dünyaları içine alırlar ki orada büyü her zaman güçlüdür. Büyü ise görülmemiş fiziki meydana gelişler ve oluşlardır. Bir motif özü itibarıyla kısa ve basit bir anlatma da olabilir. Motif, seyirci halindeki dinleyiciye yeteri kadar çarpıcı gelen veya

onları cezbedecek kadar şaşırtıcı olan bir oluşumdur”. S.Thompson; motifi bu şekilde kısaca ifade ettikten sonra, bir masaldaki her şeyin motif terimi ile ifade edilemeyeceğini, bir unsurun motif olabilmesi için farklı bazı özelliklere sahip olması gerektiğini ise şöyle açıklar; “motif erimi çok esnek bir şekilde bir masaldaki herhangi bir unsur için kullanıldığında kesinlikle unutulmamalıdır ki, geleneğin bir parçası olabilmek için bir unsur insanların onu hatırlayacağı ve tekrar edeceği geleneğe has bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Sahip olunan bu özellik sıradan ve bayağı bir özellik değil, farklılığı gösteren bir özelliktir.” (Ekici, 1998: 31). Linda Degh motifi; “Fanteziyle gerçeği birleştirmeye ve masalın zamansız dünyasını bugüne getirmeye yarayan, anlatıları oluşturan detaylardır. Halk anlatısındaki en küçük sabit parçalardır” (Degh, 1998: 119) şeklinde tanımlar.

Ali Berat Alptekin “Taşeli Masalları” eserinde Arthur Christensen’in motif tanımını: “Canlılıklarını ile kendilerini kabul ettiren tarifi güç bir psikolojik kanuna göre dinleyiciyi avuç içine alabilen ve iptidai fikir sisliyelerinden yeni terkiplerine girmek için az veya çok parçalara ayrılabilen unsurlardır” (Akt. Alptekin, 2002: 113) biçiminde aktarır. Alptekin, Max Lüthi’nin motif tanımını ise “hikâye etmenin en küçük şekli” olarak nakleder (Akt. Alptekin, 2002: 113). Bazı araştırmacılar ise motif kavramı yerine “eleman”, “fonksiyon” veya “tem” kavramlarını kullandıkları ifade edilir (Akt. Arslan, 2008: 50).

Türk masallarında motifler konusunda ilk önemli çalışma Bilge Seyidoğlu tarafından yapılmıştır. Seyidoğlu, ele aldığı Erzurum masallarında tespit ettiği motifleri, Thompson’un motif kataloğunda verilen numaraları göstererek karşılıklarını tespit etmiş, katalogda olmayan motiflerde ise numara gösterilmemiştir (Arslan, 2008: 53). Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Ali Berat Alptekin, Metin Ergun, Esmâ Şimşek gibi değerli halk bilimi araştırmacıları da Türk masallarındaki motifler konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır.

Thompson’ın çalışması Türkiye’de yapılan motif çalışmaları için temel kaynaklardandır. Bu doğrultuda Thompson’ın belirlediği motif tasnif çalışması şu şekildedir:

A. Mitolojik Motifler

B. Hayvanlar

- C. Yasak (Tabu)
- D. Sihir (Büyü)
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler (Harikuladelikler)
- G. Devler
- H. Denemeler (Sınama, Test Etme)
- J. Akıllılar ve Aptallar
- K. Aldatmalar
- L. Talihin (Kaderin) Tersine Çevrilmesi
- M. Geleceği Belirleme
- N. Şans ve Kader/Talih
- P. Toplum
- Q. Ödüller ve Cezalar
- R. Tutsaklar (Esirler) ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motifler (Akt. Oğuz vd. 2016: 76-77).

S. Thompson'un bu motif ve tip çalışmaları bir ülkedeki anlatıların hem yerelliğini hem de evrenselliğini gösterdiği için önemlidir. Bir anlatıda Thompson'un kategorize ettiği motiflerden birinin var olması ve bunun diğer topluluklarda da karşılığının bulunması bilim insanları için yeni çalışma alanları yaratır. Masalarda yer alan motifler ve tipler bu çalışmalardan bazılarına ilham olur. Kurnaz tipi bir masal kahramanı tipi

olarak hem yerel hem de evrensel masalarda benzerlikleri takip edilebilen bir tiptir. Bu çalışmada yerel olarak Batı Anadolu bölgesindeki kurnaz tipinin varlığı incelenmiştir.

1.1.2. Kurnaz Tipi ve İşlevleri

Çalışmanın konusunu oluşturan kurnaz hakkında bir anlam karmaşası bulunmaktadır. Kurnaz genellikle toplum tarafından onaylanmayan davranışlarda bulunan, başkalarına zarar veren, açıkgozlü, hinlik düşünen, kolayca aldatan ama aldanmayan kişi olarak bilinir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde kurnaz “Kolay kanmayan, başkalarını kandırmasını ve ufak tefek oyunlarla amacına erişmesini beceren, açıkgoz, hin” olarak tanımlanır (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 18.11.2022). Şemseddin Sami *Kamus-ı Türki*'de kurnaz için “hilekâr, mekkâr, dessay; aldanmaz, uyanık, zeyrek” (Sami, 2014: 850) hilekâr için ise “hilebâz, hileci, hile yapan, mekkâr” (Sami, 2014: 443) tanımını yapar. Sözlüklerde kurnaz kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılan hilekâr için Ferit Develioğlu “hileci, hile, eden, düzenbâz” tanımlamasını yaparken, hilebâz için “hileci, oyuncu, dubâracı, aldatıcı” tanımını yapar. (Develioğlu, 2001: 370).

Francis Bacon “Kurnazlık, aşağılık ya da çarpık türden bir bilgeliktir. Kurnaz kişi ile bilge kişi arasında yalnız dürüstlük bakımından değil, yetenek bakımından da büyük bir ayrım bulunduğu apaçıktır” der (Bacon, 2010: 56). Kurnazlık, kendi aklını üstün görme ve bu özelliğini diğer insanları aldatmada kullanan insanların kişilik özelliğidir. Kurnaz tipler, kendini üstün görmenin verdiği alaycı bir özellik gösterirler (Alsaç, 2017: 438).

“Kurnazlık”, başkalarının akıllı olmadığı varsayımı üzerine kuruludur. O, “başkaları” gerçekten akılsız değillerse, kurnazlık ettiğini sanan kişinin tutumu, kendi akılsızlığına dönüşür. Kurnazlık, bu noktada kendine ve aklına güvenmenin doruk noktası; başkalarını akılsız sayma aymazlığının ise “tipik” örneğidir. Kurnazlık böyleyken gerçek akıl kuşkucudur, kendine ve başkalarına saygılıdır, dolayısıyla kapsamlı ve derinliklidir. Hiçbir zaman kurnazlığın düzeysizliğine ve deyim yerindeyse aptallığına düşmez. Düşerse, zaten akıl değildir, başka bir şeydir.” (Akt. Yılmaz, 2017: 215). Toplumsal yapıda kurnazlık olumsuz bir algıya sahiptir. Çünkü kurnazlar kolay kandırılmazlar ancak kendileri başkalarını ufak tefek oyunlarla kandırıp istediklerini elde edebilirler. Bu bakımdan sadece kurnazlık insanlara kalıcı başarılar ve itibar kazandırmaz (Özdemir, Karakaş Yıldırım, 2015: 270).

Toplum içerisinde kurnazlığa ilişkin olumsuz algı kurnazlıkla ilgili birçok metaforik benzetmeye konu olur. Örneğin; Kurnazlık bozuk para gibidir: Onunla büyük şeyler satın alınmaz. Bozuk para ile bir insan ancak birkaç saat yaşayabilir. Kurnazlıkla bir şeyi gizleyebilirsiniz, bir adamı aldatabilirsiniz, ama onunla geniş bir ufka varamazsınız, büyük olayları bir sonuca götüremezsiniz. Kurnazlık kısa görüşlüdür: Burnunun ucundakini iyi görür, fakat çok defa insanı başkaları için hazırladığı tuzağa düşürür (Gonçarov, 2019: 322). Kurnazlık bir zekâ belirtisidir. Bu belirti birey ve toplum yararına kullanıldığında uzun süreli ve kalıcı kazanımlar sağlayan bir güce dönüşür.

Kurnaz ve kurnazlığa dair yukarıda yer alan açıklamalar anlam karmaşası yaratan tanımlamalar olarak kabul edilebilir. Türk masallarına bakıldığında ise kurnaz tipinin yukarıdaki açıklamalarda bulunan tipe bazı yönleriyle benzediği ve bazı yönleriyle de benzemediği görülür. Masallarda kurnaz genellikle iyi bir olaya ya da olguya ulaşmak için çeşitli yöntemler kullanarak pratik zekâsını hızlı bir şekilde harekete geçiren kişidir. Bu bağlamda bu kişinin yapmış olduğu eylem sonucunda iyi bir kazanım elde edilir. Kurnaz ve kurnazlık, diğer tanımlarda görüldüğü gibi hilekâr, düzenbaz, dolandırıcı vb. eylemi gerçekleştiren olumsuz tiplerle ve eylemleriyle karıştırılır. Bu olumsuz tiplerin kurnaz ve kurnazlıktan ayrılma noktası yapılan eylemin hedefi ve niyetidir. Bir eylemi kötülük, kıskançlık vb. amaçlar için yapanlar; eylemin sonucu olarak yine kötülük elde eden olumsuz tiplerdir. Kurnaz kişi olumsuz tiplerde olduğu gibi kötüye hizmet etmez tam tersine iyiye ve iyi olana hizmet eder. Bazı durumlarda kurnaz kişi iyilik yapmak için gerçekleştirdiği eylemde farklı etkenlere bağlı olarak kötülük sonucuna ulaşabilir. Burada kurnaz kişinin eylemi gerçekleştirirken amacı olumludur ve olumsuz tiplerle karıştırılmamalıdır.

Yukarıda yer alan sözlük ve kişi tanımlamalarından dolayı kurnaz ve kurnazlık olumsuz anlamları ve anlam daralmasından dolayı da insanların zihinlerinde kötü bir olgu olarak yer alır. Oysa kurnaz kişi başkasına iyilik yapmak, sevdiğine kavuşmak, malını korumak, kötü bir olay karşısında kendini ve kendinden başka bir canlıyı korumak ve bunlar gibi olumlu amaçlara hizmet etmek için de eylemlerde bulunabilir.

İnsanlar bir arada yaşamaya başladığından beri toplum içerisinde belirli değer yargıları oluşmuştur. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunun değer yargıları da eserlerine yansımıştır. Kurnaz kavramı bu değer yargılarından biridir. Mitten romana kadar kurnazlık her edebi eserin içine girmiştir. Bunlara birkaç örnek verecek olursak şu şekildedir:

Altay Yaratılış Destanı'nda, yer ve göğün olmadığı bir zamanda sadece denizin olduğu yerde Tanrı Ülgen uçar ve konacak yer bulamaz. Tanrı bir gün suda bir insan görür, daha sonra suların dibinden toprak getirmesini buyurur. İnsan toprağı getirip Tanrı'ya verir. Tanrı yeryüzünü yaratır. Tanrı, insandan bir kere daha suyun dibinden toprak getirmesini buyurur. Bu sefer insan bir kurnazlık yapar ve kendisi içinde bir toprak alır ve ağzında tutar. Elindeki toprağı da Tanrı'ya verir. Tanrı toprağı savurunca insanın ağzındaki toprak dâhil hepsi kalınlaşır ve insan ağzındaki toprağı tükürünce kurnazlığı ortaya çıkar (Ögel, 1993: 451-453).

“Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da”, Dirse Han'ın kırk yiğidinin haset eyleyerek yaptıkları kurnazlıklarla Dirse Han'ın Boğaç Han'ı öldürmesi sağlamak isterler. Ava götürülen ve olup bitenlerden haberi olmayan suçsuz ve günahsız oğul, babası tarafından okla vurulup öldü sanılarak ormanda yalnız başına bırakılır (Ergin, 1971: 8-27).

“Kam Büre'nin Oğlu Bamsı Beyrek'te” ise, Beyrek, Banu Çiçek'in kimliğini gizleyerek yaptığı onu güreşte kurnazlık yaparak yener. “Beyrek kızı kaldırır yere vurmak ister, kız kaldırır Beyrek'i yere vurmak ister. Beyrek bunaldı, dedi: bu kıza yenilirim Büyük Oğuz içinde başıma kakınç, yüzüme dokunç ederler dedi. Gayrete geldi, kavradı kızı sarmaya aldı, emceğinden tuttu. Kız gocundu, kızı ver vurdu” (Ergin, 1971:53-95).

Kurnaz ve kurnazlık kavramını konu edinen Türk Atasözleri ve Deyimleri'nden bazıları şu şekildedir:

- “Külahlı (papucu) ters giydirmek: Bir kişinin kurnaz olarak bilinenleri dahi aldatacak ölçüde aşırı kurnaz olması. Aşırı kurnazlık ters giyilemeyecek giysilerin bile ters giydirilmesiyle anlatılmıştır. Kurnazlığın derecesi kurnazlık yapılanın şeytan olması ile arttırılmıştır.
- Karda gezip izini belli etmemek: Yaptığı işi, kimsenin sezmeyeceği bir ustalıkla yapmak. Kar üzerine basıldığında, üzerinde yüründüğünde içeri çökerek ayak izlerinin oluştuğu bir nesnedir. Böyle bir nesne üzerinde yürüyüp de ayak izlerini belli etmemek büyük bir başarıdır. Deyimde kurnazlık ve sinsiliğin derecesi karda ayak izlerinin belli edilmemesine benzetilerek somutlaştırılmış.
- Başının altından çıkmak (Bir şey /birinin): Bir işi, gizlice ve kurnazca kendisi hazırlamış olmak. Düşünme organı baş ile kurnazlık arasında ilişki kurulmuştur.
- Alicengiz oyunu (yapmak): Kurnazca işler yapmak.

- Suya götürüp susuz getirmek (Biri, başkasını): Ondan çok akıllı olmak” (Kargı İnce, 2021: 137-149).

Kurnazlık ifade eden açıkgöz, açıkgözlük etmek, gözü açık (olmak), anasının gözü, gözleri velfecri okumak deyimleri kişinin becerikli ve uyanık olmasını ve fırsatlardan yararlanmasını bilmesini gözlerinin açık olması ile ilişkilendirmektedir. Diğer taraftan, gözü kapalı (olmak) deyimini kişinin çevresinde olup bitenden haberdar olmamayı, saflık ve ilgisizliği ifade etmekte bu sebeple saflık gözü tamamen kapatılarak algılamayı ve kişinin gerçekleri görmesini engelleyen bir bağ olarak algılanmaktadır (Baş, 2017: 73).

Kurnazlığın belki de en yaygın olarak geçtiği türlerden biri de fıkralardır. Türk fıkra tiplerinden biri olan Nasrettin Hoca'nın birçok fıkrasında kurnazlığa rastlanır. Bu kurnazlık Nasrettin Hoca'nın güldürürken düşündürmesinin neticesidir. Örneğin “Nasrettin Hoca Kızamık Olursa” fıkrasında, bir gün Nasrettin Hoca selden geçecekmiş. Etraftakiler “Bu selden üstü başı ıslanmadan geçenler cennetlik!” demiş. Nasrettin Hoca sudan geçeceği vakit üstünde ne varsa çıkarıp tepesine koymuş. Sudan geçmiş, geçmiş ama her yanını sinek yemiş kıpkırmızı olmuş. Sudan çıkınca ahali şaşırılmış “Hoca sana ne oldu?” diye sormuşlar. Hoca “Ben cennetliğim. Benim sırtım kuru.” deyip giyinmiş hemen. “Bu kızarıklıklar ne?” diye sormuşlar. Hoca “Kızamık çıkarıyorum” demiş (Bolat, 2016: 106). Nasrettin Hoca cennetlik olmak için yaptığı bu kurnazlıkta

Masalın bir çeşidi olarak hayvan masalları da bulunur. Türk toplumu var olduğu günden beri yaşadığı her coğrafyada hayvancılıkla ilgilenir, geçimlerini çoğu zaman hayvancılıkla sağlar. Savaşta, göçte ve ticarete hayvanlardan yararlanırlar. Yani Türkler için hayvancılık daima önemlidir. Bu bağlamda Türk toplumunun meydana getirdiği sözlü kültür ürünlerinin içerisinde hayvanlar da yer alır. Masalların içerisinde hayvanların büyük ölçüde yer alması, topluma verilmek istenilen mesajın bazen bir hayvan kahramanı üzerinden verilmesi buna örnek olarak verilebilir. Türk masallarında kurnazlık farklı unsurlarla ifade edilir, aktarılır ve karşımıza çıkar. Masallarda aslan gücü, kurt zalimliği, geyik saflığı, eşek aptallığı, ayı cesaretliliği, kaplumbağa kurnazlığı ve bilgeliği, tilki kurnazlığı ile ön plana çıkar.

Yukarıda yer alan değerlendirmeler sonucunda kurnaz tip, olumsuz tiplerden ayırt edilerek çalışmada değerlendirilmiş ve bu bağlamda masallarda kurnaz tipinin işlevleri metin içi ve metin dışı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çalışmada, Batı Anadolu

masallarında tespit edilen kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler, kurnaz tipinin işlevleri ve kurnazlık yapmak için kullanılan yöntemler ikinci bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir.

1.2. Kuramsal Çerçeve

Masallar, toplum içerisinde genellikle çocuklara anlatılan onları olağanüstü hayali olayların dünyasına götüren bir anlatı olarak bilinir. Çocukların dünyasına seslenen bu masalların bazı işlevleri vardır. Hoşça vakit geçirme, eğlenme eğlendirme, eğitime gibi işlevler bunlardan bazılarıdır. Masalların toplum içerisindeki yerini ve önemini belirleyebilmek, Batı Anadolu bölgesinde kurnaz tipinin işlevlerinin masalda nasıl yer aldığı inceleyebilmek için araştırma alanı içerisinde ulaşılabilen masal kaynaklarından istifade edilmesinden dolayı bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından “İşlevsel Halkbilimi Kuramı” kullanılmıştır.

Halkbilimi çalışmalarında yaygın olarak kullanılan kuramlardan biri, işlevsel kuramdır. İşlevsel kuram, asıl çalışma sahası itibariyle T. Benfey’in “kültürel ödünçleme” kuramı doğrultusunda çalışmalar yapan bir kültürel antropolog olan Fransz Boas ve işlevsel kuramın oluşup gelişmesinde önemli rolleri olan öğrencileri vasıtasıyla girmiş daha sonra kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu kuramın kurucuları B.Malinowski (1884-1942) ve birbirlerinden habersiz olarak yürüttükleri alan araştırmalarının sonucu aynı kuramsal çerçeveyi ileri süren A.Reginald Radcliffe-Brown’dur. Önde gelen temsilcileri ise, R. Thurnwald ve Ruth Benedict’tir (Çobanoğlu, 2019: 251).

İşlevsel kurama büyük katkı sağlayanlardan biri şüphesiz Malinowski ve onun “kültür” tanımıdır. Malinowski’ye göre, kültürel gelenek bir kuşaktan sonrakine aktarılmalıdır. Bu nedenle de, her kültürde eğitime yönelik yöntemler ve mekanizmalar bulunmalıdır. Her kültürel başarının özü, iş birliği olduğuna göre düzen ve yasa sürdürülmelidir. Her toplulukta töre, ahlak ve yasayı doğrulayan düzenlemeler olmalıdır. Kültürün maddi temeli yenilenmeli ve işler durumda tutulmalıdır. Kültürün işlevi; bir ihtiyacın içinde olan insanların iş birliği yaptıkları, zanaatsal ürünleri kullandıkları ve malları tükettikleri bir etkinlikle karşılanması olarak tanımlanabilir (Çobanoğlu, 2019: 253-254)

Malinowski için işlev kavramı daha çok, araştırmayı belli sosyal fenomenlerin kültürel amacı ve canlılığı hattında yönlendiren, toplumsal oluşumun daha iyi kenetlenmesine, gerek kapasite ve maddi değerlerin gerekse düşünce ve inançların daha

verimli bir biçimde değiş-tokuş edilmesine katkı sağlamaları bakımından önem taşır (Malinowski, 1992: 35). İşlevsel kurama göre metnin kendi, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da icra edilmezse anlamsızdır. Bu nedenle de Malinowski “Şüphesiz metin önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür” demektedir. İşlevsel kuram, icra edilen bir folklor unsurunun, onu anlatan ve dinleyende oluşturduklarının nitelik bakımından ortaya konulmasını amaçlamıştır (Çobanoğlu, 2019: 262). Halk anlatısı türleri farklı değerleri içinde barındırmasıyla pek çok işlevi aynı anda içinde barındırabilir.

Bascom, “Four Functions of Folklore (2014)” adlı makalesinde folklor ürünlerinin fonksiyonlarını dört işlev şeklinde açıklar:

1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi: Bu bağlamda bütün folklor icraları sadece bir eğlence olmaktan uzaktır. Eğlence veya eğlendirme her ne kadar folklorun önemli hem de son derece bir işleviyse de, tek işlevi değildir.

2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevi: Folklorun ikinci işlevi, içinde yer aldığı kültürdeki icraları yapanlara ve bu icraları seyredip dinleyenlere, söz konusu kültürdeki ritüellerin toplumsal kurumları ve değerleri, doğrulayıp onaylamasıdır. Böylece, toplumsal kurum ve değerlerin güncelleşmesini, güçlenip köklenmesini sağlar.

3. Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi: Folklorun üçüncü işlevi ise, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretimleri son derece önemli kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünölmektedir.

4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması: Folklorun yerine getirdiği bir başka işlev de önemli olmasına rağmen çoğunlukla gözden kaçırılan kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktır. (Çobanoğlu, 2019: 263)

Bascom’un saydığı işlevlere ek olarak özellikle Marksist düşünceye mensup halkbilimciler son bir işlev olarak “protesto işlevi”ni eklerler. Bu işleve göre normal şartlar altında gerçekleştirilemeyen zengin-fakir, yönetici-yönetilen mücadelesindeki

sınıf çatışması halk edebiyatı yaratmalarında yansıtılır (Oğuz vd. 2016: 89). Linda Degh, toplulukta masal anlatmanın sosyal rolü ve kültürel değerlerini ortaya koymak amacıyla “masal anlatmanın toplumsal işlevi”ni öne sürer (Çobanoğlu,2019: 264). Sözlü kültür ürünleri yukarıda sayılan işlevlerin dışında daha pek çok işleve sahip olduğu çeşitli çalışmalarla günümüzde ortaya konulmaya devam etmektedir. “İşlevsel Halkbilimi Kuramı”nı kullanmak Türk masallarının yüklendiği işlevleri kurnaz tipi özelinde incelememize fırsat verecektir. Bu bağlamda kuramsal olarak tezde “İşlevsel Halkbilimi Kuramı”nın kullanılması uygundur.

İKİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU MASALLARINDA KURNAZ TİPİ

2.1. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlığı Ortaya Çıkaran Nedenler

Kurnazlık, zekâ gerektiren bir davranış kalıbıdır. Kurnazlığı yapan kişi karşılaştığı ya da maruz kaldığı durum karşısından onu ortaya çıkaran nedeni iyi bir şekilde analiz ederek aklını hızlı bir şekilde harekete geçirir ve tüm etkenleri analiz eder. Batı Anadolu Masalları'nda elde edilen nedenlerden elimizdeki metinler incelendiğinde şu şekildedir:

2.1.1. Zor Durumdan Kurtulmaya Yönelik Nedenler

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlığı ortaya çıkarma nedenlerinden biri zor durumdan kurtulmadır. Bu masal metinlerinde kahraman kendisinin ve sevdiğinin canını korumak istediğinde, içerisinde bulunduğu kötü bir durumdan kurtulmak istediğinde, yaptığı bir eylemden dolayı can tehlikesiyle karşılaştığında, malı mülkü söz konusu olduğunda vb. durumlarda kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan bazı masalarda, kahraman yaptığı bir eylemden dolayı zor bir durumun içerisinde kaldığında kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Usta Çakal (Çiftçi, 2015: 219-223)” ve “Canavar ile Tilki (Çelik, 2019: 116-117)” masallarında, Usta Çakal/tilki arkadaşlarıyla bir peynir/yağ alıp gömer. Usta Çakal/tilki, tilkilerden gizli gidip peyniri/yağı yer. Peynirin/yağın yediğini gören tilkiler arasında bir kavga başlar. Tilkiler kimin yediğini anlamak için tuvaletlerine bakmaya karar verirler. Usta Çakal'ın/tilkinin tuvaleti gelir ve bir kurnazlık yapar. Gece kel tilkinin yanına tuvaletini yapar. Sabah olunca bunu gören tilkiler kel tilkiyi öldürür. Usta Çakal/tilki diğer tilkilerin yemeği onun yediğini öğrenirlerse onu öldüreceklerini bilir. Bu yüzden içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar.

Bazı masalarda kahraman yaptığı kötü bir eylemden dolayı zor durumda kaldığında kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Deli Mehmet (Bahadır, 2017: 318-319)”, “Keloğlan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 455)”, “Keloğlan ile Köylüler(Özçelik, 2004: 453-455)” masasında, Deli Mehmet/ Keloğlan güttüğü hayvanların bazılarını satıp bazılarını öldürdüğü için/köydeki kadınlara sarkıntılık ettiği için köylüler ondan kurtulmak isterler ve çuvalın içine koyarak denize atmaya götürürler. Deli Mehmet/Keloğlan bir çobanın koyun güderek geldiğini duyar. Hemen bir kurnazlık düşünür. Çuvalın içinden “almayacağım” diye bağırmaya başlar. Çoban yanına geldiğinde padişahın kızını ona vermek istediklerini kendisinin istemediğini anlatır ve

çobanla yer değiştirir. Deli Mehmet/ Keloğlan, köylülere yaptığı kötü eylemlerden dolayı köylüler ondan kurtulmak ister. Bundan dolayı Deli Mehmet/ Keloğlan zor durumda kalır ve kurtulmak için çobanı kandırarak bir kurnazlık yapar.

Kahraman yaptığı eylemden dolayı zor durumda kalır ve kurtulmak amacıyla bir kurnazlık yapar. Örneğin Manisa’da derlenen “Kurnaz Tilki” masalında, tilki ayıyı bir bağa götürür. Bağcı gelince tilki kaçır fakat ayı kaçamaz. Ardından tilki bir balıkçıya denk gelir ve balıkları çalar. Balıkçı tilkiyi öldürmek ister ve peşine düşer. Tilki içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için hemen kurnazlık düşünür. Balıkçıya beline testi bağlayalım dereden taze balık tutalım der, balıkçı kabul eder. Testi balıkçıyı dibe çeker ve balıkçı boğulur (Tunç, 2008: 134-135). Tilki balıkçıdan balık çaldığı için balıkçı peşine düşerek onu zor durumda bırakır. Tilki bu durumdan kurtulmak adına kurnazlığa başvurur.

Masalarda kahraman yaptığı bir eylemden dolayı zor durumda kaldığında kurtulmak için kurnazlığa başvurur. Muğla’da derlenen “Keloğlan ve Atı” masalında, Keloğlan tarlasını sürmek için padişahın hayvanlarını alır ve onları satar. Padişah Keloğlan hayvanları getirmeyince peşine düşer. Keloğlan bir kurnazlık yapar. Kadın kıyafetleri giyerek çıkrığın başına oturur. Padişah, kızı kendine istemeye karar verir. Keloğlan kızı verir. Gelin kılığındaki Keloğlan atın üzerinde giderken bir şekilde atın yanındaki iki adamı birbirine düşürür ve kaçır (Önal, 2011: 438). Keloğlan, padişahın hayvanları alıp sattığı için padişahın onu öldüreceğini bilir ve içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için kurnazlık yapar.

Kahramanın yaptığı bir eylemden dolayı zor durumda kalarak kurtulmak adına kurnazlığa başvurmasının örnekleri “Tilki ile Ayı (Dalğar, 2010: 95-96)”, “Ayı ile Tilki (Yıldırım, 2006: 281)” masallarında da görülür. Ayı ile tilki gömdükleri yağı ne zaman yiyeceklerine karar veremezler. Tilki ayıdan gizli yağı yer ve bitirir. Ayı yağın yendiğini görünce tilki ile kavga eder, tilki yağı yediğini kabul etmez. Ayı dışkıdan kimin yediğini anlayacaklarını söyler. Tilki bir kurnazlık yapar. Ayının dışkısıyla kendi dışkısını değiştirir. Tilki yağı yediği için zor durumda kalır ve suçu ortaya çıksın istemediği için bu durumdan kurtulabilmek adına kurnazlık yapar.

Bazı masalarda kahraman kötü bir eylem yaparken yakalandığında içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Değirmenci (Çiftçi, 2015: 250-251)”, “Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)”, “Tilki ile Fakir

(Demirbaş, 2006: 175-177)”, , “Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)”, “Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)”, “Tozlu Bey (Çelik, 2019: 113-114)” “Keloğlan ile Tilki (Özçelik, 2004: 290-291)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 273-276) bir masalda, bir değirmenci/Keloğlan tavuklarını çalan tilkiyi yakalar. Tilki bir kurnazlık yapar. Değirmenciye/Keloğlan’a padişahın kızının alacağını söyler. Değirmenci/Keloğlan kabul eder. Tilki bir şekilde padişahın kızını değirmenciye/Keloğlan’a alır. Tilki hırsızlık yaparken mal sahibine yakalandığı için zor bir durumun içerisinde kalır ve kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar.

Kahraman malı mülkü yüzünden zor durumda kaldığında kurtulmak için kurnazlığa başvurur. Örneğin “Altınlı Horoz (Kumartaşlıoğlu, 2006: 215)”, “Topal Horoz (Göde, 2010: 205)”, “Yarım Horoz (Özçelik, 2004: 287)” ve “Yarım Horoz (Dalğar, 2010: 99-101)” masallarında, bir horoz Beyoğlu’nda olan altınını almak için yola çıkar. Yolda onunla gelmek isteyen canavar/kurt, tilki ve çayı yorulunca onları yutar. Horoz Beyoğlu’nun yanına gelip altınını istediğinde Beyoğlu onu yakalatmak ister. Horoz da kazların, ateşin ve develerin içine atılınca bir kurnazlık yapar. Yuttuğu canavar/kurt, tilki ve çayı kullanır ve altını geri alır. Evine döner. Horoz altından dolayı Beyoğlu tarafından zor durumda bırakılınca kurtulmak için yanındakileri kullanarak kurnazlık yapar.

Masallarda kahraman can tehlikesinden dolayı zor durumda kaldığında kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin Denizli’de derlenen “Darı” masalında, iki arkadaştan biri bir tilki vurur ve öldü zannederek sırtına asar. Tilki bir kurnazlık yapar. Yolda giderken sırtında olduğu adamın kışını tıkladmaya başlar. Adam arkadaşı yapıyor zanneder ve iki arkadaş kavgaya tutuşur. Tilki kaçır (Arslan, 2008: 223-224). Tilki ölmediği anlaşılırsa onu öldürürler diye zor bir durumun içerisinde kalır ve bu durumdan kurtulmak için kurnazlık yapar.

Zor bir durum içerisinde kalan kahraman o durumdan kurtulmak amacıyla kurnazlığa başvurur. Örneğin Bursa’da derlenen “Hasır Ören Padişahın Oğlu” masalında, köylü bir adam ikinci bir mesleği olmadığı için kızını şehzadeye vermez. Bunun üzerine oğlan hasır dokuma öğrenir ve kızla evlenir. Bir süre sonra oğlan kaçırılır. Oğlan bir kurnazlık düşünür. Onu kaçırın kişilere sıkıldığını hasır dokumak istediğini daha sonra hasırları onların satıp para kazanabileceğini söyler. Oğlan hasır dokumanın üzerine padişahın oğlu olduğunu ve yerini işler. Oğlanı kaçırınlar hasırı pazara satmaya götürür. Pazarda okuma yazma bilen biri hemen hasırı alıp padişaha götürür. Oğlan bu şekilde

kurtulur (Sevinç, 2022: 245-247). Oğlan evlenmek için öğrendiği ikinci mesleği kaçırdığında o durumdan kurtulmak amacıyla kurnazlık yaparken kullanır ve başarılı olur.

Kahraman başka biri onu yemek istediği için zor durumda kaldığında kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar. Örneğin Muğla’da derlenen “Tilki ile Horoz” masalında, tilki her gün horozun tavuklarını alıp kaçar. En sonunda kümeste horozdan başka hayvan kalmaz. Tilki horozu alıp ormana kaçar. Horozu tam yemek için önüne koyduğunda horozun bir kurnazlık yapar. Tilkiye babasının avları yemeden önce dua ettiğini onunda dua etmesi gerektiğini söyler. Tilki dua etmek isterken horozu bırakır. Horoz kaçar (Önal, 2011: 470). Horoz, tilki onu yemek istediği için zor durumda kalır ve kurtulmak amacıyla kurnazlığa başvurur.

Masalarda kahraman karşı tarafın onu yemek istemesiyle zor duruma düştüğünde kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Aç Kurt” (Önal, 2011: 485), “Aç Kurt (Ölmez, 2014: 202-203)”, “Kurtla Kuzular” (Bahadır, 2017: 319-320) ve Denizli’de (Arslan, 2008: 265, 306-308) derlenen iki masalda, aç bir kurt karşısına çıkan katır, koyun, keçi ve atı yemek ister. Bu hayvanlar kurt onları yemesin diye bir kurnazlık yaparlar. Kurt “seni yiyeceğim” dediğinde; katır kemiklerim serttir sana bir satır getireyim, koyun “çok güzel oyun oynarım sana bir oyun oynayayım”, keçi “sadece benimle doymazsın sana sürüyü getireyim”, at ise “nalımın altında bir yazı var önce onu oku” diyerek kurttan kaçarlar. Katır, koyun, keçi ve at onları yemek isteyen kurttan dolayı zor bir durumun içerisinde kalırlar ve kurtulmak için kurnazlık yaparlar.

Kendi halinde olan kahraman diğer kahramanın onu öldürmek istemesiyle zor durumda kalır ve kurtulmak adına kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Yalvaç’ta derlenen “Arslan ile Kedi” masalında, arslan kediye “sende bizim soyumuzdansın neden büyüyemedin” diye sorar. Kedi insan eline düştüğü için büyüyemediğini söyler. Arslan bunu duyunca insanı ona göstermesini ister. Önlere odun kesen bir adam denk gelir, arslan adama dövüşmeyi teklif eder. Adam bir kurnazlık düşünür. Adam arslanı bir şekilde kandırır ve bağlar. Daha sonra adam elindeki baltayla arslanı öldürür (Göde, 2010: 198). Adam arslanın onu öldürmek istemesiyle zor bir durumun içinde kalır. Bu durumdan kurtulmak için kurnazlığa başvurur.

Masalda bir suçu olmayan kahraman başka bir kahramanın onu öldürmek istemesiyle zor durumda kalır ve kurtulmak için kurnazlığa başvurur. Uşak’ta derlenen

“Aslanla Kedi I-II” masallarında, aslan ile kedi arkadaş olur. Aslan kedinin neden küçük kaldığını merak eder. Kedi insanoğlu elinde kaldığı için küçük kaldığını söyler. Aslan sinirlenerek kediden insanoğlunu kendisine göstermesi ister. Bir adama denk gelirler ve aslan adama onu yiyeceğini söyler. Bunun üzerine adam bir kurnazlık yapar. Adam “odun ve tahta işim yarım kalmasın sonra ye” der ve aslandan yardım etmesini ister ve aslanı tahtaların arasına sıkıştırarak döver (Bahadur, 2017: 313-315). Bir suçu olmayan insan kendi işini yaparken yanına gelen aslanın onu öldürmek istemesiyle zor durumda kalır ve bu durumdan kurtulabilmek adına kurnazlık yapar.

Suçu olmayan kahramanı biri öldürmek istediğinde kahraman zor durumda kalır ve kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar. Örneğin Muğla’da derlenen “Tilki ile Adam” masalında, tilki bir adama denk gelir ve adamı yemek ister. Adam hemen bir kurnazlık düşünür, “benim çocuklarım var sen beni yeme ben sana tavuk getireyim onları ye” der (Önal, 2011: 482). Adam, tilkinin onu yemek istemesiyle zor durumda kalır. Bu durumdan kurtulmak için kurnazlık yapar.

Kahraman bir suçu yokken zor durumda kaldığında başka biri onu kurtarmak için kurnazlığa başvurur. Isparta Yalvaç’ta derlenen “Yılan ve Adam” masalında, bir avcı bir yılanı kurtarır. Yılan avcıya onu sokacağını söyler. Yolda bir adama denk gelirler. Adam yılanı görünce korkar. Avcıyı soksa kendini sokacağını düşünerek içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için bir kurnazlık yapar. Yılanı kutunun içine tekrar sokmayı düşünür, Yılanı kutuya sığıp sığamayacağını sorar. Yılanı kutunun içine tekrar sokup denize atarlar (Göde, 2010: 204). Adam, avcının yilandan dolayı zor durumda olduğunu görür ve yılan avcıdan sonra kendisini de zor durumda bırakabileceğini düşündüğü için kurtulmak adına kurnazlık yapar.

Masallarda kahraman elinde olmayan bir nedenden dolayı zor durumda kaldığında kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Padişahın Kızı ile Kara Dil At (Demirbaş, 2006: 213-215)” ve “Padişahın Kızı (Özçelik, 2004: 330-332) masallarında, bir padişah hamile olan karısına bu sefer de erkek doğurmazsa öldüreceğini söyler. Oğlan olursa da sünnete kadar gösterilmemesini emreder. Kadın yine kız doğurunca bir kurnazlık yapar. Oğlan doğurduğunu söyleyerek sünnet günü kıza bir at vererek kaçmasını sağlar. Kadın doğacak çocuğun cinsiyetini kendisi seçemediği için elinde olmayan bir nedenden dolayı zor durumda kalır. Bu zor durumdan kurtulmak amacıyla da kurnazlığa başvurur.

Bölgede yer alan masalarda kahraman canının tehlikede olduğu durumlarda kurtulmak için kurnazlığa başvurur. Örneğin “Nohut Çocuk (Çakıcı, 2015: 107-109)”, “Nohut Çocuk (Doğlarlıoğlu, 2013: 93-94)”, “Cadı Karı (Tunç, 2008: 252-254)”, “Dev Karısı ile Keloğlan (Demirbaş, 2006: 258-259)”, “Keloğlan ve Dev Karısı (Ölmez, 2014: 152-153)” masallarında, bir oğlan elma ağacına çıkar ve bir dev gelip çocuğu yakalar. Oğlanı çuvala koyarak evine götürür. Dev, kızından çocuğu kesip pişirmesini ister. Çocuk bir kurnazlık yapar. Dev'in kızına “fırına nasıl gireceğim göster/başındaki bitlere bakayım” der ve kızı kesip pişirir. Oğlan kaçar. Oğlan konuşulanları duymasından dolayı içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için kurnazlık yapar.

Kahraman fakirliği zor bir durum olarak gördüğünde kurtulmak için kurnazlığa başvurur. Örneğin “Nohut Adam (Çelik, 2019: 109)”, Denizli’de derlenen bir masalda (Arslan, 2008: 251-252)” masallarında, bir nohut çocuk babası evde yemek yerken çift sürmeye sürer. Heybesinde altın olan bir adam bu durumu görünce şaşırır. Nohut çocuk altınları görünce hemen bir kurnazlık düşünür. Babasına “beni adama sat altınların olduğu çuvalı deleyim sonra sen topla” der. Babası çocuğun dediğini yapar ve zengin olurlar. Nohut çocuk zor bir durum olan fakirlikten kurtulmak amacıyla babasıyla birlikte adama karşı bir kurnazlık yapar.

Masalarda kahraman kendinden güçlü biri tarafından canıyla tehdit edildiğinde zor bir durumda kalır ve kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar. Örneğin Muğla’da derlenen “Ali Baba ve Devler” masasında, Ali Baba’yı karısı dışarda bırakır. Ali Baba yanına bir asa, bir kuş ve yumurta alarak yola çıkar. Yolda devlerle karşılaşır. Devler en uzağa taş atıyoruz atamayanı, taş sıkıp suyunu çıkaramayanı, çaydan geçemeyeni yiyeceğiz deyince Ali Baba bir kurnazlık yapar. Taş yerine kuşu atar, taş diye yumurtaları sıkar, asayı çayın ortasına batırıp zıplayıp karşıya geçer. Devler, Ali Baba dan korkarlar. Ali babaya bir torba altın verip evine gönderirler (Önal, 2011: 393-394). Ali Baba devler tarafından zor durumda kaldığı için kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masalarda kahraman beklenmedik bir anda zor durumda kaldığında kurtulmak için kurnazlığa başvurur. Örneğin “Tilki ile Yılan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 210-211)”, “Tilki ile Yılan (Bahadur, 2017: 282)”, “Yılanla Tilki (Bahadur, 2017: 333)”, “Tilki ile Yılan (Çelik, 2019: 117)”, “Tilki ile Yılan (Demirbaş, 2006: 170)” masallarında, tilki ile yılan dere kenarına gelirler ve karşıya geçmek isterler. Yılan geçemeyeceğini bildiği için tilkiye beline dolanayım birlikte geçelim der. Tilki kabul

eder, derenin ortasına geldiklerinde yılan tilkinin kemiklerini kırarak öldürmek ister. Tilki bir kurnazlık yapar. Yılanı “nasılsa beni öldüreceksin gözlerinden öpeyim” der. Yılan kafasını uzatınca tilki ısırarak yılanın kafasını koparır. Tilki hiç beklemediği bir anda üstelik yılanı yardım ederken zor durumda kaldığında kurtulmak için kurnazlık yapar.

Bazı masallarda kahraman zor bir durumun içerisinde kaldığında kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “İğci Baba (Bahadur, 2017: 192-194)”, “İğci Baba (Yıldırım, 2006: 302-303) “İğci Baba (Demirbaş, 2006: 254-257)”, “Bakırdış (Çelik, 2019: 124-125) masallarında, bir adam üç kardeşi evine götürür. Büyük kızlar onun istediğini yapmadığı için onları öldürür. Küçük kızın önüne kesilmiş parmak koyup yemesini ister. Kız bir kurnazlık yapar ve adam görmeden parmağı kediye verir. Adam parmağa nerede olduğunu sorduğunda parmak karında olduğu söyler. Kız, adam onun önüne kesilmiş parmak koyduğunda ve yemesini istediğinde zor durumda kalır ve kurtulmak için kurnazlık yapar.

Bazı masallarda kahraman karşı tarafa kötü bir eylemde bulunmasının sonucunda zor durumda kalır ve kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Ahmed Ağa ve İki Bagas (Sevinç, 2022: 209-215)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 302-303, 281-285) derlenen iki masalda, “Denizdeki Davar (Göde, 2010: 321-322)”, “Keloğlan’la Kırk Köşeler (Demirbaş, 2006: 336-337)” masallarında, Keloğlan/Ahmed Ağa/adam pazarda birileri kandırır ve sonrasında da türlü oyunlar oynar. Adamlar en sonunda Keloğlan’ı/Ahmed Ağa’yı/adamı çuvala koyup denize atmaya götürürler. Keloğlan/Ahmed Ağa/adam bir çobanın sesini duyar ve bir kurnazlık yapar. Çuvalın içinden “alman” diye bağırmaya başlar. Çobana, ağanın kızını ona vermek istediklerini kendisinin istemediğini söyler ve yer değiştirirler. Keloğlan/Ahmed Ağa/adam yaptıklarından dolayı köylüler ona zarar vermek istediği için zor durumda kalır ve içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar.

Batı Anadolu Masalları’nda kahraman istemediği biriyle evleneceğinde içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için bir kurnazlık yapar. Denizli’de derlenen bir masalda, Şah İsmail ve çobanın kızı birbirine âşık olur. Fakat kız ve ailesi taşınır. Şah İsmail kızı bulur. Nineye yüzüğü vererek kıza ulaştırmasını ister. Kızda başkasıyla evlenmek istemediği ve bir kurnazlık planlar. Ertesi gün gelin ata bineceğinde kız kimsenin atını beğenmez ve binmez. Şah İsmail’in atına binmeye ikna olur. Şah İsmail

kız ata biner binmez, kaçarlar (Arslan, 2008: 255-257). Kız istemediği biriyle evlendirileceği için içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmek adına kurnazlık yapar.

Kahramanın istemediği biriyle evleneceğinde içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için kurnazlık yapmasının örnekleri “Şamdanlı Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 300-305)”, “Altın Direk ((Demirbaş, 2006: 302-305), “Keçimen (Ergun, 2014: 252-255)”, “Çadırımın üstüne Şıp Dedi Damladı” (Derdiçok, 2012: 63-65)”, “Küçük Molla (Ergun, 2014: 195-198)” masallarında da yer alır. Bir kadın ölmeden önce kocasına yüzüğü/kıyafetleri kime denk gelirse onunla evlenmesini vasiyet eder. Yüzük/kıyafetler sadece adamın kızına denk gelir. Babası kızla evlenmek ister. Kız babasını bir türlü vazgeçiremez ve bir kurnazlık yapar. Babasından kilitli şamdan/direk yaptırmasını ister ve içine girerek saklanır/ Tuvalete gidiyorum diyerek beline bağlı olan ipi testiye bağlayıp kaçar/ Keçi kostümü yaptırır ve giyip kaçar. Kız babasıyla evlenmek istemez ve içinde bulunduğu bu zor durumdan kurtulmak için çeşitli kurnazlıklar yapar.

Masallarda, kahramanlar içinde buldukları zor durumdan kurtulmak için kurnazlığa başvururlar. Örneğin “Üç Muzdarip (Göde, 2010: 310)”, “Kel Kör Topal (Sevinç, 2022: 251-252)” masallarında, karanlık çöktüğünde kel, kör ve topal bir evin kapısını çalar. Evin sahibi “kel kafasını kaşımazsa, kör gözünü ovuşturmazsa, topal ayağını uzatmazsa misafir ederim” der. Adamlar kabul ederler. Kelin kafası kaşınmaya, körün gözü sulanmaya, topalın ayağı ağrımaya başlar. Kel, kör ve topal bir kurnazlık yapar. Sohbet ederlerken kel babasının keçeden külah yaptığını/ kafama kuş konduğunu söyleyerek kafasını kaşır. Kör babasının avcı olduğunu tüfeği gözüne dayar/ kuşu ben de gördüm dürbünle bakıyordum diyerek gözlerini kaşır. Topal, kel ve körün laflarına karşı yalan söyleyene bu girsin/ ben de kuşa tekme attım diyerek ayağını uzatır. Kel, kör ve topal artık alışkanlık haline gelen davranışlarını yapamadığında zor durumda kalır ve kurtulmak için kurnazlık yapar.

Bazı masalarda kahraman rahatsız olduğu bir durumdan dolayı zor durumda kalır ve kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Helvacı Güzeli (Kumartaşlıoğlu, 2006: 440-443)”, “Helvacı Güzeli (Arslan, 2008: 316-318)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 276-278) derlenen bir masalda, “Hürü (Hocanın İhaneti) (Ergun, 2014: 202-207)”, “Hürü/Huri Kız (Ergun, 2014: 208-210)”, “Çevirin Kazı Yanmasın (Göde, 2010: 288-289)”, “Kaz Çobanı (Özçelik, 2004: 427-429)”, “Helvacı Güzeli (Demirbaş, 2006: 306-308)”, (Kumartaşlıoğlu, 2006: 460-462) masallarında, bir kız ailesi hacca giderken köyün

hocasına emanet eder. Fakat hoca kıza göz koyar. Hoca kızın yanına gittiğinde kız bir kurnazlık yapar. Hocayı kandırır ve kaçır. Kız, hoca göz koyduğu için rahatsız edici zor bir durumun içinde kalır ve kurtulmak için kurnazlık yapar.

Kahraman başka biri tarafından rahatsız edildiği için zor bir durumda kalır ve kurtulmak adına kurnazlık yapar. Örneğin Balıkesir’de derlenen “Papaz” masalında, Arap bir kadını rahatsız eder. Kadın olanları kocasına anlatır ve bir kurnazlık planlarlar. Kadın Arap’ı evine çağırır. Akşam Arap kadının evine gider. Kadının kocası alt katta bekler. Kazı kesip pişirirler. O sırada bir tıktı gelir. Kadın Arap’ı dananın yerine bağlar. Kadının kocası Arap’ı döver (Kumartaşlıoğlu, 2006: 457-459). Kadın, Papaz tarafından rahatsız edilmesinden dolayı içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için kocasıyla bir kurnazlık yapar.

Kahraman başkası tarafından yapılan bir eylem kendisini zor durumda bıraktığı için kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar. Örneğin “Üç Hırsız (Demirbaş, 2006: 331-333)”, “Çoban ile Hırsız (Uysal, 2008: 30-33)”, “Oduncu (Özçelik, 2004: 470-471)” masallarında, üç hırsız yolda eşeği ile pazara koç satmaya giden bir adam görürler. Hırsızlardan adamın eşyalarını çalmak ister. Hırsızlar adamın kıyafetlerini bile çalar. Çıplak bir şekilde ortada kalan adam bir kurnazlık düşünür. Yolda gördüğü kadına ölüler diyarından selamlar getirdiğini söyler. Adam kadından kıyafet, yiyecek ve para alır. Daha sonra kadının kocası adamın peşine düşer. Adam, hırsızların onu soymasıyla zor durumda kalır ve içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masalarda kahraman kendisine ait olan hayati bir unsur başkasının eline geçtiğinde zor durumda kalır ve kurtulmak için kurnazlık yapar. Örneğin “Muradına Nail Olamayan Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 421-424)”, “Telli Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 291-299)”, “Kadersiz Dilber (Dalğar, 2010: 181-186)”, “İncili Kız (Tunç, 2008: 226-228)”, “Gülmedik Gülbahar (Ergun, 2014: 52-54)”, “Gülen Gül Ağlayan İnci (Göde, 2010: 286-287)”, “Muradına Almadık Dilber (Ergun, 2014: 113-117)”, “Padişahın Üç Kızı (Ergun, 2014: 138-141)” masallarında, bir kız yürüyünce çimenler, ağladıkça inciler, güldükçe güller, saçını taradıkça altınlar dökülür. Bir şehzade kızla evlenmek ister fakat üvey anne/yenge/teyze/Arap kızı/sütanne bir şekilde kızın gözlerini alarak ondan kurtulur ve o kız yerine kendi kızını şehzade ile evlendirir. Kızı ormanda bir oduncu bulur. Kız bir kurnazlık yapar. Oduncuya verdiği gülleri sarayda bir çift göze satmasını ister. Üvey anne/yenge/teyze/Arap kızı/sütanne güllere karşılık kızın

gözlerini verir ve aldıkları gülleri şehzadeye götürür. Kız, hayati önem taşıyan kendisine ait gözleri olmadan göremediği için bu durumdan kurtulmak amacıyla kurnazlık yapar.

Masallar incelendiğinde kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler arasında zor durumdan kurtulmak için yapılan kurnazlıkların altında yatan sebepleri arasında genellikle kahramanın yaptığı bir eylemin sonucunda zor durumda kalması vardır. Daha sonra ise kahramanın can tehlikesiyle karşılaştığında içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için kurnazlık yaptığı görülür.

2.1.2. Zarar Verme İsteğine Yönelik Nedenler

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlığı ortaya çıkaran nedenlerin biri kahramanın karşılaştığı durum karşısında karşı tarafa zarar verme isteğidir. Kahraman mal mülk söz konusu olduğunda, alay edilip küçümsendiğinde, yapmak istediği ya da yaptığı işin bozulacağını düşündüğünde, kendisine yapılan başkasına da yapılsın istediğinde, isteğine ulaşmaya çalışırken, haksızlığa uğradığını düşündüğünde, birini istemediğinde, statüsünü korumak istediğinde, kendini ve sevdiğini korumak istediğinde vb. durumlarda genellikle karşı tarafa zarar vermek ister ve bunu da kurnazlık yaparak gerçekleştirir. Fakat burada kurnazlığı ortağa ana neden kahramana yönelik bir eylemin olmasıdır. Kahraman kendi hakkını korumuş olur. Bunun yanı sıra masal kahramanı ortada hiçbir sebep yokken de karşı tarafa bazen zarar vermek isteyebilir ve bunun için yine kurnazlık yapar.

Masallardaki kahraman kendi malı mülkü söz konusu olduğunda malı başkasının eline geçtiğinde malını geri almak için kurnazlık yaparak karşı tarafa zarar verir. Örneğin “Kara Erik Sarı Erik (Göde, 2010: 265-266)”, “Dünya Güzeli (Özçelik, 2004: 379-382)” masallarında, bir oğlan tılsımlı eşyalarını bir şekilde elinden alan padişah kızına zarar vermek ister. Bunun için biri hasta eden biri iyileştiren meyvelerden birini kıza yedirir. Kız felç geçirir/boynuzları çıkar. Oğlan, kıza iyileştirmek için tılsımlı eşyalarını geri ister. Oğlan yaptığı kurnazlıkla kıza yedirdiği meyve sayesinde onu hasta ederek zarar verir. Kız sağlığına kavuşmak için tılsımlı eşyaları vermeye razı olur. Böylece oğlan malını geri alır.

Kahramanın malı mülkü başkasının eline geçtiğinde geri almak için kurnazlık yapılarak karşı tarafa zarar vermenin başka örnekleri de vardır. Örneğin “Kara Köpek (Tunç, 2008: 165)”, “Keloğlan ile Hamamcı (Özçelik, 2004: 383-385)” masallarında Keloğlan/adam, kızından/kargalardan tılsımlı nesnelere alır. Tılsımlı nesnelere hamamcı çaldığı için kızından/kargalardan bir tılsımlı nesne daha almaya gider. Keloğlan/adam

nesnenin hünerini öğrenince bir kurnazlık düşünür. Hamamcının yanına giderek onu tılsımlı nesneye dövdürmeye başlar. Hamamcıya nesneleri geri verirse nesneyi durduracağını söyler ve hamamcı da nesneleri geri verir. Masallarda Keloğlan'ın/adamın tılsımlı nesnelere geri almak için kurnazlık yaptığı görülür. Hamamcıyı nesneye dövdürerek ona zarar verir. Hamamcı dövülmekten kurtulmak için tılsımlı nesnelere sahibine geri verir.

Yukarıda verilen örneklerde malı elinden alınan kahraman malını geri almak için kurnazlık yaparken bölgedeki bazı masallarda kahraman elindeki malını korumak ve kaptırmamak için bir kurnazlık yapar. Örneğin Uşak'ta derlenen "Ejderha" masalında, bir çoban dağda sürüyü otlatırken koyunları yiyen ejderhayı görür. Bunun üzerine köylüler de bir kurnazlık yaparlar. Bir koyun postunun içine sönmemiş kireç doldururlar. Koyunu yiyen ejderha zehirlenerek ölür (Bahadır, 2017: 352). Köylüler koyunlarını yemeye gelen ejderhadan hayvanlarını korumak için bir kurnazlığa başvurarak ejderhaya zarar verir.

Kahramanın malını korumak için kurnazlık yaparak zarar vermesi örnekleri "Tilki, Kısıklı, Kaplumbağa (Kumartaşlıoğlu, 2006: 203-205)", "Garba'nın Tilki (Arslan, 2008: 266)", "Kaplumbağa, Yengeç, Tilki (Çiftçi, 2015: 223-225, 249-250)", "Tilki, Kaplumbağa, Kene (Göde, 2010: 197)", "Tilki, Kaplumbağa, Yengeç (Önal, 2011: 484)", "Kaplumbağla Tilki I-II-III (Bahadır, 2017: 322-328)" masallarında Bir tilki bir çiftçiye musallat olur. Çiftçiden her gün horoz ve tavuk ister. Çiftçi bir kurnazlık yapar. Çuvalın içine köpeğini koyup horoz ve tavuk diye tilkiye verir. Tilki çuvalı açınca köpek onu kovalamaya başlar ve tilki kaçarken ölür. Çiftçi yaptığı bu kurnazlık sayesinde tilkiye köpek aracılığıyla zarar verir ve ölmesine neden olur. Çiftçi bu şekilde hem mallarını korur hem de tilkinin ona musallat olmasını engeller.

Kahramanın malını geri alma ve koruma haricinde de malını paylaşmak istemediği durumlarda kurnazlık yaparak zarar verdiği de görülür. Örneğin Balıkesir'de derlenen "Tilki" masalında, bir ayı tilkinin balıklarına ortak olmak ister. Fakat tilki bir kurnazlık yapar. Balıkların ikisine yetmeyeceğini söyleyerek balık tutmayı teklif eder. Ayı teklifi kabul edince ondan kuyruğunu dereye sarkıtmasını ister. Ayının kuyruğu buz tutar ve kıpırdamaz. Tilki ayıyı orada bırakarak yemeğini yemeye gider (Kumartaşlıoğlu, 2006: 212-213). Tilki malını paylaşmak istemediği için yaptığı kurnazlıkla ayının kuyruğundan eder ve ona zarar verir. Böylece tilki ayı olmadan yemeğini tek başına yer.

Bölgedeki masalarda kahraman kendisi ile alay edildiğinde karşısındakine zarar vermek ister ve kurnazlık yapar. Örneğin “Küçük Tilki (Kumartaşlıoğlu, 2006: 214)”, “Küçük Tilki (Dalğar, 2010: 86-87)”, “Çomar Çakal (Çiftçi, 2015: 209-210)”, “Tilki ile Çomar Çakal (Çiftçi, 2015: 231-232)”, “Güçük Kuyruklu Tilki (Arslan, 2008: 222)” masallarında, bir tilki ile arkadaşları kuyruğu kısa olduğu için alay eder. Çomar Tilki bir kurnazlık düşünür. Arkadaşlarını üzüm/armut dolu tarlaya götürerek kuyruklarını ağaca bağlatır ve tarla sahibine haber verir. Tilkiler panikle ağaca bağlı kuyruklarını kopartarak kaçarlar. Çomar Tilki arkadaşlarına artık onların kuyruğunun kısa olduğunu söyleyerek dalga geçer. Masalda, çomar tilkinin eksik bir fiziksel bir özelliğinden dolayı arkadaşları alay eder. Tilki ise arkadaşlarına kurnazlık yaparak zarar verir ve onları kendisiyle aynı seviyeye getirir.

Kahramanın kendisi ile alay edilmesinin zarar verme isteği doğurduğu başka bir örnek Çanakkale’de derlenen “Kuyuksuz Tilkiyle Arkadaşları” masalında bulunur. Bir tilki kuyruğu olmadığı için onunla dalga geçen arkadaşlarına bir kurnazlık yapar. Arkadaşlarına dereden tavuk çıkaracağız diyerek kuyruklarını dereye sarkıtmalarını ister. Tilkiler kuyruklarını dereye sarkıtır. Tilkilerin kuyukları buz tutunca kuyuksuz tilki avcılara haber verir. Tilkiler korkularından kuyuklarını kopararak kaçar (Türker, 2010: 367-368). Yukarıdaki masalarda olduğu gibi bu masalda da kuyuksuz tilki kendisiyle alay edilmesine karşılık bir kurnazlık yapar. Arkadaşlarının da kuyuksuz kalmasını sağlayarak onlara zarar verir.

Yukarıda yer alan masalarda kahraman eksik bir özelliği ile alay edildiği için zarar vermek isterken bazı masalarda kahramanın dış görünüşünden dolayı alay edildiğinde zarar verme isteği ortaya çıkar. Örneğin “Nar Tanesi (Özçelik, 2004: 388-390)”, “Çobanın Karısı (Kumartaşlıoğlu, 2006: 434-437)” masalında, bir padişah kızı başka bir padişah oğlu sarayın önünden geçerken dış görünüşünden dolayı üstüne nar tanesi atar/ yüzüne tükürür ve dalga geçer. Oğlan bu duruma çok kızar ve bir kurnazlık planlar. Oğlan oduncu/hizmetçi kılığında saraya girer. Kız, oğlana âşık olur ve kaçarlar. Oğlan, kızı bir kümese getirerek orada yaşadığını söyler. Oğlan kızıdan yiyecek çalmasını ister, kız istemese de mecbur kalarak çalar. En sonunda oğlan kırık eşyalarla kızı hamama gönderir. Oğlan, padişah oğlu olarak bir soru sorar ve kız soruya doğru cevap verince gerçekleri anlatır. Masalda, oğlan bir kurnazlık yaparak kendisiyle alay eden padişah kızını fakirlik içinde yaşatır ve ona yiyecek çaldırarak aslında kızın şimdiye kadar olan değerlerine zarar verir.

Ortada bir sebep yokken kahramanın karşı tarafa zarar verme isteğiyle yaptığı kurnazlıklar “Kurnaz Tilki ile Canavar (Ergun, 2014: 271-273)”, “Çanlı Tilki (Bahadur, 2017: 322)” masallarında yer alır. Canavar/ayı tilkiye elindeki bileziği/pulu nereden bulduğunu sorduğunda tilki bir kurnazlık yapar. Kuyruğunu çeşme deliğine soktuğunu/kuyuya salladığını o şekilde bulduğunu söyler. Canavar/ayı, tilkinin dediğini yapınca kuyruğu donar ve kopar. Canavarın/ayının bir suçu yokken tilki kurnazlık yaparak ona zarar verir.

Bölgedeki bazı masalarda kahraman işini bozulsun istemediğinde kurnazlık yaparak zarar verir. “Derbeder Oğlanla Koçmar Keler (Uysal, 2008: 29-30)”, “Keloğlan” (Önal, 2011: 462-464)” masallarında, fakir Keloğlan bir hazine bulur ve komşusundan hazineyi ölçmek için kile ister. Komşusu kilenin altına yapışan altını görür ve hazinenin nerede öğrenmeye söylemezse şikâyet edeceğini söyler. Keloğlan bir kurnazlık düşünür. Bir gün komşusunu anam öldü/ hazine evdeki kuyunun içinde diyerek eve çağırır. Komşusunu kazanın içine/kuyunun içine iter ve ondan kurtulur. Masalda, Keloğlan bulduğu hazineyi komşusu şikâyet eder ve işlerini bozar düşüncesiyle kurnazlık yapar. Bu şekilde komşusuna zarar verir.

Kahraman işinin bozulmasını istemediği zamanlarda yaptığı karşı tarafa zarar vermek için kurnazlık yapmasının bir örneği Uşak’ta derlenen “Keloğlanla Padişah” masalında yer alır. Keloğlan padişahın kızına âşık olur. Padişah, fakir olduğu için Keloğlan’a kızını vermez. Keloğlan, padişaha zengin göstererek kızını bir şekilde alır. Keloğlan evi olmadığı için bir kadın ve kızının yaşadığı eve göz diker ve bir kurnazlık yapar. Gelin alayını düşman olarak göstererek onları öldürmeye geldiklerini söyler. Kadın ve kızı kuru otların altına saklar, onları yakar. Evlerine gelini getirir (Bahadur, 2017: 271-273). Keloğlan yaptığı kurnazlık sayesinde yalanının ortaya çıkmasını engeller. Aynı zamanda kadına ve kızına zarar verir.

Kahramanın kendisine yapılanın başkasına da yapılması istemesinden dolayı zarar verme isteği ile kurnazlık yapılır. Örneğin İzmir’de derlenen “Leylek ile Tilki” masalında, tilki leyleği yemek istediği için onu yemeğe davet eder. Tilki yemeği düz tabaklara koyar, leylek yemeği yiyemediği için çekip gider. Bir süre sonra leylek bir kurnazlık yapar. Tilkiyi yemeğe davet eder ve yemekleri vazo şeklinde kaplara koyar. Tilki yemekleri yiyemez ve leyleğe yaptığı hatayı anlar (Derdiçok, 2012: 89-90). Leylek,

tilkinin aynı durumu yaşamasını istediği ve onu anlamasını istediği için yaptığı kurnazlıkla yemekte aç kalmasını sağlar. Böylelikle onu aç bırakarak zarar verir.

Masallarda kahraman haksızlığa uğradığında ya da haksızlığa uğradığını düşündüğünde kurnazlık yaparak zarar vermek ister. Örneğin “Tilki ile Tavşan (Çelik, 2019: 134)”, “Tilki ile Tavşan (Önal, 2011: 469)” masallarında, tilki ile tavşan birlikte yemek aramaya çıkarlar. Bir adamın ekmeğini bir şekilde alırlar. Fakat tilki ekmeği tek başına yer. Bundan dolayı tavşan bir kurnazlık yapar. Tilkiye “göle gidelim senin kuyruğun uzun batırıp balık tutalım” der. Tilki kuyruğunu suya batırır ve kuyruğu donmaya başlar. Tilkinin gölün üstünde kuyruğu donduğu için kıpırdamaz, tavşan çekip gider. Masalda, tavşan hakkını alamadığı ve hakkının yenildiğini düşündüğü için kurnazlık yapar. Tilkiyi kuyruğundan ederek ona zarar verir.

Haksızlığa uğradığı için kurnazlıkla zarar verme isteği örneklerinden biri de Burdur Bucak'ta derlenen “Keloğlan'ın Sihirbazlığı” masalında bulunur. Keloğlan bir padişahın kızını ister. Padişah kızını vermek için Keloğlan'dan ülkedeki bütün güzel sesli kuşları bahçesine getirmesini şart koşar. Keloğlan karşısına çıkan dedenin söylediği sihirli sözcüklerle bunu yapar. Fakat padişah kızı başkasına verir. Keloğlan bir kurnazlık yapar. Öğrendiği sihirli kelimelerle düğün yerindeki herkesin dondurur. Padişaha sözünde durmasını söyler ve kızını ona verirse her şeyi düzeltereğini dile getirir. Keloğlan ile kız evlenir (Dalğar, 2010: 172-174). Masalda, padişahın sözünde durmamasından dolayı Keloğlan haksızlığa uğrar ve kurnazlık yaparak padişaha ve kızına zarar verir.

Kahramanın hakkı yenildiği için kurnazlık yaparak zarar verdiği bir örnek Bursa'da derlenen “Ayı, Tilki, Tavşan ve Horoz” masalında yer alır. Bir ayı yakaladığı avı tavşandan paylaşmasını ister. Tavşan herkese eşit parça verir fakat ayı kabul etmez ve tavşanı öldürür. Aynı durum horozun paylaşmasında da yaşanır. Ayı yine bir av yakalar, tilkiden paylaşmasını ister. Tilki avın tamamını ayıya vererek kurtulur. Fakat tilki bir kurnazlık düşünür. Bir çukur kazarak ayıya içinde kendisinin çıkaramadığı bir av olduğunu söyler. Ayı çukura eğilince tilki onu içine atar. Ayı ölür (Sevinç, 2022: 174-176). Tilki, ayının getirdiği avı adil bir şekilde dağıtırsa başına neler geleceğini bildiği kendi hakkını da ayıya verir. Fakat hakkını yedirmek istemediği içinde kurnazlığa başvurur ve ayıya zarar verir.

Kahraman malına karşılık hakkını alamadığı durumlarda da karşı tarafa zarar vermek ister. Afyonkarahisar'da derlenen “Keloğlan ile Bey” masalında, fakir

Keloğlan'ın danasını satın alan bey parasını vermez. Keloğlan beyden bir türlü parasını alamayınca bir kurnazlık yapar. Keloğlan beyin kadınlara düşkün olduğunu bildiği için gelinlik giyerek konağa gider. Beyi yağ makinelerinin arasına kıştırır ve döverek parasını alır (Özçelik, 2004: 467-468). Keloğlan'ın malını satın alan bey satın aldığı malın parasını vermeyerek Keloğlan'ın hakkını yer. Bunun üzerine Keloğlan yaptığı kurnazlıkla beye zarar verir ve parasını alır.

Batı Anadolu Masalları'nda kahramanın malını korumak için başka biriyle anlaşarak kurnazlıkla başkasına zarar verdiği durumlarda vardır. Örneğin Balıkesir'de derlenen "Aslan ile Tilki" masalında, bir aslan her gün köyden haraç olarak hayvan alır. Köylüler tilkiden medet umarak yardım isterler. Tilki bir çuval tavuğa karşılık onları aslandan kurtarmayı kabul eder. Tilki aslandan kurtulmak için bir kurnazlık yapar. Aslana "kuyuda senden başka bir kral var" deyince aslan kuyudakini öldürmek için atlar ve ölür. Tilki köylüden tavuklarını ister fakat köylüler tavuk yerine tazıya tilkiyi öldürtür (Kumartaşlıoğlu, 2006: 201-202).

Yukarıda yer alan masala benzer olarak Çanakkale Çan'da derlenen "Tilkiyle Kurnaz Çiftçi" masalında, bir ayı çift süren dedenin yanına gelerek öküzlerinden birini yiyeceğini söyler. Dede "ben tarlamı süreyim akşam ben gittikten sonra yersin" der. Dede bu işten nasıl kurtulacağını düşünürken yanına bir tilki gelir ve olanları tilkiye anlatır. Tilki her gün bir tavuk karşılığında ayıdan onu kurtaracağını söyler ve tilki ayıdan kurtulmak için bir kurnazlık yapar. Avcıların yanına gidip ayının yerini söyler. Avcılar ayıyı öldürür. Tilki dedenin yanına tavuk almaya gider. Dede akıllılık yaparak tilkiden kurtulur (Türker, 2010: 375-376). Her iki masalda da insanoğlunun bir hayvanla mücadele etmeye akli ve gücü yetmediği için başka bir hayvanla anlaşarak kurnazlıkla ona zarar verdirdiği görülür.

Bölgedeki masallarda zarar verme isteğinin altında yatan nedenlerden biri de kahramanın sevdiğini ya da kendisini korumak istemesidir. Örneğin Burdur Bucak'ta derlenen "Küçük Oğlan ile Devler" masalında, bir oğlan dağda devlere yakalanır. Devler oğlana bir köşk gösterirler ve kapısını bulmasını isterler yoksa onu yiyeceklerini söylerler. Oğlan bir kurnazlık yapar. Köşkün bacasına bir merdiven yaptırır ve devlere buldum diyerek bacadan gelen devlerin hepsini öldürür (Dalğar, 2010: 166-168). Masalda, kahraman kendi canını kurtarmak amacıyla bir kurnazlık yapar ve devleri öldürerek onlara zarar vermiş olur.

Kahramanın kendini ve sevdiklerini korumak amacıyla karşı tarafa zarar vererek kurnazlık yapmasının örnekleri “Bıdıçık (Kumartaşlıoğlu, 2006: 444-445)”, “Bısbıdak (Ergun, 2014: 103-107)”, “Mıddık (Yıldırım, 2006: 304-305)”, “Oduncu Kardeşler (Sevinç, 2022: 254-255)”, “Mıddık (Çelik, 2019: 98-99)”, “Bızılık (Bahadur, 2017: 206-209)”, “Cadı Karıyla Mıddık (Bahadur, 2017: 331-332)”, “Keloğlanla Cazı Gadın (Bahadur, 2017: 381-383)” masallarında da yer alır. Bir oğlan arkadaşlarıyla dağda kalır ve ışık gördükleri devin/cadının kulübesine giderler. Dev/cadı çocukları yemek ister. Oğlan ve arkadaşları kaçarak kurtulur. Daha sonra oğlan bıçağını/düdüğünü ceketini unuttuğu için geri döner. Dev/cadı, oğlanı evinin çatısında görünce oğlan bir kurnazlık yapar. Demirleri kızdırarak/urgan bağlayarak/ateşe basarak çıktığını söyler. Dev/cadı oğlanın yanına çıkmaya çalışırken ölür. Masalda, kahraman deve/ cadıya yem olmamak için yaptığı kurnazlıkla aslında ona zarar vererek ölmesini sağlar.

Kahraman kendisi hakkında kötü konuşulduğunda karşı tarafa zarar vermek için kurnazlık yapar. Örneğin Bursa’da derlenen “Hayır Söylemez” masalında, askerden dönen bir oğlan köyden birini görür ve “Hayır Söylemez” diye defalarca seslenir. Adam, oğlanın ona böyle seslenmesine kızdığı için bir kurnazlık yapar. Bir yere oturup sohbet etmeyi teklif eder. Köyden bahsederken annesinin, babasının ve hayvanlarının öldüğünü söyler. Oğlan çok üzülür, bir süre sonra cesaretini toplayıp köye gider. Annesinin, babasının ve hayvanlarının sağ olduğunu görür. Hemen Hayır Söylemez’i bulup niye yalan söylediğini sorar. Adam da “sen bana Hayır Söylemez diye seslendin, ben de sana hayır söylemedim” der (Sevinç, 2022: 259-261). Masalda kahraman kendisine kötü bir şekilde seslenilmesine sinirlendiği için bir kurnazlık yaparak karşısındaki ailesi ile ilgili kötü şeyler söyler ve ona psikolojik anlamda zarar verir.

Kahraman isteğine ulaşmaya çalışırken engel olanlara zarar vermek için kurnazlık yapar. Örneğin “Üç Kızlar” (Ergun, 2014: 211-216), “Üç Kızlar (Sevinç, 2022: 201-205)”, “Terzi Kızla Padişah” (Ergun, 2014: 220-225) masallarında, bir kızın padişahın ayakkabısını ters çevirirken ensesine vurmak istediği için padişahla evlenmek istediği hayalini devriyeler duyarlar ve padişaha söylerler. Padişah, küçük kızı ise düşmanı görerek cellatlara verir. Cellatlara kızı öldüremez. Kız olanlardan dolayı hırslanır ve bir kurnazlık düşünür. Her gün farklı renklerde kıyafetler giyerek sarayın kapısına gider, Padişahı ve nöbetçileri kendisine aşık eder. Padilah Kızla evlenir. Bir gün padişah kendi ayakkabılarını çevirirken karısının ayakkabılarını da çevirir. O sırada kız padişahın

ensesine vurur. Kız isteğini yapması için ona engel olan padişaha zarar vermek için kurnazlık yapar ve amacına ulaşır

Batı Anadolu Masalları'nda kahramanın zarar verme isteğinin altında yatan nedenlerden bir tanesi de korkudur. Kahraman birinden korktuğunda ya da can korkusuyla kurnazlık yaparak zarar verir. Örneğin “Adamla Cinni (Bahadur, 2017: 367)”, “Adamla Ecinni (Bahadur, 2017: 195-197)” masallarında, bir adam karısının çenesinden bıktığı için kuyuya kapatır. Adam ertesi gün kadına bakmaya gittiğinde içinden bir cinni çıkar. Kuyudaki kadından kurtardığı için adama bir iyilik yapar. Padişahın hasta kızının yanına gitmesini o gelince kendisinin gideceğini ve kızın iyileşeceğini padişahın ona para vereceğini söyler. Adamın ünü yayılınca başka bir padişah, bir hastayı iyi etmesini ister, adam mecburen gider. Adam cinniye hastanın başında görünce korkusundan dolayı bir kurnazlık yapar. Cinni neden geldiğini sorunca “kadın kuyudan çıkmış seni arıyormuş haber vermeye geldim” der. Cinni hemen kaçıp gider. Masalda, kahraman korkusundan dolayı bir kurnazlık yapar ve Cinni'nin kadından korktuğunu bildiği için onu kadınla korkutarak kaçmasını sağlar ve Cinni'nin içine korku duygusunu yaydığı için ona bir nevi zarar vermiş olur.

Bölgede yer alan bazı masalarda, kahramanın zarar verme isteğinin altında yatanlar nedenlerden bir tanesi mecbur kalmadır. Kahraman isteğine yaklaşmak üzereyken elinde olmayan nedenlerden dolayı işi sekteye uğrayacaksa kurnazlığa başvurarak kendine zarar vermeye mecbur kalır. “Üç Oğlan (Erken, 2019: 15-17), “Dev (Çelik, 2019: 104-106), “Dev ile Üç Oğlan (Dalğar, 2010: 108-110)”, “Kahraman Çocuk (Tunç, 2008: 156-159)”, “Keloğlan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 379-391)” “Lark Lurk (Kumartaşlıoğlu, 2006: 415-420)”, Çanakkale Bayramıç'te derlenen bir masalda (Meriç, 2019: 13-19)”, “Zümrüdü Anka Kuşu (Demirbaş, 2006: 193-198)”, “Zümrüdü Anka Kuşu (Bahadur, 2017: 165-171)”, “Zümrüdü Anka (Göde, 2010: 219-221), “Zümrüdü Anka Kuşu I (Bahadur, 2017: 171-173)”, “Âşık Garip (Ölmez, 2014: 204-210)” masallarında, yer altında olan bir oğlan Zümrüdü Anka Kuşu'na yeryüzüne çıkmak istediğini söyler, kuş kırk tulum et ve kırk tulum su karşılığında onu yeryüzüne çıkaracağını söyler. Oğlan kuşun istediklerini bulur. Oğlan, kuşun üzerinde tam yeryüzüne çıkacakken et biter. Oğlan yeryüzüne bu kadar yaklaşmışken geri dönmek istemez ve mecbur kaldığı için bir kurnazlık yapar. Kendi bacağına keserek kuşa verir. Kuş etin insan eti olduğunu anlar. Yeryüzüne çıkınca eti oğlanın bacağına tekrar

yapıştırır. Masallarda oğlanın yeryüzüne ulaşmaya yaklaştıkça geri dönmek istemediği için kurnazlık yaparak kendine zarar verdiği görülür. Bu masallara benzer şekilde;

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman inatlaşma, iddialaşma, rekabet ortamında da galip gelmek için kurnazlığa başvurur. ““Köse (Uysal, 2008: 18-20)”, Uşak'ta (Bahadur, 2017: 384-387) derlenen bir masalda da yer alır. Bir adam devlerle bir rekabete girer ve bir kurnazlık yapar. Taşın suyunu çıkarırım diyerek devlere göstermeden yumurtaları sıkır. Ateşe bitim diye kaplumbağa atar. Devler adamdan korkup kurtulmaya çalışırlar. En sonunda adama bir heybe vererek evine gönderirler.

Batı Anadolu Masalları'nda zarar verme durumunu ortaya çıkaran nedenler arasında en fazla karşımıza kahramanın malı mülkü söz konusunda olduğunda yaptığı kurnazlıklar çıkar. Kahramanın daha sonra bir isteğine ulaşmak istediğinde amacıyla kurnazlık yaptığı görülür.

2.1.3. Tehlikeyi Sezmeye Yönelik Nedenler

Batı Anadolu Masalları incelendiğinde kurnazlığı ortaya çıkarma nedenler arasında en çok görülenlerden biri tehlikeyi sezme ve bilmedir. Kahraman kendisinin ve sevdiklerinin canını korumak istediğinde, bir durumu önceden bildiğinde, bir olay karşısında şüphe duyduğunda tehlikeyi sezdiği için kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masallarda kahraman bir olayı daha önce bildiğinde başına gelecek tehlikeyi sezdiği için kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki, Aslan ve Kurt (Bahadur, 2017: 346)”, “Tilki, Kurt ve Andık (Bahadur, 2017: 366)”, “Ayı, Tilki, Tavşan ve Horoz (Sevinç, 2022: 174-176)” masallarında, bir aslan/ayı/andık yakaladığı avı tavşandan/kurttan paylaşmasını ister. Tavşan herkese eşit parça verir, ayı kabul etmez ve tavşanı öldürür. Aynı durum horozun paylaşmasında da yaşanır. Ayı yine bir av yakalar, tilkiden paylaşmasını ister. Tilki bir kurnazlık yapar. Tüm avı ayıya verir. Tilki daha önce yapılan av paylaşımlarını bildiği için kendisine pay alırsa karşılaşacağı tehlikeyi bildiği için kurnazlık yapar.

Kahraman karşı tarafa yaptığı bir eylemin sonucunda karşı taraftan bir tehlike sezdiğinde kurnazlık yapar. Örneğin Muğla'da derlenen “Terzi Kız” masalında, bir kızı bakkalcı sürekli rahatsız eder. Kız bu durumdan bıktığı için arkadaşıyla bakkalcıya bir yun oynar. Ertesi gün oğlan kızın ona oyun oynadığını öğrenince kızı öldüreceğini söyler ve kızı ailesinden ister. Kız bir kurnazlık yapar. Düğün gecesini bir tuluğun içine pekmez doldurur, gelinliği tuluğa giydirir, kendisi saklanır. Oğlan odaya gelince elindeki bıçağı

gelinliğe saplar. Oğlan daha sonra hatasını anlar ve kız saklandığı yerden çıkar (Önal, 2011: 459-461). Kız, bakkalcıya oynadığı oyundan dolayı bakkalcı onu öldüreceğini söylediğinde tehlikeyi sezdiği için bir kurnazlık yapar.

Kahraman yaptığı bir eylemin sonucu olarak karşı tarafın ona zarar vereceğini anladığında kurnazlığa başvurur. Örneğin Aydın'da derlenen "Keloğlan" masalında, Keloğlan ve abisi eşkıyaların mallarını bir şekilde çalar. Eşkıyalar peşlerine düşer. Keloğlan'ın annesi eşkıyalara mallarını Keloğlan'ın aldığını belli eder. Keloğlan bunu öğrenince bir kurnazlık yapar. Keloğlan ocakta közde şişleri kızdırıp bacadan gelen eşkıyalara batırır. Eşkıyalar evin cinli olduğunu düşünür ve korkup kaçarlar (Çiftçi, 2015: 263-265). Keloğlan, eşkıyaların mallarını çaldığı için eşkıyaların ona ulaşmaya çalıştığını öğrenir ve tehlikeyi sezdiği için kurnazlık yapar.

Masallarda kahraman diğer kahramanın başına gelecek tehlikeyi bildiğinde kurnazlığa başvurur. Örneğin Eskişehir'de derlenen "Dev Oğlu" masalında, bir oğlan kızı dev annesiyle yaşadığı eve götürür. Oğlan dev annesinin kızı yiyeceğini bildiği için bir kurnazlık yapar. Annesi gelmeden önce kızı elmaya çevirir ve elmayı saklar. Dev anne insan kokusu alır, oğlan kızı annesine anlatır. Dev anne kızı kabul eder ama yemenin yollarını arar. En sonunda oğlan dayanamayıp kızla birlikte kaçar (Ergun, 2014: 158-162). Oğlan, dev annesinin neler yapabileceğini bildiği için kızın başına gelecek olan tehlikeyi sezmesiyle kurnazlık yapar.

Kahraman kendisine zarar vermek için yaklaşıldığını hissettiğinde tehlikeyi sezerek kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Sütçüler'de derlenen "Ayı, Tilki ve Çiftçi" masalında, ayı arkadaşı tilkiden bir av getirmesini ister. Tilki ağaçta gördüğü horozu avlamak ister. Horoz bir kurnazlık yapar. Tilkiye bir avcının oraya doğru geldiğini söyler, tilki de korkup kaçar (Demirbaş, 2006: 178-180). Horoz ona zarar vermek için gelen tilkiyi gördüğünde tehlikeyi sezdiği için kurnazlık yapar.

Masallarda kahraman bir durumdan dolayı tehlikeyi sezdiği için kurnazlığa başvurur. Örneğin Muğla'da derlenen "Serpmen Dayı" masalında, yaylalıkta oturan Serpmen Dayı'nın bir gece kapısı çalar. Serpmen Dayı kim olduklarını sorunca aç fakir misafirleriz cevabını alır. Dayı kapıyı açar, onlara ateş yakar. Misafirler tuvalete gittiğinde dayının içine bir şüphe düşer. Misafirlerin torbalarına bakar ve kesilmiş eller, ayaklar, kafalar görür. Misafirler geri gelince dayı bir kurnazlık yapar ve tuvalete gideceğini söyleyerek kaçar (Önal, 2011: 443). Dayı misafirlerin hem gece gelmesinden

hem de torbalarından şüphelenir. Bir fırsatını bulduğunda torbalara bakar ve artık tehlikeyi bildiği için bir kurnazlık yapar.

Kahraman bir tuzakla ilgili tehlikeyi sezdiğinde kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Canavar (Tunç, 2008: 140)”, “Tilki ile Çakal (Sevinç, 2022: 186-187)” masallarında, tilki ağaçta asılı tavuk/geyik bacağı görür ve bir kurnazlık yapar. Karşıdan gelen kurda/çakala oruçlu olduğunu ağaçta asılı olan yiyeceği alabileceğini söyler. Böylece kurt/çakal tuzağa yakalanıp ölür. Tilki de yiyecekleri alıp yer. Ağaçta yiyeceklerin asılı olmasından dolayı tuzağı hisseden tilki bir kurnazlık yapar.

Bazı masallarda, kahraman bir olay karşısında kendisinin ve çevresindekilerin canının tehlikeye gireceğini hissettiğinde kurnazlık yapar. Örneğin “Bıdıçık (Kumartaşlıoğlu, 2006: 444-445)”, “Bısbıdak (Ergun, 2014: 103-107)”, “Mıddık (Yıldırım, 2006: 304-305)”, “Oduncu Kardeşler (Sevinç, 2022: 254-255)”, “Mıddık (Çelik, 2019: 98-99)”, “Bızıldık (Bahadır, 2017: 206-209)”, “Cadı Karıyla Mıddık (Bahadır, 2017: 331-332)”, “Keloğlanla Cazı Kadın (Bahadır, 2017: 381-383)” masallarında, bir oğlan arkadaşlarıyla dağda kalır ve ışık gördükleri devin/cadının kulübesine giderler. Dev/cadı çocukları yemek istediği için onları evinde misafir eder. Oğlan gece devin/cadının dişlerini bileceğini görür. Gece dev/cadı “kim uyanık” diye sorduğunda oğlan bir kurnazlık yapar ve devden/cadıdan annesi gibi yemekler pişirirse uyuyacağını söyler ama uyumaz. En sonunda devden/cadıdan gözerle dereden su getirmesini ister. Dev/cadı dereye gittiğinde oğlan arkadaşlarıyla kaçar. Oğlan, devin/cadının dişlerini bilmesini gördüğü için tehlikeyi bilir ve kurnazlık yapar.

Kahraman kendisi için planlananları duyduğu için tehlikeden kurtulmak amacıyla kurnazlığa başvurur. Afyonkarahisar’da derlenen “Keloğlan ile Köse” masalında, bir Köse yanında çalışan oğlanla baş edemez ve kaçar. Oğlan peşlerinden gider. Köse ve karısı Keloğlan’dan kurtulmak için onu denize atma planları yapar. Keloğlan konuşulanları duyar ve bir kurnazlık yapar. Gece Köse’nin karısının ile yer değiştirir. Köse, Keloğlan diye karısını denize atar (Özçelik, 2004: 456-458). Keloğlan, Köse’nin ve karısının kendisi için konuştukları duyar ve tehlikeyi bildiği için kurnazlık yapar.

Yukarıda yer alan masalda olduğu gibi kahraman kendisi için planlananları duyduğunda tehlikeyi bilmesinden dolayı kurnazlığa başvurur. Örneğin Isparta Sütçüler’de derlenen “Nasrettin Hoca ile Keloğlan” masalında, Nasreddin Hoca Keloğlan’ı yanında çalışması için işe alır fakat kim darılırsa onun sırtından gön alacakları

şartını koyar. Keloğlan, Nasreddin Hoca'nın darılması için türlü şeyler yapar. Hoca anlaşmadan dolayı bir türlü darıldım diyemez. Deniz kenarında yatak yaparlar. Hoca, karısıyla Keloğlan'ı denize atma planı yapar. Keloğlan konuşmayı duyar ve bir kurnazlık yapar. Keloğlan gece hocanın karısını ile yer değiştirir. Hoca, Keloğlan diye karısını denize atar (Demirbaş, 2006: 341-342). Keloğlan, hocanın ve karısının kendisi için planladıklarını duyduğu için tehlikeyi bilir ve kurnazlık yapar.

Yukarıda yer alan masallara benzer olarak kahramanın kendisi için planlananları duyduğunda tehlikeyi bilmesinden dolayı kurnazlık yapması Antalya Manavgat'ta derlenen "Oduncu Ali (Taştan, 2015: 183-186)" masalında da yer alır. Ali odun toplarken devlere yakalanır. Devler Ali'den kayayı parçalamasını ve ağacı sökmesini ister. Ali akıllılığı sayesinde bu istekleri yapmış gibi görünür. Aynı zamanda devler Ali'yi kendilerinden güçlü görür. Devler, Ali'den kurtulmak için Ali'yi uykusunda öldürmeyi konuşurlar. Ali bunu duyar ve bir kurnazlık düşünür. Uyumadan önce yatağa odun parçaları koyar, kendisi başka bir yerde bekler. Devler odaya gelip Ali diye odun parçalarına vurmaya başlar. Sabah Ali'yi görünce şaşırırlar. Devler artık en sonunda Ali'ye bir küp altın vererek evine gönderir. Ali, devlerin kendisi için öldürme planı yaptıklarını duyar ve tehlikeyi bildiği için kurnazlığa başvurur.

Bir kişi kahramanın başına gelecek tehlikeyi sezdiği için kurnazlık yapar. Örneğin "Keloğlanla Peri Padişahının Kızı (Kumartaşlıoğlu, 2006: 392-400)", "Yedi Devler (Bahadır, 2017: 278-280)", Denizli'de (Arslan, 2008: 287-290) derlenen bir masalda, dev bir anneyi oğluna düşman eder. Oğlanın annesi, oğlunun ölmesini istediğini için canından olacağı nesnelere getirmesini ister. Oğlan yola çıktığında peri kızı/ kız/ yaşlı kadınla karşılaşır, ona annesinin isteklerini anlatır. Peri kızı/kız/ yaşlı kadın durumu anlar ve bir kurnazlık yapar. Oğlanın annesi için aldıklarını sahteleriyle değiştirir. Oğlanın annesi oğlunun ölmediğini görünce onu keser, kız onu diriltir. Peri kızı/kız/ yaşlı kadın, oğlanın annesinin yapmak istediğini anladığında tehlikeyi sezdiği için kurnazlığa başvurur.

Bazı masalarda kahramanın çevresindekiler kahramana uyarılarda bulunduğu bir kurnazlık yapılır. Örneğin "Ali Cengiz'in Oyunu" (Bahadır, 2017: 233-235), "Ali Cengiz Oyunu" (Göde, 2010: 236-264) masallarında, padişahın kızı ile evlenmek isteyen oğlana padişah/padişah kızı kimsenin bilmediği bir oyun/Ali Cengiz Oyunu'nu öğrenme şartı koyar. Bunun üzerine oğlan ve ailesi oyunu öğretecek Arap'ı bulup oğlanı teslim

eder. Arap'ın oğlanı götürdüğü yerdeki kız oğlanı uyarır. Oğlan bir kurnazlık yapar. Soruların hepsine yanlış cevap verir fakat daha sonra öğrendiklerini yapmaya başlar. Oğlan, padişahın kızıyla evlenir. Oğlan, kız ona olacakları söylediği için tehlikeyi bilir ve ona göre bir kurnazlık yapar.

Kahraman malının ve mülkünün tehlikede olduğunu sezdiğinde kurnazlığa başvurur. Örneğin Burdur'da derlenen "Tilki ile Ayı" masalında, tilki bir çiftçiye musallat olur ve çiftçiden her gün tavuk ve horoz ister. Çiftçi durumu karısına anlatır. Bunun üzerine bir kurnazlık düşünürler. Tilkiye çuvalın içinde tavuk var diye köpek verirler. Köpek tilkiyi kovalarken tilki kuyuya düşüp ölür (Dalğar, 2010: 95-96). Çiftçi ve karısı, tilkiye bir hayvan bile verilerse tilkinin onları rahat bırakmayacağını bilirler ve tehlikeyi sezdikleri için mallarını korumak adına kurnazlık yaparlar.

Bölgedeki masallar incelendiğinde kahramanın tehlikeyi bilme ve sezme durumdan dolayı kurnazlık yapmasının altında yatan nedenler genellikle can kurtarmadır. Kahraman kendisinin ve sevdiklerinin canının tehlikede olduğunu bildiğinde kurnazlık yapar.

2.1.4. Merak Etmeye Yönelik Nedenler

Batı Anadolu Masalları incelendiğinde kurnazlığı ortaya çıkarma nedenleri arasında merak etme durumu da vardır. Kahraman birinin kim olduğunu öğrenmek istediğinde, bir durum hakkında gerçekleri öğrenmek istediğinde, nasihate uymadığında ne olacağını merak ettiğinde kurnazlığa başvurur.

Kahraman birinin kim olduğunu merak ettiğinde kurnazlık yaparak öğrenmeye çalışır. Örneğin Denizli'de derlenen bir masalda, üç kardeş çalışmaya gittiklerinde bir kız gelip yemeklerini yapar. Küçük oğlan yemek yapanı çok merak ettiği için bir kurnazlık yapar. Uyumamak için tavana ıslak mendil asar, mendilin suyu damladıkça uyanık kalır. Bu sayede kızı öğrenir ve kızla evlenir (Arslan, 2008: 300-301). Oğlan ev işlerini yapan kişinin kim olduğunu öğrenmek ister. Nöbeti sırasında uyumamak ve merakını gidermek için kurnazlık yapar.

Birinin kim olduğunu merak ettiğinde kahraman kurnazlık yapar. Örneğin Burdur Bucak'ta derlenen masalda "Kaplumbağa Kız" masalında, üç oğlan evlenmek için top atar. Küçük oğlanın evlenmek için attığı top bir kurbağaya denk gelir ve oğlan mecburen onunla evlenir. Kurbağa aslında güzel bir kızdır ve her gün oğlanın işlerini yapar. Oğlan bir kurnazlık yapar. Evde uyumuş numarası yapar, kızı yakalar (Dalğar, 2010: 121-123).

Oğlan evde kendisi ve kurbağadan başka kimsenin olmadığını bildiği için işleri yapanı merak eder ve bu yüzden kurnazlık yapar.

Yukarıda yer alan masallara benzer olarak birinin kim olduğu merak edildiğinde kurnazlık yapılmasının bir rneği Kütahya’da derlenen ‘‘Kabak Kız’’ masalında yer alır. Bir kadın Allah’a kabak bile olsa bir çocuğu olması için dua eder. Karı koca işe gittiğinde ev işlerinin yapıldığını görür. Karı koca bir kurnazlık yaparlar. Bir gün kadın işe gider, kocası evde dolaba saklanır ve kabak kızını yakalar. Kabak kız onlara kadının dua ettiği ocuk olduğunu söyler (Fidan, 2019: 327-328). Karı koca evde kimse olmadığı için işlerin yapılmasına şaşırır ve kimin yaptığını merak ettikleri için kurnazlığa başvururlar.

Masallarda kahraman evine birinin girdiğinden şüphelendiğinde kimin girdiğini merak ettiği için kurnazlık yapar. Örneğin İzmir’de derlenen ‘‘Hırsız Kurbağa’’ masalında, ülkenin birinde bir kurbağa a kalır ve yemek bulamaz. Kurbağa sarayda ziyafetlerin olduğu günler mutfağa gizlice girip kalan yemekleri yer. Kral bir kurnazlık yapar. Bir gece sarayın tüm işiklerini söndürür, karısını ve kızını uyumaya gönderdikten sonra mutfağa girip masanın yanına saklanır. Kurbağa gelince onu yakalar (Derdiçok, 2012: 96-97). Kral sarayına birinin girip yemekleri yemesinden şüphelendiğinde merakını gidermek için kurnazlık yapar.

Kahraman mülküne birinin girdiğinden şüphelendiğinde kim olduğunu merak ettiği için kurnazlığa başvurmasının bir rneği İzmir’de derlenen ‘‘adırımın üstüne şıp Dedi Damladı’’ masalında yer alır. Bir adam kızıyla evlenmek ister. Kız düğün gecesini kaçar, ormanda bir ağaca çıkar. Kız acıkınca ormanda bir askerin çadırına girip yemeklerini yer. Kızın yemeklerini yediği komutan sürekli yemekleri yendiği için bir kurnazlık yapar. Gece yemekleri yemeye geleni kaçırmamak için kafasının üstüne buz küpü asar, o damladıkça uyanık kalır. Komutan kızını yakalar, olanları öğrenir ve kızla evlenir (Derdiçok, 2012: 63-65). Komutan çadırına birinin girdiğinden ve yemekleri yediğinden şüphelendiği için kim olduğunu öğrenmek merakını gidermek adına kurnazlık yapar.

Batı Anadolu Masalları’nda kahraman şüpheye düştüğünde gerçekleri öğrenme merakında dolayı bir kurnazlık yapar. Örneğin Bursa’da derlenen ‘‘Kıymalı Pide’’ masalında, bir adam kahvede sürekli karısının ona pidenin ortasını yedirdiğini söyleyerek eşini ver. Kahvedekiler ise adama bu durumun tuhaf olduğunu söyleyerek onu uyarırlar. Adam bir kurnazlık yapar. Karısını pide yaparken saklanarak izler. Karısının pidenin orta

kısımlarına peynir, kenar kısımlarına kıyma koyduğunu görür. Adam böylece gerçekleri anlar (Sevinç, 2022: 275). Adamın içine kahvedekilerin uyarılardan dolayı bir merak duygusu gelir ve bundan dolayı kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masalarda kahraman bir olayın yapılıp yapılmayacağını merak ettiğinde kurnazlığa başvurur. Örneğin Antalya Korkuteli’nde derlenen “Alaaddin Mahallesi” masasında, bir padişah Alaaddin mahallesindeki ahaliyi toplayarak bir sonraki gelişine kadar cami akmasını diye karını yuğu taşıyla temizlemelerini ister. Ahali padişahı pek dinlemez. Bunun üzerine padişah bir kurnazlık yapar. Taşın altına para koyar. Bir sonraki gelişinde ise cemaate sorduğunda temizledikleri cevabını alır. Padişah sakladığı parayı çıkararak ahalinin yalanını ortaya çıkarır ve onlara beddua eder (Erken, 2019: 19). Padişah, ahalinin onu dinlemediğini anladığında verdiği işi yapıp yapmayacaklarını merak ettiği için kurnazlık yapar.

Kahraman bir olay karşısında karşı taraftaki kahramanın ne yapacağını merak ettiğinde bir kurnazlık yapar. Örneğin Aydın’da derlenen “İki İhtiyar” masasında, yaşlı bir adam karısına sürekli öleceğini söyler, karısı da “senin yerine ben öleyim” der. Bir gün adam grip olur, karısı çeşmeye su doldurmaya gider. O sırada bacadan bir baykuş düşer. Adam baykuşu görünce bir kurnazlık yapar. Baykuşu dolaba kapatır, baykuş dolaptaki yoğurdun içine girer, korkutucu gözükür. Adamın karısı eve gelince adam dolapta Azrail’in olduğunu söyler. Kadın dolabı açmaya gider, baykuşu görünce korkar ve “işte kocam işte sen aranızda halledin” der (Çiftçi, 2015: 219). Adam baykuşu görünce karısının söylediklerinin doğru olup olmadığını merak ettiği için bir kurnazlık yapar.

Kahraman bir olay karşısında gerçeği merak ettiğinde kurnazlığa başvurur. Örneğin Manisa’da derlenen “Tembellik” masasında, bir padişah tembeller çoğaldığı için tembelhane yaptırır. Fakat herkes tembelhanede gelip kalır. Padişah bir kurnazlık yapar. Adamlarından tembelhaneyi yakmalarını ister. Yangından dolayı herkes kaçır. Sadece gerçek tembeller kaçmaz (Tunç, 2008: 238). Padişah herkesin gelip tembelhanede kalması üzerine kimin gerçekten tembel olup olmadığını merak ettiği için kurnazlık yapar.

Kahraman bir olay karşısında içine şüphe düşmesinden dolayı işin aslını merak ettiği için kurnazlığa başvurur. Örneğin Balıkesir’de derlenen “Hoca” masasında, evli olan bir hoca bir kızı sürekli rahatsız eder. Kız, hocayı tuzağa düşürür ve karısına her şeyi anlatır. Karısı hocayı bir güzel döver. Ertesi gün hoca vaaz sırasında sürekli namustan

bahseder. Başka köyden kadın vaazı duyar ve bir kurnazlık yapar. Kadın, hocanın geçeceği çeşmenin yanına soyunup kendini kuma gömer. Hoca kadını görünce hemen eşeğinden inerek yanına gider ve kadına sarkıntılık eder. Kadın da hocayı döver (Kumartaşlıoğlu, 2006: 460-462). Kadın hocanın sürekli vaazdan namustan bahsetmesi üzerine işin aslını öğrenmek adına kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan bazı masallarda kahraman karşısındaki kişinin bir olay karşısında ne yapacağı merak ettiği için kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Senirkent'te derlenen "Tuz Yediren Gelin" masalında, bir kadın kaynanasının yemeklerini bol tuzlu yapar. Bir gün oğlan durumu öğrenir ve bir kurnazlık yapar. Yemekte annesinin tabağı ile karısının tabağını değiştirir ve evdeki tüm suları kaldırır. Karısı yemeği yemek zorunda kalır (Yıldırım, 2006: 323). Adam, karısının annesine yaptığı gibi bir durum karşısında kaldığında ne yapacağını merak ettiği için bir kurnazlık yapar.

Kahramanın çevresinden biri, kahramanın bir eyleminden şüphelendiği için merakından dolayı kurnazlığa başvurur. Örneğin "Keloğlan (Önal, 2011: 495)", "Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş (Demirbaş, 2006: 324-326)", "Derbeder Oğlanla Koçmar Keler (Uysal, 2008: 29-30)", "Keloğlan" (Önal, 2011: 462-464)" masallarında, iki kardeş babalarından kalan malları paylaşırlar. Deli oğlan/ Keloğlan kendisine düşen öküzü bir kelere satar ve kelerin kaçtığı yerde hazine bulur. Hazineyi ölçmek için komşusundan kile ister. Komşusu bir kurnazlık yapar. Kilenin altına yapıştırıcı sürer. Oğlan kileyi geri verdiğinde altını gören komşusu kardeşleri yakalatar/ hazinenin yerini öğrenmeye çalışır. Oğlan bir şekilde komşusundan kurtulur. Komşusu, oğlanın malının mülkünün ve parasının olmadığını bildiği için kile istemesinden şüphelenir ve merakından dolayı kurnazlık yapar.

Bazı masallarda kahraman karşı tarafın bir olay karşısında ne yapacağı merak ettiği için kurnazlık yapar. Örneğin "Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)", "Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)", Denizli'de(Arslan, 2008: 273-276) derlenen bir masalda, "Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)", "Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)", "Hasırcıoğlu (Ölmez, 2014: 198-139)", Tozlu Bey (Çelik, 2019: 113-114) masallarında, tilki bir değirmencinin tavuklarını çalarken yakalanır ve değirmenci onu öldürmesin diye ona padişahın kızını alacağını söyler. Tilki bir şekilde kızı alır hatta onları bir saraya yerleştirir. Tilki bir gün bir kurnazlık düşünür ve ölmüş numarası yapar. Değirmenci tilkiyi çöpe/tuvalet atar ve öldüğüne sevinir. Tilki bu duruma sinirlenir ve değirmenci

ile kavga eder. Tilki, değirmenciye yaptığı yardımlardan sonra bir gün öldüğünde değirmencinin ne yapacağını merak ettiği için kurnazlık yapar.

Kahraman ona verilen nasihate uymadığında ne olacağını merak ettiği için kurnazlığa başvurur. Örneğin Bursa’da derlenen “Ne Ekersen Onu Biçersin” masalında, bir köyde iki yaşlı adamın sürekli “Ne ekersen onu biçersin, iyilik yaparsan iyilik kötülük yaparsan kötülük” diye bağırır. Bir kadının bir gün yaşlı adamlara iyiliği dokunur ve oğlunun savaştan geleceği haberini alır. Kadının aklına bir gün bir kurnazlık gelir. Pide yapıp içine zehir koyar, iki yaşlı adamı çağırarak onlara verir. Kadının oğlu askerden dönerken yolda adamlarla karşılaşır, adamlar pideyi açtır diye oğlana verir. Eve gelince hastalanan oğlan annesine pide yediğini söyler ve ölür. Kadının her şeyi anlar (Sevinç, 2022: 264-268). Kadın iyilik yaptığı için iyi bir haber aldığı için kötülük yaptığı için kötülük bulacak mıyım diye merak ettiğinden dolayı kurnazlık yapar.

Masal kahramanı birisi tarafından kendisine verilen nasihatlerin anlamını bilmediğinde ya da anlamadığında merak ettiği için kurnazlık yapar. Örneğin Manisa’da derlenen “Mehmet Ağa” masalında, bir adama babası barbardan borç almamasını, devlet görevlisiyle dost olmamasını, karısına sırrını söylememesi konusunda nasihat verir. Adam bir kurnazlık yapar. Barbardan borç alır, devlet görevlisiyle dost olur, koç kesip çuvala koyar karısına birini öldürdüğünü söyler. Devlet görevlisi arkadaşı adamı görmeye geldiğinde karısı onun birini öldürdüğünü söyler. Devlet görevlisi adamı tutuklar. Barbar adam ise yakasına yapışıp borcunu ister. Adam babasının nasihatlerinin böylece anlar (Tunç, 2008: 257). Adam, babasının kendisine verdiği nasihatleri anlamaz ve anlamlarını merak ettiği için kurnazlığa başvurur.

Bazı masalarda kahraman başka bir kahramanın güzelliğini merak ettiğinde kurnazlık yapar. İzmir’de derlenen “Maymunlar Padişahı” masalında, bir padişah hiç gülmeyen kızını güldürene bir ödül ve kızını vereceğini söyler. Başka bir ülkenin şehzadesi görmeden kıza âşık olur ve bir kurnazlık yapar. Bir gemi hazırlatır ve kendisi maymun, adamları goril kılığına girer. Gemiye sarayın karşısına demirlerler. Kız penceresinden gemidekileri görünce gülmeye başlar. Oğlan kızla evlenir (Derdiçok, 2012: 24-30). Şehzade kıza görmeden âşık olduğu için kızın dillere destan güzelliğini merak eder ve kurnazlık yapar.

Kahramanın başka bir kahramanın güzelliğini merak etmesinin bir örneği Aydın’da derlenen “Keloğlan ile Dünya Güzeli” masalında yer alır. Keloğlan ve dayısının

herkesin para vererek baktığı dünya güzelini merak ederler ve bir kurnazlık yaparlar. Bir keçi alarak sarayın önüne gidip kesmeye çalışırlar. Keçiyi kesemedikleri için keçi melemeye başlar. Keloğlan'da keçinin kulağını ısırır, keçi bağıırır. Kız ve nedimesi pencereden onlara bakıp güler. Keloğlan ve dayısı böylece Dünya güzelini görmüş olurlar (Çiftçi, 2015: 227-228). Keloğlan ve dayısı parası olmadığı için Dünya Güzeli'ni göremezler ve daha çok merak ederler. Bu yüzden kurnazlığa başvururlar.

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlığı ortaya çıkaran neden olan merak etmenin altında yatan nedenler genellikle kahramanın başka birinin kim olduğu merak ettiğinde yaptığı kurnazlıklardır. Daha sonra kahraman bir olayı ya da durumu merak ettiğinde kurnazlık yapar.

2.1.5. Yardım Etme İsteğine Yönelik Nedenler

Batı Anadolu Masalları incelendiğinde kurnazlığı ortaya çıkarma nedenleri arasında yardım etme isteği de bulunur. Kahraman can tehlikesine karşı, bir sırrın ortaya çıkmasına karşı, karşı tarafın üzülmesine karşı, birinin sevdiğine kavuşmasına için kurnazlığa başvurur.

Kahramanın karşı tarafın canını tehlikeye girdiğinde yardım etmek amacıyla yapılan kurnazlıklar bölgede yer alan masalların içerisinde bulunur. Örneğin Isparta Sütçüler'de derlenen "Akıldâne" masalında, bir adam Akıldâne'nin evine misafir olur. Birlikte köy odasına gitmeden önce, Akıldâne adama üç akıl verir fakat adam dinlemez. Adam köy odasındakilerin yanında belindeki bıçağı çıkarır. Köylüler bıçağın hazineden çalınan bıçak olduğu söyler ve adamın üstüne yürümeye başlarlar. Akıldâne bir kurnazlık düşünür. Adama "bıçağı babasının ölüsünün üstünde bulduğunu söylemesini" ister, böylece adam kurtulur (Demirbaş, 2006: 346-347). Akıldâne canı tehlikeye düşen adama yardım etme amacıyla bir kurnazlık yapar ve bu sayede adam köylülerden kurtarır.

Başkasının canı tehlikeye girdiğinde kahramanın yardım etme amacıyla kurnazlık yapması Uşak'ta derlenen "Tilki" masalında görülür. Bir adam yolda bir yılanı atının yem torbasına koyarak kurtarır. Yılan, adamı sokacağını söyler. Fakat adam duruma itiraz eder. Bunu başkalarına sormaya karar verirler. Karşılarına çıkan tilkiye durumu sorarlar. Tilki, adama yardım etmek için bir kurnazlık yapar. Yılanı torbanın içine nasıl sığdığı sorar, yılan torbanın içine tekrar girer. Adam sopayla torbanın içindeki yılanı döverek öldürür (Tunç, 2008: 144-145). Masalda, tilki canı tehlikede olan adama yardım etmek

ister ve bunun için bir kurnazlık yapar. Tilkinin kurnazlığı adamı hem yılandan hem de canını kaybetmekten kurtarır.

Kahramanın başkasının canı tehlikeye girdiğinde yardım etmek için kurnazlığa başvurması Balıkesir’de derlenen “Süpürgecinin Kızı” masalında da yer alır. Süpürgecinin küçük kızı bir padişah oğlu ile evlenir. Düğün günü kapalı bir oda gören kız neden kapalı olduğunu sorar. Padişah oğlu odada sorduğu soruyu bilemeyen birinin idamını beklediğini söyler. Bunun üzerine kız bir kurnazlık yapar. Padişah oğlu uyurken odadaki kişiye sorunun cevabını söyler ve idam edilmekten kurtarır (Kumartaşlıoğlu, 2006: 260-263). Masalda, kız odada idamını bekleyen kişiye yardım etmek için kurnazlık yapar. Kızın yaptığı kurnazlık işe yarar ve odadaki kişi idam edilmekten kurtulur.

Bölgedeki masalarda, kahramanın canı tehlikeye girdiğinde ya da gireceğinde başka biri tarafından kahramana yardım etmek için kurnazlık yapıldığı görülür. Örneğin Isparta Yalvaç’ta derlenen “Kuru Kafa” masalında, bir kız evden giden kocasının peşine düşer. Kocasını bir devin yanında bulur. Dev, kıza bir küpün içini gözyaşlarıyla doldurmasını ister. Bunu yaparsa onu yemeyeceğini söyler. Kız çaresizce ne yapacağını düşünürken oğlan bir kurnazlık yapar. Devden gizli eve gelerek küpün içine su ve tuz koymasını kıza söyler. Dev, bunun oğlanın akli olduğunu anlar. Kız ve oğlan dayanamayıp kaçar. Devler onları yakalayamaz (Göde, 2010: 233-235). Oğlan, kızın verilen işi yapamayacağı bilir ve devin kızı yemeyi kafasına koyduğunu anlar. Bu yüzden kıza yardım etmek için bir kurnazlık düşünür ve başarılı olur.

Kahramanın canı tehlikede olduğunda başkalarının kahramana yardım etmek için kurnazlığa başvurması “Dev Çocuk (Önal, 2011: 363)”, “Üç Oğlanın Dev Yeğeni (Göde, 2010: 246-248)”, “İnsan Yiyen Kız (Özçelik, 2004: 358-360)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 287-290) derlenen bir masalda da yer alır. Bir kadın dev/vampir bir kız doğurur. Kızın küçük abisi durumu anlayınca kaçar. Küçük oğlan kaçtıktan bir süre sonra atıyla eski evine gider. Kız, abisini evde misafir eder. Kız atı yemek için dışarı çıktığında oğlanın yanına bir fare gelir ve kızın atı yediğini söyler. Oğlan nasıl kaçacağını düşünürken fare bir kurnazlık yapar. Fare evdeki sazı kuyruğuyla çalar, oğlan kaçar. Kız, abisinin peşine düşer ama bulamaz. Masalda, fare olanların gördüğü için oğlanı uyarır hatta kaçsın diye oğlana yardım etmek için bir kurnazlık düşünür. Oğlan, fare sayesinde kurtulur.

Bazı masallarda kahramanın canı tehlikeye girdiğinde ona yardım etmek için yapılan kurnazlığı vefat eden birinin yaptığı görülür. Örneğin “Yılan Damat (Kumartaşlıoğlu, 2006: 413-414)”, “Yılan Şehzade (Demirbaş, 2006: 216-218)”, “Siyah Yılan (Göde, 2010: 238-239)”, “Yılan Adam (Özçelik, 2004: 335-338)” masallarında, padişahın yılan çocuğunu kimse doğurtamaz, ebeler cellat edilir. Bir üvey anne eziyet ettiği kızı ebe diye askerlere verir. Kız yolda annesinin mezarına uğrar. Annesi ona yapacaklarını söyler. Kız doğumu yaptırır, oğlan büyüncü ona okuma yazma öğretir. Oğlan bir gün evlenmek istediğini söyleyince üvey anne yine kızı öne atar. Kız yine annesinin mezarına uğrar. Annesi kızına yardım etmek için bir kurnazlık düşünür. Kıza dikenli bir elbise yaptırmasını, oğlan yılan derisini çıkarmadan elbiseyi çıkarmamasını söyler. Kız, annesinin dediği gibi yapar ve daha sonra oğlanın yılan derisini ateşe atıp yakar. Oğlan artık insan bedeninde yaşamaya başlar. Masalda, kahramanın annesi ölmesine rağmen onu korumaya devam ettiği hatta yeri geldiğinde kızına yardım etmek için kurnazlık düşünmesi ön plana çıkar. Kızın annesi, üvey annenin aksine kızı kurtarır.

Yukarıda yer alan masallardan farklı olarak bazı masallarda bir hayvanın, kahramanın canı tehlikedeysen ona yardım etmek için kurnazlığa başvuru da bulunur. Örneğin “Şahmeran (Çelik, 2019: 119-121)” ve “Çanakkale Bayramıç’ta (Meriç, 2019: 25-27) derlenen bir masalda, bir oğlanı arkadaşları ormanda bir deliğe kapatır. Oğlan yer altında bulunduğu yoldan yılanların evine gelir. Şahmeran oğlanı öldürmek ister ama kıyamaz. Oğlan köyüne gidince derisi dökülmeye başlar. Padişah, oğlanı yakalatarak zorla Şahmeran’dan zehir almaya gönderir. Şahmeran durumu anlar ve oğlana yardım etmek için bir kurnazlık planlar. Oğlana o ölünce kafasının kanını kendisinin içmesini, diğerlerine ayaklarının ve kuyruğunun kanını vermesini söyler. Oğlan kanları padişaha götürür. Padişah önce oğlandan içmesini ister, oğlan Şahmeran’ın kafasının zehrini içer. Oğlana bir şey olmadığını gören padişah diğer zehirleri içer ve ölür. Masalda, Şahmeran oğlanın başına gelecek olayı tahmin eder ve oğlana yardım etmek için bir kurnazlık yapar. Şahmeran’ın yaptığı kurnazlık kendi canına mâl olsa bile oğlanı kurtarır.

Kahraman can tehdidiyle karşı karşıya kaldığında yakın çevresinden biri kahramana yardım etmek için kurnazlık yapar. Örneğin Balıkesir’de derlenen “Oduncu ile Şeytan” masalında, şeytan bir oduncuyla birlikte bir çiftlik alır. Şeytan oduncuya onu işsiz bırakmamasını bırakırsa öldüreceği söyler. Oduncu bir süre sonra şeytana verecek iş bulamaz. Oduncunun karısı bir kurnazlık düşünür. Şeytan iş için yanlarına geldiğinde kadın kıvrıcık saçından bir tel vererek düzeltmesini ister. Şeytan günlerce taşla saç

düzeltemeye çalışır. Oduncu şeytanın yanına giderek o teli düzelttikten sonra karısının kalan saçlarını da düzelterek söyleyince şeytan oradan kaçıp gider (Kumartaşlıoğlu, 2006: 425-426). Oduncunun karısı, şeytanın söylediği sözü bildiği için kocasına yardım etmek için bir kurnazlık düşünür. Bu kurnazlık sayesinde hem kocasını kurtarır hem de şeytandan kurtulurlar.

Batı Anadolu Masalları'nda var olan sırrın ortaya çıkmaması ve can tehdiyle karşılaşılması için kahramanın karşı tarafa yardım etmek için yaptığı kurnazlıklar vardır. Örneğin Isparta Sütçüler'de derlenen "Çekirge" masalında, bir karı koca fakirlikten kurtulmak için falcılık yapmaya başlarlar. Adam bir şekilde insanları falcı olduğuna ve her şeyi bildiğine ikna eder. Adamın ünü padişahın kulağına kadar gider. Padişah, adamdan kaybolan yüzüğünü bulmasını ister. Adam bu işten nasıl kurtulacağını düşünürken yüzüğü çalan vezir adama her şeyi anlatır. Adam, bu durum karşısında vezire yardım etmek için bir kurnazlık yapar. Bir kaz bulur ve yüzüğü ona yutturur. Falcı adam padişaha kazı kestirir, yüzüğü bulurlar. Padişah falcıya istediği kadar altın verir. Falcı zengin olur (Demirbaş, 2006: 320-321). Masalda, falcı adam kendisinin falcı olmadığı ortaya çıksın istemediği için ve yüzüğü çalan vezir canından olsun istemediği için bir kurnazlık yapar ve hem kendini hem de veziri kurtarır.

Masallarda, kahraman karşısındakinin bir durumuna üzüldüğünde ona yardım etmek ister ve kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Sütçüler'de derlenen "Ali Cengiz Oyunu" masalında, bir kadın saf olan çocuğunu okutması için kırk gün bir Arap'a emanet eder. Arap'ın oğlanı götürdüğü yerdeki kız, Arap'ın sorduklarına oğlanın "öğrenmedim" demesini yoksa ata dönüşeceğini söyler. Oğlan öğrenmedim dedikçe Arap onu döver, en sonunda dayanamayıp "öğrendim" der. Arap onu ata dönüştürür. Kız bir kurnazlık düşünür. Kız, düğünü olacağında at olarak oğlanı seçerek oğlanın kaçmasını sağlar. Oğlan, Arap'ı bir şekilde atlatır ve kızla evlenir (Demirbaş, 2006: 268-269). Kız, oğlanın ata dönüşmesine üzülür. Bu sebeple oğlana yardım etmek için bir kurnazlık düşünür ve oğlanın kurtulmasını sağlar.

Kahraman karşı tarafın üzülmesine dayanamadığında ona yardım etmek için bir kurnazlık yapar. Muğla'da derlenen "İhtiyar Köpek" masalında, bir köpek yaşlanınca artık sahibini ve çocukları korumadığı gerekçesiyle dağa atılır. Köpek dağda karşılaştığı ayıya derdini anlatır. Köpekle ayı birlikte yaşamaya başlar. Köpeğin üzüldüğünü gören ayının aklına bir kurnazlık gelir. Birlikte köpeğin sahibinin kızının eğlencesine giderler.

Kız tuvalete gittiği sırada ayı onu kaçıtır. Köpek, kızı ayıdan kurtarır. Köpeği sahipleri tekrar yanlarına alır (Önal, 2011: 488). Ayı, arkadaşı köpeğin her gün üzülmeye dayanamaz. Ona yardım etmek için bir kurnazlık düşünür. Ayı yaptığı kurnazlık sayesinde arkadaşı köpeği mutlu eder.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman sevdiği kişiye kavuşmak amacıyla ona yardım etmek için kurnazlık yapar. Örneğin Uşak'ta derlenen "Zengin Kızıyla Fakirin Oğlu" masalında, zengin kız ve fakir oğlan birbirine âşık olur. Kızın babası fakir olduğu için kızını vermek istemez. Oğlana evlerinin önündeki bir türlü kesilmeyen nacağın ucunu kıran ağacı keserse kızını vereceğini söyler. Oğlan ağacı bir türlü kesemez. Kız, oğlana yardım etmek için bir kurnazlık yapar. Damı süpürüp tavukları kovarmış gibi yaparak oğlana ne yapması gerektiğini söyler. Ağacın kesildiğini gören adam, kızını oğlana verir (Bahadır, 2017: 356). Masalda, kız babası onu sevdiğine versin diye sevdiğinin verilen işi yerine getirmesini ister. Bu zor görevi yerine getirmeye çalışan sevdiğine yardım etmek için kurnazlık yapar ve başarılı olur.

Yukarıdaki masaldan farklı olarak zor durumda olan insanlara yardım etmek için kurnazlığa başvurulması Denizli'de derlenen "Nurlu Çeşme" masalında yer alır. Bir kız kavak ağacında nakış işler. Kızın yansımasından dolayı hayvanlar çeşmeden su içemez. Köylüler kızını bir türlü aşağıya indiremez. Yoldan geçen bir nine, kızını ağaçtan indirip köylülere yardım etmek için bir kurnazlık düşünür. Nine hazırladığı hamurla ağacın altına gider. Ekmek pişirmek istermiş gibi yapar fakat tüm malzemeleri ters koyar. Kız yukarıdan nineyi izler ve malzemeleri ters koyduğunu söyler. Nine bilmediğini söyleyerek yine ters yapmaya devam eder. En sonunda kız dayanamaz, ağaçtan inerek nineye yardım eder (Denizli, 2008: 252-253). Nine, kızını aşağıya indirmenin sözle olmayacağını bilir. Köylülere yardım etmek için bir kurnazlık yapar. Yaptığı kurnazlıkla kendisini ekmek pişirmeyi bilmiyormuş gibi göstererek kızını aşağıya indirir.

Kahraman statü farkından dolayı karşı tarafın haksızlığa uğrayacağı durumlarda yardım etmek için kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Yalvaç'ta derlenen "Hesap" masalında, fakir bir adam lokantada yediği iki yumurtanın hesabı fazla gelince lokantacıyla tartışırlar. Lokantacı adama yumurtaları yemeseydi kuluçkaya yatırıp civciv çıkaracağını söyler ve mahkemelik olurlar. Fakir, İncili Çavuş'u kendine vekil tayin eder. İncili Çavuş bir kurnazlık düşünür ve bilerek mahkemeye geç gider. İncili Çavuş halime çocukları için bahçeye leblebi diktiği için geç kaldığını söyler. Hâkim leblebi dikilmez

deyince İncili Çavuş “pişmiş yumurtadan da civciv çıkmaz” der ve davayı fakir kazanır (Göde, 2010: 304). Masalda, lokantacı fakirden üstün olduğu için malını keyfi olarak fakire fazla fiyattan verir. Olay mahkemeye taşındığında İncili Çavuş, fakir haksızlığa uğramasın hatta haklılığı ortaya çıksın diye ona yardım etmek için bir kurnazlık yapar ve istediğini elde eder.

Batı Anadolu Masalları’nda yardım etmeye başlı nedenler kurnazlığı ortaya çıkarma nedenleri arasındadır. Yardım etme davranışının altında yatan karşımıza fazla sayıda çıkan neden can korumaya yöneliktir.

2.1.6. Verilen Görevi Yerine Getirmeye Yönelik Nedenler

Batı Anadolu Masalları incelendiğinde verilen görevi yerine getirme durumu kurnazlığı ortaya çıkarma nedenleri arasındadır. Kahraman/ kahramanlar kendisinden üstün biri ona görev verdiğinde ve karşısındakini evlendirmeyi kendisine görev bildiğinde kurnazlık yapar.

Kahramana padişah tarafından can kıyma görevi verildiğinde kahraman karşısındaki kişiyi öldürmek istemediği için ve görevini de yerine getirmek zorunda olduğu için kurnazlığa başvurur. Örneğin Denizli’de derlenen bir masalda, bir padişah kızını herkesten sakınır ve kimseyle görüşürmez. Bir gün biri padişah kızı için iftiralarla dolu olan mektubu sarayın bahçesine atar. Padişah mektubu okuyunca askerlerden kızını öldürmelerini ister. Askerler bir kurnazlık yaparlar. Bir hayvanı öldürüp kızın gömleğine kanı bularlar ve padişaha götürürler. Kız da dağda bir Yörük çadırında bir oğlanla evlenir (Arslan, 2008: 234-236). Masalda, askerler padişah kızını öldürmek istemedikleri için ve padişahın onlara verdiği görevi yerine getirmek zorunda olmalarından kaynaklı olarak bir kurnazlık yaparlar. Bu sayede hem kızı kurtarıp hem de görevi yerine getirirler.

Bölgedeki masallarda, kahramanın kardeşine verilen can kıyma görevini yerine getirmek için yapılan kurnazlıklar da karşımıza çıkar. Örneğin “Helvacı Güzeli (Kumartaşlıoğlu, 2006: 440-443)”, “Helvacı Güzeli (Arslan, 2008: 316-318)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 276-278) derlenen bir masalda, “Hürü (Hocanın İhaneti) (Ergun, 2014: 202-207)”, “Hürü/Huri Kız (Ergun, 2014: 208-210)”, “Çevirin Kazı Yanmasın (Göde, 2010: 288-289)”, “Kaz Çobanı (Özçelik, 2004: 427-429)” masallarında, bir kızı ailesi hacca giderken köyün hocasına emanet eder. Fakat hoca kıza göz koyar. Kız, hocaya karşılık vermez ve hoca kıza iftira atar. Kızın babası, oğlunu göndererek namusu temizlemesini ister. Oğlan bir kurnazlık yapar. Kız kardeşi dağa götürür ama öldürmez.

Bir hayvanı avlayarak kanını akıtır. Babasına kızın kanı olduğunu söyler. Kızın kardeşi, kendisinden üstün konumda olan babasının verdiği görevi yerine getirmek zorundadır. Fakat kız kardeşini öldürmek istemez. Babasının verdiği görevi de yerine getirmek zorunda olduğu için bir kurnazlık yapar.

Masallarda, kahraman yaptığı bir suçtan dolayı kendini kurtarmak için karşısındakine onu evlendireceğini söyleyerek bunu kendine görev olarak görür. Bundan dolayı da görevi yerine getirmek için kurnazlığa başvurur. Örneğin “Tilki ile Değirmenci (Çiftçi, 2015: 250-251)” “Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)”, “Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)”, “Hasırcıoğlu (Ölmez, 2014: 198-139)”, “Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)”, “Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)”, “Tozlu Bey (Çelik, 2019: 113-114)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 273-276) derlenen bir masalda, bir tilki tavuk çalarken değirmenciye yakalanır. Tilki değirmenci onu öldürmesin diye ona padişahın kızını alacağını söyler. Birlikte yola çıkarlar. Tilki görevini yerine getirmek için bir kurnazlık yapar. Padişaha zengin damadının çaya düştüğünü/ hırsızların soyduğunu söyler ve kıyafet ister. Değirmenci kıyafetleri giyer. Tilki, değirmencinin olmayan mallarından mülklerinden bahseder. Padişah kızını verir. Tilki, tavuk çalarken değirmenciye yakalandığı için hem kendini kurtarmak hem de kendini affettirmek için kurnazlık yapar. Kurnazlık sayesinde kızı değirmenciye alır.

Yukarıda yer alan masallara benzer olarak kahraman bir suçtan dolayı kendini kurtarmak için karşısındakine onu bir statüye getireceğini söyleyerek bunu kendine görev edinerek kurnazlık yapması Afyonkarahisar’da derlenen “Keloğlan ile Tilki” masalında yer alır. Keloğlan üzümleri yemeye gelen tilkiyi yakalar. Tilki, ona bir şey yapmazsa Keloğlan’ı saraya vezir yapacağını söyleyerek bunu kendine görev edinir ve bir kurnazlık yapar. Padişaha giderek zengin Fesfes Şahı’nın oğluna kızı istediğini söyler. Padişah, kızını verir. Keloğlan saraya vezir olur (Özçelik, 2004: 290-291). Tilki, padişaha Keloğlan’ı zengin gösterme kurnazlığıyla kızı alır. Bu sayede Keloğlan, padişah damadı olarak sarayda vezir konumuna gelir.

Batı Anadolu Masalları’nda kurnazlığı doğuran nedenler arasında verilen görevi yerine getirme vardır. En çok kahramanın kendisine verilen can kıyma görevine karşılık kurnazlık yaptığı görülür.

2.1.7. Âşık Olmaya Yönelik Nedenler

Batı Anadolu Masalları incelendiğinde kurnazlığı ortaya çıkarmaya yönelik nedenlerin arasında âşık olma durumu da vardır. Kahraman sevdiğinden ayrı kalacağında, para kavuşmalarına engel olacağında, sevdiğini etkilemek istediğinde aşkından dolayı kurnazlığa başvurur.

Masalarda kahraman sevdiğinden ayrı düştüğünde aşkına kavuşma amacıyla bir kurnazlık yapar. Örneğin “Şah İsmail (Çelik, 2009: 102-103)”, “Şah İsmail (Kumartaşlıoğlu, 2006: 276-290)”, “Şah İsmail ve Gülizar (Göde, 2010: 292-294)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 285-287) derlenen bir masalda, Şah İsmail bir Yörük kızına âşık olur. Yörükler başa bir yere taşınır. Kız da Şah İsmail’e âşık olduğundan bir kurnazlık düşünür ve Şah İsmail onu bulsun diye bir not yazıp taşın altına koyar. Şah İsmail notu bulunca kızın peşine düşer ve kızını bulur. Kız, Şah İsmail’in onu bulması için ve ondan ayrı kalmamak adına aşkından dolayı yaptığı kurnazlıkla ona yerini bildirir.

Kahraman paranın sevdiğine kavuşmasına engel olduğu durumlarda kurnazlığa başvurur. Örneğin Uşak’ta derlenen “Keloğlanla Padişah” masasında, Keloğlan bir padişahın kızına âşık olur. Keloğlan fakirdir ve bir kurnazlık yapar. Padişahın altın ölçmek için ayar ister. Ayarı geri verirken de altına altın yapıştırır. Padişah altını görmesine rağmen kızını vermez. Keloğlan kurnazlığına devam eder. Keloğlan yolda gördüğü köylülere malların kendisinin olduğunu söyler ve padişahı ikna ederek kızını alır (Bahadır, 2017: 271-273). Keloğlan fakirliğinden dolayı padişahın ona kızını vermeyeceğini bilir. Bu sebeple kıza olan aşkıdan dolayı bir kurnazlık yapar ve kızını alır.

Yukarıdaki masala benzer şekilde, paranın sevdiğine kavuşmaya engel olduğu durumda yapılan kurnazlığın bir örneği Afyonkarahisar’da derlenen “Balıkçının Oğlu” masasında görülür. Bir padişahın kızı ve balıkçı oğlu birbirine âşık olur. Kız, oğlan fakir olduğu için bir kurnazlık düşünür. Oğlana altın vererek köşk ve saray aldırır. Padişahın kızını zengin zannettiği balıkçının oğluna verir (Özçelik, 2004: 391-393). Masalda, kız oğlanın fakir olduğunu ve babasının bu nedenden dolayı onu oğlana vermeyeceğini bilir. Bu sebeple kız oğlana olan aşkıdan bir kurnazlık yapar ve evlenirler.

Bölgedeki masal metinlerinde kahraman âşık olduğu kişiyi etkilemek istediğinde kurnazlık yapar. Örneğin “Altmışlık, Yetmişlik, Seksenlik (Doğlarlıoğlu, 2013: 95-96)”, “Altmışlık, Yetmişlik, Seksenlik (Çakıcı, 2015: 109-110)”, “İki Yaşlı Kız (Çiftçi, 2015: 262-263)”, “Gül Güzeli (Önal, 2011: 358-359)”, “Üç Kız Kardeş (Tunç, 2008: 216-217)”,

“İki Koca Kadın (Yıldırım, 2006: 294)” masallarında, bir evde hiç evlenmemiş yaşlı iki/üç kardeş yaşar. Kardeşlerden biri, bir şehzadeye âşık olur. Bir gün oğlan, evlerinin kapısının önünden geçer. O sırada kız, oğlanı etkileyebilmek için bir kurnazlık yapar. Ablasına eline maydanozun dikeninin battığı yüksek sesle söyler. Oğlan kızın narin olduğunu düşünerek kızını görmeden âşık olur. Hemen kızını ister, kızını verirler. Yaşlı kız yaşından dolayı oğlanın karşısına çıktığında onu etkileyemeyeceğini bildiği için aşkından dolayı bir kurnazlık yapar. Oğlanı etkileyerek onunla evlenmeyi başarır.

Bölgedeki masallar incelendiğinde kurnazlığı ortaya çıkararak nedenler arasında âşık olma da vardır. Kahramanın genellikle âşık olduğu kişiyi etkilemek ve kendine âşık etmek için kurnazlık yaptığı görülür.

2.2. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlık Yapmak İçin Başvurulan Yöntemler

Kurnazlık zeka gerektiren bir davranış kalıbı olduğu için Batı Anadolu Masalları incelendiğinde kahraman kurnazlık yaparken belirli yöntemlere başvurarak yapmalıdır. Çalışmada kurnaz tipin kurnazlık yaparken aklını kullanmak, kandırmak ve yalan söylemek, kılık değiştirmek ve yer değiştirmek kılık değiştirme gibi yöntemleri kullandığı görülür.

2.2.1. Akli Kullanmak

Batı Anadolu Masalları’nda kurnazlık yapılırken kullanılan yöntemlerin başında aklını kullanma yer alır. Kahraman sevdiğine kavuşmak istediğinde, kendisinin ve sevdiklerinin canını kurtarmak istediğinde, malını korumaya çalıştığında, zor durumda kaldığında vb. durumlarda aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Bölgedeki bazı masallarda kahraman sevdiğine kavuşmak için aklını kullanarak kurnazlıklar yapar. Örneğin Uşak’ta derlenen “Zengin Kızıyla Fakirin Oğlu” masalında, zengin kız ve fakir oğlan birbirine âşık olur. Kızın babası oğlana evlerinin önündeki bir türlü kesilmeyen nacağın ucunu kıran ağacı keserse kızını vereceğini söyler. Oğlan ağacı bir türlü kesemez. Kız bir kurnazlık düşünür. Damı süpürür gibi yaparak oğlana ne yapması gerektiğini söyler. Ağacın kesildiğini gören adam, kızını oğlana verir (Bahadır, 2017: 356). Kız, sevdiğine kavuşmak için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve oğlana ne yapması gerektiğini söyler.

Kahramanın âşık olduğu kişiye kavuşmak için aklını kullanarak yaptığı kurnazlıklar Denizli’de derlenen bir masalda (Arslan, 2008: 285-287), “Şah İsmail (Çelik,

2009: 102-103)”, “Şah İsmail (Kumartaşlıoğlu, 2006: 276-290)”, “Şah İsmail ve Gülizar (Göde, 2010: 292-294)” masallarında da görülür. Şah İsmail ve bir Yörük kızı birbirine âşık olur. Fakat Yörükler başa bir yere taşınır. Kız bir kurnazlık düşünür. Nereye gittiklerini bir kâğıda yazıp taşın altına koyar. Şah İsmail kâğıdı bulunca kızın peşine düşer. Kızı bulur ve yolda yardım ettiği iki kızı da alarak evine döner. Kız aklını kullanarak yaptığı kurnazlıkla sevdiği kişiye yerini bildirmiş olur. Kızın yaptığı kurnazlıkla oğlan kızı bulur ve kavuşurlar.

Kahramanın sevdiğine kavuşmak için aklını kullanarak yaptığı kurnazlığın bir başka örneği Burdur Bucak'ta derlenen “Keloğlan'ın Sihirbazlığı” masalında yer alır. Keloğlan padişahın şartını yerine getirmesine rağmen padişah kızını Keloğlan'a vermez hatta kızı başkasına verir. Keloğlan karşısına çıkan dededen öğrendiği sihirli kelimelerle bir kurnazlık yapar. Sihirli kelimelerle düğün yerindeki herkesin dondurur. Padişaha sözünde durup kızını ona verirse her şeyi söyler. Padişah böylece kızını Keloğlan'a verir (Dalğar, 2010: 172-174). Keloğlan sevdiğine kavuşmak için padişahın istediğini yerine getirirken padişah sözünden durmaz. Bunun üzerine Keloğlan aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve kızı alır.

Masalarda kahraman karşı tarafa yardım etme amacıyla aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Yalvaç'ta derlenen “Hesap” masalında, fakir bir adam lokantada yediği iki yumurtanın hesabı fazla gelince lokantacıyla tartışırlar. Lokantacı adama yumurtaları yemeseydi kuluçkaya yatırıp civciv çıkaracağını söyler ve mahkemelik olurlar. Fakir, İncili Çavuş'u kendine vekil tayin eder. İncili Çavuş bir kurnazlık düşünür ve bilerek mahkemeye geç gider. İncili Çavuş halime çocukları için bahçeye leblebi diktiği için geç kaldığını söyler. Hâkim leblebi dikilmez deyince İncili Çavuş “pişmiş yumurtadan da civciv çıkmaz” der ve davayı fakir kazanır (Göde, 2010: 304). İncili Çavuş aklını kullanarak yaptığı kurnazlık sayesinde fakirin hakkının yenmemesini ve davayı kazanmasını sağlar.

Kahraman başka biri zor duruma düştüğünde ona yardım etmek için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Isparta Sütçüler'de derlenen “Akıldâne” masalında, bir adam Akıldâne'nin evine misafir olur. Birlikte köy odasına gitmeden önce Akıldâne adama üç akıl verir fakat adam dinlemez. Adam köylülerin yanında belindeki bıçağı çıkarır. Köylüler bıçağın hazineden çalınan bıçak olduğu söyleyince Akıldâne bir kurnazlık yapar. Adama “bıçağı babasının ölüsünün üstünde bulduğunu söylemesini” ister, böylece

adam kurtulur (Demirbaş, 2006: 346-347). Akıldâne verdiği akılları dinlemeyen adama kızmasına rağmen zor durumda kaldığı için aklını kullanarak yardım eder.

Kahramanın karşı tarafa yardım etmek için aklını kullanarak yaptığı kurnazlığın bir örneği Isparta Yalvaç'ta derlenen "Kuru Kafa" masalında yer alır. Kız bir anda ortadan kaybolan kocasını aramak için peşinden gider ve kocasını bir devin yanında bulur. Dev verdiği işleri yaparsa kızı yemeyeceğini söyler fakat yapamayacağı işler verir. Oğlan bir kurnazlık yapar ve kıza yapması gerekenleri söyler. Dev, kıza rahat vermeyince kız ve oğlan kaçar (Göde, 2010: 233-235). Kızı devin yememesi için oğlan aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Oğlan yaptığı kurnazlıkla devin verdiği görevleri kızın kolayca yapmasını sağlar.

Kahraman canından olacağını bildiği birine yardım etmek için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Balıkesir'de derlenen "Süpürgecinin Kızı" masalında, süpürgecinin küçük kızı şehzade ile evlenir. Düğün günü kapalı bir oda gören kız neden kapalı olduğunu sorar. Padişah oğlu odada sorduğu soruyu bilemeyen birinin idamını beklediğini söyler. Bunun üzerine kız bir kurnazlık yapar. Padişah oğlu uyurken odadaki kişiye sorunun cevabını söyler (Kumartaşlıoğlu, 2006: 260-263). Kız, idamını bekleyen kişiye üzüldüğü için ve canından olmasını istemediği için aklını kullanarak yardım eder ve onu kurtarır.

Kahraman canıyla tehdit edildiğinde çevresinden biri ona yardım etmek için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Balıkesir'de derlenen "Oduncu ile Şeytan" masalında, şeytan bir oduncuyla çiftlik alır. Şeytan oduncuya onu işsiz bırakırsa öldüreceği söyler. Oduncu bir süre sonra şeytana verecek iş bulamadığı için karısı bir kurnazlık düşünür. Kıvrırcık saçından bir tel vererek şeytandan düzeltilmesini ister. Şeytan günlerce taşla saçı düzeltmeye çalışır. Oduncu şeytana o teli düzelttikten sonra karısının kalan saçlarını da düzeltereğini söyleyince şeytan oradan kaçıp gider (Kumartaşlıoğlu, 2006: 425-426). Oduncunun karısı kocası canından olmasın diye aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Bu kurnazlıkla hem kocasının canını kurtarır hem de şeytandan kurtulurlar.

Bölgedeki masalarda kahraman karşı tarafa yardım etmek istediğinde aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Muğla'da derlenen "İhtiyar Köpek" masalında, bir köpek yaşlanınca artık sahibini ve çocukları korumadığı gerekçesiyle dağa atılır. Köpekle ayı birlikte yaşamaya başlar. Köpeğin üzüldüğünü gören ayı bir kurnazlık planlar.

Köpeğin sahibinin kızının eğlencesine giderler. Kız tuvalete gittiği sırada ayı kızı kaçıtır. Köpek kızı kurtarır. Köpek ölünceye kadar sahiplerinin yanında kalır (Önal, 2011: 488). Ayı arkadaşı köpeğin haline üzüldüğü için ona yardım etmek adına aklını kullanarak kurnazlık yapar ve başarılı olur.

Kahramanın zor durumda olan insanlara yardım etmek için aklını kullanarak kurnazlığa başvurulması Denizli’de derlenen “Nurlu Çeşme” masalında da yer alır. Bir kız kavak ağacına çıkararak nakış işler. Kız yansımından dolayı hayvanlar çeşmeden su içemez. Bunun üzerine köylüler kızı bir türlü aşağıya indiremez. Bir nine kızı ağaçtan indirmek bir kurnazlık planlar. Nine hazırladığı hamurla ağacın altına gider. Ekmek pişirmek istermiş gibi yapar fakat tüm malzemeleri ters koyar. Kız yukarıdan nineyi izler ve malzemeleri ters koyduğunu söyler. Nine bilmediğini söyleyerek yine ters yapmaya devam eder. En sonunda kız ağaçtan iner (Denizli, 2008: 252-253). Nine köylülere yardım etmek için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Yaptığı kurnazlıkla amacına ulaşır.

Masallarda kahraman hakkını alamadığı durumlarda aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Uşak’ta derlenen “Tilkiyle Ayı” masalında, ayı ve tilki buldukları balı kış uykusundan sonra yemeye karar verirler. Fakat tilki dayanamayıp hepsini yer ve yerine su koyar. Ayı uykudan uyanınca balın yendiğini görür. Ayı aklını kullanarak tilkiye karşı kurnazlık yapar. Tilkinin yakaladığı tavukları saklayarak her gün birini yer (Bahadır, 2017: 377-378). Ayı, tilki onun hakkını yediği için tilkiden intikam almak ister. Bunun için aklını kullanıp bir kurnazlık yapar. Tilkinin tavuklarını saklayarak her gün yer ve balda yiyemediği hakkını tavukları yiyerek elde eder.

Bölgede derlenen masallarda kahraman zor durumdan kurtulmak için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “İğci Baba (Bahadır, 2017: 192-194)”, “İğci Baba (Yıldırım, 2006: 302-303) “İğci Baba (Demirbaş, 2006: 254-257)”, “Bakırdış (Çelik, 2019: 124-125) masallarında, bir adam üç kardeşi evine götürür. Büyük kızlar onun istediğini yapmadığı için onları öldürür. Küçük kızın önüne kesilmiş parmak koyup yemesini ister. Kız bir kurnazlık yapar ve adam görmeden kediye verir. Adam parmağa nerede olduğunu sorduğunda parmak “sıcacık karındayım” der ve kız canını kurtarır. Kız, aklını kullanarak yaptığı kurnazlıkla ablalarının düştüğü hataya düşmez ve canını kurtarır.

Masallarda kahramanın zor durumdan kendini kurtarmak için aklını kullanarak yaptığı kurnazlıklar vardır. Denizli’de derlenen “Darı” masalında, iki arkadaştan biri tilkiyi vurur ve öldü zannederek sırtına asar. Tilki bir kurnazlık yapar. Yolda giderken

sırtında olduğu adamın kıcını tıklatmaya başlar. Adam arkadaşı yapıyor zanneder ve iki arkadaş kavgaya tutuşur. Tilki de darı çuvallarını ve hayvanları alarak köye gider. İki arkadaşın tavukları yer (Arslan, 2008: 223-224). Tilki aklını yaptığı kurnazlıkla hem canını kurtarır hem de karnını doyurur.

Yukarıdaki masallardan farklı olarak kahramanın tehlikeyi bilmesiyle birlikte zor durumdan kurtulmak için aklını kullanarak yaptığı kurnazlıklar “Ali Cengiz’in Oyunu” (Bahadur, 2017: 233-235), “Ali Cengiz Oyunu” (Göde, 2010: 236-264) masallarında yer alır. Bir padişah, kızını istemeye gelen oğlandan Ali Cengiz Oyunu’nu öğrenmesini ister. Oğlan bir Arap’ın yanına gidip oyunu öğretmesini ister. Arap’ın kızı oğlanı görür ve Arap’ın sorduklarına öğrenmedim demesini yoksa Arap’ın onu öldüreceğini söyler. Arap sorular sormaya başladığında oğlan bir kurnazlık yapar. Arap’ın sorduklarına öğrenmedim der. Arap, oğlanı ailesine teslim ettikten sonra oğlan öğrendiklerini yapmaya başlar ve padişah kızıyla evlenir. Oğlan, kız onu uyardığı için tehlikeyi bilir ve aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Kurnazlık sayesinde hem zor durumdan kurtulur hem de canını kurtarır.

Bölgedeki bazı masallarda kahraman yaptığı bir eylemin sonucundan dolayı zor durumda kaldığında aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Değirmenci (Çiftçi, 2015: 250-251)”, “Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)”, “Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)”, “Denizli’de (Arslan, 2008: 273-276)”, “Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)”, “Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)”, “Keloğlan ile Tilki (Özçelik, 2004: 290-291)” masallarında bir değirmenci/Keloğlan tavuklarını çalan tilkiyi yakalar. Tilki bir kurnazlık yapar ve ona padişahın kızının alacağını söyler. Değirmenci/Keloğlan bunu kabul eder. Tilki bir şekilde padişahın kızını değirmenciye/Keloğlan’a alır. Tilki, tavukları çalarken yakalandığı için zor durumdan kurtulmak amacıyla aklını kullanarak kurnazlık yapar. Değirmenciye/Keloğlan’a vaat ettiği şeyi böylelikle yapar.

Kahraman istemediği bir durumun içindeyken aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Örneğin “Şamdanlı Kız (Kumartaşloğlu, 2006: 300-305)”, “Altın Direk (Demirbaş, 2006: 302-305)”, “Keçimen (Ergun, 2014: 252-255)”, “Çadırımın üstüne Şıp Dedi Damladı” (Derdiçok, 2012: 63-65)”, “Küçük Molla (Ergun, 2014: 195-198)” masallarında bir kadın ölmeden önce kocasına yüzüğü/kıyafetleri kime denk gelirse onunla evlenmesini vasiyet eder. Yüzük/ kıyafetler sadece adamın kızına denk gelir. Babası kızla evlenmek ister. Kız babasını vazgeçiremez ve bir kurnazlık yapar.

Babasından kilitli şamdan/ altın direk yaptırmasını ister ve içine girerek saklanır. / Tuvalete gidiyorum diyerek beline bağlı olan ipi testiye bağlayıp kaçar. / Keçi kostümü yaptırır ve giyip kaçar. Kız bir Beyoğlu/ oğlan ile türlü zorluklar sonrası evlenir. Kız, babasıyla evlenmek istemez ve babasını da vazgeçiremediği için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Kurnazlık sayesinde kurtulur.

Masallarda kahraman kendinden güçlü biri tarafından canıyla tehdit edildiğinde içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Muğla'da derlenen "Ali Baba ve Devler", korkak Ali Baba'yı karısı bir gün dışarıda bırakır. Ali Baba yanına bir asa, bir kuş ve yumurta alarak yola çıkar. Yolda devlerle karşılaşır. Devler en uzağa taş atıyoruz atamayana, taş sıkıp suyunu çıkaramayana, çaydan geçemeyeni yiyeceğiz deyince Ali Baba bir kurnazlık yapar. Taş yerine kuşu atar, taş diye yumurtaları sıkır, asayı çayın ortasına batırıp zıplayıp karşıya geçer. Devler, Ali Baba'dan korkarlar. Ali babaya bir torba altın verip evine gönderirler (Önal, 2011: 393-394). Ali Baba korkak olduğunu gizlemek ve can tehdidine karşı zor durumdan kurtulmak için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Kurnazlıkla hem zor durumdan kurtulur hem de canını kurtararak devlerin verdiği altınla zengin olur.

Bölgedeki masallarda kahraman yaptığı bir eylem ortaya çıksın istemediğinde aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin "Altmışlık, Yetmişlik, Seksenlik (Doğlarlıoğlu, 2013: 95-96)", "Altmışlık, Yetmişlik, Seksenlik (Çakıcı, 2015: 109-110)", "İki Yaşlı Kız (Çiftçi, 2015: 262-263)", "Gül Güzeli (Önal, 2011: 358-359)", "Üç Kız Kardeş (Tunç, 2008: 216-217)", "İki Koca Kadın (Yıldırım, 2006: 294)" masallarında, bir evde hiç evlenmemiş yaşlı iki/üç kardeş yaşar. Kardeşlerden biri söylediği bir sözle kendini narin göstererek bir Beyoğlu'nu/şehzadeyi etkiler. Kızı oğlana verirler ama düğün gününe kadar göstermezler. Yüzük anahtar deliğinden takılacağına kız bir kurnazlık yapar. Parmağını emerek küçültür ve buruşukluğu giderir. Düğün günü yaşlı kızı gören oğlan onu camdan atar. Kız bir peri kızı sayesinde gençleşir ve güzelleşir. Yaşlı kız daha önce yaptığı kurnazlıkla oğlanı etkilediği için bu durum ortaya çıksın istemez. Bu yüzden aklını kullanarak kurnazlık yapar ve yüzük takılacağına yaşlılığını gizler. 2 yerde var dikkat

Kahraman başka biri tarafından zor durumda bırakıldığında aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. "Altınlı Horoz (Kumartaşlıoğlu, 2006: 215)", "Topal Horoz (Göde, 2010: 205)", "Yarım Horoz (Özçelik, 2004: 287)", "Yarım Horoz (Dalğar, 2010: 99-101)"

masallarında, bir horozun Beyoğlu'nda altını vardır. Horoz altınını almak için yola çıkar. Yolda onunla gelmek isteyen canavar/kurt, tilki ve çayı yorulunca onları yutar. Horoz Beyoğlu'nun yanına gelip altınını ister. Beyoğlu altını vermek istemez ve etrafındakilere horozu yakalamaları için emirler verir. Horoz bu emirlerden kurtulmak için bir kurnazlık yapar. Yuttuğu canavar/kurt, tilki ve çayı kullanır ve altını geri alır. Horoz altınını geri almak için gittiğinde Beyoğlu onu zor durumda bırakır. Horoz aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve altınını geri alır.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman merak ettiği bir durum karşısında aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Denizli'de derlenen bir masalda, üç oğlan kardeş çalışmaya gidince çadıra gelen biri yemeklerini ve temizliklerini yapar, Küçük oğlan bunları kimin yaptığını bilmek ister bu sebeple bir kurnazlık yapar. Bir gün beklemeye karar verir ve uyumamak için tavana ıslak mendil asar. Oğlan kızı yakalayıp ona âşık olur (Arslan, 2008: 300-301). Oğlan merakından dolayı aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve bu sayede amacına ulaşır.

Yukarıda yer alan masalın bir benzerinde olan Burdur Bucak'ta derlenen "Kaplumbağa Kız" masalında da kahramanın merakından dolayı aklını kullanarak kurnazlık yaptığı görülür. Bir oğlanın evlenmek için attığı top kurbağa denk gelince kurbağa ile evlenir. Kurbağa aslında güzel bir kızdır ve her gün oğlanın işlerini yapar. Oğlan işleri kimin yaptığını öğrenmek için bir kurnazlık yapar. Evde uyumuş numarası yapar, kızı yakalar. Oğlan kıza âşık olur ve onunla tekrar evlenir (Dalğar, 2010: 121-123). Oğlan merakından dolayı aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve gerçeği öğrenir.

Kahraman gerçeği merak ettiği için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Manisa'da derlenen "Tembellik" masalında, bir padişah tembeller çoğaldığı için tembelhane yaptırır. Fakat herkes tembelhanede gidip kalır. Bunun üzerine padişah bir kurnazlık yapar. Adamlarından tembelhaneyi yakmalarını ister. Yangından dolayı herkes kaçır. Sadece gerçek tembeller kaçmaz (Tunç, 2008: 238). Padişah gerçek tembellerin kim olduğunu merak ettiği için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve böylece gerçek tembelleri belirler.

Kahramanlar isteğini elde etme amacıyla aklını kullanarak kurnazlık yaparlar. Buna örnek olarak Denizli'de derlenen bir masalda, ilk defa eşek gören köylüler eşeğin sahibine hayvanın ne olduğunu sorarlar. Adam eşeğin olduğu yerde vergi verilmediğini söyleyince köylüler bir kurnazlık yaparlar. Eşeği satın alırlar ve tahsildar geldiğinden

eşegi ona gösterirler. Tahsildar hiç eşek görmediği için atına binip kaçar (Arslan, 2008: 308-309). Köylüler artık vergi vermek istemediklerini için eşegin olduğu yerde vergi verilmeyeceğini duyunca akıllarını kullanarak bir kurnazlık yaparlar.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman bir rekabet ortamında aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Bitmeyen Masal (Ergun, 2014: 217-219)”, “Padişahla Nasreddin Hoca (Bahadur, 2017: 271)” masallarında, padişah hiç durmadan bitmeyen masal anlatını vezir yapacağı/ kızını vereceğini söyler. Kimse bitmeyen bir masal anlatamaz. Mehmet Ağa/ Nasreddin Hoca yarışmak için saraya gider ve bir masal anlatmaya başlar. Masalı anlatırken bir kurnazlık yapar. Sürekli aynı şeyleri ara vermeden günlerce tekrar eder. Padişah sözünü tutar, vezir yapar/ kızını verir. Mehmet Ağa/ Nasreddin Hoca aklını kullanarak yaptığı kurnazlıkla rekabette galip gelir.

Rekabetten dolayı kahramanın aklını kullanarak yaptığı kurnazlıklar “Köse (Uysal, 2008: 18-20)” ve Uşak'ta (Bahadur, 2017: 384-387) derlenen bir masalda da yer alır. Bir adam devlerle bir rekabete girer ve bir kurnazlık yapar. Taşın suyunu çıkarırım diyerek devlere göstermeden yumurtaları sıkar. Ateşe bitim diye kaplumbağa atar. Devler adamdan korkup kurtulmaya çalışırlar. En sonunda adama bir heybe vererek evine gönderirler.

Bölgede yer alan masalarda kahraman malı mülkü söz konusu olduğunda aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Kara Köpek (Tunç, 2008: 165)”, “Keloğlan ile Hamamcı (Özçelik, 2004: 383-385)” masallarında Keloğlan'ın/adamın tılsımlı nesnelere hamamcı çalar. Keloğlan/adam, kızından/kargalardan bir tılsımlı nesne daha alır ve bir kurnazlık yapar. Hamamcının yanına giderek onu tılsımlı nesneye dövdürür ve hamamcıdan tılsımlı nesnelere geri alır. Keloğlan/adam malını geri alma amacıyla aklını kullanarak kurnazlık yaptığı görülür. Kurnazlık sayesinde hamamcı zor durumda kalarak nesnelere vermeye razı olur.

Masalarda mal mülk söz konusu olduğunda kahraman aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Uşak'ta derlenen “Ejderha” masasında, bir çoban dağda sürüyü otlatırken her gün birinin kaybolduğunu görür. Çoban koyunları yiyen ejderhayı görür. Köylüler başta inanmasa da daha sonra çobana inanır. Köylüler bir kurnazlık planlarlar. Bir koyun postunun içine sönmemiş kireç doldururlar. Koyunu yiyen ejderha zehirlenerek ölür (Bahadur, 2017: 352). Köylüler mallarını kurtarmak için onlara zarar veren ejderhaya karşı akıllarını kullanarak kurnazlık yaparlar.

Masallarda kahraman karşı taraf hatasını anlasın ve ders alsın istediğinde aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Uşak'ta derlenen “Çıra” masalında, bir adam getirdiği çıraları karısının komşulara dağıtmasından bıkar ve bir kurnazlık yapar. Karısını çıra toplamaya götürerek tüm çuvalları ona taşır. Kadın işin zorluğunu anlar ve artık komşularına çıra vermez (Bahadır, 2017: 373-374). Adam, karısı halini anlasın emek vererek elde ettiğini etraftakilere dağıtmasın diye aklını kullanarak kurnazlık yapar. Kadın hatasını anlar ve dersini alır.

Kahramanın karşı tarafa ders vermek için aklını kullanarak yaptığı kurnazlıklar “Tuz Kadar Sevmek (Önal, 2011: 465-466)”, “Tuz Kadar Sevgi (Özçelik, 2004: 440-441)”, “Padişah ve Oğulları (Çelik, 2019: 134-135)”, “Tuz Kadar Sevgi (Bahadır, 2017: 212-213)”, “Duz Masalı (Arslan, 2008: 247-248)”, “Tuz Masalı (Derdiçok, 2012: 82-83)”, “Tuz Kadar Sevgi (Tunç, 2008: 196-197)” masallarında da yer alır. Üç kardeşten küçük olan babasını tuz kadar sevdiğini söyleyince babası sinirlenerek onu evden kovar. Çocuk başka bir memlekete gider. Seneler sonra babasını yemeğe davet eder ve bir kurnazlık yapar. Yemeklere hiç tuz koydurmaz. Babası yemeğin tadının olmadığını söylediğinde tuzun önemini fark eder. Çocuk aklını kullanarak yaptığı kurnazlık babasına tuzun kıymetini anlatır. Babasına verdiği cevapla aslında onsuz hayatının tadının olmayacağını anlatmak istediğini babası bu şekilde anlar.

Bazı masalarda kahramanın tehlikeyi bildiği için aklını kullanarak kurnazlığa başvurduğu da görülür. Örneğin “Tilki, Aslan ve Kurt (Bahadır, 2017: 346)”, “Tilki, Kurt ve Andık (Bahadır, 2017: 366)”, “Ayı, Tilki, Tavşan ve Horoz (Sevinç, 2022: 174-176)” masalında, bir aslan/ayı/andık yakaladığı avı tavşandan/ kurttan paylaşmasını ister. Tavşan herkese eşit parça verir. Ayı bunu beğenmediği için tavşanı öldürür. Aynı durum horozun paylaşmasında da yaşanır. Ayı yakaladığı evi bu sefer tilkiden paylaşmasını ister. Tilki bir kurnazlık yapar ve avın hepsini ayıya verir. Tilki daha önceki av paylaşımlarına şahit olduğu için tehlikeyi bilir. Bu yüzden aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Kahramanın tehlikeyi bildiği için aklını kullanarak yaptığı kurnazlığın başka bir örneği Antalya Manavgat'ta derlenen “Oduncu Ali” masalında görülür. Ali odun toplarken devlere yakalanır. Devler Ali'den bazı isteklerde bulunur. Ali bir şekilde istekleri yapmış gibi gözükür. Devler Ali'den kurtulmak için planlar yapar ve Ali bunu duyar. Bunun üzerine Ali' bir kurnazlık yapar. Yatağa odun parçaları koyup bir yerde

bekler. Devler Ali diye odun parçalarına vurmaya başlar. Sabah Ali'yi görünce şaşırırlar. Ali'ye bir küp altın vererek evine gönderir. (Taştan, 2015: 183-186). Ali, devlerin yaptığı planları duyar ve tehlikeyi bilir. Bu nedenle aklını kullanarak bir kurnazlık yapar.

Bazı masalarda kahramanın yanından ayrılmayan hayvan dostları tehlikeyi bilir ve kahramana anlatır. Bunun üzerine kahraman aklını kullanarak kurnazlık yapar. “Askere Giden Kız (Bahadur, 2017: 274-277)”, “Asker Olan Kız (Göde, 2010: 231-232)”, “Adamın Üç Kızı (Dalğar, 2010: 175-177)” masalarında, bir kız erkek kılığına girerek askere gider. Asker arkadaşları kızdan şüphelenirler ve plan yaparlar. Kızın köpeği her şeyi duyup kıza haber verir. Kız bir kurnazlık yapar. Çarşıda boncuk yerine çakı alır ve güllerden er kişiye bir gül yeter diyerek bir tane alır. Kız askerliği bitince evine geri döner. Kız, köpeğinin olanları ona anlatmasını üzerine kız tehlikeyi bilir. Bu sebeple aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve kimliği ortaya çıkmaz.

Yukarıda yer alan masalların bir başka örneği “Yedi Kızlar (Özçelik, 2004: 465-466)” “Kız Babası (Ergun, 2014: 58-64)” masasında da görülür. Bir adamın küçük kızı, üç/yedi oğlu olan adamın büyük oğlu para kazanma yarışına girerler ve farklı yerlere yola çıkarlar. Kız kılık değiştirerek bir saraya/ağaya çoban olur. Vezirin oğlu/ağanın oğlu çobanın kız olduğunda şüphelenir ve öğrenmeye çalışır yapar. Kızı sarrafa ve gül bahçesine/hamama/sarrafa götürür. Kız kedisinin/köpeğinin ona olanları anlatması sayesinde aklını kullanarak kurnazlık yapar ve oğlanı atlatır.

Bazı masalarda tehlikeyi sezdiği için aklını kullanıp kurnazlık yapar. Örneğin “Bıdıçık (Kumartaşlıoğlu, 2006: 444-445)”, “Bısbıdak (Ergun, 2014: 103-107)”, “Mıddık (Yıldırım, 2006: 304-305)”, “Oduncu Kardeşler (Sevinç, 2022: 254-255)”, “Mıddık (Çelik, 2019: 98-99)”, “Bızıdık (Bahadur, 2017: 206-209)”, “Cadı Karıyla Mıddık (Bahadur, 2017: 331-332)”, “Keloğlanla Cazı Kadın (Bahadur, 2017: 381-383)” masalarında, bir oğlan arkadaşlarıyla dağda kalır ve devin evine misafir olurlar. Oğlan devin/ cadının dişlerini bilemediğini görür ve bir kurnazlık yapar. Gece uyumaz ve dev/cadı “kim uyanık” diye sorduğunda oğlan uyumadığını söyleyerek devden isteklerde bulunur. Dev isteği yapmaya gittiğinde arkadaşlarıyla kaçar. Oğlan devin/ cadının dişlerini bilemesi görmesinden dolayı tehlikeyi sezdiği için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Bu kurnazlık sayesinde kendini ve arkadaşlarını devden kurtarır.

Masal kahramanı karşı tarafın kendisine yaptığını yaşamayı ve empati kurmasını sağlamak için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin İzmir’de derlenen “Leylek ile

Tilki” masalında, tilki leyleği akşam yemeğine davet eder ve yemekleri düz tabağa koyduğu için leylek yemek yiyemez. Leylek bu olayı unutmaz ve bir süre sonra bir kurnazlık yapar Tilkiyi yemeğe davet eder. Yemekleri vazo şeklinde kaplara koyar. Bu sefer tilki yemekleri yiyemez ve çekip gider (Derdiçok, 2012: 89-90). Leylek, tilkinin ona yaptığından dolayı aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve onu aynı şekilde zor durumda bırakır.

Batı Anadolu Masalları’nda verilen görevden dolayı kahramana zarar vermek zorunda kalan kişiler aklını kullanarak kurnazlık yapıp bu durumdan kurtulurlar. Örneğin “Helvacı Güzeli (Kumartaşlıoğlu, 2006: 440-443)”, “Helvacı Güzeli (Arslan, 2008: 316-318)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 276-278) derlenen bir masalda, “Hürü (Hocanın İhaneti) (Ergun, 2014: 202-207)”, “Hürü/Huri Kız (Ergun, 2014: 208-210)”, “Çevirin Kazı Yanmasın (Göde, 2010: 288-289)”, “Kaz Çobanı (Özçelik, 2004: 427-429)” masallarında, ailesi hacda olan kıza göz diken hoca karşılık alamadığı için kıza iftira atar. Kızın babası oğlunu göndererek namusu temizlemesini ister. Oğlan bir kurnazlık yapar. Bir hayvanı öldürüp babasına kızın kanı diye götürür. Kızı dağda bir Beyoğlu/zabit/çoban bulur ve kızla evlenir. Kızın kardeşi kızı öldürmeye kıyamaz fakat görevi de yerine getirmek zorunda olduğu için aklını kullanarak bir kurnazlık yapar. Kurnazlık sayesinde hem kardeşinin canını almaktan kurtulur hem de babasının verdiği görevi yerine getirir.

Bölgede yer alan bazı masallarda kahraman malını korumak için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki, Kısıklıç, Kaplumbağa (Kumartaşlıoğlu, 2006: 203-205)”, “Garba’nan Tilki (Arslan, 2008: 266)”, “Kaplumbağa, Yengeç, Tilki (Çiftçi, 2015: 223-225, 249-250)”, “Tilki, Kaplumbağa, Kene (Göde, 2010: 197)”, “Tilki, Kaplumbağa, Yengeç (Önal, 2011: 484)”, “Kaplumbağla Tilki I-II-III (Bahadur, 2017: 322-328)”, “Tilki ile Ayı (Dalğar, 2010: 95-96)”, “Tilkiyle Kurnaz Çiftçi (Türker, 2010: 375-376)” masallarında, bir tilki bir çiftçiye musallat olur. Çiftçiden her gün horoz ve tavuk ister. Çiftçi bir kurnazlık yapar. Çuvalın içine köpeğini koyup horoz ve tavuk diye tilkiye verir. Tilki çuvalı açınca köpek onu kovalamaya başlar ve tilki kaçarken ölür. Çiftçi hayvanlarını tilkiden korumak istediği için aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Bazı masallarda kahraman kendisiyle ilgili bir tehlikeyi bildiğinde kurtulmak için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Nohut Çocuk (Çakıcı, 2015: 107-109)”, “Nohut Çocuk (Doğlarlıoğlu, 2013: 93-94)”, “Cadı Karı (Tunç, 2008: 252-254)”, “Dev Karısı ile Keloğlan (Demirbaş, 2006: 258-259)”, “Keloğlan ve Dev Karısı (Ölmez, 2014:

152-153)” masallarında, ağaçta elma yiyen bir çocuğu dev yakalayarak evine götürür. Dev, kızından çocuğu kesip pişirmesini ister. Çocuk bir kurnazlık yapar. Dev’in kızına “fırına nasıl gireceğim göster/ başındaki bitlere bakayım” der ve kızı kesip pişirir. Dev yemekte oğlan diye kendi kızını yer, oğlan kaçar. Oğlan kendisini bekleyen tehlikeyi duyduğu için canını kurtarmak amacıyla aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Ortada bir neden yokken kahraman karşı tarafa aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Kurnaz Tilki ile Canavar (Ergun, 2014: 271-273)”, “Çanlı Tilki (Bahadur, 2017: 322)” masallarında yer alır. Canavar/ ayı, tilkiye elindeki bileziği/ pulu nereden bulduğunu sorduğunda tilki bir kurnazlık yapar. Kuyruğunu çeşme deliğine soktuğunu/ kuyuya salladığını o şekilde bulduğunu söyler. Canavar/ ayı tilkinin dediğini yapınca kuyruğu donar ve kopar. Canavarın/ ayının bir suçu yokken ya da ortadan bir neden yokken tilki aklını kullanarak canavara/ tilkiye kurnazlık yapar.

Kahraman çevresindekilerinin uyarılarıyla bir durumundan şüphelendiğinde aklını kullanarak gerçekleri öğrenmek için kurnazlık yapar. Örneğin Bursa’da derlenen “Kıymalı Pide” masalında, bir adam kahvede sürekli karısının ona pidenin ortasını yedirdiğini söyleyerek eşini över. Kahvedekiler ise adama bunun bu durumun tuhaf olduğunu söyleyerek onu uyarırlar. Adam bir kurnazlık yapar. Karısını pide yaparken izler. Karısının pidenin orta kısımlarına peynir, kenar kısımlarına kıyma koyduğunu görür. Adam böylece gerçekleri anlar (Sevinç, 2022: 275). Adam kahvedekilerin onu uyarmasıyla karısından şüphelenmeye başlar ve aklını kullanarak yaptığı kurnazlıkla gerçekleri öğrenir.

Kahraman tehlikeyi bildiği durumlarda başka birinin canını korumak için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Eskişehir’de derlenen “Dev Oğlu” masalında, bir kız kocasını aramak için peşinden gider. Kız, oğlanı dev annesinin yanında bulur. Oğlan, dev annesinin kızı yiyeceğini bildiği için bir kurnazlık yapar. Annesi gelmeden önce kızı elmaya çevirir ve elmayı saklar. Dev anne insan kokusu alır, oğlan kızı annesine anlatır. Dev anne kızı kabul eder ama yemenin yollarını arar. En sonunda oğlan ve kız dayanamayıp kaçar (Ergun, 2014: 158-162). Oğlan annesinin kızı yemek isteyeceğini bildiği için aklını kullanarak kurnazlık yapar ve bu sayede kızın canını kurtarır.

Kahraman bir olaydan şüphelendiğinde aklını kullanarak gerçekleri öğrenmek için kurnazlık yapar. Örneğin İzmir’de derlenen “Hırsız Kurbağa” masalında, ülkenin birinde bir kurbağa aç kalır ve yemek bulamaz. Kurbağa saraya girip kalan yemekleri yer.

Kral bir kurnazlık yapar. Bir gece sarayın tüm ışıklarını söndürür ve mutfağa gidip masanın yanına gizlenir. Kurbağa gelince ışığı açıp kurbağayı yakalar (Derdiçok, 2012: 96-97). Kral sarayına girilip yemeklerinin yenmesinden şüphelenir ve olayın gerçekliğini öğrenmek adına aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Kahramanın bir olay karşısında aklını kullanarak gerçekleri öğrenmek için kurnazlık yapmasının bir örneği de Kütahya’da derlenen “Kabak Kız” masalında yer alır. Bir kadın kapının arkasındaki kabağa bakarak Allah’a kabak şeklinde de olsa bir çocuk versin diye dua eder. Kadın kocası ile birlikte işe gittiklerinde biri ev işlerini yapar. Karı koca bir kurnazlık yapar. Bir gün kadın işe gider, kocası evde dolaba saklanır ve kabak kızı yakalar. Kabak kız onlara gerçekleri anlatır. Karı koca evde onlardan başka kimse olmadığı için ev işlerinin yapılmasından dolayı işleri kimin yaptığını merak ederler. Gerçekleri öğrenebilmek adına da akıllarını kullanarak kurnazlık yaparlar.

Kahraman bir güzelliği merak ettiği için ona ulaşabilmek adına aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Aydın’da derlenen “Keloğlan ile Dünya Güzeli” masalında, Keloğlan ve dayısı herkesin para vererek baktığı Dünya Güzeli’ne paraları olmadığı için bakamazlar ama çok merak ederler ve bir kurnazlık düşünürler. Bir keçi alarak sarayın önüne gidip kesmeye çalışırlar. Keçiyi kesemedikleri için keçi melemeye başlar. Keloğlan’da keçinin kulağını ısırır, keçi bağırır. Kız ve nedimesi de pencereden olanları izleyip güler. Böylece Dünya güzelini görmüş olurlar (Çiftçi, 2015: 227-228). Keloğlan ve dayısı güzelliğinin ünü her yere yayılmış olan kızı merak ederler ve görebilmek için akıllarını kullanarak kurnazlık yaparlar.

Masalarda kahraman can tehlikesiyle karşı karşıya olan başka bir kahramanı kurtarmak için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Yalvaç’ta derlenen “Yılan ve Adam” masalında, bir avcı bir yılanı kurtarır. Yılan avcıya onu sokacağını söyler. Yolda bir adama denk gelirler. Adama durumu anlatırlar ve adam bir kurnazlık yapar. Yılanı kutunun içine tekrar sokmayı düşünür, Yılan kutuya sığıp sığamayacağını sorar. Yılanı kutunun içine tekrar sokup denize atarlar (Göde, 2010: 204). Adam, avcının zor durumda olmasından ve yılanın avcıdan sonra onu sokabileceği ihtimalinden dolayı aklını kullanarak kurnazlık yapar. Bu sayede canlarını kurtarırlar.

Bazı masalarda kahraman zor durumda kaldığında vefat etmiş biri tarafından akıl kullanılarak yapılan kurnazlıklar vardır. Örneğin “Yılan Damat (Kumartaşlıoğlu, 2006: 413-414)”, “Yılan Şehzade (Demirbaş, 2006: 216-218)”, “Siyah Yılan (Göde, 2010: 238-

239)”, “Yılan Adam (Özçelik, 2004: 335-338)” masallarında, padişahın yılan çocuğunu kimse doğurtamaz. Bir üvey anne eziyet ettiği kızı ebe diye askerlere verir. Kız doğumu yaptırır, oğlan büyünce ona okuma yazma öğretir. Oğlan bir gün evlenmek istediğini söyleyince üvey anne yine kızı öne atar. Kız annesinin mezarına uğrar. Annesi bir kurnazlık planlar. Kıza dikenli bir elbise yaptırmasını oğlan yılan derisini çıkarmadan elbiseyi çıkarmamasını söyler. Kız annesinin dediği gibi yapar ve oğlanın yılan derisini ateşe atıp yakar. Oğlan artık insan bedeninde yaşamaya başlar. Kız, zor bir durumda kaldığında kızın ölmüş annesi kızına yardım edebilmek adına aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Kahraman kimi durumlarda karşı tarafın canının tehlikeye gireceğini bildiğinde aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Şahmeran (Çelik, 2019: 119-121)”, “Çanakkale Bayramıç’ta derlenen bir masalda (Meriç, 2019: 25-27)”, bir oğlanı arkadaşları ormanda bir deliğe kapatır. Oğlan yer altında bulduğu yoldan yılanların evine gelir. Şahmeran oğlana nasıl geldiğini sorunca oğlan her şeyi anlatır. Şahmeran oğlanı öldürmek ister ama kıyamaz. Oğlan köyüne gidince derisi dökülmeye başlar. Padişah, Şahmeran’ı bulmak için tüm ülkeye haber salar. Oğlanı Şahmeran’dan zehir almaya gönderirler. Şahmeran bir kurnazlık planlar. Oğlana kafasının kanını içmesini diğerlerine ayaklarının ve kuyruğunun kanını vermesini söyler. Padişah önce oğlandan içmesini ister, oğlan Şahmeran’ın kafasının zehrini içer. Oğlana bir şey olmadığını gören padişah diğer zehirleri içer ve ölür. Şahmeran, padişahın oğlanı zehir alması için gönderdiğini öğrenince oğlanın canının tehlikeye gireceğini bilir ve aklını kullanarak kurnazlık yapar. Böylece oğlanın canını kurtarmış olur.

Masallarda kahraman merak ettiği biri karşısında kurnazlık planlar. Örneğin İzmir’de derlenen “Maymunlar Padişahı” masalında, bir padişah hiç gülmeyen kızını güldürene bir ödül ve kızını vereceğini söyler. Başka bir ülkenin şehzadesi kızı merak eder ve bir kurnazlık planlar. Bir gemi hazırlatır ve kendisi maymun, adamları goril kılığına girer. Gemiye sarayın karşısına demirlerler ve kızı güldürmeyi başararak onunla evlenir (Derdiçok, 2012: 24-30). Şehzade kıza olan merakından dolayı fırsatı iyi değerlendirebilmek adına aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Yukarıda yer alan masallarda kahraman merak ettiği biri karşısında kurnazlık planlarken kahraman kendisine verilen nasihati merak ettiği için de kurnazlık planlar. Örneğin Manisa’da derlenen “Mehmet Ağa” masalında, bir adama babası barbardan borç

almamasını, devlet görevlisiyle dost olmamasını, karısına sırrını söylememesi konusunda nasihat verir. Bunun üzerine adam bir kurnazlık planlar. Barbardan borç alır, devlet görevlisiyle dost olur, koç kesip çuvala koyar karısına birini öldürdüğünü söyler. Devlet görevlisi arkadaşı adamı görmeye geldiğinde karısı onun birini öldürdüğünü söyler. Devlet görevlisi adamı tutuklar. Barbar adam ise yakasına yapışıp borcunu ister. Adam babasının nasihatlerinin böylece anlar (Tunç, 2008: 257). Adam babasını verdiği nasihatlerin anlamını bilmediği için aklını kullanarak kurnazlık yapar ve bu sayede amacına ulaşır.

Kahraman istemediği biriyle evleneceğinde aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Denizli’de derlenen bir masalda, Şah İsmail ve çoban kızı birbirine âşık olur ve birbirlerine yüzük verirler. Fakat oğlanın babası izin vermez. Kız ve ailesi başka memlekete taşınır. Şah İsmail kızın düğünü olduğunu öğrenir. Nineye yüzüğü vererek kıza ulaştırmasını ister. Kızda başkasıyla evlenmek istemediği için bir kurnazlık planlar ve nineye anlatır. Ertesi gün gelin ata bineceğinde kız Şah İsmail’in atına binmeye ikna olur. Şah İsmail kız ata biner binmez, kaçarlar (Arslan, 2008: 255-257). Kız sevdiğinden başkasıyla evlenmek istemediği için aklını kullanarak kurnazlık yapar ve sevdiğine kavuşarak onunla evlenir.

Kahraman bir olay karşısında içine şüphe düştüğü için işin aslını öğrenmek adına aklını kullanarak kurnazlık yapar. Balıkesir’de derlenen “Hoca” masalında, evli olan bir hoca sürekli bir kızı rahatsız eder. Kız bir kurnazlık planlar. Hocayı akşam evinde davet eder ve hocayı soyar. Hocanın kıyafetlerini gidip karısına verir. Hoca evine gelince karısı hocayı bir güzel döver. Bir gün hoca camide namus üzerine konuşmalar yaparken kadının biri bunu duyar ve bir kurnazlık planlar. Kadın, hocanın geçeceği çeşmenin yanına soyunup kendini kuma gömer. Hoca kadını görünce hemen eşeğinden inerek yanına gider. Kadın hocayı döver (Kumartaşlıoğlu, 2006: 460-462). Kadın, hocanın sürekli namustan bahsetmesinden dolayı içine bir şüphe düşer. Aklını kullanarak bir kurnazlık yapar ve gerçekleri öğrenir.

Kahramanı rahatsız eden birine akıl kullanarak kurnazlık yapılması ve ders verilmesi Uşak’ta derlenen “Küçük Azrail” masalında görülür. Üç kız kardeş kendileriyle uğraşan oğlandan bıktıkları için bir kurnazlık planlarlar. Yemek hazırlayarak oğlanı hamama çağırırlar. Adam yedikçe yer ve karnı şişer. Kızlar hamamı yakar, adam karnı şiş olduğu için daha kötü olur ve kızlar “Azrail geldi, canını alacak” diye oğlanı korkutur.

Adam korkmaya başlayınca tuvaletini yapar. Kızlarla bir daha uğraşmaz (Bahadur, 2017: 248-249). Kızların akıllarını kullanarak yaptığı kurnazlık sonucunda dersini alır ve bir daha kızlarla uğraşmaz.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman âşık olduğu kişiden ayrılmak zorunda kaldığında ona kavuşmak için kurnazlık planlar. Örneğin Afyonkarahisar'da derlenen "Balıkçının Oğlu" masalında, padişah kızı ve balıkçı oğlu birbirlerine âşık olur. Kız oğlan fakir olduğundan babasının onu vermeyeceğini bilir ve bir kurnazlık planlar. Oğlana altın vererek köşk ve dükkânlar aldırır. Böylece padişah kızını zengin zannettiği balıkçının oğluna verir (Özçelik, 2004: 391-393). Kız paranın oğlanla aralarında bir engel olacağını bildiği için aklını kullanarak kurnazlık yapar ve sevdiğine kavuşur.

Kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak istediği için aklını kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin "Nohut Adam (Çelik, 2019: 109)", Denizli'de masalda (Arslan, 2008: 251-252) derlenen bir masallarında, bir çocuk babası eve ekmek yemeye gidince çift sürmeye başlar. Heybesinde altın olan dam bunu görür ve şaşırır. Nohut çocuk altınları görür ve bir kurnazlık planlar. Babasına "beni adama sat altınların olduğu çuvalı deleyim sonra sen topla" der. Babası çocuğun dediğini yapar ve zengin olurlar. Nohut çocuk ailesini ve kendisini içinde buldukları yoksulluk durumundan kurtarma amacıyla aklını kullanarak kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masallar incelendiğinde kurnazlık yapmak için başvurulan yöntemlerden biri aklını kullanmadır. Kahraman genellikle içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak amacıyla aklını kullanarak kurnazlık yapar. Daha sonra kahramanın aklını kullanarak kurnazlık yapmasının nedenleri kendisinin ve karşı tarafın canını kurtarması, karşı tarafa yardım etmesidir.

2.2.2. Kandırmak ve Yalan Söylemek

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapılırken kullanılan yöntemlerin başında kandırmak ve yalan söylemek gelir. Kahraman masallarda can kurtarmak istediğinde, birine söz verdiğinde, malını korumak istediğinde vb. durumlarda kandırarak ve yalan söyleyerek kurnazlık yapar.

Masallarda kahraman bir eyleminin sonucu olarak karşı taraf ona zarar vermek istediğinde kandırma ve yalan söyleme yöntemiyle kurnazlık yapar. Örneğin "Deli Mehmet (Bahadur, 2017: 318-319)", Keloğlan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 455) "Keloğlan ile Köylüler (Özçelik, 2004: 453-455)" masalında, Deli Mehmet/ Keloğlan güttüğü

hayvanların bazılarını satıp bazılarını öldürdüğü için/ köydeki kadınlara sarkıntılık ettiği için köylüler ondan kurtulmak isterler. Deli Mehmet'i/ Keloğlan'ı çuvala koyup denizden atmaya götürürler. Deli Mehmet/Keloğlan bir çobanın geldiğini duyar ve bir kurnazlık yapar. Çuvalın içinden “almayacağım” diye bağırmaya başlar. Çobana padişahın kızını ona vermek istediklerini kendisinin istemediğini anlatır. Çoban, Deli Mehmet'in/ Keloğlan'ın yerine geçer. Deli Mehmet/ Keloğlan çobanı kandırarak kendini kurtarır.

Kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için karşı tarafı kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin Uşak'ta derlenen “Tilkiyle Çiftçi” masalında, çiftçinin yanına bir tilki gelir. Tilki çiftçiye onu yiyeceğini söyler. Çiftçi karnı guruldayınca bir kurnazlık yapar. Tazı eneği yediğini ve tilkinin kokusunu aldığı için ses geldiğini söyler. Tilki korkup kaçar (Bahadur, 2017: 293). Çiftçi yanına kendisini yemek için gelen tilkiyi kandırarak kurnazlık yapar ve canını kurtarır.

Bölgedeki masalarda kahraman başka biri ona zarar vermek istediğinde içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için kandırma ve yalan söyleme yoluyla bir kurnazlık yapar. Örneğin “Aç Kurt” (Önal, 2011: 485), Aç Kurt (Ölmez, 2014: 202-203), “Kurtla Kuzular” (Bahadur, 2017: 319-320) ve Denizli'de (Arslan, 2008: 265, 306-308) derlenen iki masalda, aç bir kurt karşısına çıkan katır, koyun, keçi ve atı yemek ister. Bu hayvanlar bir kurnazlık yapar. Katır “kemiklerim serttir sana bir satır getireyim”, koyun “çok güzel oyun oynarım sana bir oyun oynayayım”, keçi “sadece benimle doymazsın sana sürüyü getireyim”, at ise “nalımın altında bir yazı var önce onu oku” diyerek kurdu kandırır. Katır, koyun, keçi ve at, kurttan canlarını kurtarabilmek için onu kandırarak kurnazlık yaparlar.

Yukarıdaki masala benzer şekilde kahramanın zor durumdan kurtulmak için karşı tarafı kandırarak yaptığı kurnazlığın bir örneği Muğla'da derlenen “Tilki ile Adam” masalında da görülür. Tilki bir adamı yemek ister. Adam bir kurnazlık yapar ve tilkiye “benim çocuklarım var sen beni yeme ben sana tavuk getireyim onları ye” diyerek kandırır (Önal, 2011: 482). Adam kendisini yemek isteyen tilkiyi kandırarak bir kurnazlık yapar ve bu sayede canını kurtarır.

Kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için karşı tarafı kandırarak bir kurnazlık yapar. Örneğin “Üç Hırsız (Demirbaş, 2006: 331-333)”, “Çoban ile Hırsız (Uysal, 2008: 30-33)”, “Oduncu (Özçelik, 2004: 470-471)” masallarında, üç hırsız yolda giden adamın eşeğini, koçunu ve kıyafetlerini çalarlar. Adam bir kurnazlık düşünür.

Yolda gördüğü kadına ölümler diyarı geldiğini söyleyerek kandırır ve kadından para, kıyafet ve yiyecek alır. Adam hırsızlar tarafından soyularak zor durumda kaldığı için o durumdan kurtulmak adına başkasını kandırarak kurnazlık yapar.

Kahraman herhangi bir suçu yokken ona zarar vermek isteye birini kandırarak kurnazlık yapar ve canını kurtarır. Örneğin Isparta Yalvaç'ta derlenen "Arslan ile Kedi" masalında, arslan kediyeye neden büyümediğini sorar. Kedi insan eline düştüğü için büyümediğini söyler. Arslan bunu duyunca insana zarar vermek ister. Önlerine çıkan adama arslan dövüşmeyi teklif eder. Adam bir kurnazlık düşünür. Adam Arslan'ı "sen kaçarsın önce seni bağlayalım" diyerek kandırır (Göde, 2010: 198). Böylece adam Arslan'ı kandırarak yaptığı kurnazlıkla zor durumdan kurtulur ve aynı zamanda canını kurtarır.

Bazı masalarda kahraman beklenmedik bir anda can tehlikesiyle karşılaştığında ona zarar vermek isteyen kişiyi kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin "Tilki ile Yılan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 210-211)", "Tilki ile Yılan (Bahadur, 2017: 282)", "Yılanla Tilki (Bahadur, 2017: 333)", "Tilki ile Yılan (Çelik, 2019: 117)", "Tilki ile Yılan (Demirbaş, 2006: 170)" masallarında, tilki ile yılan dere kenarından karşıya geçmek isterler. Yılan dereden geçemeyeceğini bildiği için tilkiden onu geçirmesini ister. Derenin ortasına geldiklerinde yılan tilkinin kemiklerini kırarak öldürmek ister. Tilki bir kurnazlık yapar. Yılan "nasılsa beni öldüreceksin gözlerinden öpeyim" diyerek kandırır. Yılan kafasını uzatınca tilki ısrarak yılanın kafasını koparır. Tilki yılanı iyilik yapmasına rağmen can tehlikesiyle karşılaştığında onu kandırarak kurnazlık yapar ve canını kurtarır.

Masalarda kahramanlar alışkın oldukları davranışları yapmayı engelleyen kişiye yalan söyleyerek kurnazlık yapar. "Üç Muzdarip (Göde, 2010: 310)", "Kel Kör Topal (Sevinç, 2022: 251-252)" masallarında, karanlık çöktüğünde ortada kel, kör ve total bir evin kapısını çalar. Evin sahibi kel kafasını kaşımazsa, kör gözünü ovuşturmazsa, total ayağını uzatmazsa misafir ederim der. Kelin kafası kaşınmaya, körün gözü sulanmaya, totalin ayağı ağrımaya başlar. Kel, kör ve total bir kurnazlık yapar. Sohbet ederlerken kel babasının keçeden külah yaptığını/ kafama kuş konduğunu söyleyerek kafasını kaşır. Kör babasının avcı olduğunu tüfeği gözüne dayar/ kuşu ben de gördüm dürbünle bakıyordum diyerek gözlerini kaşır. Total, kel ve körün laflarına karşı yalan söyleyene bu girsin/ ben de kuşa tekme attım diyerek ayağını uzatır. Kel, kör ve total sürekli

yaptıkları davranışları engellenmesiyle zor durumda kalırlar ve bunu engelleyen kişiye yalan söyleyerek kurnazlık yaparlar.

Kahraman elinde olmadığı bir nedenden dolayı can tehdiyle karşılaştığında yalan söyleyerek kurnazlık yapar. Örneğin “Padişahın Kızı ile Kara Dil At (Demirbaş, 2006: 213-215)”, “Padişahın Kızı (Özçelik, 2004: 330-332) masallarında, padişah hamile olan karısına bu sefer de erkek doğurmazsa onu öldüreceğini söyler. Oğlan olursa da sünnete kadar gösterilmemesini emreder. Kadın yine kız doğurunca bir kurnazlık yapar. Oğlan doğurduğunu söyleyerek sünnet günü kıza bir at vererek kaçmasını sağlar. Kadın çocuğun cinsiyetini kendisi seçemediği için kocası tarafından canıyla tehdit edildiğinde içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak adına yalan söyleyerek kurnazlık yapar.

Bölgedeki masalarda kahramanın rahatsız olduğu bir durumdan kurtulmak istediğinde karşı tarafı kandırarak bir kurnazlık yapar. Örneğin “Helvacı Güzeli (Kumartaşlıoğlu, 2006: 440-443)”, “Helvacı Güzeli (Arslan, 2008: 316-318)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 276-278) derlenen bir masalda, “Hürü (Hocanın İhaneti) (Ergun, 2014: 202-207)”, “Hürü/Huri Kız (Ergun, 2014: 208-210)”, “Çevirin Kazı Yanmasın (Göde, 2010: 288-289)”, “Kaz Çobanı (Özçelik, 2004: 427-429)” masallarında, bir kız ailesi hacca giderken köyün hocasına emanet eder. Fakat hoca kıza göz koyar. Hoca kızın yanına gittiğinde kız bir kurnazlık yapar. Hocaya seni yıkayayım/tıraş edeyim diye kandırır ve kaçar. Bunun üzerine hoca kıza iftira atar. Kızın babası oğlunu göndererek namusu temizlemesini ister. Oğlan, kız kardeşini öldüremez. Kız dağda onu bulan kişiyle evlenir. Daha sonra gerçekler ortaya çıkar. Kız, hocayı kandırarak yaptığı kurnazlıkla oradan kaçar.

Batı Anadolu Masalları’nda kahraman can tehdiyle karşılaştığında başka bir kahraman kötü kişiyi kandırarak bir kurnazlık yapar. Örneğin Uşak’ta derlenen “Tilki” masalında, bir adam bir yılanı torbaya koyarak kurtarır fakat yılan adamı sokacağını söyler. Adam duruma itiraz eder. Bunu başkalarına sormaya karar verirler. Yolda karşılarına çıkan tilki bir kurnazlık yapar. Yılana torbanın içine nasıl sığıldığı sorar ve sığamayacağını iddia ederek onu kandırır. Yılan torbaya girince adam sopayla döverek yılanı öldürür (Tunç, 2008: 144-145). Tilki, adama yardım etmek için onu canıyla tehdit eden yılanı kandırarak kurnazlık yapar. Tilkinin yaptığı kurnazlık sayesinde yilandan kurtulurlar.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman korktuğu bir kişi ya da bir durumdan kurtulmak için karşı tarafı kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin “Adamla Cinni (Bahadur, 2017: 367)”, “Adamla Ecinni (Bahadur, 2017: 195-197)” masalında, bir adam karısının kuyuya kapatır. Adam ertesi gün kadına bakmaya gittiğinde kuyudan çıkan cinni kadından onu kurtardığı için adama iyilik yapar. Hasta olan padişah kızının yanına gitmesini onun hastanın yanında duruşuna göre yaşayıp yaşamayacağını söyleyerek para kazanmasını ister. Adamın ünü yayılınca başka bir padişahın hastasının yanına gider. Cinni adama neden geldiğini sorunca adam bir kurnazlık yapar ve “kadın kuyudan çıkmış seni arıyormuş haber vermeye geldim” der. Cinni kaçıp gider. Adam bana zarar verir düşüncesiyle cinniden korktuğu için onu kandırarak bir kurnazlık yapar.

Bölgedeki bazı masalarda kahraman kendisiyle alay edildiğinde karşı tarafı kandırarak bir kurnazlık yapar. Örneğin “Küçük Tilki (Kumartaşlıoğlu, 2006: 214)”, “Küçük Tilki (Dalğar, 2010: 86-87)”, “Çomar Çakal (Çiftçi, 2015: 209-210)”, “Tilki ile Çomar Çakal (Çiftçi, 2015: 231-232)”, “Güçük Kuyruklu Tilki (Arslan, 2008: 222)” masallarında, bir tilki ile arkadaşları kuyruğu kısa olduğu için alay eder. Çomar Tilki bir kurnazlık düşünür. Arkadaşlarını üzüm dolu tarlaya götürür ve burnuna üzüm sokarak burnundan gelen kadar yedim siz de yiyin diyerek kandırır. Tilkilerin kuyruklarını ağaca bağlatır ve tarla sahibine haber verir. Tilkiler panikle ağaca bağlı kuyruklarını kopartarak kaçarlar. Çomar tilki onunla dalga geçen arkadaşlarını kandırarak bir kurnazlık yapar ve onların kuyruklarından eder.

Yukarıdaki masalarda kahramanın alay edildiği için karşı tarafı kandırarak yaptığı kurnazlığın benzer örneği Çanakkale'de derlenen “Kuyuksuz Tilkiyle Arkadaşları” masalında da yer alır. Bir tilki kuyruğu olmadığı için onunla dalga geçen arkadaşlarına bir kurnazlık yapar. Arkadaşlarına dereden tavuk çıkaracağız diyerek kuyruklarını dereye sarkıtmalarını ister. Tilkilerin kuyukları buz tutunca avcılara haber verir. Tilkiler korkularından kuyuklarını kopararak kaçar (Türker, 2010: 367-368). Tilki onunla alay eden arkadaşlarını kandırarak bir kurnazlık yapar ve kendisiyle aynı duruma düşürür.

Masalarda kahraman birinden kurtulmak istediğinde karşı tarafı kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin Balıkesir'de derlenen “Aslan ile Tilki” masalında, bir aslan bir köyden sürekli haraç alır. Köylüler kendileri baş edemediği için tilkiden yardım isterler. Tilki bir çuval tavuğa karşılık onları aslandan kurtarmak için bir kurnazlık yapar. Aslana

“kuyuda senden başka bir kral var” diyerek kandırır. Aslan kuyunun içine atlar ve ölür (Kumartaşlıoğlu, 2006: 201-202). Tilki, köylülerle yaptığı anlaşmadan dolayı aslandan kurtulmak için onu kandırarak bir kurnazlık yapar.

Masallarda kahraman işini bozacağını düşündüğü birinden kurtulmak için karşı tarafı kandırarak bir kurnazlık yapar. Örneğin “Derbeder Oğlanla Koçmar Keler (Uysal, 2008: 29-30)”, “Keloğlan” (Önal, 2011: 462-464)” masallarında, fakir Keloğlan bir hazine bulur ve komşusundan hazineyi ölçmek için kile ister. Komşusu kilenin altına yapışan altını görür ve hazinenin nerede öğrenmeye söylemezse şikâyet edeceğini söyler. Keloğlan bir kurnazlık düşünür. Bir gün komşusunu anam öldü/ hazine evdeki kuyunun içinde diye kandırıp eve çağırır. Komşusunu kazanın içine/kuyunun içine iter. Keloğlan, komşusu onu şikâyet eder düşüncesiyle ondan kurtulmak ister. Bunu da komşusunu kandırarak yaptığı kurnazlıkla elde eder.

“Bıdıçık (Kumartaşlıoğlu, 2006: 444-445)”, “Bısbıdak (Ergun, 2014: 103-107)”, “Mıddık (Yıldırım, 2006: 304-305)”, “Oduncu Kardeşler (Sevinç, 2022: 254-255)”, “Mıddık (Çelik, 2019: 98-99)”, “Bızıdık (Bahadur, 2017: 206-209)”, “Cadı Karıyla Mıddık (Bahadur, 2017: 331-332)”, “Keloğlanla Cazı Kadın (Bahadur, 2017: 381-383)” masallarında, bir oğlan arkadaşlarıyla dağda kalır ve devin/cadının evine misafir olurlar. Dev/cadı onları yemek ister. Oğlan uyumaz ve devden/cadıdan isteklerde bulunur. Dev/cadı istekleri yapmaya gittiğinde arkadaşlarıyla kaçır. Daha sonra oğlan bıçağını/düdüğünü ceketini unuttuğu için geri döner. Dev/cadı oğlanı çatıda görür. Oğlan bir kurnazlık yapar. Demirleri kızdırarak/urgen bağlayarak/ateşe basarak çatıya çıktığını söyler. Dev/cadı oğlanın yanına çıkmaya çalışırken ölür. Oğlan dev/cadıyı kandırarak yaptığı kurnazlık sayesinde hem devden/cadıdan kurtulur hem de kendini kurtarır.

Masallarda kahraman hakkını alamadığı bir olay karşısında sorumlusu olaak gördüğü kahramanı kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin Bursa’da derlenen “Ayı, Tilki, Tavşan ve Horoz” masalında yer alır. Bir ayı yakaladığı avı tavşanın ve horozun herkese eşit paylaşmasını beğenmez ve onları öldürür. Tilki, ayının ayını paylaşırken hepsini ona verir. Fakat bir kurnazlık yapar. Bir çukur kazarak ayıya içinde kendisinin çıkaramadığı bir av olduğunu söyler. Ayı çukura eğilince tilki onu içine atar. Ayı ölür (Sevinç, 2022: 174-176). Tilki, ayının paylaşması için önüne koyduğu avdan hakkını alamadığı için ayıyı kandırarak bir kurnazlık yapar.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman kendisini bekleyen tehlikeyi bilir ve kurtulmak için karşı tarafı kandırarak bir kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Sütçüler'de derlenen “Ayı, Tilki ve Çiftçi” masalında, tilki ağaçta gördüğü horozu avlamak ister. Fakat horoz bir kurnazlık yapar. Tilkiye bir avcının oraya doğru geldiğini söyler, tilki de korkup kaçar (Demirbaş, 2006: 178-180). Horoz ağaçtayken tilkinin ona doğru yaklaştığını gördüğü için tehlikeyi bilir. Bu sebeple tilkiyi avcı geliyor diye kandırarak kurnazlıkla kendini kurtarır.

Bölgedeki bazı masallarda kahraman tehlikeyi sezdiği durumlarda başka kahramanı kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Canavar (Tunç, 2008: 140)”, “Tilki ile Çakal (Sevinç, 2022: 186-187)” masallarında, tilki ağaçta asılı tavuk/geyik bacağı görür ve bir kurnazlık yapar. Karşıdan gelen kurda/çakala oruçlu olduğunu söyleyerek ağaçta asılı olan yiyeceği alabileceğini söyler. Kurt/çakal tuzığa yakalanıp ölür. Tilki ağaçta gördüğü yiyeceklerden dolayı tehlikeyi sezer ve kurdu/çakalı kandırarak yaptığı kurnazlıkla kendini kurtarır.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman bir rekabet ortamında galip gelebilmek için başka kahramanları kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Kedi (Özçelik, 2004: 283-284)”, “Tilki ile Kedi (Göde, 2010: 199)” masallarında, kedi ve tilki evin reisliği konusunda anlaşamazlar. Eve en iyi bakanın bey olmasına karar verirler. Kedi fazla av getirirken tilki getiremez. Bunun üzerine tilki bir kurnazlık yapar. Kediye “kürklü bey” adını verir. Kürklü bey lafını kullanarak ayıdan bal, domuzdan mısır, kurttan koyun, köpekten ekmek alır. Evin reisi olur, başına gelenlerden sonra yine kedinin evin reisi olmasına karşı çıkmaz. Tilki evde oluşan rekabet ortamından dolayı evin reisi olmak ister. Bu nedenle de diğer hayvanları kandırarak bir kurnazlık yapar.

Kahraman kendini üstün göstermek için karşı tarafı kandırarak bir kurnazlık yapar. Örneğin Uşak'ta derlenen “Köse Dayı” masalında, Köse Dayı dağda karşılaştığı deve bir şekilde çamları söktürüp köye kadar taşımamı ister. Köse Dayı devin sırtına biner. Dev hiç ağır olmadığını söyleyince Köse Dayı bir kurnazlık yapar. Deve ağırlığını meleklerin yukarıdan çektiğini söyler. Dev merak eder ve Köse Dayı'nın ağırlığına bakmak ister. Köse Dayı elindeki çiviye devin sırtına batırır. Dev, Köse Dayı'nın ağır olduğunu düşünür ve ağırlığını çekmesini ister (Bahadır, 2017: 287). Köse Dayı kendini deve karşı üstün göstermek için onu kandırarak yaptığı kurnazlıkla istediğine ulaşır.

Kahraman hakkını alamadığı durumlarda karşı tarafı kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Tavşan (Çelik, 2019: 134)”, “Tilki ile Tavşan (Önal, 2011: 469)” masallarında, tilki ile tavşan birlikte yemek aramaya çıkarlar. Bir adamın/ çocuğun ekmeğini bir şekilde alırlar. Fakat tilki tek başına yer. Bundan dolayı tavşan bir kurnazlık yapar. Tilkiyi “göle gidelim senin kuyruğun uzun batırıp balık tutalım” diye kandırır. Tilki kuyruğunu suya batırır ve kuyruğu donmaya başlar. Tilkinin gölün üstünde kuyruğu donduğu için kıpırdayamaz, tavşan çekip gider. Tavşan tilki hakkını yemediği için sinirlenir ve onu kandırarak kurnazlık yapar. Bu sayede intikamını da almış olur.

Kahraman malını paylaşmak istemediğinde karşı tarafı kandırarak kurnazlık yapar. Örneğin Balıkesir’de derlenen “Tilki” masalında, bir ayı tilkinin balıklarına ortak olmak ister. Fakat tilki bir kurnazlık yapar. Balıkların ikisine yetmeyeceğini söyleyerek ayıyı kandırır. Ayı teklifi kabul edince ondan kuyruğunu dereye sarkıtmasını ister. Ayının kuyruğu buz tutar ve kıpırdayamaz. Tilki ayıyı orada bırakarak yemeğini yemeye gider (Kumartaşlıoğlu, 2006: 212-213). Tilki ayı yemeğine ortak olsun istemediği için onu kandırarak kurnazlık yapar. Böylece tilki yemeğini tek başına yemiş olur.

Kahraman tehlikeli bir durum sezdiğinde kurtulmak için yalan söyleyerek kurnazlık yapar. Muğla’da derlenen “Serpmen Dayı” masalında, yaylalıkta oturan Serpmen dayının bir gece kapısı çalar. Serpmen dayı kim olduklarını sorunca aç fakir misafirleriz cevabını alır. Kapıyı açar, ateş yakar. Misafirler tuvalete gideceğiz diye gidince dayının içine bir şüphe düşer. Misafirlerin torbalarına bakar ve kesilmiş eller, ayaklar, kafalar görür. Misafirler geri gelince dayı kurnazlık yaparak tuvalete gideceği yalanını söyler ve kaçar (Önal, 2011: 443). Serpmen dayı karşı karşıya kaldığı tehlikeden kurtulabilmek için yalan söyleyerek kurnazlık yapar. Bu sayede canını kurtarır.

Masallarda, kahraman kendisini hakkında kötü konuşulduğu zaman yalan söyleyerek kurnazlık yapar ve karşı tarafa ders verir. Örneğin Bursa’da derlenen “Hayır Söylemez” masalında, askerden dönen bir oğlan köyden birini görür ve “Hayır Söylemez” diye defalarca seslenir. Adam bir kurnazlık yapar. Oğlana köyden bahsederken annesinin, babasının ve hayvanlarının öldüğünü yalanını söyler. Oğlan köye gittiğinde annesinin, babasının ve hayvanlarının sağ olduğunu görür. Hemen Hayır Söylemez’i bulup niye yalan söylediğini sorar. Adam da “sen bana Hayır Söylemez diye seslendin, ben de sana hayır söylemedim” der (Sevinç, 2022: 259-261). Adam kendisine Hayır Söylemez

denildiği için sinirlenir ve karşı tarafa yalan söyleyerek kurnazlık yapar. Bu şekilde kendisi için kötü konuşan kişiye ders verir.

Bazı masalarda kahraman karşı tarafa kötü bir eylemde bulunmasının sonucunda can tehlikesiyle karşılaşır ve yalan söyleyerek kurtulur. Örneğin “Ahmed Ağa ve İki Bagas (Sevinç, 2022: 209-215)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 302-303, 281-285) derlenen iki masalda, “Denizdeki Davar (Göde, 2010: 321-322)”, “Keloğlan’la Kırk Köşeler (Demirbaş, 2006: 336-337)” masalarında, Keloğlan/ Ahmed Ağa/ adam başkalarına türlü oyunlar oynar. Adamlar en sonunda Keloğlan’ı/ Ahmed Ağa’yı/adamı çuvala koyup denize atmaya götürürler. Keloğlan/ Ahmed Ağa/ adam bir çobanın sesini duyar ve bir kurnazlık yapar. Çuvalın içinden “almam” diye bağırmaya başlar. Çobana, ağanın kızını ona vermek istediklerini kendisinin istemediğini söyleyerek onu kandırır ve yer değiştirirler. Keloğlan/Ahmed Ağa/adam bu şekilde kendini kurtarır. Keloğlan/Ahmed Ağa/adam yaptıklarının sonucunda can tehlikesiyle karşılaşır. Bu durumdan kurtulmak adına da başka birini kandırarak kurnazlık yapar.

Batı Anadolu Masalları’nda kahraman verdiği sözü yerine getirmek için karşı tarafa yalan söyleyerek kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Değirmenci (Çiftçi, 2015: 250-251)” “Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)”, “Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)”, “Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)”, “Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)”, “Tozlu Bey (Çelik, 2019: 113-114)”, Denizli’de derlenen bir masalda (Arslan, 2008: 273-276), “Hasırcıoğlu (Ölmez, 2014: 198-139) masalarında, bir tilki tavuk çalarken yakalanır. Tilki değirmenciye/Keloğlan’a padişahın kızını alacağını söyler. Tilki, değirmenciye/Keloğlan’a verdiği sözü yerine getirmek için bir kurnazlık yapar. Tilki padişaha kızını isteyen damadın çok zengin olduğu yalanını söyler ve kızı alır.

Kahramanın verdiği sözü yerine getirmek için yalan söyleyerek yaptığı kurnazlığın başka bir örneği Afyonkarahisar’da derlenen “Keloğlan ile Tilki” masasında yer alır. Tilki üzüm çalarken Keloğlan’a yakalanır ve onu saraya vezir yapacağını söyler. Tilki bir kurnazlık düşünür. Padişaha giderek zengin bir şahın oğluna kızını istediği yalanını söyler. Padişah kızını Keloğlan’a verir ve onu saraya vezir yapar (Özçelik, 2004: 290-291). Tilki yalan söyleyerek yaptığı kurnazlıkla Keloğlan’a vermiş olduğu sözü yerine getirir.

Batı Anadolu Masalları’nda kurnazlık yapmak için başvurulan yöntemlerden biri kandırmak ve yalan söylemektir. Kahramanın genellikle zor bir durumun içerisinde

kaldığında ve can kurtarmak için kandırma ve yalan söyleme yöntemini kullanarak kurnazlık yaptığı göze çarpar.

2.2.3. İş Birliği Yapmak ve Fedakârlık Yapmak

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapılırken başvurulan yöntemlerden arasında iş birliği yapmak ve fedakârlık yapmak başlıkları vardır. Masallarda genellikle zor durumda kalındığında, sevdiğine kavuşmak istenildiğinde, birinin canı kurtarılmak istenildiğinde iş birliği yoluyla kurnazlık yapıldığı görülür.

Kahramanlar, kötülük yapan kişiye karşı kendilerini korumak amacıyla iş birliği yoluyla kurnazlık yaparlar. Örneğin Balıkesir'de derlenen "Ayı ile Üç Kız Kardeş" masalıdır. Bir ayı üç kız kardeşi mağarasına kapatır. Kızlar kaçarak evlerine döner. Fakat ayı peşlerini bırakmadığı için kızlar birlikte bir kurnazlık düşünür. Ayının yanına gidip kaçmakla hata yaptıklarını söylerler. Ayıyı evlerine götürürler ve ocaktaki sac ayağı ile onu öldürürler (Kumartaşlıoğlu, 2006: 404-405). Kızlar, kendilerini mağaraya hapseden ayıdan kaçar fakat ayı peşlerini bırakmayınca yine mağaraya hapsedilmek istemezler. Bunun için iş birliği yaparak kurnazlığa başvururlar.

Masallarda, kahramanlardan biri diğer kahramanı zor durumdan kurtarma amacıyla onunla iş birliği yaparak kurnazlığa başvurur. Örneğin "Ali Cengiz Oyunu" masasında, Arap'ın eğitmek için yanına aldığı kişileri ata çevirdiğini kız bilir. Kız, gelen bir oğlanı at şeklinden kurtarmak için oğlanla işbirliği yaparak bir kurnazlık düşünür. Kız düğünü olacağında at olarak oğlanı seçeceğini ipi bıraktığında kaçması gerektiğini oğlana anlatır. Oğlan kızın dediklerini yaparak kaçır (Demirbaş, 2006: 268-269). Kız, oğlanın at haline acıdığı için onu kurtarmak ister. Bunu tek başına yapamayacağını bildiği için oğlanla iş birliği yaparak kurnazlık düşünür.

Kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için başka biriyle iş birliği yaparak kurnazlığa başvurur. Örneğin Balıkesir'de derlenen "Papaz" masasında, Arap bir kadını rahatsız eder. Kadın olanları kocasına anlatır ve bir kurnazlık planlarlar. Kadın Arap'ı evine çağırır. Yemek yiyeceklerinde kadının kocası alttan tıktırtı yapar. Kadın Arap'ı kandırarak dama dana diye bağlar. Kadının kocası bağlı olan Arap'ı döver (Kumartaşlıoğlu, 2006: 457-459). Kadın, Arap'ın onu sürekli rahatsız etmesini kocasına anlatır. Birlikte iş birliği yaparak Arap'a karşı kurnazlık eyleminde bulunurlar. Bu sayede kadın, Arap'ın onu sürekli rahatsız etmesinden kurtulur.

Bazı masallarda, kahraman kendisine ait olan hayati bir unsur başkasının elinde olduğunda çevresindeki kişiyle iş birliği yoluyla kurnazlık yapar. “Muradına Nail Olamayan Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 421-424)”, “Telli Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 291-299)”, “Kadersiz Dilber (Dalğar, 2010: 181-186)”, “İncili Kız (Tunç, 2008: 226-228)”, “Gülmedik Gülbahar (Ergun, 2014: 52-54)”, “Gülen Gül Ağlayan İnci (Göde, 2010: 286-287)”, “Muradına Almadık Dilber (Ergun, 2014: 113-117)”, “Padişahın Üç Kızı (Ergun, 2014: 138-141)” masallarında, olağanüstü özellikleri olan bir kızın şehzade ile evlenecek olmasını üvey annesi/yengesi/teyzesi/Arap kızı/sütannesini kışkırtır. Şehzadenin memleketine giderken yolda kışkırtılığından dolayı bir şekilde kızın gözlerini alıp ormana atar. Kız yerine kendi kızını şehzade ile evlendirir. Kızı ormanda bir oduncu bulur. Kız gözlerini geri almak için oduncuyla iş birliği yaparak bir kurnazlık düşünür. Oduncuya gül verir ve sarayda bir çift göze satmasını ister. Üvey anne/yenge/teyze/Arap kızı/sütanne göze karşılık gülleri alıp şehzadeye verir. Daha sonra olanlar bir şekilde ortaya çıkar. Kız, hayati önem taşıyan kendisine ait gözlerini kötülerin elinden alma amacıyla onu bulan oduncuyla iş birliği yoluyla kurnazlık yapar ve başarılı olur.

Batı Anadolu Masalları’nda kahraman isteğine ulaşacakken çıkan bir aksilik karşısında kurnazlığa başvurur ve isteğinin olmasını sağlar. Örneğin; “Üç Oğlan (Erken, 2019: 15-17)”, “Dev (Çelik, 2019: 104-106)”, “Dev ile Üç Oğlan (Dalğar, 2010: 108-110)”, “Kahraman Çocuk (Tunç, 2008: 156-159)”, “Keloğlan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 379-391)”, “Lark Lurk (Kumartaşlıoğlu, 2006: 415-420)”, Çanakkale Bayramıç’te (Meriç, 2019: 13-19) derlenen bir masalda”, “Zümrüdü Anka Kuşu (Demirbaş, 2006: 193-198)”, “Zümrüdü Anka Kuşu (Bahadır, 2017: 165-171)”, “Zümrüdü Anka (Göde, 2010: 219-221)”, “Zümrüdü Anka Kuşu I (Bahadır, 2017: 171-173)”, “Âşık Garip (Ölmez, 2014: 204-210)” masallarında, bir oğlan yer altında kalır. Yeryüzüne çıkmak için Zümrüdü Anka Kuşu ile anlaşır. Zümrüdü Anka Kuşu, oğlandan yolda ona vermesi için kırk tuluk et ve su ister. Oğlan kuşun istediklerini bulur ve yola çıkarlar. Yeryüzüne çıkmaya az bir mesafe kaldığında et biter. Oğlan geri dönmek istemez ve bir kurnazlık yapar. Kendi bacağına kesip kuşa verir. Yeryüzüne çıkınca kuş eti oğlanın bacağına tekrar yapıştırır. Oğlan isteğine ulaşmaya çok az kalmışken çıkan aksiliğe yenik düşmek istemez. Bunun içinde çare olarak kendi bacağına keser. Bu şekilde fedakârlık yoluyla kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masallarda kahramanın kurnazlık yapmak için başvurduğu yöntemler arasında bulunun iş birliği yapma ve fedakârlık yapma da bulunur. Kahramanın genellikle birisi tarafından rahatsız edilmesi durumunda çevresinden biri ile iş birliği

yaparak kurnazlık yaparken; istediği bir şeyden vazgeçmemek adına da fedakârlık yaparak kurnazlık yaptığı görülür.

2.2.4. Kılık Değiştirmek ve Yer Değiştirmek

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapılırken kullanılan yöntemlerden biri kılık değiştirmek ve yer değiştirmektir. Masallarda kahraman sevdiğine ulaşmak istediğinde, isteğine ulaşmaya çalıştığında, kendisiyle dalga geçildiğinde, hakkını alamadığında kılık değiştirerek kurnazlık yaparken; kahraman bir eylemden dolayı canının tehlikeye gireceğini düşündüğünde veya başka biri kahramanın canının tehlikeye gireceğini düşündüğünde, kahraman empati yaptırarak karşı tarafın bir şeyleri anlamasını istediğinde yer değiştirerek kurnazlık yapar.

Bölgedeki masalarda kahraman isteğine ulaşmaya için kılık değiştirme yöntemiyle kurnazlık yapar. Örneğin “Üç Kızlar” (Ergun, 2014: 211-216), “Üç Kızlar (Sevinç, 2022: 201-205)”, “Terzi Kızla Padişah” (Ergun, 2014: 220-225) masallarında, devriyeler gezerken bir kızın padişah onun ayakkabısını ters çevirirken ensesine vurmak istediği için padişahla evlenmek istediği duyarlar. Padişah, küçük kızı düşmanı görerek cellatlara verir fakat cellatlar kızı öldüremez. Kız isteğine ulaşmak için kılık değiştirme yöntemiyle kurnazlık yapar. Saraya her gün farklı kıyafetlerle giderek nöbetçileri ve padişahı kendine âşık eder. Padişah kızla evlenir. Bir gün padişah kendi ayakkabılarını çevirirken karısının ayakkabılarını da çevirir. O sırada kız padişahın ensesine vurur ve padişah durumu anlar. Kız padişah tarafından düşman görüldüğü için isteğini yapma konusunda hırslanır. Padişah onu tanısın istemediği için kılık değiştirerek bir kurnazlık yapar. Bu kurnazlıkla kız isteğine ulaşır.

Kahraman âşık olduğu kişiye ulaşmak istediğinde kılık değiştirme yöntemiyle kurnazlık yapar. Örneği İzmir'de derlenen “Maymunlar Padişahı” masasında, bir padişah hiç gülmeyen kızını güldürene hem ödül hem de kızını vereceğini söyler. Başka bir ülkenin şehzadesi kızın güzelliğini duyar ve kızı görmeden âşık olur. Oğlan kılık değiştirerek bir kurnazlık yapar. Kendisi maymun, adamları goril kılığına girip gemisini sarayın karşısına demirler. Kız gemidekileri penceresinden görünce gülmeye başlar. Daha sonra oğlan kızı babasından ister (Derdiçok, 2012: 24-30). Oğlan, hiç görmediği bir kıza âşık olduğu için kızın babasının duyurusunu fırsat olarak görür. Kızı güldürmek ve ona ulaşmak için kılık değiştirerek kurnazlık yapar. Böylece isteğine ulaşır.

Bazı masalarda kahraman kendisiyle ortada bir sebep yokken dalga geçildiğinde kılık değiştirerek kurnazlık yapar. Örneğin “Nar Tanesi (Özçelik, 2004: 388-390)” ve “Çobanın Karısı (Kumartaşlıoğlu, 2006: 434-437)” masasında, bir padişah kızı başka bir padişah oğlunun üstüne nar tanesi atar/yüzüne tükürür ve kız oğlanla dalga geçer. Oğlan bu duruma çok kızar oğlan oduncu/hizmetçi kılığına girerek bir kurnazlık yapar. Oduncu/hizmetçi olarak sarayda çalışmaya başlar. Kız, oğlana âşık olur ve onunla kaçmak ister. Oğlan, kızı bir kümise getirerek orada yaşadığını söyler. Daha sonra oğlan gerçekleri anlatır. Oğlan, kızın kendisiyle ortada bir sebep yokken dalga geçmesinden rahatsız olduğu için kılık değiştirerek ona karşı kurnazlık yapar. Oğlan, kızı alışkın olmadığı bir ortamda yaşattıktan sonra gerçekleri ona anlatarak intikamını alır.

Kahraman emeğine ve hakkına karşılık alamadığında kılık değiştirerek kurnazlık yapar. Örneğin Afyonkarahisar’da derlenen “Keloğlan ile Bey” masasında, fakir Keloğlan çeşitli işlerde çalışarak bir dana alır, besler ve pazara satmaya götürür. Pazarda bir bey hayvanı satın alır fakat Keloğlan’a bir türlü parasını vermez. Keloğlan bunun üzerine kılık değiştirerek bir kurnazlık yapar. Beyin kadınlara düşkün olduğunu bildiği için gelinlik giyip konağa gider. Cilve yaparak beyi yağ makinelerinin arasına getirir, döver ve parasını alır (Özçelik, 2004: 467-468). Keloğlan danasını satın alan kişiden maddi olarak karşılığını alamadığında kılık değiştirerek kurnazlık yapar. Kılık değiştiren Keloğlan hakkını almış olur.

Masal kahramanı yaptığı bir eylemden dolayı canının tehlikeye gireceğini düşündüğünde kılık değiştirerek kurnazlık yapar. Örneğim Muğla’da derlenen “Keloğlan ve Atı” masasında, Keloğlan tarlasını sürmek için padişahın hayvanlarını alır ve onları satar. Padişah Keloğlan hayvanları getirmeyince peşine düşer. Keloğlan kız kılığına girerek bir kurnazlık yapar. Padişah çırık başındaki kızı beğenir ve kendine istemeye karar verir. Keloğlan kendi kızıymış gibi kızı verir. Gelin kılığındaki Keloğlan atın üzerinde giderken bir şekilde atın yanındaki iki adamı birbirine düşürür. Geriye Keloğlan ve at kalır (Önal, 2011: 438). Keloğlan, padişahın hayvanlarını alıp sattığı için padişahın onu öldüreceğini düşünür. Canının derdiyle padişah peşine düştüğünde kız kılığına girerek bir kurnazlık yapar. Keloğlan kız kılığında canını kurtarıırken farklı bir olayın içine girer ve o olaydan da bir şekilde kurtulmayı başarır.

Bölgedeki bazı masalarda kahramanın canının tehlikede olduğunu bilen bir kişi nesnelerin yerini değiştirerek kurnazlık yapar. Örneğin “Keloğlanla Peri Padişahının Kızı

(Kumartaşlıoğlu, 2006: 392-400)”, “Yedi Devler (Bahadır, 2017: 278-280)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 287-290) derlenen bir masalda, oğlanın annesi oğlundan kurtulmak için onu tılsımlı nesnelere almaya devlerin/perilerin evine gönderir. Peri kızı/kız/yaşlı kadın, oğlanın annesinin yapmaya çalıştığını anlar ve bir kurnazlık yapar. Oğlanın annesi oğlunun ölmediğini görünce onu keser, kız onu diriltir. Oğlan, annesinin ondan kurtulmak istediğini anlamaz. Fakat peri kızı/kız/yaşlı kadın oğlanın canının tehlikede olduğunu bildiği için nesnelere oğlana zarar vermesin diye nesnelere değiştirir.

Masallarda kahraman yaptığı bir eylemden dolayı canının tehlikeye gireceğini bilir. Bu sebeple yer değiştirerek kurnazlık yapar. Örneğin “Tilki ile Ayı (Dalğar, 2010: 95-96)” ve “Ayı ile Tilki (Yıldırım, 2006: 281)” masallarında, ayı ile tilki gömdükleri yağ ne zaman yiyeceklerine karar veremezler. Tilki ayıdan gizli yağ yer ve bitirir. Ayı yağın yendiğini görünce tilki ile kavga eder fakat tilki yağ yediğini kabul etmez. Ayı dışkıdan kimin yediğini anlayacaklarını söyler. Tilki bir kurnazlık yapar. Ayının dışkısıyla kendi dışkısını değiştirir hatta ayıyı sen yemişsin diye döver. Tilki yağ yediği için suçlu olduğunu ve ayının hakkını yediği için ayının canı öldüreceğini bilir. Bu sebeple canını kurtarmak için dışkıları değiştirerek kurtulur ve kendisini haklı gösterir.

Masal kahramanı canının tehlikede olduğunu duyduğunda yer değiştirerek kurnazlık yapar. Örneğin Isparta Sütçüler’de derlenen “Nasrettin Hoca ile Keloğlan” masalında, Nasreddin Hoca Keloğlan’ı yanında çalışması için işe alır fakat kim darılırsa onun sırtından gön alacakları şartını koyar. Keloğlan şartı kabul eder. Keloğlan, Nasreddin Hoca’nın darılması için türlü şeyler yapar. Hoca anlaşmadan dolayı bir türlü darıldım diyemez. Deniz kenarında yatak yaparlar. Hoca, karısıyla Keloğlan’ı denize atma planı yapar. Keloğlan konuşmayı duyar ve bir kurnazlık yapar. Herkes uyurken hocanın karısı ile yer değiştirir. Hoca, Keloğlan diye karısını denize atar (Demirbaş, 2006: 341-342). Keloğlan, kendisinden kurtulmak isteyen hocanın karısı ile konuşmasını duyduğu için ve canını kurtarmak için yer değiştirerek kurnazlık yapar.

Yukarıdaki masala benzer olarak kahramanın canının tehlikede olduğunu duyduğunda yer değiştirerek kurnazlık yapması Afyonkarahisar’da derlenen “Keloğlan ile Köse (Özçelik, 2004: 456-458)” masalında da görülür. Bir Köse yanında çalışmaya başlayan Keloğlan’a “kim kızarsa kafasının derisi yüzülecek” diye şart koşar. Keloğlan Köse’nin verdiği işleri yanlış yapar, hayvanlarını öldürür. Köse şarttan dolayı bir şey diyemez ve karısıyla birlikte kaçır. Keloğlan peşlerinden gider. Köse ve karısı

Keloğlan'dan kurtulmak için onu denize atma planları yapar. Keloğlan konuşulanları duyar ve bir kurnazlık yapar. Gece Köse'nin karısının ile yer değiştirir. Köse, Keloğlan diye karısını denize atar. Köse bu duruma çok sinirlenir. Köse kızdığı için Keloğlan onun kafa derisini yüzer. Keloğlan kendisinden kurtulmak isteyen Köse ve karısının planını duyar. Kendi canını kurtarmak için gece Köse'nin karısı ile yer değiştirerek yaptığı kurnazlıkta başarılı olur.

Canını kurtarmak isteyen kahramanın yer değiştirerek yaptığı kurnazlığın bir başka örneği Uşak'ta derlenen "Keloğlanla Üvey Anası" masalında yer alır. Nenesi Keloğlan'ı evden kovar fakat Keloğlan hiçbir yere gitmez. Kadın en sonunda Keloğlan'ı dağa bırakıp gelir. Keloğlan dağda bilmeden devlerin kulübesine gider, ambarda saklanır. Devler, Keloğlan'ı yakalayıp çuvala koyarlar, pişirmek için fırını yakarlar. Keloğlan bir kurnazlık yapar. Devler ateş ile uğraşırken çuvalı bıçağı ile kesip oradaki danayı çuvala koyup kaçar. Devler, Keloğlan diye danayı pişirip yer (Bahadur, 2017: 281). Keloğlan hem içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak hem de canını kurtarmak için yer değiştirerek kurnazlık yapar.

Kahraman sevdiği birini zor duruma düşüren kişiye empati yaptırmak adına yer değiştirerek kurnazlık yapabilir. Örneğin Isparta Senirkent'te derlenen "Tuz Yediren Gelin" masalında, bir kadın kaynanasının yemeğine bol bol tuz koyar. Bir gün oğlan annesinin kendi kendine konuşmasını duyar ve durumu öğrenir. Oğlan bir kurnazlık yapar. Akşam yemekte annesinin tabağı ile karısının tabağını değiştirir, evdeki tüm suları da kaldırır. Karısı oğlan durumu anlamasını diye mecburen yemeği yer, su arar bulamaz. En sonunda su içmek için çeşmeye giderken ölür (Yıldırım, 2006: 323). Oğlan, annesini zor durumu düşüren karısının da aynı durumu yaşamasını ve hatasını anlamasını istediği için tabakları değiştirerek kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masalarda kahramanın kurnazlık yapmak için kullandığı yöntemlerden biri kılık değiştirmek ve yer değiştirmektir. Kahramanın genellikle kendisinin ve çevresindekilerin canı tehlikede olduğunda kılık değiştirme ve yer değiştirme yöntemine başvurarak kurnazlık yapar.

2.2.5. Nesne Kullanmak

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapılırken kullanılan yöntemlerden biri de nesne kullanmaktır. Masalarda kahraman malı mülkü söz konusu olduğunda, zor bir durumdan kurtulmak istediğinde, bir olayı ya da durumu merak ettiğinde, kendisini üstün

göstermek istediğinde, kendisinin ya da karşı tarafın canını kurtarmak istediğinde nesne kullanarak kurnazlık yapar. Kahraman tılsımlı meyveler, kile, hasır, kıyafet vb. nesnelere kullanarak kurnazlık yapar.

Bölgedeki masalarda kahraman malı mülkü söz konusu olduğunda nesne kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Kara Erik Sarı Erik (Göde, 2010: 265-266)” ve “Dünya Güzeli (Özçelik, 2004: 379-382)” masalarında, bir oğlan tılsımlı nesnelere elde ettiği para sayesinde padişah kızının güzelliğine bakar. Padişah kızı tılsımlı nesnelere aldığı için oğlan bir adada/ormanda bulunduğu meyvelere kullanarak bir kurnazlık yapar. Kıza meyvelere yedirerek felç geçirmesini/eşeğe dönülmesini sağlar ve tılsımlı nesnelere karşılığında kızını iyileştirir. Oğlan kendisine ait olan tılsımlı nesnelere kız aldığı için malını geri almak ister. Bunu da nesne kullanarak kurnazlıkla yapar.

Kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak istediğinde nesne kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Bursa’da derlenen “Hasır Ören Padişahın Oğlu” masasında, bir köylü şehzadeye ikinci bir mesleği olmadığı için kızını vermez. Bunun üzerine oğlan hasır dokuma öğrenir ve kızla evlenir. Bir süre sonra padişahın oğlu kaçar. Oğlan hasır yapıp bunu kullanarak bir kurnazlık yapar. Oğlan hasır dokumanın üzerine padişahın oğlu olduğunu ve yerini söyler. Oğlanı kaçıranlar hasırını pazara satmaya götürür. Pazarda okuma yazma bilen biri hemen hasırını alıp padişaha götürür. Oğlan bu şekilde kurtulur (Sevinç, 2022: 245-247). Oğlan evlenmek amacıyla öğrendiği hasır dokumayı bir süre sonra içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için kullanarak kurnazlık yapar ve başarılı olur.

Masal kahramanı bir olayı merak ettiğinde nesne kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Bursa’da derlenen “Ne Ekersen Onu Biçersen” masasında, bir kadın köyde iki yaşlı adamın sürekli “Ne ekersen onu biçersen, iyilik yaparsan iyilik kötülük yaparsan kötülük” diye bağırmasından rahatsız olur. Bir gün kadının yaşlı adamlardan birine iyiliği dokunur ve oğlunun savaştan geleceği haberini alır. Kadın iyilik yaptığı için iyilik bulunduğunu düşünür ve kötülük yaparsam kötülük bulacak mıyım diye merak ettiği ve pide kullanarak bir kurnazlık yapar. Kadın pide yapıp içine zehir koyar, iki yaşlı adamı çağırarak acıkmışsınız diye verir. Oğlu askerden dönerken yolda adamlarla karşılaşır, pideyi aç diye oğlana verirler. Eve gelince hastalanan oğlan annesine pide yediğini söyler ve ölür. Kadının her şeyi anlar (Sevinç, 2022: 264-268). Kadın merakından dolayı pideyi

kullanarak kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda kadın merakının cevabını öğrenirken oğlunu öldürmüş olur.

Bazı masalarda kahramanın çevresinden biri merakından dolayı nesne kullanarak kahramana karşı bir kurnazlık yapar. Örneğin “Keloğlan (Önal, 2011: 495)”, “Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş (Demirbaş, 2006: 324-326)”, “Derbeder Oğlanla Koçmar Keler (Uysal, 2008: 29-30)”, “Keloğlan” (Önal, 2011: 462-464)” masalarında, iki kardeş babalarından kalan malları paylaşırlar. Deli oğlan/Keloğlan kendine düşen öküzü bir kelere satar ve kelerin kaçtığı yerde hazine bulur. Hazineyi ölçmek için komşusundan kile ister. Komşusu kileyi kullanarak bir kurnazlık yapar. Kilenin altına yapıştırıcı sürer. Deli oğlan kileyi geri verdiğinde altını gören komşusu oğlanı yakalattır/ hazinenin yerini öğrenmeye çalışır. Oğlanın komşusu, oğlanın parasının olmadığını bildiği için kileyi ne yapacağını merak eder. Merakından dolayı da yapıştırıcı kullanarak kurnazlık yapar.

Masal metinlerinde kahramanın canının tehlikeye gireceğini tahmin eden biri onu kurtarabilmek adına nesne kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Dev Çocuk (Önal, 2011: 363)”, “Üç Oğlanın Dev Yeğeni (Göde, 2010: 246-248)”, “İnsan Yiyen Kız (Özçelik, 2004: 358-360)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 287-290) derlenen bir masalda, bir kadın dev/vampir bir kız doğurur. Kadının küçük oğlu, kız kardeşiyle ilgili gerçeği öğrendiğinde kaçıp gider ve seneler sonra tekrar evine gelir. Kız kardeşi abisini evde misafir eder. Oğlan otururken kız kardeşi dışarı çıkar. Oğlanın yanına bir fare gelerek oğlana kızın onu yiyeceğini söyler. Fare nesne kullanarak kurnazlık yapar. Oğlana kaçmasını söyler ve oradaki sazı kuyruğuyla çalar. Kız, abisinin saz çaldığını zanneder, durumu anladığında oğlanın peşine düşer. Fare, kızın oğlanı yiyeceğini tahmin eder. Bu sebeple oğlana kaçmasını söylerken kendisi de oğlanın canını kurtarabilmek için nesne kullanarak kurnazlık yapar.

Masalarda kahramanın canını almak için görevlendirilen kişiler kahramanın canını kurtarmak istediklerinde nesne kullanarak kurnazlık yaparlar. Örneğin Denizli’de derlenen bir masalda, bir padişah kızını herkesten sakınır ve kimseyle görüşürmez. Bir gün biri mektup yazıp sarayın bahçesine atar. Mektupta padişah kızına atılmış olan iftiralar vardır. Padişah mektupta yazılanlara inanır ve askerlerden kızını öldürmelerini ister. Askerler kızı öldürmeye kıyamazlar ve nesne kullanarak bir kurnazlık yaparlar. Başka bir hayvanı öldürerek kızın gömleğine kanı bularlar. Padişaha götürürler. Kız dağda bir Yörük çadırına misafir olur, oradaki oğlanla evlenir (Arslan, 2008: 234-236).

Askerler kızı öldürmek istemedikleri ve padişahın verdiği görevi yerine getirmek istedikleri için nesne kullanarak kurnazlık yaparlar.

Kahraman yaptığı bir eylemden dolayı canının tehlikede olduğunu bildiğinde canını kurtarmak için nesne kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin Muğla’da derlenen “Terzi Kız” masalında, bir bakkalcı bir kızı sürekli rahatsız eder. Kız arkadaşıyla birlikte bakkalcıya bir oyun oynar. Bakkalcı kendisine oyun oynayanın kız olduğunu öğrendiğinde kızı öldüreceğini söyler ve kızı ailesinden ister. Kız düğün gecesi bir kurnazlık yapar. Pekmez dolu tuluğa gelinliği giydirir, oğlan odaya gelince elindeki bıçağı gelinliğe saplar. Oğlan hatasını anlayınca kız saklandığı yerden çıkar (Önal, 2011: 459-461). Kız, bakkalcının onu öldüreceğini söylemesi üzerine canını kurtarmak için pekmez tuluğunu kullanarak kurnazlık yapar. Kız bir nesne sayesinde yaptığı kurnazlıkla canını kurtarır.

Kahraman kendisinden büyük boyutta biriyle karşılaştığında kendini farklı şekilde üstün göstermek için nesne kullanarak kurnazlık yapar. Örneğin “Oduncu ile Oğlu” masalında, bir oğlan odun toplamaya gider. Oğlanın karşısına bir dev çıkar. Oğlan yanındaki nesnelere kullanarak deve karşı bir kurnazlık yapar. Taşı sıkıyorum diyerek peyniri sıkır, yemek yerken lokmalarını boynundaki torbaya atar. Dev nasıl bu kadar çok yediğini sorduğunda oğlan daha önce bıçakla midesini kestiğini söyler. Dev, oğlanın dediğini yapar ve ölür (Kumartaşlıoğlu, 2006: 218-221). Oğlan, devin kendisinden büyük olduğunu gördüğünde kendisini ona üstün göstermek için peynir ve ekmek torbasını kullanarak kurnazlık yapar.

Kahramanın kendisini üstün göstermek için nesne kullanarak kurnazlık yapmasının bir başka örneği de Uşak’ta derlenen “Köse Dayı” masalında görülür. Köse Dayı bir gün dağa gider, yanına dev gelir. Köse Dayı devden odunları köye kadar taşımamasını ister ve devin sırtına biner. Dev, Köse Dayı’ya hiç ağır olmadığını söyleyince Köse Dayı ağırlığını meleklerin yukarıdan çektiğini söyler. Dev “melekler bırakasın da ağırlığına bakayım” deyince Köse Dayı nesne kullanarak bir kurnazlık yapar, elindeki nodulu devin sırtına batırır. Dev, Köse Dayı’nın ağır olduğunu düşünür ve ağırlığını çekmesini ister (Bahadur, 2017: 287). Köse Dayı, devin kendisine söylediği sözden dolayı kendisini üstün göstermek için bir kurnazlık yapar. Bu kurnazlığı da sivri demir çubuğu kullanarak yapar.

Kurnazlık yapmak için başvuru yöntemlerinden biri nesne kullanmaktır. Kahraman genellikle can tehlikesiyle karşılaştığında, bir olayı ya da durumu merak ettiğinde nesne kullanarak kurnazlık yapar.

2.2.6. Denemek ve Sınamak

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapılırken kullanılan yöntemlerden biri de denemek ve sınamaktır. Bu yöntem genellikle kahraman bir durumu merak ettiğinde, karşı tarafın bir olay sırasında ne yapacağını merak ettiğinde kullanılır.

Bölgede yer alan masalarda kahraman bir durumu merak ettiğinde karşı tarafı deneyerek ve sınavarak kurnazlık yapar. Örneğin “Hasırcıoğlu (Ölmez, 2014: 198-139)”, “Tozlu Bey (Çelik, 2019: 113-114)”, Denizli’de derlenen bir masalda (Arslan, 2008: 273-276), “Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)”, “Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)”, “Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)”, “Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)” masallarında, tilki bir değirmencinin tavuklarını çalarken yakalanır. Tilki değirmenciye ona padişahın kızını alacağını söyler ve bir şekilde kızı alır hatta onları bir saraya yerleştirir. Tilki bir gün ben ölürsem değirmenci ne yapar diye merak ettiği için bir kurnazlık düşünür ve ölmüş numarası yapar. Değirmenci ise tilkiyi çöpe/tuvalete atar ve öldüğüne sevinir. Tilki, senelerdir beraber olduğu iyilikler yaptığı değirmencinin kendisi olmadığına merak eder. Değirmenciye deneyerek kurnazlık yapar.

Kahramanın bir durumu merak ettiği için karşı tarafı deneyerek kurnazlık yapması Aydın’da derlenen “İki İhtiyar” masasında da yer alır. Yaşlı bir adam karısına sürekli öleceğinden bahseder karısı da “sen ölme, senin yerine ben öleyim” der. Bir gün kadın su doldurmaya gittiğinde eve bir baykuş girer. Adam bir kurnazlık düşünür. Baykuşu dolaba kapatır, baykuş dolaptaki yoğurdun içine girer, korkunç gözükür. Kadın eve geldiğinde adam dolapta Azrail’in olduğunu söyler. Kadın baykuşu görünce korkar ve “işte kocam işte sen aranızda halledin” der (Çiftçi, 2015: 219). Adam, karısının söylediklerinde dürüst olup olmadığını merak ettiği için onu baykuşla deneyerek bir kurnazlık yapar.

Kahraman bir olay karşısında karşı tarafın ne yapacağını merak ettiği için onları sınavarak kurnazlık yapar. Örneğin Antalya Korkuteli’nde derlenen “Alaaddin Mahallesi” masasında, Alaaddin mahallesindeki ahaliyi toplayan padişah onlardan caminin karını yağ taşı ile temizlemelerini ister. Ahali, padişahı dikkate almayınca padişah bir kurnazlık yapar ve yağ taşının altına para gizler. Bir sonraki gelişinde ahali karı temizlediğini söyler. Cevap üzerine padişah yağ taşının altındaki parayı çıkarır ve

ahaliye göstererek hesap sorar (Erken, 2019: 19). Padişah kendisini dikkate almayan ahalinin ne yapacağını merak ettiği için onları sınyarak kurnazlık yapar.

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapmak için başvuran yöntemlerden sonuncusu denemek ve sınamaktır. Masallarda sadece kahramanın bir olaya olan merakından dolayı deneme ve sınama yöntemiyle kurnazlık yaptığı görülür.

2.3. Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi ve İşlevleri

İşlevsel halk bilimi kuramının kullanıldığı metin merkezli çalışmalarda işlev iki yönlü bir boyut üstlenir. Bu boyutların hem metnin bağı olduğu gelenek içerisinde bazı işlevleri vardır hem de metnin kendi olay örgüsü içerisinde var olan bazı işlevler vardır. Olay örgüsüne yönelik metnin üstlendiği roller metin içi işlev olarak tanımlanırken geleneğe ilişkin olgular metin dışı işlev olarak tanımlanır.

2.3.1. Metin İçi İşlevler

“Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi” çalışmamız metin merkezli bir çalışma olduğu için bölgede yer alan masal metinleri öncelikle kurnaz tipinin metin içi işlevleri incelenir. Kahraman yaptığı kurnazlık sonucunda can güvenliğini sağlamaması ve korumak korunması, mal güvenliğini korunması, gerçeklerin öğrenilmesi, bir isteğe ulaşılması, ders verilmesinde gibi işlevlere ulaşır.

2.3.1.1. Can Güvenliğinin Sağlanması ve Korunması

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapıldıktan sonra en çok ortaya çıkan sonuçlardan biri can güvenliğini sağlanması ve korunmasıdır. Kahraman başkası tarafından bir kötülük geleceğinde ya da başkasının birine kötülük yapacağını bildiğinde, yaptığı bir eylemden dolayı can tehlikesiyle karşılaştığında kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur.

Kahraman karşı taraftan tehlike sezdiğinde kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlanması ve korunması işlevine ulaşır. Örneğin Muğla'da derlenen “Serpmen Dayı” masalında, Serpmen Dayı'nın bir gece kapısını çalanları misafir eder. Misafirler tuvalete gittiklerinde Serpmen Dayı'nın içine bir şüphe düşer. Misafirlerin torbalarına bakar ve kesilmiş insan uzuvları görür. Misafirler geri gelince Serpmen Dayı bir kurnazlık yapar. Misafirlere tuvalete gideceğini söyleyerek onları evde bırakıp kaçar (Önal, 2011: 443). Serpmen Dayı evine gelen misafirlere bir tehlike sezdiği için bir kurnazlık yapar. Çuvalın içinde gördüklerinden sonra başına aynısının geleceğini korkusunu yaşar. Bu şekilde yaptığı kurnazlıkla canını kurtarmış olur.

Masallarda, kahraman diğerkahramanın başına gelecek tehlikeyi bildiğinde kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin Eskişehir’de derlenen “Dev Oğlu” masalında, bir kız kocasını aramak için peşinden gider ve kocasını dev annesiyle yaşarken bulur. Oğlan, dev annesinin kızı yiyeceğini bildiği için kurnazlık yapar. Annesi gelmeden önce kızı elmaya çevirir ve elmayı saklar. Dev anne insan kokusu alır, oğlan kızı annesine anlatır. Dev anne kızı kabul eder ama onu yemenin yollarını arar. Oğlan dayanamayıp en sonunda kızla kaçır (Ergun, 2014: 158-162). Oğlan, dev annesinin ne yapacağını bildiği için kızın başına gelecek tehlikeyi de bilir. Bu sebeple dev annesi kızı zarar vermesin diye kurnazlık yaparak onu elmaya çevirip saklar ve canını güvenliğini sağlamış olur.

Kahramanın diğerkahramanın başına gelecek tehlikeyi bilmesiyle kurnazlık yaparak onun can güvenliğini sağlaması ve korumasının bir örneği Isparta Yalvaç’ta derlenen “Kuru Kafa” masalında yer alır. Bir padişah kızı, kocası Kuru Kafa’yı aramak için peşinden gider ve onu bir devin yanında bulur. Dev, verdiği işleri yaparsa kızı yemeyeceğini söyler fakat yapamayacağı işler verir. Kırk küpü gözyaşıyla doldurmasını, kapının önünü hem süpürüp hem süpürmemesini, minderleri kuş tüyüyle hem doldurup hem doldurmamasını ister. Oğlan bir kurnazlık yapar. Küpün içine su ve tuz koyar, süpürme ve minder doldurma işlerinde kızı yapacaklarını söyler. Dev, tüm bunları oğlanın yaptığını anlar. Kız ve oğlan dayanamayıp kaçır. Devler onları yakalayamaz (Göde, 2010: 233-235). Oğlan, devin kızı verdiği işleri yapamayacağını ve bu yüzden devin kızı yiyeceği tehlikesini bilir. Oğlan, kızı bu durumdan kurtarabilmek adına kurnazlık yapar ve kızın can güvenliğini sağlamış olur.

Bir masal kişinin kahramanın başına gelecek tehlikeyi bilmesiyle kurnazlık yaparak onun can güvenliğini sağlaması ve koruması “Keloğlanla Peri Padişahının Kızı (Kumartaşlıoğlu, 2006: 392-400)”, “Yedi Devler (Bahadur, 2017: 278-280)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 287-290) derlenen bir masalda görülür. Peri kızı/ kız/ yaşlı kadın bir oğlanın annesinin oğlundan kurtulmak amacıyla oğlunu tılsımlı nesnelere almaya tehlikeli yerlere göndermesinden durumu anlar. Bu sebeple bir kurnazlık yapar. Oğlanın dönüşünü bekler, oğlanın annesi için aldığı tılsımlı nesnelere sahteleriyle değiştirir. Oğlanın annesi oğlunun ölmediğini görünce onu keser, kız onu diriltir. Peri kızı/ kız/ yaşlı kadın, oğlanın başına gelecek tehlikeyi bildiği için yaptığı kurnazlıkla oğlanın can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Bazı masalarda bir karakter, kahramanın can tehlikesiyle karşılaşacağını bildiğinde kurnazlık yaparak kahramanın can güvenliği sağlar ve korur. Örneğin “Dev Çocuk (Önal, 2011: 363)”, “Üç Oğlanın Dev Yeğeni (Göde, 2010: 246-248)”, “İnsan Yiyen Kız (Özçelik, 2004: 358-360)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 287-290) derlenen bir masalda, bir kadın dev/vampir bir kız doğurur. Dev/vampir kızın küçük abisi kaçır. Küçük oğlan kaçtıktan bir süre sonra atıyla eski evine gelir. Kız onu evde misafir eder. Oğlan otururken kız dışarı çıkar. Oğlanın yanına bir fare gelerek oğlana kızın onu yiyeceğini söyler ve oğlan kaçsın diye bir kurnazlık düşünür. Odadaki sazı kuyruğuyla çalar, oğlan kaçır. Kız, abisinin peşine düşer ama bulamaz.

Masal kahramanı kendisine zarar vermek isteyen kişinin planını bildiğinde kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin Isparta Sütçüler’de derlenen “Nasrettin Hoca ile Keloğlan” masalında, Nasreddin Hoca Keloğlan’ı yanında çalışması için işe alır fakat kim darılırsa onun sırtından gön alacakları şartını koyar. Keloğlan, Nasreddin Hoca’nın darılması için türlü şeyler yapar. Hoca anlaşmadan dolayı bir türlü darıldım diyemez. Deniz kenarında yatak yaparlar. Hoca, karısıyla Keloğlan’ı denize atma planı yapar. Keloğlan konuşmayı duyar ve bir kurnazlık yapar. Gece Hoca’nın karısını ile yer değiştirir. Hoca, Keloğlan diye karısını denize atar (Demirbaş, 2006: 341-342). Keloğlan kendisine zarar vermek isteyen hocanın planını duyar. Bu yüzden kurnazlık yaparak canını kurtarır.

Bazı masalarda kahraman karşı taraftan gelecek tehlikeyi bildiği için kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Ali Cengiz’in Oyunu” (Bahadır, 2017: 233-235), “Ali Cengiz Oyunu” (Göde, 2010: 236-264) masallarında, bir oğlan padişah kızını ister fakat padişah oğlandan Ali Cengiz Oyununu öğrenmesini ister. Bunun üzerine ailesi oğlanı bir Arap’a teslim eder. Arap’ın yanındaki kız oğlanı uyarır. Oğlan uyarından dolayı Arap’a bir kurnazlık yapar. Soruların hepsine yanlış cevap verir fakat daha sonra öğrendiklerini yapmaya başlar. Arap uzaktan oğlanın oyunu öğrendiğini görünce peşine düşer ama bir türlü yakalayamaz. Oğlan, padişahın kızıyla evlenir. Oğlan kızın onu uyarmasından dolayı başına gelecek tehlikeyi bildiği için kurnazlık yaparak canını korumuş olur.

Kahraman kimi durumlarda karşı tarafın canının tehlikeye gireceğini bildiğinde kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Şahmeran (Çelik, 2019: 119-121)” ve Çanakkale Bayramıç’ta (Meriç, 2019: 25-27) derlenen bir masalda, bir oğlanı

arkadaşları ormanda bir deliğe kapatır. Oğlan yer altında bulduğu yoldan yılanların evine gelir. Şahmeran oğlanı öldürmek ister ama kıyamaz. Oğlan köyüne gidince derisi dökülmeye başlar. Padişah, Şahmeran'ı bulmak için tüm ülkeye haber salar. Oğlanı Şahmeran'dan zehir almaya gönderirler. Şahmeran bir kurnazlık planlar. Oğlana kafasının kanını kendisinin içmesini, diğerlerine ayaklarının ve kuyruğunun kanını vermesini söyler. Padişah kanı önce oğlandan içmesini ister, oğlan Şahmeran'ın kafasının zehrini içer. Oğlana bir şey olmadığını gören padişah diğer zehirleri içer ve ölür. Şahmeran, padişahın oğlanı zehir alması için gönderdiğini öğrenince oğlanın canının tehlikeye gireceğini bilir. Bu sebeple bir kurnazlık yapar ve oğlanın can güvenliğini korumuş olur.

Bazı masallarda, kahraman bir olay karşısında kendisinin ve çevresindekilerin canının tehlikeye gireceğini hissettiğinde kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur. Örneğin “Bıdıçık (Kumartaşlıoğlu, 2006: 444-445)”, “Bısbıdak (Ergun, 2014: 103-107)”, “Mıddık (Yıldırım, 2006: 304-305)”, “Oduncu Kardeşler (Sevinç, 2022: 254-255)”, “Mıddık (Çelik, 2019: 98-99)”, “Bızdıçık (Bahadur, 2017: 206-209)”, “Cadı Karıyla Mıddık (Bahadur, 2017: 331-332)”, “Keloğlanla Cazı Kadın (Bahadur, 2017: 381-383)” masallarında, bir oğlan arkadaşlarıyla dağda kalır ve ışık gördükleri devin/cadının kulübesine giderler. Dev/cadı çocukları yemek istediği için onları evinde misafir eder. Gece çocuklar yattığında dev/cadı dişlerini bilemeye başlar. Bunu gören oğlan bir kurnazlık yapar. Gece dev/cadı “kim uyanık” diye sorduğunda oğlan uyumadığını annesi gibi yemekler pişirirse uyuyacağını söyler ama uyumaz. En sonunda devden/cadıdan gözerle dereden su getirmesini ister. Dev/cadı dereye gittiğinde oğlan arkadaşlarıyla kaçar. Oğlan misafir olarak kaldıkları evde devin/cadının dişlerini bilemesini görmesiyle kendisinin ve arkadaşlarının canının tehlikeye gireceğini anlar. Bu sebeple yaptığı kurnazlığın sonucunda hem kendinin hem de arkadaşlarının can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Masallarda, kahraman kendisini canının tehlikeye gireceği bir tuzağı fark ettiğinde kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Örneğin “Tilki ile Canavar (Tunç, 2008: 140)” ve “Tilki ile Çakal (Sevin. 2022: 186-187)” masallarında, tilki ağaçta asılı tavuk/geyik bacağı görür ve bir kurnazlık yapar. Karşıdan gelen kurda/çakala oruçlu olduğunu söyleyerek ağaçta asılı olan yiyeceği alabileceğini söyler. Böylece kurt/çakal tuzağa yakalanıp ölür. Tilki de yiyecekleri alıp yer. Tilki ağaçta asılı yiyecekleri görünce

tuzak olduğunu anlar ve yaptığı kurnazlıkla hem yiyecekleri alır hem de canını kurtarmış olur.

Bölgede yer alan masallarda kahraman canının tehlikede olduğunu duyduğunda kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Nohut Çocuk (Çakıcı, 2015: 107-109)”, “Nohut Çocuk (Doğlarlıoğlu, 2013: 93-94)”, “Cadı Karı (Tunç, 2008: 252-254)”, “Dev Karısı ile Keloğlan (Demirbaş, 2006: 258-259)”, “Keloğlan ve Dev Karısı (Ölmez, 2014: 152-153)” masallarında, bir oğlanı dev yakalayıp evine götürür. Dev, kızından oğlanı kesip pişirmesini ister. Oğlan bir kurnazlık yapar. Dev’in kızına “fırına nasıl gireceğim göster/başındaki bitlere bakayım” der ve kızı kesip pişirir. Dev yemekte oğlan diye kendi kızını yer, oğlan kaçır. Oğlan, dev ve kızının konuşmalarını duyduğu için canının tehlikede olduğunu anlar. Bunun üzerine kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur.

Canının tehlikede olduğunu duyan kahramanın kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlamasının ve korumasının bir örneği Afyonkarahisar’da derlenen “Keloğlan ile Köse” masalında da yer alır. Bir Köse yanında çalışmaya başlayan Keloğlan’a “kim kızarsa kafasının derisi yüzülecek” diye şart koşar. Keloğlan bilerek Köse’nin verdiği işleri yanlış yapar. Köse şarttan dolayı bir şey diyemez ve karısıyla birlikte kaçır. Keloğlan peşlerinden gider. Köse ve karısı Keloğlan’dan kurtulmak için onu denize atma planları yapar. Keloğlan bunu duyar ve bir kurnazlık düşünür. Gece Köse’nin karısının ile yer değiştirir. Köse, Keloğlan diye karısını denize atar. Köse bu duruma çok sinirlenir. Köse kızdığı için Keloğlan onun kafa derisini yüzer (Özçelik, 2004: 456-458). Keloğlan, Köse ve karısının kendisi için yaptıkları öldürme planını duyunca onlara karşı bir kurnazlık yapar. Kurnazlığı sayesinde Keloğlan kendi can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Masallarda zor bir durum içerisinde kalan kahraman kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlamaya ve korumaya çalışır. Örneğin Bursa’da derlenen “Hasır Ören Padişahın Oğlu” masalında, bir kızın babası ikinci bir mesleği olmadığı için kızını padişah oğluna vermez. Bunun üzerine padişah oğlu hasır dokuma öğrenir ve kızla evlenir. Bir süre sonra padişahın oğlu kaçırılır. Oğlan bir kurnazlık yapar. Onu kaçırın kişilere sıkıldığını hasır dokumak istediğini daha sonra hasırları onların satıp para kazanabileceklerini söyler. Oğlan, hasır dokumanın üzerine kim olduğunu ve yerini işler. Bu sayede oğlanı kurtarırlar (Sevinç, 2022: 245-247). Oğlan onu kaçırdıkları için zor bir durum içerisinde ve öğrendiği meslek aracılığıyla bir kurnazlık yapar. Yapılan

kurnazlıkla oğlan hem içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmuş olur hem de can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Yaptığı bir eylemin sonucunda zor durumda kalan kahramanın kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlamanın ve korumasının farklı bir örneği “Deli Mehmet (Bahadır, 2017: 318-319)”, Keloğlan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 455) “Keloğlan ile Köylüler (Özçelik, 2004: 453-455)” masallarında da görülür. Deli Mehmet/ Keloğlan güttüğü hayvanların bazılarını satıp bazılarını öldürdüğü için/köydeki kadınlara sarkıntılık ettiği için köylüler onu dövüp çuvalın içine koyarak denize atmaya götürürler. Deli Mehmet/Keloğlan bir çobanın o tarafa geldiğini duyar ve bir kurnazlık yapar. Çuvalın içinden “almayacağım” diye bağırmaya başlar. Çoban yanına geldiğinde padişahın kızını ona vermek istediklerini kendisinin istemediğini anlatır. Çoban, Deli Mehmet’in/Keloğlan’ın yerine geçer. Köylüler Deli Mehmet/Keloğlan diye çobanı denize atar. Deli Mehmet/Keloğlan yaptığı kötü eylemlerden dolayı köylüler onu cezalandırmak ister ve zor durumda kalır. Bu sebeple yaptığı kurnazlıkla canını kurtarmış olur.

Masallarda kahramanın çevresinden birinin yaptığı bir eylem sonucunda kişi zor durumda kaldığında kahraman kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin Isparta Sütçüler’de derlenen “Akıldâne” masalında, bir adam Akıldâne’nin evine misafir olur. Birlikte köy odasına gitmeden önce, Akıldâne adama üç nasihat verir fakat adam dinlemez. Adam köy odasındakilerin yanında belindeki bıçağı çıkarır. Köylüler bıçağın hazineinden çalınan bıçak olduğu söyler. Akıldâne bir kurnazlık düşünür. Adama “bıçağı babasının ölüsünün üstünde bulduğunu söylemesini” ister, böylece adam kurtulur (Demirbaş, 2006: 346-347). Adam, Akıldâne’nin verdiği üç nasihatini dinlemediği için yaptığı bir eylemden dolayı zor durumda kalır. Köylüler adamın üstüne yürümeye başladıklarında Akıldâne kurnazlık yaparak adamın can güvenliğini korumuş ve sağlamış olur.

Kahraman zor bir durumun içerisindeyken kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Uşak’ta derlenen “Keloğlanla Üvey Anası” masalında, nenesi Keloğlan’ı istemez ve evden kovar fakat Keloğlan hiçbir yere gitmez. Kadın Keloğlan’ı dağa bırakıp gelir. Keloğlan dağda bilmeden devlerin kulübesine gider, ambarda saklanır. Devler, Keloğlan’ı yakalayıp çuvala koyarlar, pişirmek için fırını yakarlar. Keloğlan, çuvaldan çıkar, bir kurnazlık yaparak canını kurtarır. Çuvala oradaki danayı koyup kaçar. Devleri Keloğlan diye danayı pişirip yer (Bahadır, 2017: 281). Keloğlan gittiği yerdeki devlerin

onu yakalayıp çuvala koyup yemek istemesi üzerine zor durumda kalır. Zor durumun içerisindeyken de kurnazlık yaparak canını kurtarır.

Zor durumda kalan kahramanın kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlaması ve koruması “Tilki, Aslan ve Kurt (Bahadur, 2017: 346)”, “Tilki, Kurt ve Andık (Bahadur, 2017: 366)”, “Ayı, Tilki, Tavşan ve Horoz (Sevinç, 2022: 174-176)” masallarında da yer alır. Bir aslan/ ayı/ andık yakaladığı avı tavşandan/kurttan paylaşmasını ister. Tavşan herkese eşit parça verir, ayı kabul etmez ve tavşanı öldürür. Aynı durum horozun paylaşmasında da yaşanır. Ayı yine bir av yakalar, tilkiden paylaşmasını ister. Tilki bir kurnazlık yapar. Tüm avı ayıya verir. Tilki daha önce av paylaşılırken olanları gördüğü için ve diğer hayvanların başına ne geldiğini bildiği için ayı avı paylaşmasını istediğinde zor durumda kalır ve ölmek istemez. Bu sebeple yaptığı kurnazlıkla canını kurtarmış olur.

Kahramanın zor durumdan kurtulmak adına kurnazlık yaparak can güvenliğini koruması ve sağlamasının bir örneği Isparta Sütçüler’de derlenen “Ayı, Tilki ve Çiftçi” masalında görülür. Ayı tilkiden bir av getirmesini ister. Tilki ağaçta gördüğü horozu avlamak ister. Fakat horoz bir kurnazlık yapar. Tilkiye bir avcının oraya doğru geldiğini söyler, tilki de korkup kaçar (Demirbaş, 2006: 178-180). Horoz kendisini avlamak isteyen tilkiden dolayı zor durumdadır ve bir kurnazlık yaparak canını kurtarır.

Yukarıda yer alan masala benzer olarak zor durumdan kurtulmak adına kahramanın kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlaması ve korumasının bir örneği Muğla’da derlenen “Tilki ile Horoz” masalında görülür. Tilki her gün horozun evine gelir ve giderken tavukları çalıp gider. En sonunda kümeste horozdan başka hayvan kalmaz. Tilki son gelişinde horozu alıp ormana kaçar. Horozu tam yemek için önüne koyduğunda horoz bir kurnazlık yapar. Tilkiye babasının avları yemeden önce dua ettiğini söyler. Tilki dua etmek isterken horozu bırakır. Horoz da ağacın üstüne kaçar (Önal, 2011: 470). Horoz, tilkinin onu kaçırap yemek istemesiyle zor durumda kalır ve kurnazlık yapar. Yapılan kurnazlıkla horoz can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Masalarda kahraman kendisine ait olan malı almak istediğinde zor durumda kalır ve kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Örneğin “Altınlı Horoz (Kumartaşlıoğlu, 2006: 215)”, “Topal Horoz (Göde, 2010: 205)”, “Yarım Horoz (Özçelik, 2004: 287)”, “Yarım Horoz (Dalğar, 2010: 99-101)” masallarında, Beyoğlu’nda altını olan bir horoz altınını almak için yola çıkar. Yolda onunla gelmek isteyen canavar/kurt, tilki ve çayı

yorulunca onları yutar. Horoz, Beyoğlu'nun yanına gelip altınını ister. Beyoğlu horozu yakalamaları için emirler verir. Horoz da bir kurnazlık yapar. Kazların, ateşin ve develerin içine atılınca yuttuğu canavar/kurt, tilki ve çayı kullanır ve altını alarak evine döner. Horoz, Beyoğlu'na verdiği altını geri almak isterken Beyoğlu'nun onu yakalatmak istemesiyle zor durumda kalır. Horoz yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Bazı masalarda zor durumda olan kahraman kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Kurnaz Tilki (Tunç, 2008: 141)”, “Kara Tavuk (Önal, 2011: 474-475)”, “Tilki ile Saksığan (Arslan, 2008: 224)” masalarında, tilki her gün tavuğun/karganın ağaçtaki yuvasına gelip yavrularından birini atmazsa onu yiyeceğini söyler. Karatavuk/ karga her gün yavrularından birini tilkiye atar. Saksığan/komşusu tilkinin ağaca çıkamayacağını kara tavuğa anlatır. Kara tavuk/ karga artık yavrularını tilkiye atmaz. Tilki, kargayı yakalar. Karga/tavuk/saksığan kurnazlık yapar. Tilkidan onu diğer tilkilere atmamasını ister. Tilki, kargayı/saksığanı korkutmak onun dediklerini yaparken avucundan bırakır ve karga/saksığan uçup gider. Karga/tavuk/saksığan, tilkinin onu yakalamasıyla zor durumda kalır. Bunun üzerine tilkiye söylediği bir sözle kurnazlık yaparak canını kurtarmış olur.

Kahraman zor bir durumda kaldığında kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin Burdur Bucak'ta derlenen “Küçük Oğlan ile Devler” masasında, üç oğlan kardeş avlanmak için ormana giderler. Akşam herkes uyur fakat küçük oğlan uyumaz. Bir ışık görür ve ışığın olduğu yere gider. Devlerin insan eti kaydattığını görür. Devlerden biri oğlanı yakalar. Devler oğlana bir köşk gösterirler ve kapısını bulmasını isterler yoksa onu yiyeceklerini söylerler. Oğlan bir kurnazlık yapar. Köşkün bacasına bir merdiven yaptırır ve devlere “buldum” diyerek bacadan gelen devlerin hepsini öldürür (Dalğar, 2010: 166-168). Oğlan gittiği yerde devlere yakalanarak ve devlerin onu canıyla tehdit etmesiyle zor durumda kalır. Bu durumdan kurtulmak için oğlan yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Masal kahramanının zor durumda kaldığında kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlaması ve koruması Muğla'da derlenen “Tilki ile Adam” masasında da yer alır. Tilki bir adama denk gelir ve adamı yemek ister. Adam bir kurnazlık düşünür. Çocuklarını olduğunu onu yememesini getireceği tavukları yemesini söyler. Tilki ikna olur. Adam

çuvalın içine köpeğini koyar ve tilkiye tavuk diye verir (Önal, 2011: 482). Adam tilkiden dolayı zor durumda kaldığında kurnazlık yaparak canını kurtarır.

Masalda bir suçu olmayan kahraman başka bir kahramanın onu öldürmek istemesiyle zor durumda kalır ve kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Uşak'ta derlenen "Aslanla Kedi I-II" masallarında, aslan ile kedi arkadaş olur. Aslan kedinin neden küçük kaldığını merak eder. Kedi insanoğlu elinde kaldığı için küçük kaldığını söyler. Aslan sinirlenerek kediden insanoğlunu kendisine göstermesi ister. Birlikte insanoğlunun yanına giderler. Aslan insanoğluna onu yiyeceğini söyler. İnsanoğlu bir kurnazlık yapar. İnsanoğlu "odun ve tahta işim yarım kalmasın sonra ye" der. İnsan aslandan yardım etmesini ister ve aslanı tahtaların arasına sıkıştırarak döver (Bahadur, 2017: 313-315). Bir suçu olmayan insan kendi işini yaparken yanına gelen aslanın onu öldürmek istemesiyle zor durumda kalır. Bunun üzerine insan bir kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar.

Kendi halinde olan kahraman diğer kahramanın onu öldürmek istemesiyle zor durumda kalır ve kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Örneğin Isparta Yalvaç'ta derlenen "Arslan ile Kedi" masalında, arslan kediye "sende bizim soyumuzdansen neden büyüyemedin" diye sorar. Kedi insan eline düştüğü için büyüyemediğini söyler. Arslan bunu duyunca ona insanı göstermesini ister. Önlerine odun kesen bir adam denk gelir, arslan adama dövüşmeyi teklif eder. Adam, arslanın gücünü bildiğinden bir kurnazlık yapar. Arslana "sen kaçarsın önce seni bağlayalım" der, arslan kabul eder. Daha sonra adam elindeki baltayla arslanı öldürür (Göde, 2010: 198). Adam kendi halinde işi yaparken yanına gelen arslan onu öldürmek ister ve adam zor bir durumun içinde kalır. Bu sebeple adam bir kurnazlık yapar. Kurnazlığı sayesinde can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Kahraman biri onu öldürmek istediğinde zor durumda kalır ve kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Örneğin Uşak'ta derlenen "Tilkiyle Çiftçi" masalında, çift sürmeye giden korkak bir çiftçinin yanına bir tilki gelir. Tilki çiftçiye onu yiyeceğini söyler, çiftçi tarlayı sürdükten sonra akşam yemesi için tilkiyi ikna eder. Akşam tilki gelir, çiftçi tüm gün çalışıp yemek yemediği için karnı guruldamaya başlar. Tilki çiftçiye karnından gelen sesi söyleyince çiftçinin aklına bir kurnazlık gelir. Tazı eneği yediğini ve tilkinin kokusunu aldığı için ses geldiğini ve az sonra karnından çıkacağını tutamadığını söyler. Tilki de korkup kaçar (Bahadur, 2017: 293). Çiftçi kendi halinde işiyle uğraşırken

yanına gelen tilkinin onu öldürmek istemesiyle zor durumda kalır. Çiftçi bu durumdan kurtulabilmek adına yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini sağlamış olur.

Kahraman zor durumda kaldığında başka biri tarafından kurnazlık yapılarak kahramanın can güvenliği sağlanır ve korunur. Uşak'ta derlenen "Tilki" masalında, bir adam yılanı atının yem torbasına koyarak kurtarır. Yılan ise adamı sokacağını söyler, adam duruma itiraz eder. Bunu başkalarına sormaya karar verirler. Tilki adamın tarafını tutar ve bir kurnazlık yapar. Yılan torbanın içine nasıl sığırdığı sorar, yılan torbanın içine tekrar girer. Adam sopayla döverek yılanı öldürür (Tunç, 2008: 144-145). Adam iyilik yapmasına rağmen zor durumda kaldığında tilki adama hak verir ve kurnazlık yaparak adamın canını kurtarmış olur.

Kahraman zor durumda kaldığında başka biri tarafından kurnazlık yapılarak kahramanın can güvenliğinin sağlanmasının ve korunmasının bir örneği Isparta Yalvaç'ta derlenen "Yılan ve Adam" masalında görülür. Ava giden bir avcı bir kutunun içindeki yılanı kurtarır. Yılan ise avcıya onu sokacağını söyler. Adam itiraz eder ve bunu başkalarına sormaya karar verirler. Yolda bir adama denk gelirler. Adam yılanı görünce korkar ve bir kurnazlık yapar. Yılan küçük kutunun içine nasıl sığırdığını sorar. Yılan kutunun içine tekrar girince kutuyu kilitleyip denize atarlar (Göde, 2010: 204). Adam, avcının zor durumda olduğunu görür ve yılanın avcıdan sonra kendisini de sokabileceğini düşündüğü için bir kurnazlık yapar. Adam yaptığı kurnazlıkla hem kendinin hem de avcının can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Kahramanın bir anlaşmadan dolayı zor durumda kalarak can tehlikesiyle karşılaşacağını bilen biri kurnazlık yaparak kahramanın can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin Balıkesir'de derlenen "Oduncu ile Şeytan" masalında, şeytan bir oduncuyla çiftlik alır. Şeytan oduncuya onu işsiz bırakırsa öldüreceği söyler. Oduncu bir süre sonra şeytana verecek iş bulamadığı için karısı bir kurnazlık düşünür. Kıvrırcık saçından bir tel vererek şeytandan düzeltmesini ister. Şeytan günlerce taşla saçı düzeltmeye çalışır. Oduncu şeytana o teli düzelttikten sonra karısının kalan saçlarını da düzeltereğini söyleyince şeytan oradan kaçıp gider (Kumartaşlıoğlu, 2006: 425-426). Oduncunun karısı, kocasının şeytana iş bulamadığı için canından olacağını bilir. Bu yüzden yaptığı kurnazlıkla hem kocasının can güvenliğini sağlamış olur hem de şeytandan kurtulmuş olur.

Birinin canının yaptığı bir eylemden dolayı tehlikeye gireceğini bilen kahraman kurnazlık yaparak kişinin can güvenliğini sağlar ve korur. Isparta Sütçüler’de derlenen “Çekirge” masalında, bir karı koca fakirlikten kurtulmak için falcılık yapmaya başlarlar. Adam bir şekilde insanları falcı olduğuna ve her şeyi bildiğine ikna eder. Adamın ünü padişahın kulağına kadar gider. Padişah, adamdan kaybolan yüzüğünü bulmasını ister. Adam nasıl bu işten kurtulacağını düşünürken yüzüğü çalan vezir adama her şeyi anlatır. Adam, bu durum karşısında bir kurnazlık yapar. Bir kaz bulur ve yüzüğü ona yutturur. Falcı adam padişaha kazı kestirir, yüzüğü bulurlar. Padişah falcıya istediği kadar altın verir. Falcı zengin olur (Demirbaş, 2006: 320-321). Adam, padişah yüzüğü vezirinin çaldığını öğrenirse veziri cellat ettireceğini bildiği için kurnazlık yapar. Yapılan kurnazlığın sonucunda adam vezirin can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Kahraman gizli olarak yaptığı bir eylemin sonucundan dolayı can tehlikesiyle karşılaşacağını düşündüğünde kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Örneğin “Adamla Cinni (Bahadur, 2017: 367)”, “Adamla Ecinni (Bahadur, 2017: 195-197)” masalında, bir adam karısının çenesinden bıktığı için kuyuya kapatır. Adam ertesi gün kadına bakmaya gider, taşı kaldırdırınca içinden bir cinni çıkar. Kuyudaki kadından kurtardığı için adama bir iyilik yapar. Adama padişahın hasta kızının yanına gitmesini ve padişaha kızının iyileşeceğini söylemesini söyler. Adam bunu yapmanın karşılığında padişahın para alır. Adam başka bir hastanın yanına gittiğinde Cinni’yi görür. Adam bir kurnazlık yapar. Cinni neden geldiğini sorunca “kadın kuyudan çıkmış seni arıyormuş haber vermeye geldim” der. Cinni hemen kaçıp gider. Adam, Cinni’den habersiz bir şekilde hasta bakmaya gittiği için Cinni’nin onu öldüreceğini düşünür. Bu nedenle adam yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini sağlamış olur.

Bazı masalarda kahraman zor bir durumun içerisinde kaldığında kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “İğci Baba (Bahadur, 2017: 192-194)”, “İğci Baba (Yıldırım, 2006: 302-303) “İğci Baba (Demirbaş, 2006: 254-257)”, “Bakırdış (Çelik, 2019: 124-125) masallarında, bir adam üç kardeşi evine götürür. Büyük kızlar onun istediğini yapmadığı için onları öldürür. Adam küçük kızın önüne kesilmiş parmak koyar ve yemesini ister. Kız hemen bir kurnazlık düşünür. Adam görmeden parmağı kediye verir. Adam parmağa nerede olduğunu sorduğunda parmak “sıcacık karındayım” der ve kız kurtulur. Kız adamın kesilmiş parmak yemesini istemesiyle zor bir durumun içerisinde kalır. Kız parmağı yemezse canından olacağını da bilir. Bu yüzden kız yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini korumuş ve sağlamış olur.

Bölgede yer alan masalarda kahraman beklenmedik anda zor bir durumun içinde kaldığında kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Örneğin “Tilki ile Yılan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 210-211)”, “Tilki ile Yılan (Bahadır, 2017: 282)”, “Yılanla Tilki (Bahadır, 2017: 333)”, “Tilki ile Yılan (Çelik, 2019: 117)”, “Tilki ile Yılan (Demirbaş, 2006: 170)” masalarında, tilki ile yılan arkadaş olurlar. Bir gün gezerken bir dere kenarına gelirler, karşıya geçmek isterler. Yılan geçemeyeceğini bildiği için tilkiye “beline dolanayım birlikte geçelim” der. Tilki kabul eder, derenin ortasına geldiklerinde yılan tilkinin kemiklerini kırarak öldürmek ister. Tilki bir kurnazlık yapar. Yılanı “nasılsa beni öldüreceksin gel gözlerinden öpeyim” der. Yılan kafasını uzatınca tilki ısırarak yılanın kafasını koparır. Tilki yılanı yardım ederken beklenmedik bir anda can tehlikesiyle karşılaştığında yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini korumuş ve sağlamış olur.

Masalarda kahraman elinde olmayan bir nedenden dolayı zor durumda kaldığı için can tehdidiyle karşılaştığında kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Padişahın Kızı ile Kara Dil At (Demirbaş, 2006: 213-215)” ve “Padişahın Kızı (Özçelik, 2004: 330-332)” masalarında, hamile olan karısına bu sefer de erkek doğurmazsa öldüreceğini söyler. Oğlan olursa da sünnete kadar gösterilmemesini emreder. Kadın yine kız çocuk doğurunca bir kurnazlık yapar. Oğlan doğurduğunu söyleyerek kızını erkek gibi büyütür ve sünnet günü kıza bir at vererek kaçmasını sağlar. Erkek kılığındaki kız, bir padişah kızı ile evlendirilir. Kız bir atın bedduasıyla erkek olur. Padişahın karısı çocuğun cinsiyetini kendisi belirleyemediği için elinde olmayan bir nedenden dolayı zor durumda kalır. Bu sebeple yaptığı kurnazlık hem kendisinin hem de kızın can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Bazı masalarda kahraman zor durumda kaldığında vefat etmiş biri tarafından kurnazlık yapılarak kahramanın can güvenliği sağlanır ve korunur. Örneğin “Yılan Damat (Kumartaşlıoğlu, 2006: 413-414)”, “Yılan Şehzade (Demirbaş, 2006: 216-218)”, “Siyah Yılan (Göde, 2010: 238-239)”, “Yılan Adam (Özçelik, 2004: 335-338)” masalarında, padişahın yılan çocuğu evlenmek istediğini söylediğinde bir üvey anne eziyet ettiği kızını yılan oğlana verir. Kız saraya götürülürken annesinin mezarına uğrar. Annesi bir kurnazlık düşünür. Kıza dikenli bir elbise yaptırmasını oğlan yılan derisini çıkarmadan elbiseyi çıkarmamasını söyler. Kız annesinin dediği gibi yapar ve oğlanın yılan derisini ateşe atıp yakar. Oğlan artık insan bedeninde yaşamaya başlar. Kız, üvey annesi tarafından zor bir durumun içine atıldığında kızın ölmüş annesi kızına yardım edebilmek

adına kurnazlık yapar. Yaptığı kurnazlıkla kızının can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Statüsü yüksek birinin emri altında çalışan kişiler kendisine verilen can kıyma görevini yerine getirmek istemediğinde kurnazlık yaparak kahramanın can güvenliğini sağlar. Örneğin Denizli’de derlenen bir masalda, bir padişah kızını herkesten sakınır ve kimseyle görüşürmez. Bir gün biri mektup yazıp sarayın bahçesine atar. Mektupta padişah kızına atılmış olan iftiralar vardır. Padişah mektupta yazılanlara inanır ve askerlerden kızını öldürmelerini ister. Askerler bir kurnazlık yaparlar. Bir hayvanı öldürerek kızın gömleğine kanı bularlar. Padişaha götürürler. Kız dağda bir Yörük çadırına misafir olur, oradaki oğlanla evlenir (Arslan, 2008: 234-236). Askerler, padişahın kendilerine verdiği can kıyma görevini yerine getirmek istemediklerinde ve yapmak zorunda olduklarında bir kurnazlık düşünür. Bu kurnazlıkla hem görevlerini yerine getirmiş gibi gözükürler hem de kızın can güvenliğini sağlamış olurlar.

Bazı masallarda kahraman yaptığı bir eylemden dolayı canının tehlikeye gireceğini bildiği için kurnazlık yaparak canını korur. Örneğin Muğla’da derlenen “Terzi Kız” masalında, bir kız kendisini rahatsız eden bakkalcıya oyun oynar. Oğlan gerçekleri öğrenince sinirlenir, kız ailesinden ister. Düğün gecesi kız bir kurnazlık yapar. Gelinliği bir pekmez tuluğuna giydirerek saklanır. Oğlan odaya gelince elindeki bıçağı gelinliğe saplar. Oğlan daha sonra hatasını anlar, kız saklandığı yerden çıkar (Önal, 2011: 459-461). Kız, oğlana oynadığı oyuna karşılık oğlanın kendisiyle evlenmek istediğini anlar. Oğlanın kendisini öldürmek istediğini de bilir. Bu sebeple kız kurnazlık yaparak canını kurtarmış olur.

Kahramanın yaptığı bir eylemin sonucu olarak can tehlikesiyle karşılaştığında kurnazlık yaparak canını kurtarması “Usta Çakal (Çiftçi, 2015: 219-223)”, “Canavar ile Tilki (Çelik, 2019: 116-117)” masallarında görülür. Usta Çakal/ tilki, diğer tilkilerle bir peynir/yağ alıp gömer. Usta Çakal/ Tilki, diğer tilkilerden gizli gidip peyniri/yağı yer. Tilkiler arasında kim yedi diye bir kavga başlar. Tilkiler kimin yediğini anlamak için tuvaletlerine bakmaya karar verirler. Usta Çakal’ın/ tilkinin tuvaleti gelir fakat onun yediği anlaşılırsa tilkilerin onu öldüreceğini bildiği için bir kurnazlık yapar. Gece kel tilkinin yanına tuvaletini yapar. Sabah olunca bunu gören tilkiler kel tilkiyi öldürür. Usta Çakal/ tilki, peyniri/yağı yediğini diğer tilkilerin öğrenmesini istemez. Çünkü onların

hakkını yemesinden dolayı tilkilerin onu öldüreceğini bilir ve kurnazlık yaparak canını kurtarmış olur.

Yaptığı bir eylemden dolayı canının tehlikeye gireceğini bilen kahraman kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin Muğla’da derlenen “Keloğlan ve Atı” masalında, Keloğlan tarlasını sürmek için padişahın hayvanlarını alır ve onları satar. Padişah Keloğlan hayvanları getirmeyince peşine düşer. Keloğlan bir kurnazlık yapar. Kadın kıyafetleri giyerek çıkrığın başına oturur. Padişah çıkrık başındaki kızı Keloğlan’ın kızı zanneder ve onu Keloğlan’da ister. Gelin kılığındaki Keloğlan atın üzerinde giderken bir şekilde atın yanındaki iki adamı birbirine düşürüp kurtulur. Geriye Keloğlan ve at kalır (Önal, 2011: 438). Keloğlan, padişahın hayvanlarını sattığı için padişahın onu öldüreceğini düşünür ve bu yüzden bir kurnazlık yapar. Kurnazlık sayesinde canını kurtarmış olur.

Kahraman yaptığı bir eylemden dolayı can tehlikesiyle karşılaşacağını bildiğinde kurnazlık yaparak can güvenliğini korur ve sağlar. “Tilki ile Ayı (Dalğar, 2010: 95-96)” ve “Ayı ile Tilki (Yıldırım, 2006: 281)” masallarında, ayı ile tilki gömdükleri yağı ne zaman yiyeceklerine karar veremezler. Tilki ayıdan gizli yağı yer ve bitirir. Ayı yağın yendiğini görünce tilki ile kavga eder, tilki yağı yediğini kabul etmez ve dışkıya bakmaya karar verirler. Tilki bir kurnazlık düşünür. Ayının dışkısıyla kendi dışkısını değiştirir hatta ayıyı sen yemişsin diye döver. Tilki ayıdan gizli yediği yağ dışkıda belli olacağını ve ayının onu öldüreceğini bildiği için kurnazlık yaparak canını kurtarır.

Yaptığı bir eylemden dolayı can tehlikesiyle karşı karşıya kalan kahraman kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Üç Hırsız (Demirbaş, 2006: 331-333)”, Çoban ile Hırsız (Uysal, 2008: 30-33)”, “Oduncu (Özçelik, 2004: 470-471)” masallarında, üç hırsız yolda bir adamın kıyafetleri de dâhil olmak üzere her şeyini çalarlar. Çıplak bir şekilde ortada kalan adam yolda gördüğü kadına ölüler diyarından selamlar getirdiğini söyler. Kadın adama kıyafet, yiyecek ve para vererek ölen oğluna ulaştırmasını ister. Kadının kocası olanları duyunca adamın peşine düşer. Adam bir kurnazlık yapar. Değirmenciye/çobana gelen kişinin onu öldürmeye geldiğini söyleyerek korkutur. Değirmenciye/çobana ben senin yerine geçerim sen ağaca çık der. Kadının kocası gelince aradığın adam bu diye değirmenciye/çobanı gösterir. Adam da o sırada kaçar. Adam, kadını ölüler diyarından geliyorum diyerek ondan kıyafet, yiyecek ve para

aldığı için kadının kocası peşine düşer. Adam, kadının kocasının onu yakalayınca öldüreceğini bildiği için kurnazlık yaparak canını kurtarır.

Kahramanın yaptığı eylemden dolayı can tehlikesiyle karşılaşmasının ve kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlamanın ve korumasının başka bir örneği de Manisa’da derlenen “Kurnaz Tilki” masalında yer alır. Tilki bir balıkçıya denk gelir ve balıkları çalar. Balıkçı tilkiyi öldürmek için peşine düşer. Tilki bir kurnazlık yapar. Balıkçıya beline testi bağlayalım dereden taze balık tutalım der, balıkçı kabul eder. Testi balıkçıyı dibe çeker ve balıkçı boğulur (Tunç, 2008: 134-135). Tilki balık çaldığı için balıkçının peşine düşmesinden onu öldüreceğini anlar. Bu sebeple yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini sağlamış olur.

Bazı masalarda kahraman karşı tarafa kötü bir eylemde bulunmasının sonucunda can tehlikesiyle karşılaşır ve kurnazlık yaparak can güvenliğini korur. Örneğin “Ahmed Ağa ve İki Bagas (Sevinç, 2022: 209-215)”, “Denizdeki Davar (Göde, 2010: 321-322)”, “Keloğlan’la Kırk Köşeler (Demirbaş, 2006: 336-337)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 302-303, 281-285) derlenen iki masalda, Keloğlan/Ahmed Ağa/adam eşeğinin arkasına altın koyar ve eşeğim altın pisliyor pazarda fazla fiyata satar. Eşeği alanlar gerçeği çok sonra anlarlar. Adamlar en sonunda Keloğlan’ı/Ahmed Ağa’yı/adamı çuvala koyup denize atmaya götürürler. Keloğlan/Ahmed Ağa/adam bir çobanın sesini duyar ve bir kurnazlık yapar. Çuvalın içinden “almam” diye bağırmaya başlar. Çoban yanına gelince ağanın kızını ona vermek istediklerini kendisinin istemediğini söyler ve yer değiştirirler. Keloğlan/Ahmed Ağa/adam yaptıklarının sonucunda can tehlikesiyle karşılaşır. Eşeği alan adamlar onu öldürmek ister. Keloğlan/Ahmed Ağa/adam bu duruma karşılık kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Kahramanın yaptığı bir eylem sonucunda can tehlikesiyle karşılaştığı için kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlamanın bir örneği Aydın’da derlenen “Keloğlan” masalında yer alır. Keloğlan ve abisi eşkıyaların mallarını bir şekilde alırlar. Eşküyalar peşlerine düşer. Keloğlan’ın annesi eşkıyalara mallarını Keloğlan’ın aldığını belli eder. Keloğlan bunu öğrenince bir kurnazlık düşünür. Keloğlan ocakta közde şişleri kızdırıp bacadan gelen eşkıyalara batırır. Eşküyalar evin cinli olduğunu düşünür ve korkup kaçarlar (Çiftçi, 2015: 263-265). Keloğlan, eşkıyaların mallarını aldığı için canı tehlikeye girer. Bu sebeple Keloğlan yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Bazı masalarda kahraman kötü bir eylem yaparken yakalandığında canının tehlikeye gireceğini bilir ve kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlar. Örneğin “Tilki ile Değirmenci (Çiftçi, 2015: 250-251)”, “Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)”, “Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)”, “Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)”, “Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)”, “Keloğlan ile Tilki (Özçelik, 2004: 290-291)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 273-276)” bir masalda, bir değirmenci/Keloğlan tavuklarını çalan tilkiyi yakalar. Tilki bir kurnazlık düşünür. Değirmenciye/Keloğlan’a padişahın kızının alacağını söyler. Değirmenci/Keloğlan bunu kabul eder. Tilki bir şekilde padişahın kızını değirmenciye/Keloğlan’a alır. Tilki hırsızlık yaparken mal sahibine yakalandığı için canının tehlikede olduğunu bilir. Bu sebeple karşı tarafa onu öldürmezse padişahın kızını alacağını söyleyerek yaptığı kurnazlıkla can güvenliğini sağlamış ve korumuş olur.

Bölgedeki bazı masalarda kahraman karşı tarafa yem olmamak için kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlayıp korur. Örneğin “Aç Kurt” (Önal, 2011: 485), “Aç Kurt (Ölmez, 2014: 202-203)”, “Kurtla Kuzular” (Bahadur, 2017: 319-320) ve Denizli’de (Arslan, 2008: 265, 306-308) derlenen iki masalda, aç bir kurt karşısına çıkan katır, koyun, keçi ve atı yemek ister. Bu hayvanlar kurt onları yemesin diye bir kurnazlık düşünür. Kurt “seni yiyeceğim” dediğinde; katır kemiklerim serttir sana bir satır getireyim, koyun “çok güzel oyun oynarım sana bir oyun oynayayım”, keçi “sadece benimle doymazsın sana sürüyü getireyim”, at ise “nalımın altında bir yazı var önce onu oku” diyerek kurttan kurtulurlar. Katır, koyun, keçi ve at onları yemek isteyen kurda karşı bir kurnazlık yaparlar ve kurnazlık sayesinde canlarını kurtarmış olurlar.

Bölgede yer alan masalarda kahraman istemediği bir durumdan dolayı zor durumda kaldığında kurnazlık yaparak kendi güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Şamdanlı Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 300-305)”, “Altın Direk ((Demirbaş, 2006: 302-305), “Keçimen (Ergun, 2014: 252-255)”, “Çadırımın üstüne Şıp Dedi Damladı” (Derdiçok, 2012: 63-65)”, “Küçük Molla (Ergun, 2014: 195-198)” masalarında, bir kadın ölmeden önce kocasına yüzüğü/kıyafetleri kime denk gelirse onunla evlenmesini vasiyet eder. Yüzük/kıyafetler sadece adamın kızına denk gelir. Babası kendi kızıyla evlenmek ister. Kız, babasını bir türlü vazgeçiremez ve bir kurnazlık yapar. Babasından kilitli şamdan/direk yaptırmasını ister ve içine girerek saklanır./Tuvalete gidiyorum diyerek beline bağlı olan ipi testiye bağlayıp kaçar/ Keçi kostümü yaptırır ve giyip kaçar. Kız,

babasının kararından dolayı zor bir durumda kalır. Bu nedenle yaptığı kurnazlığın sonucunda kendisini korur ve güvenliğini sağlar.

Bazı masalarda kahraman rahatsız olduğu bir durum karşısında kurnazlık yaparak kendi güvenliğini sağlar ve korur. Örneğin “Helvacı Güzeli (Kumartaşlıoğlu, 2006: 440-443)”, “Helvacı Güzeli (Arslan, 2008: 316-318)”, Denizli’de (Arslan, 2008: 276-278) derlenen bir masalda, “Hürü (Hocanın İhaneti) (Ergun, 2014: 202-207)”, “Hürü/Huri Kız (Ergun, 2014: 208-210)”, “Çevirin Kazı Yanmasın (Göde, 2010: 288-289)”, “Kaz Çobanı (Özçelik, 2004: 427-429)”, “Helvacı Güzeli (Demirbaş, 2006: 306-308)” masalarında, bir kız ailesi hacca giderken köyün hocasına emanet eder. Fakat hoca kıza göz koyar. Hoca, kızın yanına gittiğinde kız hocanın niyetini ve yapacaklarını anlar. Bu sebeple bir kurnazlık yapar. Hocaya “seni yıkayayım/tıraş edeyim” diye kandırır ve kaçar. Kız, hocanın yaptığı rahatsız edici davranışlardan ve yapacaklarından kurtulmak için yaptığı kurnazlıkla kendi güvenliğini sağlamış olur.

Batı Anadolu Masalları’nda kahramanın en çok zor bir durumdan kurtulmak amacıyla kurnazlık yaparak can güvenliğini sağladığı ve koruduğu görülür. Daha sonra ise kahramanın bir tehlikeyi sezmesiyle can kurtarmak amacıyla kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlama işlevine ulaştığı görülür.

2.3.1.2. Mal Güvenliğinin Korunması

Batı Anadolu Masalları’nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan işlevlerden biri mal güvenliğinin korunmasıdır. Kahraman biri malına göz diktiğinde, malı başkasının eline geçtiğinde, malını geri almak istediğinde kurnazlık yapar.

Bölgede yer alan masalarda, malına göz dikilen kahraman kurnazlık yaparak mal güvenliğini korur. Örneğin “Tilki, Kısıkcı, Kaplumbağa (Kumartaşlıoğlu, 2006: 203-205)”, “Garba’nan Tilki (Arslan, 2008: 266)”, “Kaplumbağa, Yengeç, Tilki (Çiftçi, 2015: 223-225, 249-250)”, “Tilki, Kaplumbağa, Kene (Göde, 2010: 197)”, “Tilki, Kaplumbağa, Yengeç (Önal, 2011: 484)”, “Kaplumbağa Tilki I-II-III (Bahadır, 2017: 322-328)”, “Tilki ile Ayı (Dalğar, 2010: 95-96)” masalarında, tilki bir çiftçinin hayvanlarını yemek ister. Bundan dolayı da çiftçiden her gün horoz ve tavuk ister. Çiftçi bir kurnazlık yapar. Çuvalın içine köpeğini koyup horoz ve tavuk diye tilkiye verir. Tilki çuvalı açınca köpek onu kovalamaya başlar ve tilki kaçarken ölür. Çiftçi hayvanlarına göz diken ve onları yemek isteyen tilkiye karşı bir kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda da çiftçi hem tilkiden kurtulmuş olur hem de mal güvenliğini sağlamış olur.

Yukarıda yer alan masallara benzer olarak malına göz dikilen kahramanın kurnazlık yaparak mal güvenliğini sağlaması Balıkesir’de derlenen “Aslan ile Tilki” masalında görülür. Bir aslanın her gün köyden haraç olarak hayvan alması üzerine köylüler tilkiden yardım isterler. Tilki köylüleri aslandan kurtarır fakat kendisi köylülerin hayvanlarını yemek ister. Her gün köylülerden hayvan ister. Bunun üzerine köylüler bir kurnazlık yapar. Çuvalın içine tazı koyarak tilkiye hayvan diye verirler ve tazı tilkiyi öldürür (Kumartaşlıoğlu, 2006: 201-202). Tilki köylülere yardım ettikten sonra onların yardım isteme nedenini kendi aleyhinde kullanır. Köylüler de hayvanlarını kimseye yedirmek istemez. Bunun için bir kurnazlık yaparak hem tilkiden kurtulurlar hem de mal güvenliklerini sağlamış olurlar.

Kahramanın malına göz dikildiği durumlarda kurnazlık yaparak mal güvenliğini koruması Çanakkale Çan’da derlenen “Tilkiyle Kurnaz Çiftçi ” masalında da yer alır. Bir ayı çift süren dedenin yanına gelerek öküzlerinden birini yiyeceğini söyler. Dede, tilkinin sayesinde ayının yerini avcılara bildirir. Avcılar ayıyı öldürür. Tilki dedenin tavuk istemeye gider. Dede bir kurnazlık yapar. Çuvalın içine tavuk yerine köpeğini koyar. Tilki çuvalın ağzını açınca köpek onu kovalar. Dede önce ayıya daha sonrada tilkiye hayvanlarını yedirmek istemez. Ayıdan bir şekilde kurtulduktan sonra tilkiye tavuklarını vermek istemez. Dede bu sebeple bir kurnazlık yapar. Böylece tilkiden kurtulur ve mal güvenliğini korumuş olur.

Kahraman kendisine ait olan malın canı tehlikeye girdiğinde ya da gireceğinde kurnazlık yaparak mal güvenliğini sağlama işlevine ulaşır. Örneğin Uşak’ta derlenen “Ejderha” masalında, bir çoban dağda sürüyü otlatırken her gün birinin kaybolduğunu fark eder ve bir gün bir ejderhanın koyunları yediğini görür. Çoban durumu köylülere anlatır. Köylüler bir kurnazlık düşünür. Bir koyun postunun içine sönmemiş kireç doldururlar, koyunu dağa bırakırlar. Koyunu yiyen ejderha zehirlenerek ölür (Bahadur, 2017: 352). Köylüler hayvanlarının kaybolmasına neden olan ejderhayı çoban sayesinde öğrenirler ve geride kalan hayvanlarının canını korumak için bir kurnazlık yaparlar. Yaptıkları kurnazlığın sonucunda ejderha ölür. Böylece köylülerde mal güvenliğini korumuş olurlar.

Bazı masalarda kahraman kendisine ait olan malı başkasıyla paylaşmak istemediğinde kurnazlık yaparak mal güvenliğinin korunması işlevine ulaşır. Örneğin Balıkesir’de derlenen “Tilki” masalında, bir ayı tilkinin balıklarına ortak olmak ister.

Fakat tilki istemez ve bir kurnazlık yapar. Balıkların ikisine yetmeyeceğini söyleyerek balık tutmayı teklif eder. Ayı teklifi kabul edince ondan kuyruğunu dereye sarkıtmasını ister. Ayının kuyruğu buz tutar ve kıpırdamaz. Tilki ayıyı orada bırakarak yemeğini yemeye gider (Kumartaşlıoğlu, 2006: 212-213). Tilki yemeğine ortak olmak isteyen ayıyla yemeğini paylaşmak istemez. Bu sebeple kurnazlık yaparak yemeğini tek başına yemeyi başarır ve ayıya yaptığı kurnazlıkla aslında mal güvenliğini korumuş olur.

Kahraman malına ve emeğine karşılık alamadığı durumlarda da kurnazlık yaparak mal güvenliğini korumasını sağlar. Örneğin Afyonkarahisar’da derlenen “Keloğlan ile Bey” masalında, fakir Keloğlan danasını pazara satmaya götürür. Pazarda bir bey hayvanı satın alır fakat Keloğlan bir türlü beyden parasını alamaz. Bunun üzerine Keloğlan bir kurnazlık yapar. Keloğlan, beyin kadınlara düşkün olduğunu bildiği için gelinlik giyerek konağa gider. Cilve yaparak beyi yağ makinelerinin arasına getirir ve kıştırarak döver, parasını alır (Özçelik, 2004: 467-468). Keloğlan danasına bakarak bir emek verir, danasını satmak durumunda kaldığında ise danayı alan kişiden maddi karşılığı alamaz. Yaptığı kurnazlıkla danayı alan kişiden bir şekilde maddi karşılığı almayı başarır. Keloğlan danayı geri alarak mal güvenliğini sağlamış olmasa bile malının ve emeğinin karşılığı alarak mal güvenliğini dolaylı yoldan sağlamış olur.

Bölgedeki masalarda, kahraman kendisine ait olan mal başka birinin eline geçtiğinde malını geri almak adına kurnazlık yapar ve bunun sonucunda mal güvenliğini sağlamış olur. Afyonkarahisar’da derlenen “Dünya Güzeli (Özçelik, 2004: 379-382)” ve “Kara Erik Sarı Erik (Göde, 2010: 265-266)” masallarında, bir oğlan elindeki tılsımlı nesnelere padişah kızına bakmaya gider. Kız tılsımlı nesnelere öğrenir ve onları alıp oğlanı sokağa attırır. Oğlan bir yerde yiyen kişide çeşitli değişimler yaratan elma/erik bulur. Bunun üzerine oğlan bir kurnazlık yapar. Kıza meyveleri yedirerek boynuzlu eşeğe dönüşmesini/felç geçirmesini sağlar. Kıza tılsımlı nesnelere verirse onu düzelterek söyleyerek nesnelere geri alır. Oğlan kendisine ait olan tılsımlı nesnelere kızın eline geçtiği için onları geri almak ister. Bunun üzerine bulduğu meyvelerle bir kurnazlık yaparak kızın zor durumda bırakır. Bu sayede kızdan nesnelere geri alıp mal güvenliğini korumuş olur.

Yukarıdaki masallara benzer olarak kahramanın malını geri almak amacıyla kurnazlık yaparak mal güvenliğini koruması “Kara Köpek (Tunç, 2008: 165)” ve “Keloğlan ile Hamamcı (Özçelik, 2004: 383-385)” masallarında da görülür. Keloğlan/adam, kızından/kargalardan tılsımlı nesnelere alır. Tılsımlı nesnelere hamamcı

çaldığı için kızından/kargalardan bir tılsımlı nesne daha almaya gider. Keloğlan/adam nesnenin hünerini öğrenince bir kurnazlık düşünür. Hamamcının yanına giderek onu tılsımlı nesneye dövdürmeye başlar. Hamamcıya nesnelere geri verirse nesneyi durduracağını söyler ve hamamcı da nesnelere geri verir. Keloğlan/adam kendisine ait olan tılsımlı nesnelere hamamcı çaldığı için onları geri almak ister. Bu isteğini yerine getirebilmek adına bir kurnazlık yaparak başka bir tılsımlı nesne sayesinde hamamcıyı zor durumda bırakır ve diğer nesnelere ondan alır. Böylece Keloğlan/adam mal güvenliğini sağlamış olur.

Bazı masallarda, kahramanın bir organı başkasının eline geçtiğinde kurnazlık yaparak geri almak ve güvenliğini sağlamak ister. Örneğin “Muradına Nail Olamayan Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 421-424)”, “Telli Kız (Kumartaşlıoğlu, 2006: 291-299)”, “Kadersiz Dilber (Dalğar, 2010: 181-186)”, “İncili Kız (Tunç, 2008: 226-228)”, “Gülmedik Gülbahar (Ergun, 2014: 52-54)”, “Gülen Gül Ağlayan İnci (Göde, 2010: 286-287)”, “Muradına Almadık Dilber (Ergun, 2014: 113-117)”, “Padişahın Üç Kızı (Ergun, 2014: 138-141)” masallarında, gülünce yanaklarında güller açan kızı bir şehzadeye verirler. Kızı kıskanan üvey anne/yenge/teyze/Arap kızı/sütanne bir şekilde kızın gözlerini alıp onu ormana atar ve yerine kendi kızını geçirir. Kızı ormanda bir oduncu bulur. Kız bir kurnazlık yapar. Oduncuya gül vererek sarayda bir çift göze satmasını ister. Üvey anne/yenge/teyze/Arap kızı/sütanne de yerine geçirdiği kızıdan şehzade şüphelenmesin diye gülleri alır ve gözleri verir. Daha sonra gerçekler ortaya çıkar. Kız bir suçu yokken gözlerini alan kişiden onları geri almak ister. Bunun için bir kurnazlık yapar. Yaptığı kurnazlıkla gözlerini geri alır ve mal güvenliğini korumasını sağlar.

Masal kahramanı malına karşı tehdit oluşturulan bir durumda malını korumak için kurnazlık yaparak mal güvenliğini koruması işlevine ulaşır. Örneğin “Derbeder Oğlanla Koçmar Keler (Uysal, 2008: 29-30)”, “Keloğlan” (Önal, 2011: 462-464)” masallarında, Keloğlan bir hazine bulur ve komşusundan hazineyi ölçmek için kile ister. Komşusu hazineyi bir şekilde öğrenir. Keloğlan’dan hazinenin yerini öğrenmeye çalışır ve söylemezse şikâyet edeceğini söyler. Keloğlan kurnazlık yapar. Bir gün komşusunu anam öldü/ hazine evdeki kuyunun içinde diyerek eve çağırır. Komşusunu kazanın içine/kuyunun içine iter. Keloğlan bulduğu hazineyi kendi malı kabul eder. Keloğlan’ın komşusu hazinenin yerini söylemezse onu şikâyet edeceğini duyduğunda hazineyi kaybetme korkusuyla malını korumak için kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda hem komşusundan kurtulmuş olur hem de mal güvenliğini sağlamış olur.

Bölgede yer alan masallar incelendiğinde kahramanın en çok kendisine ait olan mala göz dikildiğinde kurnazlık yaparak mal güvenliğinin korunması işlevine ulaştığı görülür. Daha sonra kahramanın malı başkasının eline geçtiği için kurnazlık yaparak mal güvenliğini koruduğu görülür.

2.3.1.3. Gerçeklerin Öğrenilmesi

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapıldıktan sonra en çok ortaya çıkan işlevlerden biri gerçekleri öğrenmedir. Kahraman bir olayı ya da durumu merak ettiğinde, kendisinden gizli bir eylem yapanı merak ettiğinde, bir durumdan şüphelendiğinde kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir.

Bölgede yer alan masallarda kahraman bir olayı ya da durumu merak ettiğinde kurnazlık yaparak gerçeklerin öğrenilmesi işlevine ulaşır. Örneğin Antalya Korkuteli'nde derlenen "Alaaddin Mahallesi" masalında, bir padişah Alaaddin mahallesindeki ahaliyi toplar ve onlardan caminin akmaması için karı temizlemelerini ister. Padişah, ahalinin kendisini dikkate almadığını fark eder ve bir kurnazlık yapar. Çatıdaki taşların altına para koyar. Padişah tekrar geldiğinde caminin karının temizlenip temizlenmediğini sorar ve temizlediği cevabını alır. Padişah taşın altına bakar ve parayı çıkarıp ahaliye göstererek hesap sorar (Erken, 2019: 19). Padişah, ahalden bir iş yapmasını ister fakat ahali padişahı dikkate almaz. Bu sebeple padişah ahaliye verilen işin yapılıp yapılmayacağını merak ettiği için bir kurnazlık yapar. Kurnazlık sonrasında ahalinin yalanını ve gerçekleri öğrenmiş olur.

Bir olayın iç yüzünü merak eden kahraman kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin Manisa'da derlenen "Tembellik" masalında, bir padişah tembeller çoğaldığı için tembelhane yaptırır. Fakat herkes tembelhanede gelip kalır. Padişah bir kurnazlık planlar. Adamlarından tembelhaneyi yakmalarını ister. Yangından dolayı herkes kaçır. Sadece gerçek tembeller kaçmaz (Tunç, 2008: 238). Padişah insanların tembelhaneye tembel olmayanların gelmesinden rahatsız olur. Gerçek tembelleri öğrenmek ve ayırt edebilmek adına bir kurnazlık yapar. Böylelikle kimlerin gerçek tembel olduğu öğrenmiş olur.

Bazı masallarda kahraman karşı tarafın bir olay karşısında ne yapacağı merak ettiği için kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin "Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)", "Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)", Denizli'de derlenen bir masalda (Arslan, 2008: 273-276), "Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)", "Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)", "Hasırcıoğlu (Ölmez, 2014: 198-139)", "Tozlu Bey (Çelik, 2019:

113-114)” masallarında, tilki bir değirmencinin tavuklarını çalarken yakalanır ve değirmenci bir şey yapmasın diye ona padişahın kızını alacağını söyler. Tilki bir şekilde kızı alır hatta onları bir saraya yerleştirir. Tilki bir gün ben ölürsem acaba değirmenci üzülür mü diye merak ettiği için bir kurnazlık yapar. Tilki ölmüş numarası yapar. Değirmenci tilkiyi çöpe/tuvalete atar ve öldüğüne sevinir. Tilki bu duruma sinirlenir ve değirmenci ile kavga eder. Tilki iyiliklerinin dokunduğu değirmencinin bir gün kendisi olmadığında ne yapacağını merak ettiği için bir kurnazlık yapar ve gerçekleri öğrenmiş olur.

Kahramanın karşı tarafın bir olay karşısında ne yapacağını merak ettiği için kurnazlık yaparak gerçeği öğrenmesi Aydın’da derlenen “İki İhtiyar” masalında da yer alır. Yaşlı bir adam karısına “ben öleceğim” der. Karısı da “sen ölme, senin yerine ben öleyim” der. Bir gün adam grip olur, karısı çeşmeye su doldurmaya gider. O sırada bacadan bir baykuş düşer. Adam baykuşu görünce bir kurnazlık düşünür. Baykuşu dolaba kapatır, baykuş dolaptaki yoğurdun içine girer, korkunç gözüdür. Adamın karısı eve gelince adam “ben ölüyorum dolapta Azrail var” der. Kadın yine aynı cevabı verir ve dolabı açmaya gider. Kadın baykuşu görünce korkar ve “işte kocam işte sen aranızda halledin” der (Çiftçi, 2015: 219). Adam, karısının söylediklerinin doğru olup olmadığını ve ne yapacağını merak ettiği kurnazlık yapar. Bu sayede adam gerçekleri öğrenmiş olur.

Kahraman bir olay karşısında içine şüphe düştüğü için işin aslını öğrenmek adına kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin Balıkesir’de derlenen “Hoca” masalında, evli olan bir hoca bir kızı sürekli rahatsız eder. Kız hocayı tuzağa düşürür ve karısına her şeyi anlatır. Karısı hocayı bir güzel döver. Ertesi gün hoca vaaz sırasında sürekli namustan bahseder. Başka köyden kadının biri hocanın bu kadar namustan bahsetmesi üzerine bir kurnazlık yapar. Kadın, hocanın geçeceği çeşmenin yanına soyunup kendini kuma gömer. Hoca kadını görünce hemen eşeğinden inerek yanına gider ve kadına sarkıntılık eder. Kadın da hocayı döver (Kumartaşlıoğlu, 2006: 460-462). Kadın, hocanın sürekli namustan bahsetmesinden dolayı içine bir şüphe düşer. Kadın işin aslını merak eder ve bir kurnazlık yapar. Kadın yaptığı kurnazlıkla gerçekleri öğrenmiş olur.

Kahraman gizli olarak yapılan eylemin kimin tarafından yapıldığını merak ettiği için kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin Denizli’de derlenen bir masalda, üç oğlan kardeş çadırda kalırlar. Her gün oğlanlar çalışmaya gidince bir kız gelip yemeklerini ve temizliklerini yapıp ortadan kaybolur. Oğlanlar sırayla beklemeye karar

verirler fakat büyük ve ortanca oğlan uyuyup kalır. Küçük oğlan sıra ona geldiğinde abileri gibi uyumamak için bir kurnazlık yapar. Tavana ıslak mendil asar, o damladıkça tam kızın geleceği vakitte uyanır. Oğlan kızı yakalar ve birbirlerine âşık olurlar (Arslan, 2008: 300-301). Oğlanlar evlerine gelip yemeklerini ve temizliklerini yaparı merak ederler fakat bir türlü yakalayamazlar. Küçük oğlan kendi nöbeti sırasında merakını gidermek istediği için bir kurnazlık yapar ve gerçekleri öğrenmiş olur.

Yukarıda yer alan masala benzer olarak kahramanın bir eylemi yaparı merak ettiği için kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenmesi işlevine ulaşması Burdur Bucak'ta derlenen "Kaplumbağa Kız" masalında görülür. Bir padişah üç oğlana top attırır ve hangi oğlanın topu hangi kıza denk gelirse onunla evlenecektir. Küçük oğlanın topu bir kurbağaya denk gelir ve oğlan mecburen onunla evlenir. Kurbağa aslında güzel bir kızdır ve her gün oğlanın işlerini yapar. Oğlan her gün işlerin yapıldığını fark ettiğinde bir kurnazlık yapar. Evde uyumuş numarası yapar ve kızı yakalar. Oğlan kıza âşık olur ve onunla evlenir (Dalğar, 2010: 121-123). Oğlan bahtına düşen kurbağa kızla evlenir. Fakat kendisi çalışmaya gittiğinde evde kurbağadan başka kimsenin olmamasından dolayı işleri yaparı merak eder. Bu sebeple bir kurnazlık yapar ve sonrasında gerçekleri öğrenmiş olur.

Bir eylemin kimin tarafından yapıldığını merak eden kahramanın kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenmesi Kütahya'da derlenen "Kabak Kız" masalında da yer alır. Bir kadın Allah'a kabak şeklinde de olsa bir çocuk versin diye dua eder. Kadın kocası ile birlikte işe gittiğinde kabağın içinden çıkan kız ev işlerini yapar. Karı koca ev işlerini yaparı merak ettikleri için bir kurnazlık yaparlar. Bir gün kadın işe gider, kocası evde dolaba saklanır ve kabak kızı yakalar. Kabak kız onlara kadının dua ettiği çocuk olduğunu söyler (Fidan, 2019: 327-328). Karı koca evde kendilerinden başka yaşayan biri olmadığı için ev işlerini kimin yaptığını merak ederler. Meraklarından dolayı da bir kurnazlık yaparlar ve gerçekleri öğrenirler.

Kahraman mallarına biri tarafından zarar verildiğinde bunu kimin yaptığını merak ettiği için kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin Afyonkarahisar'da derlenen "İnsan Yiyen Kız" masalında, bir ailenin kız çocukları olur. Ailenin hayvanları her gün eksilmeye başlayınca üç kardeş ahır bekler fakat büyük ve ortanca oğlan uyuduğu için bir şey göremez. Küçük oğlan abilerini gibi uyumamak için ve merakından dolayı bir kurnazlık yapar. Oğlan parmağını keserek beklemeye başlar. Hayvanları yiyenin kız kardeşi olduğunu görür. Oğlan olanları ailesine anlatır ama kimse inanmaz. Oğlan evden

gider (Özçelik, 2004: 358-360). Oğlan ahırdaki hayvanlara kimin zarar verdiğini merak eder. Abileri gibi nöbet sırasında uyumamak ve zarar vereni öğrenmek için bir kurnazlık yapar. Kurnazlık sayesinde gerçekleri öğrenmiş olur.

Masallarda, kahraman kendisinden gizli bir şekilde evine giren birinin varlığından şüphelendiğinde kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin İzmir’de derlenen “Hırsız Kurbağa” masalında, bir kurbağa aç kalır ve yemek bulamaz. Kurbağa saraya herkes uyuduktan sonra mutfığa girip kalan yemekleri yer. Kral saraya birinin girdiğini fark eder ve bir kurnazlık yapar. Bir gece sarayın tüm ışıklarını söndürür sonra mutfığa girip masanın yanına saklanır. Kurbağa gelince ışığı açıp kurbağayı yakalar (Derdiçok, 2012: 96-97). Kral sarayına birinin girerek yemekleri yediğinden şüphelenir. Bunu kimin yaptığını merak eder ve bir kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda da gerçekleri öğrenmiş olur.

Yukarıda yer alan masala benzer olarak kahramanın evine birinin girmesinden şüphelendiği için kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenmesi İzmir’de derlenen “Çadırımın üstüne Şıp Dedi Damladı” masalında da yer alır. Bir kız babası onunla evlenmek istediği için düğün gecesi kaçır, ormanda bir ağaca çıkar. Kız acıkınca ormanda bir askerin çadırına girip yemeklerini yer. Komutan çadıra birinin girip yemeklerini yediğini fark eder. Askerlerden şüphelenir fakat onlarda yemediklerini söyler. Bunun üzerine komutanın merakı artar ve bir kurnazlık yapar. Yemekleri yiyen kişiyi yakalamak ve uyumamak için kafasının üstüne buz küpü asar, o damladıkça uyanık kalır. Komutan en sonunda kızı yakalar ve ona âşık olur (Derdiçok, 2012: 63-65). Komutan birinin girip yemeklerini yediğini anlayınca kim olduğunu merak eder ve bir kurnazlık yapar. Bu sayede çadırına girip yemeklerini yiyen kişiyi yani gerçekleri öğrenmiş olur.

Kahraman bir olay karşısında çevresindekiler tarafından uyarıldığında olayın aslını merak ettiği için kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin Bursa’da derlenen “Kıymalı Pide” masalında, bir adam kahvede sürekli karısının ona pidenin ortasını yedirdiğini söyleyerek eşini över. Kahvedekiler ise adama bunun bu durumun tuhaf olduğunu söyleyerek onu uyarırlar. Bir gün adam bir kurnazlık yapar. Karısını pide yaparken saklanıp izler. Karısının pidenin orta kısımlarına peynir, kenar kısımlarına kıyma koyduğunu görür (Sevinç, 2022: 275). Adam, kahvedekilerin onu uyarmasıyla içine bir şüphe düştüğü için kurnazlık yapar. Yaptığı kurnazlığın sonucunda da karısının aslında kendisine karşı bir kurnazlık yaptığını yani gerçekleri öğrenmiş olur.

Bazı masalarda kahramanın çevresinden biri kahramanın bir eyleminden şüphelendiği için merakından dolayı kurnazlık yaparak gerçekleri öğrenir. Örneğin “Keloğlan (Önal, 2011: 495)”, “Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş (Demirbaş, 2006: 324-326)”, “Derbeder Oğlanla Koçmar Keler (Uysal, 2008: 29-30)”, “Keloğlan” (Önal, 2011: 462-464)” masalarında, iki kardeş babalarından kalan malları paylaşırlar. Deli oğlan/ Keloğlan kendisine düşen öküzü bir kelere satar ve kelerin kaçtığı yerde hazine bulur. Hazineyi ölçmek için komşusundan kile ister. Komşusu oğlanın kileyi ne yapacağını merak ettiği için bir kurnazlık yapar. Kilenin altına yapıştırıcı sürer. Oğlan kileyi geri verdiğinde altını gören komşusu oğlanı yakalattır/ hazinenin yerini öğrenmeye çalışır. Oğlanın komşusu, oğlanın parası olmadığını bildiği için kile istemesinden şüphelenir. Oğlanın kileyi ne yapacağını merak ettiği için kurnazlık yapar ve hazineyi yani gerçekleri öğrenmiş olur.

Masal kahramanı birisi tarafından kendisine verilen nasihatlerin anlamını bilmediğinde ya da anlamadığında merak ettiği için kurnazlık yaparak gerçeklerin öğrenilmesi işlevine ulaşır. Örneğin Manisa’da derlenen “Mehmet Ağa” masasında, bir adama babası barbardan borç almamasını, devlet görevlisiyle dost olmamasını, karısına sırrını söylememesi konusunda nasihat verir. Adam ise bir kurnazlık yapar. Barbardan borç alır, devlet görevlisiyle dost olur, koç kesip çuvala koyar karısına birini öldürdüğünü söyler. Devlet görevlisi arkadaşı adamı görmeye geldiğinde karısı onun birini öldürdüğünü söyler. Devlet görevlisi adamı tutuklar. Barbar adam ise yakasına yapışıp borcunu ister. Adam babasının nasihatlerinin böylece anlar (Tunç, 2008: 257). Adam, babasının kendisine verdiği nasihatleri anlamaz ve anlamlarını merak eder. Bunun için ise bir kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda nasihatlerin anlamını ve gerçekleri öğrenmiş olur.

Masalarda kahramanın kurnazlık yaparak gerçeklerin öğrenilmesi işlevine ulaşmasında en çok karşımıza çıkan neden kahramanın bir olaydan şüphe duymasıdır. Kahraman genellikle bir olayı ya da durumu merak ettiğinde de kurnazlık yaparak gerçeklerin öğrenilmesi işlevine ulaşır.

2.3.1.4. İsteğe Ulaşılması

Batı Anadolu Masaları’nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan işlevlerden biri isteğe ulaşılmasıdır. Kahraman hayal ettiği ve arzu ettiği olguya ulaşmak amacıyla kurnazlık yaparak isteğe ulaşma işlevine ulaşır. Örneğin Denizli’de derlenen bir masalda, bir adam eşekle bir köye gider. O zamana kadar köylüler hiç eşekle karşılaşmadıkları için

hayvanın ne olduğunu sorarlar. Adam hayvanın eşek olduğunu ve eşeğin olduğu yerde vergi verilmediğini söyler. Köylüler vergi vermek istemedikleri için bir kurnazlık yapar. Köylüler eşeği satın alarak vergi almaya gelen tahsildara gösterirler. Tahsildar da hiç eşek görmediği için korkup kaçar (Arslan, 2008: 308-309). Köylüler, vergi vermek istememe isteklerini o zamana kadar görmedikleri bir hayvanın sağlayacağını duyunca satın alarak kurnazlık yaparlar. Tahsildarın eşekten korkup kaçmasıyla bu isteklerine ulaşmış olurlar.

Bazı masallarda kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulma amacıyla kurnazlık yaparak isteğine ulaşır. Örneğin “Üç Muzdarip (Göde, 2010: 310)” ve “Kel Kör Topal (Sevinç, 2022: 251-252)” masallarında, karanlık bastırınca ortada kalan kel, kör ve topal bir evin kapısını çalar. Evin sahibi adam/dev kel kafasını kaşımazsa, kör gözünü ovuşturmazsa, topal ayağını uzatmazsa onları misafir edeceğini söyler. Kelin kafası kaşındığı için kaşınmak, körün gözü sulandığı için ovuşturmak, topal ayağı ağrıdığı için uzatmak ister. Kel, kör ve topal bir kurnazlık yapar. Sohbet ederlerken kel babasının keçeden külah yaptığını/ kafasına kuş konduğunu söyleyerek kafasını kaşır. Kör babasının avcı olduğunu söyleyerek tüfeği gözüne dayar/ kuşu ben de gördüm dürbünle bakıyordum diyerek gözlerini kaşır. Topal, kel ve körün laflarına karşı yalan söyleyene bu girsin/ ben de kuşa tekme attım diyerek ayağını uzatır. Kel, kör ve topal içinde sürekli yaparak alışkanlık haline getirdikleri davranışların kısıtlanmasından dolayı zor duruma düşerler ve sürekli yaptıkları davranışları yapmak isterler. Bundan dolayı kurnazlık yaparak istediklerine ulaşırlar.

Kahraman daha önce hedeflediği ya da hayalini kurduğu konuma gelmek için kurnazlık yaparak isteğine ulaşılmasını sağlar. Örneğin “Üç Kızlar” (Ergun, 2014: 211-216), “Üç Kızlar (Sevinç, 2022: 201-205)”, “Terzi Kızla Padişah” (Ergun, 2014: 220-225) masallarında, bir kız padişahın ensesine vurmak için padişahla evlenmek istediğini söyler. Padişah bunu duyunca cellatlardan kızı öldürmelerini ister. Fakat cellatlar kızı öldürmez. Bu olanlardan sonra kızın, padişahın ensesine vurma isteği artar ve bir kurnazlık düşünür. Her gün farklı renklerde kıyafetler giyerek sarayın kapısına gider, nöbetçileri ve padişahı kendine âşık edip kendinde geçirir. Padişah kızı bulup onunla evlenir. Bir gün padişah kendi ayakkabılarını çevirirken karısının ayakkabılarını da çevirir. O sırada kız padişahın ensesine vurur. Padişah durumu anlar, mutlu mesut yaşamaya devam ederler. Padişah tarafından cellat edilmesi istenen kızın hırsı arttığı için kız kurnazlık yaparak isteğine ulaşmış olur.

Bölgede yer alan masalarda, kahraman yaptığı kurnazlık sayesinde isteğine ulaşır. Örneğin “Üç Oğlan (Erken, 2019: 15-17), “Dev (Çelik, 2019: 104-106)”, “Dev ile Üç Oğlan (Dalğar, 2010: 108-110)”, “Kahraman Çocuk (Tunç, 2008: 156-159)”, “Keloğlan (Kumartaşlıoğlu, 2006: 379-391)” “Lark Lurk (Kumartaşlıoğlu, 2006: 415-420)”, Çanakkale Bayramıç’te derlenen bir masalda (Meriç, 2019: 13-19)”, “Zümrüdü Anka Kuşu (Demirbaş, 2006: 193-198)”, “Zümrüdü Anka Kuşu (Bahadur, 2017: 165-171)”, “Zümrüdü Anka (Göde, 2010: 219-221), “Zümrüdü Anka Kuşu I (Bahadur, 2017: 171-173)”, “Âşık Garip (Ölmez, 2014: 204-210)” masallarında, bir oğlan yer altında kaldığında yeryüzüne çıkmak için Zümrüdü Anka Kuşu ile anlaşır. Zümrüdü Anka Kuşu, oğlandan kırk tuluk et ve su ister. Oğlan kuşun istediklerini bulur ve yola çıkarlar. Yeryüzüne çıkmaya az bir mesafe kaldığında et biter. Oğlan bir kurnazlık yapar. Kendi bacağına kesip kuşa verir. Yeryüzüne çıkınca kuş, eti oğlanın bacağına tekrar yapıştırır. Oğlan istediğinden engel karşısında vazgeçmek istemez. Bundan dolayı yaptığı kurnazlıkla isteğine ulaşmış olur.

Kahraman çevresinden duyarak merak ettiği şeyi elde etmek için kurnazlık yaparak isteğine ulaşır. Örneğin “Keloğlan ile Dünya Güzeli (Çiftçi, 2015: 227-228)”, Keloğlan ve dayısı herkesin parayla baktığı dünya güzeline bakmak isterler fakat paraları yoktur. Bu yüzden bir kurnazlık yaparlar. Bir keçi alıp sarayın önünde kesmeye çalışırlar. Keçinin sesini duyan kız ve nedimesi onlara bakıp gülmeye başlar. Dünya Güzeli, Keloğlan’ı ve dayısını saraya davet eder. Keloğlan ve dayısı, herkesin parayla bakıp ünü yayılan Dünya Güzeli’ni görmek amacıyla yaptıkları kurnazlık sonucunda isteklerine ulaşmış olurlar.

Kahraman içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak istediği için kurnazlık yaparak isteğine ulaşır. Örneğin “Nohut Adam (Çelik, 2019: 109)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 251-252) derlenen bir masalda, nohut çocuk tarla sürerken heybesi altın dolu bir adam görür ve ailesini fakirlikten kurtarmak ister. Bunun için bir kurnazlık yapar. Babasından onu adama satmasını ister. Nohut çocuk, adamın heybesini delerek altınları yolda düşmesini ve babasının toplamasını sağlar. Bu şekilde zengin olurlar. Nohut çocuk ailesini ve kendisini içinde buldukları yoksulluk durumundan kurtarma amacıyla yaptığı kurnazlıkla isteğine ulaşmış olur.

Bir yemeği yeme isteği taşıyan kahramanın kurnazlık yaparak isteğine ulaşması “Usta Çakal (Çiftçi, 2015: 219-223)” ve “Canavar ile Tilki (Çelik, 2019: 116-117)”

masallarında görülür. Usta Çakal/tilki, arkadaşlarıyla bir peynir/yağ alıp gömer. Usta Çakal/tilki bir türlü peyniri/yağı aklından çıkaramaz ve bir kurnazlık düşünür. Tilkilere akrabamın çocuğu olmuş oraya gidiyorum diye diye peyniri/yağı yiyip bitirir. Peynirin/yağın yendiğini gören tilkiler arasında ise kavga başlar. Usta Çakal, yeme isteği taşıdığı peyniri/yağı yemek için yaptığı kurnazlığın sonucunda Usta Çakal isteğine ulaşır.

Masallarda kahramanın genellikle hedeflediği ve gerçekleşmesini istediği eylemi elde etmek için kurnazlık yaparak bu işleve ulaştığı görülür. Daha sonra ise kahraman zor durumda kaldığında hedefinden vazgeçmemek için kurnazlık yaparak isteğine ulaşır.

2.3.1.5. Galip Gelinmesi

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan işlevlerden biri galip gelinmesidir. Kahraman genellikle kendisinin ulaşamayacağı ödülü almak, bir kişinin hakkının yenmesini engellemek, kendisini birine üstün göstermek amacıyla kurnazlık yaparak galip gelinmesi işlevine ulaştığı görülür.

Masallarda, kahraman bir rekabette ortaya koyulan büyük ödüle ulaşmak için kurnazlık yaparak galip gelir. Örneğin “Bitmeyen Masal (Ergun, 2014: 217-219)”, “Padişahla Nasreddin Hoca (Bahadır, 2017: 271)” masallarında, padişah hiç durmadan bitmeyen masal anlatını vezir yapacağı/ kızını vereceğini söyler. Kimse bitmeyen bir masal anlatamaz. Mehmet Ağa/Nasreddin Hoca yarışmak için saraya gider ve bir kurnazlık yapar. Anlattığı masalda sürekli aynı şeyi tekrarlayarak yarışı kazanır. Mehmet Ağa/ Nasreddin Hoca, padişahın düzenlediği yarışmada kendi çabasıyla elde edemeyeceği ödülü kazanmak için kurnazlık düşünür ve galip gelerek ödülü almış olur.

Kahraman bir kişinin statüsünden dolayı hakkının yenmesini engellemek için kurnazlık yaparak galip gelir. Örneğin Isparta Yalvaç'ta derlenen “Hesap” masalında, bir lokantaya giden fakir iki yumurta ister. Daha sonra iki lira hesap gelir. Adam bu duruma itiraz eder, lokantacı sen bu yumurtaları yemeseydin ben bunları kuluçkaya yatırarak satardım der ve mahkemelik olurlar. Fakir, İncili Çavuş'u kendine vekil tayin eder. İncili Çavuş bir kurnazlık yapar. Mahkemeye bilerek geç gelir ve geç kalma sebebinin bahçeye leblebi dikmek olduğunu söyler. Hâkim leblebinin dikilemeyeceğini söylediğinde İncili Çavuş “pişmiş yumurtadan civciv çıkar mı” der ve davayı fakir kazanır (Göde, 2010: 304). İncili Çavuş, mahkeme ortamında lokantacının statüsünden dolayı fakirin hakkını yemesini engellemek adına kurnazlık yapar ve galip gelir.

Batı Anadolu Masalları'nda kahraman kendini üstün göstermek istediği durumlarda kurnazlık yaparak galip gelir. Balıkesir'de derlenen "Kenan Vezirin Karısı" masalında, annesiyle birlikte hamama giden hizmetçi kız, oradaki kadının vezir karısı olmasını kıskanır ve bir kurnazlık yaparak kendini üstün gösterir. Kenan Vezir'in karısı olduğu söyler. Misafirlerini vezirin sarayında ağırlar ve yaptığı kurnazlık ortaya çıkmasını diye saraydaki hizmetçilere emirler verir. Kenan Vezir gelince ona misafirlerin yanında yaptıklarını ortaya çıkarmaması için yalvarır. Daha sonra vezirle evlenerek mutlu yaşar (Kumartaşlıoğlu, 2006: 324-327).

Kahraman karşı taraftan üstün olmak için var olan rekabette kurnazlık yaparak galip gelir. Örneğin "Tilki ile Kedi (Özçelik, 2004: 283-284)", "Tilki ile Kedi (Göde, 2010: 199)" masallarında, kedi ve tilki eve iyi bakanın evin reisi olmasına karar verirler. Kedi fazla av getirirken tilki av getiremez. Tilki bir kurnazlık yapar. Kediye "kürklü bey" adını verir. Kürklü bey lafını kullanarak hayvanlardan haraç alır ve evin reisi olur. Tilki, kediden üstün olmak ve evin reisi olmak için rekabetten dolayı kurnazlık yaparak başarılı olur. Kurnazlık sayesinde istediğine ulaşır.

Bölgede yer alan bazı masallarda kahraman kendisinden fiziki olarak üstün olan birine karşı üstün olduğunu kanıtlamak için giriştiği rekabette kurnazlık yaparak galip gelir. "Köse (Uysal, 2008: 18-20)", "Oduncu ile Oğlu (Kumartaşlıoğlu, 2006: 218-221)" ve Uşak'ta (Bahadur, 2017: 384-387) derlenen bir masalda, bir adam gittiği yerde devlerle karşılaşır. Devlerin gücüne ve boyutuna şaşkınlıkla bakar ve bir kurnazlık yapar. Taşın suyunu çıkarır diyerek devlere göstermeden yumurtaları/peyniri sıkır. Devler bir türlü taşın suyunu çıkaramaz ve adamdan korkmaya başlarlar. Adam, kendisini devlere karşı üstün göstermek ister. Bu sebeple kurnazlık yaparak amacına ulaşmış olur hatta kurnazlıkla sağladığı üstünlükle devlere korku verir.

Kahramanın fiziki olarak kendisinden üstün olan karşı tarafa kendisini üstün göstermek için kurnazlık yaparak galip gelmesi Uşak'ta derlenen "Köse Dayı" masalında da yer alır. Bir gün Köse Dayı dağa gider. Köse Dayı bir devle karşılaşır. Köse Dayı devden odunları köye kadar taşımamasını ister ve devin sırtına biner. Dev, Köse Dayı'ya hiç ağır olmadığını söyleyince Köse Dayı bir kurnazlık yapar. Deve ağırlığını meleklerin yukarıdan çektiğini söyler. Dev "melekler bıraksın da ağırlığına bakayım" deyince Köse Dayı elindeki nodulu devin sırtına batırır. Dev, Köse Dayı'nın ağır olduğunu düşünür (Bahadur, 2017: 287). Köse Dayı fiziki olarak devden küçük ve hafif olduğu için

kendisini deve üstün göstermek adına bir kurnazlık yapar. Yapılan kurnazlığın sonucunda dev kendisini deve üstün bir şekilde göstermiş olur.

Bazı masalarda kahraman yanındaki hayvan dostu sayesinde olacakları bilir ve kurnazlık yaparak galip gelir. Örneğin “Askere Giden Kız (Bahadır, 2017: 274-277)”, “Asker Olan Kız (Göde, 2010: 231-232)”, “Adamın Üç Kızı (Dalğar, 2010: 175-177)” masallarında, bir adamın küçük kızı babası için erkek kılığına girerek köpeği ile birlikte askere gider. Asker arkadaşları kızdan şüphelenirler ve farklı yollarla bunu anlamaya çalışır. Kız çarşıya alışverişe götürüp baktıklarıyla kız mı oğlan mı olduğunu anlamak için plan yaparlar. Kızın köpeği her şeyi kıza haber verir. Bu sebeple kız bir kurnazlık yapar. Çarşıda boncuk yerine çakı alır ve güllerden er kişiye bir gül yeter diyerek bir tane alır. Asker arkadaşları kızın oğlan olduğuna inanırlar. Kız köpeği sayesinde olacakları öğrenir. Kız olduğunu anlamasınlar diye asker arkadaşlarına karşı bir kurnazlık yapar ve kurnazlığın sonucunda onlara karşı galip gelir.

Yukarıda yer alan masalara benzer olarak kahramanın hayvan dostu sayesinde kurnazlık yaparak galip gelmesinin örnekleri “Yedi Kızlar (Özçelik, 2004: 465-466)” ve “Kız Babası (Ergun, 2014: 58-64)” masallarında da görülür. Bir adamın küçük kızı, üç/yedi oğlu olan adamın büyük oğlu para kazanma yarışına girerler ve farklı yerlere yola çıkarlar. Kız kılık değiştirerek bir saraya/ağaya çoban olur. Vezirin oğlu/ağanın oğlu çobanın kız olduğunda şüphelenir ve çeşitli yollarla anlamaya çalışır. Kızı sarrafa ve gül bahçesine götürür. Kızın kedisi/köpeği olacakları haber verdiği için kız kurnazlık yapar. Kız, sarrafta oğlanları baktığı nesnelere bakar ve gül bahçesinden gül almaz. Vezirin oğlu/ağanın oğlu, kızın oğlan olduğunu düşünür. Kız hayvan dostunun sayesinde olacakları öğrenmesiyle bir kurnazlık düşünür. Yaptığı kurnazlıkla hem oğlanın gerçeği öğrenmesine engel olur hem de oğlana karşı galip gelir.

Bölgedeki masalarda kahramanın galip gelme işlevine ulaşmak için yaptığı kurnazlıkların nedeni genellikle karşı taraftan üstün olduğunu göstermek istemesidir. Daha sonra kahramanın kendisini sınamak isteyen kişilere karşı kurnazlık yaparak gelip gelmesi yer alır.

2.3.1.6. Sevilen Kişiye Kavuşulması ve Evlenilmesi

Batı Anadolu Masaları’nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan işlevlerden biri sevilen kişiye kavuşulması ve evlenilmesidir. Kahraman sevdiğinden ayrı

düştüğünde, sevdiğine kavuşmak istediğinde, sevdiği başkasıyla evlendirileceğinde, sevdiği ile mutlu olmak istediğinde bir kurnazlık yaparak bu işleve ulaşır.

Masallarda, kahraman âşık olduğu kişiye ulaşmak için kurnazlık yaparak sevilen kişiye kavuşulması ve evlenilmesini işlevine ulaşır. Örneğin İzmir’de derlenen “Maymunlar Padişahı” masalında, bir padişah hiç gülmeyen kızını güldürene hem ödül hem de kızını vereceğini söyler. Başka bir ülkenin şehzadesi kızın dillere destan güzelliğini duyarak âşık olur ve kızla evlenmek ister. Bunun için bir kurnazlık düşünür. Bir gemi hazırlatarak kendisi maymun adamları goril kılığına girer. Kız penceresinden gemiyi görünce gülmeye başlar. Padişah, kızını bir maymuna vermek istemese de söz verdiği için verir (Derdiçok, 2012: 24-30). Oğlan, görmeden âşık olduğu kızla evlenmek için var olan durumu iyi değerlendirip bir kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda oğlan kızla evlenir.

Kahramanın bir engel karşısında kurnazlık yaparak sevdiğine kavuşması örneği Uşak’ta derlenen “Zengin Kızıyla Fakirin Oğlu” masalında yer alır. Zengin kız ve fakir oğlan birbirine âşık olur. Kızın babası, oğlana fakir olduğu için kızını vermek istemez. Bu sebeple bahane olsun diye oğlana zor bir görev verir. Evlerinin önündeki bir türlü kesilmeyen nacağın ucunu kıran ağacı kesmesini ister. Oğlan ağacı bir türlü kesemez. Kız bir kurnazlık yapar. Dama çıkıp tavuklarla ilgileniyormuş gibi yaparak oğlana yapacaklarını söyler. Oğlan ağacı kesmeyi başarır (Bahadır, 2017: 356). Kız, babasının verdiği oğlanla aralarında engel olarak gözüken işi oğlanın yapması için kurnazlıkla oğlana anlatır. Bu sayede kızın babası, kızını oğlana verir ve iki âşık birbirine kavuşmuş olur.

Bir engel karşısında kurnazlık yapılarak sevilen kişiye kavuşulması ve evlenilmesi örneği Afyonkarahisar’da derlenen “Balıkçının Oğlu” masalında da görülür. Padişah kızı ve balıkçı oğlu birbirlerine âşık olur. Kız, oğlanın fakir olmasından dolayı kavuşamayacaklarını bilir ve bir kurnazlık yapar. Oğlana verdiği altınlarla mal mülk aldırır. Padişah, oğlanın zengin olduğunu düşünerek kızını verir (Özçelik, 2004: 391-393). Kız, para konusunun oğlanla kavuşmalarına engel olacağını tahmin etmesinden dolayı kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda kız ve oğlan evlenir.

Yukarıda yer alan masallara benzer olarak kahramanın sevdiği ile arasında kavuşmaya engel olacak bir durum olduğunda kahraman kurnazlık yaparak sevdiğine kavuşur. Örneğin Uşak’ta derlenen “Keloğlanla Padişah” masalında, Keloğlan padişahın

kızına âşık olur. Keloğlan bir kurnazlık yapar. Padişahın altınları ölçmek için ayar isteyerek kendini zengin göstermeye çalışır. Daha sonra yolda gördüğü köylülere malların Keloğlan'a ait olduğunu söyletir. Padişah, kızını Keloğlan'a verir (Bahadur, 2017: 271-273). Keloğlan, fakir olmasının padişahın kızını istemesinde engel olacağını bildiği için kurnazlıklar yapar. Yaptığı kurnazlıklarla kendisini oldukça zengin göstererek padişahın kızını alır ve sevdiğine kavuşmuş olur.

Bazı masallarda, kahraman bir engel karşısında kendisini farklı göstererek kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda kahraman sevdiği ile evlenir. “Altmışlık, Yetmişlik, Seksenlik (Doğlarlıoğlu, 2013: 95-96)”, “Altmışlık, Yetmişlik, Seksenlik (Çakıcı, 2015: 109-110)”, “İki Yaşlı Kız (Çiftçi, 2015: 262-263)”, “Gül Güzeli (Önal, 2011: 358-359)”, “Üç Kız Kardeş (Tunç, 2008: 216-217)”, “İki Koca Kadın (Yıldırım, 2006: 294)” masallarında, yaşlı iki/üç kız kardeşten biri şehzadeye âşık olur. Bir gün oğlan, yaşlı kızların kapısının önünden geçerken yaşlı kız bir kurnazlık yapar. Ablasına eline maydanozun dikeninin battığı bağıarak söyler. Oğlan, kızın narin olduğunu düşünerek hemen kızını ister ve kızını verirler. Yaşlı kız, oğlanla aralarında yaş engeli olmasına rağmen kendisini yaptığı kurnazlıkla narin ve genç göstererek sevdiğine kavuşur ve onunla evlenir.

Masallarda, kahraman sevdiğinden ayrı kalacağını/ayrılacağını bildiğinde kurnazlık yaparak sevilen kişiye kavuşulmasını sağlamaya çalışır. “Şah İsmail (Çelik, 2009: 102-103)”, “Şah İsmail (Kumartaşlıoğlu, 2006: 276-290)”, “Şah İsmail ve Gülizar (Göde, 2010: 292-294)” ve Denizli’de (Arslan, 2008: 285-287) derlenen bir masalda, Şah İsmail ve Yörük kızını birbirine âşık olur. Yörükler başa bir yere taşınacağına kız bir kurnazlık yapar. Şah İsmail onu bulsun diye bir not yazıp taşın altına koyar. Şah İsmail notu bulunca kızın peşine düşer ve kızını bulur. Kız, Şah İsmail’den habersiz bir şekilde ayrı kalacağını farkında olduğu için yaptığı kurnazlıkla Şah İsmail’e haber verir. Kurnazlık sonucunda ise kız ve Şah İsmail birbirlerine kavuşmuş olurlar.

Batı Anadolu Masalları’nda kahraman genellikle sevdiğine kavuşmak istediğinde bir engelle karşılaştığında kurnazlık yaparak bu işleve ulaşır. Bu işleve ulaşmak için kahramanın kurnazlık yapmasının tek nedenin sevdiği kişi ile arasında olan engeller olduğu görülür.

2.3.1.7. İntikam Alınması

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan sonuçlardan biri intikam alınmasıdır. Kahraman kendisiyle dalga geçilmesine üzüldüğünde, hakkını almadığında, birine empati yaptırmak istediğinde kurnazlık yaparak intikam alma işlevine ulaşır.

Bölgede yer alan masallarda, kahramanın fiziki bir eksikliğinden dolayı dalga geçildiği durumlarda kahraman üzülr ve kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda intikam alma işlevine ulaşılır. Örneğin Çanakkale'de derlenen “Kuyruksuz Tilkiyle Arkadaşları” masalında, bir tilkinin arkadaşları onunla kuyruğu olmadığı için dalga geçerler. Kuyruksuz tilki bir kurnazlık yapar. Arkadaşlarını buzlu bir dere kenarında toplayıp dereden tavuk çıkaracağız diye kuyruklarını dereye sarkıtmalarını ister. Tilkiler denileni yapar. Tilkilerin kuyrukları buz tutunca kuyruksuz tilki avcılara haber verir. Tilkiler korkularından kuyruklarını kopararak kaçır (Türker, 2010: 367-368). Kuyruksuz Tilki arkadaşlarının onunla dalga geçmesinden rahatsız olduğu için bir kurnazlık yapar. Bu kurnazlıkla arkadaşlarını kuyruklarından ederek intikam almış olur.

Yukarıda yer alan masala benzer şekilde, kahramanın fiziki bir özelliğiyle dalga geçilmesinden dolayı kurnazlık yaparak intikam alma sonucuna ulaşması “Küçük Tilki (Kumartaşlıoğlu, 2006: 214)”, “Küçük Tilki (Dalğar, 2010: 86-87)”, “Çomar Çakal (Çiftçi, 2015: 209-210)”, “Tilki ile Çomar Çakal (Çiftçi, 2015: 231-232)”, “Güçük Kuyruklu Tilki (Arslan, 2008: 222)” masallarında da görülür. Bir tilki ile arkadaşları kuyruğu kısa olduğu için alay eder. Çomar Tilki bir kurnazlık düşünür. Arkadaşlarını üzüm/armut dolu tarlaya götürerek kuyruklarını ağaca bağlatır ve tarla sahibine haber verir. Tilkiler panikle ağaca bağlı kuyruklarını kopartarak kaçır. Çomar Tilki, arkadaşları kendisiyle dalga geçtiği için yaptığı kurnazlıkla intikam almış olur. Arkadaşlarının da artık kuyruğunun kısa olduğunu söyleyerek dalga geçer.

Bazı masallarda, karşı taraf kahramanla ortada bir sebep yokken dalga geçtiğinde kahraman kurnazlık yaparak intikam alır. Örneğin “Nar Tanesi (Özçelik, 2004: 388-390)” ve “Çobanın Karısı (Kumartaşlıoğlu, 2006: 434-437)” masallarında, bir padişah kızı başka bir padişah oğlunun üstüne nar tanesi atar/ yüzüne tükürür ve kız oğlanla dalga geçer. Oğlan kurnazlık yapar. Oğlan oduncu/hizmetçi kılığında saraya girer. Kız, oğlana âşık olur ve onunla kaçmak ister. Oğlan, kızı bir kümese getirerek orada yaşadığını söyler. Oğlan, kızıdan yiyecek çalmasını ister. En sonunda oğlan kıza kırık tarak, kırık tas ve yırtık peştamal vererek hamama gönderir. Oğlan hamamın kapısında kızı test ederek

gerçekleri ona anlatır. Oğlan, kendisini tanımayan bir sebep yokken onunla dalga geçen kıza bir kurnazlık yapar. Kızı kümeşte yaşatır hatta hırsızlık yaptırır. Oğlan, kıza alışık olmadığı zorlu bir hayat yaşatarak intikam almış olur.

Kahramana verilen söz yerine getirilmediğinde zaman kahraman hakkını alma amacıyla kurnazlık yaparak intikam alma işlevine ulaşır. Burdur Bucak'ta derlenen "Keloğlan'ın Sihirbazlığı" masalında, Keloğlan bir padişahın kızını ister. Padişah kızını vermek için Keloğlan'dan ülkedeki bütün güzel sesli kuşları bahçesine getirmesini şart koşar. Keloğlan karşısına çıkan dedenin söylediği sihirli sözcüklerle bunu yapar. Fakat padişah kızını başkasına verir. Keloğlan kurnazlık yapar. Öğrendiği sihirli kelimelerle düğün yerindeki herkesin dondurur. Padişaha sözünde durmasını söyler ve kızını ona verirse her şeyi düzelteceğini dile getirir. Keloğlan ile kız evlenir (Dalğar, 2010: 172-174). Keloğlan, padişahın şartını yerine getirmesine rağmen padişah sözünü tutmayarak Keloğlan'ın hakkını yer. Bunun üzerine Keloğlan yaptığı kurnazlıkla hem kıza alır hem de intikamını almış olur.

Masallarda, kahraman hakkını alamadığı durumlarda kurnazlık yaparak intikam alır. Örneğin Bursa'da derlenen "Ayı, Tilki, Tavşan ve Horoz" masalında, bir ayı yakaladığı avı tavşandan paylaşmasını ister. Tavşan herkese eşit parça verir fakat ayı kabul etmez ve tavşanı öldürür. Aynı durum horozun paylaşmasında da yaşanır. Ayı yine bir av yakalar, tilkiden paylaşmasını ister. Tilki avın tamamını ayıya verir. Tilki kendi payını alamadığı için kurnazlık yapar. Bir çukur kazarak ayıya içinde kendisinin çıkaramadığı bir av olduğunu söyler. Ayı çukura eğilince tilki onu içine atar. Ayı ölür (Sevinç, 2022: 174-176). Tilki, ayının eşit paylaşımı kabul etmediğini tavşanda ve horozda gördüğü için başına aynı şey gelsin istemez. Bu sebeple avın tamamını ayıya verir fakat kendisine düşen payı alamadığı için bir kurnazlık yapar ve intikamını almış olur.

Yukarıda yer alan masala benzer şekilde, kahraman kendisine düşen hakkı alamadığında kurnazlık yaparak intikam alır. "Tilki ile Tavşan (Çelik, 2019: 134)", "Tilki ile Tavşan (Önal, 2011: 469)" masallarında, tilki ile tavşan bir adamın/çocuğun ekmeğini alırlar. Fakat tilki, tavşanı kandırarak ekmeği tek başına yer. Bundan dolayı tavşan bir kurnazlık yapar. Tilkiye "göle gidelim senin kuyruğun uzun batırıp balık tutalım" der. Tilki kuyruğunu suya batırır ve kuyruğu donmaya başlar. Tilkinin gölün üstünde kuyruğu donduğu için kıpırdamaz, tavşan çekip gider. Tavşan birlikte başkasından aldıkları

ekmeği kendisine vermeyen tilkiye karşı bir kurnazlık yapar. Tilkiyi donmuş Şekilde gölün üstünde bırakarak intikamını almış olur.

Kahramanın hakkını alamadığı durumlarda kurnazlık yaparak intikam alma işlevine ulaşması Uşak'ta derlenen "Tilkiyle Ayı" masalında da gürölür. Ayı ile tilki bir gün bir bal bulurlar. Tilki, ayıya kış uykusundan önce biraz yemeyi teklif eder ve öyle de yaparlar. Fakat tilki balın hepsini yemek için uyumaz, ayı uyuyunca hepsini yer. Ayı uyanınca balın yerinde su olduğunu görür. Bunun üzerine ayı bir kurnazlık yapar. Tilkinin yakaladığı tavukları ondan habersiz bal çömleğine saklar. Tilki aç kalır (Bahadur, 2017: 377-378). Ayı, kendisini kandırarak hakkını yiyen tilkiye karşı bir kurnazlık yapar. Kurnazlıkla tilkinin haberi olmadan onun avlarını yiyerek intikamını almış olur.

Masallarda kahraman, kendisine yapılan kötü muameleyi karşı taraf empati yaparak anlaması için kurnazlık yaparak intikam alır. Örneğin İzmir'de derlenen "Leylek ile Tilki" masalında, tilki leyleği akşam yemeğine davet eder. Tilki yemeği düz tabaklara koyduğu için leylek yemek yiyemez ve çekip gider. Bir süre sonra leylek, tilkiyi yemeğe davet ederek bir kurnazlık yapar. Yemekleri vazo Şeklinde kaplara koyar. Tilki yemekleri bir türlü yiyemez ve burnu kaba sıkışarak aç kalır. Burnunda kapla çekip gider (Derdiçok, 2012: 89-90). Leylek, tilkinin ona yaptığı kötü muameleyi ona empati yaparak anlaması amacıyla bir kurnazlık yapar. Kurnazlık sonucunda da tilkinin kendisi gibi sinirlenip çıkıp gitmesini sağlayarak intikam almış olur.

Bölgedeki masallara bakıldığında kahramanın genellikle kendisiyle dalga geçildiği durumlarda kurnazlık yaparak intikam alma işlevine ulaştığı gürölür.

2.3.1.8. Ders Verilmesi

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan sonuçlardan biri de karşı tarafa ders verilmesidir. Kahraman genellikle kurnazlık yaparak karşısındakinin hatasını anlamasını sağlar. Örneğin Uşak'ta derlenen "Çıra" masalında, bir kadın sürekli kocasının toplayıp getirdiği çıraları komşularına verir. Adam karısına bu konuda laf anlatamaz ve bir kurnazlık yapar. Çıra toplamaya yanında karısını da götürür. Çuvalları karısını taştır. Kadın işin zorluğunu anlar ve bir daha komşulara çıra vermez (Bahadur, 2017: 373-374). Adam, karısına karşı yaptığı kurnazlıkla ona işin zorluğunu gösterir. Bu Şekilde ona ders verilmiş olur ve kadın hatasını anlar.

Kahramanın karşısındakinin hatasını anlaması için yaptığı kurnazlıkların bazı örnekleri "Tuz Kadar Sevmek (Önal, 2011: 465-466)", "Tuz Kadar Sevgi (Özçelik, 2004:

440-441)”, “Padişah ve Oğulları (Çelik, 2019: 134-135)”, “Tuz Kadar Sevgi (Bahadır, 2017: 212-213)”, “Duz Masalı (Arslan, 2008: 247-248)”, “Tuz Masalı (Derdiçok, 2012: 82-83)”, “Tuz Kadar Sevgi (Tunç, 2008: 196-197)” masallarında da yer alır. Bir baba çocuklarına onu ne kadar sevdiklerini sorar. Küçük çocuğu tuz kadar sevdiğini söyler. Adam buna sinirlenerek onu evden kovar. Çocuk başka bir memlekete gider ve seneler sonra babasını yemeğe davet eder. Fakat bir kurnazlık yapar. Yemeklere hiç tuz koydurmaz. Babası yemeğin tadının olmadığını söylediğinde tuzun önemini fark eder. Çocuk yaptığı kurnazlıkla önce tuzun önemini anlatır. Daha sonra da o olmadan her şeyin buradaki tuzsuz yemekler gibi olduğunu vurgulayarak babasına ders vermiş olur ve babasının hatasını anlamasını sağlar.

Kahraman sevdiklerine zarar verildiğinde kurnazlıkla yaparak karşı tarafa ders verilmesini sağlar. Örneğin Isparta Senirkent’te derlenen “Tuz Yediren Gelin” masalında, bir kadın kaynanasının yemeklerini bol tuzlu yapar. Oğlan bu durumu öğrendiğinde bir kurnazlık yapar. Yemekte annesinin tabağı ile karısının tabağını değiştirir ve evdeki tüm suları kaldırır. Kadın, kocası anlamasın diye yemeği yemek zorunda kalır. Kadın hatasını anlar fakat su ararken ölür (Yıldırım, 2006: 323). Oğlan, karısına yaptığı şeyin aynısını yaşatarak hatasını anlamasını sağlar. Yaptığı kurnazlıkla karısına ders vermiş olur. Fakat karısının ölmesi kurnazlığı yaparken tahmin edemediği bir durumdur.

Masallarda, kahraman kendisini hakkında kötü konuşulduğu zaman yaptığı kurnazlığın sonucunda karşı tarafa ders verilmesini sağlar. Bununla ilgili örnek Bursa’da derlenen “Hayır Söylemez” masalında görülür. Bir oğlan yolda gördüğü köylüsüne defalarca “Hayır Söylemez” diye seslenir. Bunun üzerine adam bir kurnazlık yapar. Oğlana köydeki ailesinin ve hayvanlarının öldüğünü söyler. Oğlan köye gittiğinde adamın yalan söylediği ortaya çıkar. Adama neden yalan söylediğini sorduğunda adam “sen bana Hayır Söylemez diye seslendin, ben de sana hayır söylemedim” der (Sevinç, 2022: 259-261). Adam, oğlanın kendine kötü bir şekilde seslenmesinden rahatsız olduğu için bir kurnazlık yapar. Oğlan adamın yaptığı kurnazlığın sonucunda hatasını anlayarak dersini alır.

Masallarda kahraman rahatsız edildiği için kurnazlık yaparak karşı tarafa ders verir. Örneğin Balıkesir’de derlenen “Papaz” masalında, Arap bir kadını rahatsız eder. Kadın olanları kocasına anlatır ve bir kurnazlık yaparlar. Kadın, Arap’ı evine çağırır.

Akşam Arap kadının evine gider. Kadının kocası alt katta bekler. Kazı kesip pişirirler. O sırada bir tıkırtı gelir. Kadın “kocam danayı aramaya gitmişti bulsa gelmezdi seni dananın yerine bağlayayım dana geldi diyeyim” der. Kadının kocası da odunla Arap’ı döver. Arap dersini alır ve bir daha kadına laf atmaz (Kumartaşlıoğlu, 2006: 457-459). Kadın rahatsız edilmesini kocasıyla paylaşır. Kocasıyla birlikte bu duruma son vermek adına bir kurnazlık düşünürler ve kurnazlığın sonucunda da Arap’a ders vermiş olurlar.

Kahraman rahatsız edildiği için yapılan kurnazlığın sonucunda ders verilmesinin örneği Balıkesir’de derlenen “Hoca” masalında yer alır. Bir hoca evli olduğu halde bir kızı sürekli rahatsız eder. Kız bir kurnazlık yapar. Hocayı evine davet edip hocanın kıyafetlerini çıkarttırır. Daha sonra hocanın kıyafetlerini götürüp karısına verir. Karısı hocayı bir güzel döver. Hoca dersini alır (Kumartaşlıoğlu, 2006: 460-462). Kız yaptığı kurnazlığın sonucunda hem hocaya ders vermiş olur hem de hocanın gerçek yüzünü karısına göstermiş olur.

Kahramanı rahatsız eden birine ders verilmesinin örneği Uşak’ta derlenen “Küçük Azrail” masalında vardır. Bir oğlan üç kız kardeşi rahatsız ettiği için kızlar bir kurnazlık yapar. Yemek hazırlayarak oğlanı hamama çağırırlar. Oğlana sürekli yemek yedirirler. Oğlan yemeklerden ve hamamın sıcaklığından dolayı kötü olur. Kızlar “Azrail geldi, canını alacak” diye oğlanı korkutur. Oğlan korkudan altına tuvaletini yapar. Kızlarla bir daha uğraşmaz (Bahadır, 2017: 248-249). Kızların yaptığı kurnazlık sonucunda oğlan rezil olur ve kızlar bu şekilde oğlana ders vermiş olurlar.

Bölgedeki masallara bakıldığında kahraman genellikle karşı taraf hatasını anlasın istediğinde kurnazlık yaparak ders verme işlevine ulaşır. Daha sonra ise kahraman rahatsız olduğu bir durumda kurnazlık yaparak onu rahatsız eden kişiye ders verir.

2.3.1.9. İyilik Yapılması

Batı Anadolu Masalları’nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan işlevlerden biri iyilik yapılmasıdır. Kahraman karşısındakini zor durumdan kurtarmak, verdiği sözü yerine getirmek istediğinde kurnazlık yapar ve iyilik yapılması işlevine ulaşır.

İyilik işlevine ulaşmayı sağlayan etkenlerin başında karşı tarafı zor bir durumdan kurtararak iyiliğe ulaşmak gelir. Muğla’da derlenen “İhtiyar Köpek” masalında, bir köpek yaşlandığı için dağa bırakılır. Köpek dağda gördüğü ayı ile arkadaş olur ve olanları anlatır. Köpeğin üzüldüğünü gören ayı bir kurnazlık düşünür. Ayı, köpeğin sahibinin kızını kaçıtır ve köpek kızı kurtarır. Sahipleri köpeği tekrar yanlarına alır (Önal, 2011:

488). Ayı, arkadaşı köpeğin istemediği zor bir durumun içinde olduğu görür. Bu sebeple yaptığı kurnazlıkla köpeğe iyilik yapmış olur.

Kahramanın karşı tarafı zor durumdan kurtarmak için kurnazlık yaparak iyilik yapılması işlevine ulaşması Isparta Sütçüler’de derlenen “Ali Cengiz Oyunu” masalında da görülür. Bir kadın saf olan çocuğunu okutması için kırk gün bir Arap’a emanet eder. Arap’ın oğlanı götürdüğü yerde oğlan Arap’ın kızı ile denk gelir. Arap oğlanı ata dönüştürür. Kız oğlanın yanına gelir ve bir kurnazlık planlar. Kız yakında düğünü olacağını at olarak oğlanı seçeceğini daha sonra kaçmasını oğlana anlatır. Kızın dediğini yaparlar, oğlan kaçıp gider (Demirbaş, 2006: 268-269). Kız, oğlanın ata dönülmesine üzülür ve onu bur zor durumdan kurtarmak için kurnazlık yapar. Yapıla kurnazlığın sonucunda kız oğlanı kurtarmış ve iyilik yapmış olur.

Kahramanın zor durumda kalan insanlara yardım etmek için kurnazlık yaparak iyilik işlevine ulaştığı da görülür. Denizli’de derlenen “Nurlu Çeşme” masalında, bir kız çeşmenin yanındaki ağaçta nakış işler. Hayvanlar kızın sudaki yansımadan korktuğu için su içemezler. Köylüler kızı aşağıya indirmeye çalışır ama başaramazlar. Bir nine kurnazlık yapar. Hazırladığı hamurla ağacın altına gidip ekmek pişirmek ister, her şeyi ters koyar. Kızın uyarmasına rağmen ters yapmaya devam eder. En sonuna kız ağaçtan inip nineye yardım eder. Hayvanlar da çeşmeden su içer (Arslan, 2008: 252-253). Nine, köylülere yardım edebilmek adına kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda köylülerin istediklerine ulaşmasını sağlayarak iyilik yapmış olur.

Bölgedeki masalarda, kahraman karşı tarafa verdiği sözü yerine getirmek için kurnazlık yaparak iyilik yapılması işlevine ulaşır. Örneğin “Tilki ile Değirmenci (Çiftçi, 2015: 250-251)”, “Değirmenci Beyi (Dalğar, 2010: 92-94)”, “Tilki ile Fakir (Demirbaş, 2006: 175-177)”, Denizli’de derlenen bir masalda (Arslan, 2008: 273-276), “Keloğlan ile Tilki (Özçelik, 2004: 290-291)”, “Hasırcıoğlu (Ölmez, 2014: 198-199)”, “Tilki ile Değirmenci (Göde, 2010: 202-203)”, “Titri Bey (Meriç, 2019: 20-22)”, “Tozlu Bey (Çelik, 2019: 113-114)” masallarında, bir tilki tavuk çalarken değirmenciye yakalanır. Tilki, değirmenciye padişahın kızını ona alacağını söyler. Tilki bir kurnazlık yapar. Değirmenciye ormanda saklanmasını söyler. Padişaha giderek damadının çaya düştüğünü/hırsızların soyduğunu söyler ve kıyafet ister. Değirmenci padişahın verdiği kıyafetleri giyer. Tilki, padişahın huzurunda değirmencinin olmayan mallarından ve mülklerinden bahseder. Padişah, kızını değirmenciye verir. Tilki, değirmenciye tavuk

çalarken verdiği sözü yerine getirmek için kurnazlık yapar. Bu sebeple tilki kurnazlık sonrasında sözünü yerine getirerek değirmenciye iyilik yapmış olur.

Bölgedeki masallarda kahraman genellikle karşı tarafa söz verdiğinde kurnazlık yapar ve kurnazlığın sonucunda iyilik yapılması işlevine ulaşır. Daha sonra kahramanın iyilik işlevine ulaşması için yaptığı kurnazlığın nedeni zor durumdan kurtulmadır.

2.3.1.10. Kötülük Yapılması

Batı Anadolu Masalları'nda kurnazlık yapıldıktan sonra ortaya çıkan işlevlerden biri kötülük yapılmasıdır. Kahraman kendisini kurtarmak istediğinde, ortada bir sebep yokken, bir olayı merak ettiğinde yaptığı kurnazlıkla elinde olmadan karşı tarafa kötülük yapar ve kötülük işlevine ulaşır.

Masallarda, kahraman kendini kurtarmak isterken yaptığı kurnazlıkla farkında olmadan karşı tarafa kötülük yapılmasına sebep olur. Örneğin Denizli'de derlenen "Darı" masalında, bir gün iki arkadaştan biri gördüğü tilkiyi tüfeğiyle vurur. Tilkiyi öldü zannederek sırtına asar. Tilki bir kurnazlık yapar. Yolda giderken sırtında olduğu adamın kışını tıkladmaya başlar. Adam arkadaşı yapıyor zanneder ve arkadaşıyla kavga eder. Tilki ise darı çuvalını alıp köye gider. İki arkadaşın tavuklarını yer (Arslan, 2008: 223-224). Tilki kendini kurtarma amacıyla bir kurnazlık yapar. Yaptığı kurnazlığın sonucunda farkında olmadan hem iki arkadaşın kavga etmesine neden olur hem de tavukları yiyerek onlara kötülük yapmış olur.

Bazı masallarda, kahraman herhangi bir neden yokken kurnazlık yapar ve bunun sonucunda yine farkında olmadan karşı tarafa kötülük yapmış olur. Örneğin "Kurnaz Tilki ile Canavar (Ergun, 2014: 271-273)", "Çanlı Tilki (Bahadır, 2017: 322)" masallarında, canavar/ayı, tilkiye elindeki bileziği/pulu nereden bulduğunu sorduğunda tilki bir kurnazlık yapar. Kuyruğunu çeşme deliğine soktuğunu/kuyuya salladığını o şekilde bulduğunu söyler. Canavar/ayı, tilkinin dediğini yapınca kuyruğu donar ve kopar. Tilki ortada bir neden yokken yaptığı kurnazlık sonucunda kötülük yapılmasına sebep olur ve canavarı/ayıyı kuyruğundan eder.

Kahraman bir olayı merak ettiğinde yaptığı kurnazlığın sonucunda kötülük yapma işlevine ulaşır. Örneğin Bursa'da derlenen "Ne Ekersen Onu Biçersin" masalında, bir kadın köyde iki yaşlı adamın sürekli "Ne ekersen onu biçersin, iyilik yaparsan iyilik kötülük yaparsan kötülük" diye bağırmasından rahatsız olur. Bir gün kadın yaşlı adamlardan birine iyilik yapar ve oğlunun savaştan geleceği haberini alır. Kadın kötülük

ne olacağını merak eder ve bir kurnazlık düşünür. Pide yapıp içine zehir koyar, iki yaşlı adamı çağırarak verir. Kadının oğlu, askerden dönerken yolda adamlarla karşılaşır. Yaşlı adamlar pideyi oğlana yemesi için verirler. Oğlan eve gelince hastalanır ve annesine pide yediğini söyler. Daha sonra oğlan ölür (Sevinç, 2022: 264-268). Kadın, yaşlı adamların söylediği nasihatın anlamını merak etmesinden dolayı bir kurnazlık yapar. Fakat kurnazlık sonucunda bilinçsiz bir şekilde oğluna ve kendine kötülük yapmış olur.

Batı Anadolu Masalları'nda kahramanın genellikle ortada bir neden yokken kurnazlık yaparak kötülük işlevine ulaştığı görülür. Daha sonra ise kahraman kendini kurtarmak için ve bir olayı merak ettiği için yaptığı kurnazlıklarda bu işleve ulaşır.

2.3.2. Metin Dışı İşlevler

Türk kültürünün bir parçası olan masallar, toplum içerisinde varlığını geçmişten bu yana devam ettirirler. Masalların nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşması ve gelecek nesillere ulaşacak olması da bunun bir ispatıdır. Masallarda yer alan işlevler, masal anlatısının unutulmasını ve kaybolmasını engellemesi açısından önem arz eder. Masal, hitap ettiği kişilere yönelik farklı çeşitli işlevler barındırabilir. Bu bağlamda halk bilgisi anlatı türlerinden biri olan masalları incelemek için işlevlerine ilişkin bir çalışma yapan bilim insanı William R. Bascom'un folklorun işlevleri modellemesi kullanılabilir. Bascom folklorun işlevlerini "hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplumsal kurumlara ve törelere destek verme; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi; toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması" (Bascom, 2014) olmak üzere dört başlık altında ele alır.

William R. Bascom'un belirlediği ilk işlev olan eğlenme, eğlendirme, hoşça vakit geçirme işlevi; halk bilgisi ürünlerinin icra ortamına bağlı olarak güldürmeyi ve güzel vakit geçirmeyi amaçlar. Bu sebeple masalların amaçlarından biri de onları dinleyen ve okuyan kişileri güldürerek güzel vakit geçirmesini sağlamasıdır. Batı Anadolu Masalları'nda özellikle bir tipin etrafında şekillenen ve içerisinde mizah unsuru taşıyan masallar eğlenme ve eğlendirme işlevini daha çok yerine getirir. Aynı zamanda bölgedeki masallarda kahramanın kurnazlık yaparken başına gelen bazı olayların mizah yaratması ve güldürü unsuru oluşturması masalın korunarak aktarılmasına da kolaylık sağlar. Bascom'a göre bütün folklor icraları sadece bir eğlence olmaktan uzaktır. Eğlence ve eğlendirme her ne kadar folklorun önemli hem de son derece önemli bir işleviyse de tek işlevi değildir. Gerek gülme gerekse hayal ve fantezi unsurları altında derin anlamlar vardır (Bascom, 2014: 78). Bu bağlamda da çalışmada yer alan masalarda kurnaz tip,

güldürü unsurunun arkasında güldürürken düşündürerek topluma ve bireylere ders verme, örnek olma vb. gibi işlevleri de içerisinde barındırır.

Örneğin Örneğin İzmir’de derlenen “Leylek ile Tilki” masalında, tilki leyleği akşam yemeğine davet eder. Tilki yemeği düz tabaklara koyduğu için leylek yemek yiyemez ve gider. Bir süre sonra leylek, tilkiyi yemeğe davet ederek bir kurnazlık yapar. Yemekleri vazo şeklinde kaplara koyar. Tilki yemekleri yemek isterken burnunu sürekli kaba sıkıştırır. Leylek tilkinin haline bakıp içten içe eğlenir. Tilki bir türlü yemeği yiyemez (Derdiçok, 2012: 89-90). Masalda, tilki leyleği yemeğe davet ettiğinde onun fiziksel özelliğini düşünmediği için leylek yemek yiyemez. Bir süre sonra leylek tilkiyi yemeğe davet ederek tilkinin kendisine yaşattığını yaşamasını ister ve bu yüzden kurnazlık yapar. Leyleğin yaptığı kurnazlık sayesinde tilki empati yaparak kendisine verilmek istenen dersi alır.

Bascom’un belirlediği ikinci işlev olan toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi; halk bilgisi ürünlerinin uygulanması, icra ve aktarımının desteklenmesi anlamına gelir. Masallar, toplumun değerlerini, toplum kurumlarını ve töreleri destekleme işlevini en iyi şekilde yerine getiren türlerden biridir. Bunun sebebi masal kahramanın toplumun inançlarını ve değerlerini bize yansıtması olabilir. Her anlatı gibi masal anlatısı da topluma iletilmesi için bazı mesajlar üstlenir. Masalların dinleyicisi genellikle çocuklardır. Çocuklara bu iletiler mesaj yoluyla aktarılır. Toplumun en küçük bireyleri olan çocuklara mesajların aktarılması farklı yöntemlerle yapılır. Bu sebeple çocuklar masallardaki mizah hayal ve olağanüstülüklerle ilintili masallarda yer alan mesajları alma konusunda daha uygundur. Çocuklara masallarda verilen en yaygın mesajlardan biri masal sonunda iyilerin ödüllendirip kötülerin cezalandırılmasıdır. Masal kahramanları ahlakı korur, ahlaki değerlerin uygulanış şeklini insanlara göstererek öğretir. Bu bağlamda masal kahramanları aslında masal geleneğinin taşıyıcısı konumundadır. Batı Anadolu Masalları içerisinde Türk toplumunun sosyal hayatı, düzeni, geçiş dönemleri, aile hayatı, kadın-erkek-çocuk için toplumdaki yeri ve görevleri vb. olmak üzere daha pek çok değeri bulunur. Çalışmada yer alan kurnaz tip yukarıda yer alan değerleri gösterip toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi açısından büyük bir zenginlik gösterir. Batı Anadolu Masalları’ndan bu işleve örnek vermek gerekirse:

Isparta Yalvaç'ta derlenen “Hesap” masalında, fakir bir adam lokantada yediği iki yumurtanın hesabı fazla gelince lokantacıyla tartışır. Lokantacı adama yumurtaları yemeseydi kuluçkaya yatırıp civciv çıkaracağını söyler ve mahkemelik olurlar. Fakir, İncili Çavuş'u kendine vekil tayin eder. İncili Çavuş ise adaleti sağlamak için bir kurnazlık düşünür ve bilerek mahkemeye geç gider. İncili Çavuş, hâkime çocukları için bahçeye leblebi dikerken geç kaldığını söyler. Hâkim leblebi dikilmez deyince İncili Çavuş “pişmiş yumurtadan da civciv çıkmaz” der ve davayı fakir kazanır (Göde, 2010: 304). İncili Çavuş bu masalda adaleti sağlamak amacıyla yaptığı kurnazlıkla fakirin hakkını korur. Aynı zamanda İncili Çavuş akıl yoluyla toplumsal değerlerin yaygınlaştırılabileceğini gösterir.

Bascom'un belirlediği üçüncü işlev olan eğitimin gelecek kuşaklara aktarılması özellikle yazılı kültür geleneğinin olmadığı veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve bu bilgilerin öğretileri son derece önemli eğitim unsurları olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir (Çobanoğlu, 2019: 263). Masallar, onu dinleyen ve okuyan kişilere yol gösterir; toplum düzenini, sözlü kültür alanı içindeki halka ait kullanımları gösterir. Masallar içinde bulunduğu kültüre ait sözlü kültür ürünlerinin, deyimlerin, alkışların ve halkın günlük hayatta kullandığı kelime kalıplarının gelecek kuşaklara aktarımında ve öğretiminde önemli bir role sahiptir. Çalışmada yer alan masalarda da dilsel gelişimin onu okuyan kişi açısından etkili bir araç olduğu görülür. Masalarda zıtlıkların yer alması ve kazandırılmak istenen davranışın öncelenmesi kurnaz tipinin yer aldığı masalarda açıkça görülür. Kurnaz tip toplumda olumsuz kavram alanı içerisinde olması bakımından masalarda örnek alınmaması gereken bir davranış olarak yer alır gibi gözükür. Fakat masalarda ortaya koyulan işlemlere bakıldığında kurnaz tipin pratik zekâsını kullanarak olumlu olgulara da hizmet etmesi itibariyle insanlara kazandırılmak istenen davranış olarak da ele alınabilir.

Örneğin Muğla'da derlenen “İhtiyar Köpek” masalında, bir köpek yaşlandığı için dağa bırakılır. Köpek dağda gördüğü ayı ile arkadaş olur ve olanları ona anlatır. Köpeğin üzüldüğünü gören ayı bir kurnazlık düşünür. Ayı, köpeğin sahibinin kızını kaçıtır ve köpek kızı kurtarır. Sahipleri köpeği tekrar yanlarına alır (Önal, 2011: 488). Masalda ayı arkadaşı köpek üzüldükçe kendi yaşamını sürdüremez ve ona iyilik yapmak adına kurnazlık yapar. Kurnazlığın sonucunda arkadaşı köpeği mutlu eder. Ayı bir durum

karşısında pratik zekâsını kullanarak yaptığı kurnazlıkla aslında insanlara bir davranış kazandırmak ister. İnsanlar çevrelerinde üzgün olan birini gördüğünde onlara yardım edebilmek adına bir eylemde bulunmalıdır.

William R. Bascom'un belirlediği son işlev olan toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi davranış örüntülerini sürdürme işlemini yerine getirir. Davranışları, inançları kurumları geçerli kılmak ya da doğrulamanın ötesinde, folklorun bazı şekilleri sosyal baskı uygulanması ve sosyal kontrol çalışması açısından önemlidir (Bascom, 2014: 81). Masal kahramanları insanlar için model oluşturur. Masallar, toplum içinde onaylanan davranışları kazanmaya, ahlaki değerlere uyan davranışları öğretmeye ve pekiştirmeye çalışır. Masallar ahlaki değerlerin tersi yönünde davrananları ve doğruluktan sapanları eleştirme, alaya alma ve gerektiğinde onları cezalandırma; kişinin karşılaştığı tüm zorlukların üstesinden yılmadan gelebilme; toplum ve bireyin düşüncesiyle algısını şekillendirmede ve toplumu yönetmede büyük bir biçimlendiricidir (Aday ve Akçalan, 2018: 244). Batı Anadolu Masalları'nda kurnaz tip yaptığı zekâ oyunu ile bazen toplum tarafından kabul gören ve onaylanan doğru düşünce, inanış ve davranışlar bunu yaparken; bazen de olumsuz anlam alanı içinde olduğunda karşısındakinin ahlaki ve toplumsal değerlerin aksi yönünde davranışlar sergilemesiyle cezalandırılmasını sağlar.

Örneğin Balıkesir'de derlenen "Hoca" masalında, evli olan bir hoca bir kızı sürekli rahatsız eder. Kız, hocayı tuzağa düşürür ve karısına her şeyi anlatır. Karısı hocayı bir güzel döver. Ertesi gün hoca vaaz sırasında sürekli namustan bahseder. Başka köyden kadın vaazı duyar ve bir kurnazlık yapar. Kadın, hocanın geçeceği çeşmenin yanına soyunup kendini kuma gömer. Hoca kadını görünce hemen eşeğinden inerek yanına gider ve kadına sarkıntılık eder. Kadın da hocayı döver (Kumartaşlıoğlu, 2006: 460-462). Toplumda din adamı olarak görülen hocalar insanlar için bir model oluştururlar ve topluma olumlu davranışlar kazandırmaya çalışırlar. Fakat masalda hoca vasfıyla yer alan kahraman ahlaki ve toplumsal değerlerin tam tersinde davranışlar sergiler. Bu sebeple hem karısı hem de başka bir kadın tarafından cezalandırılır.

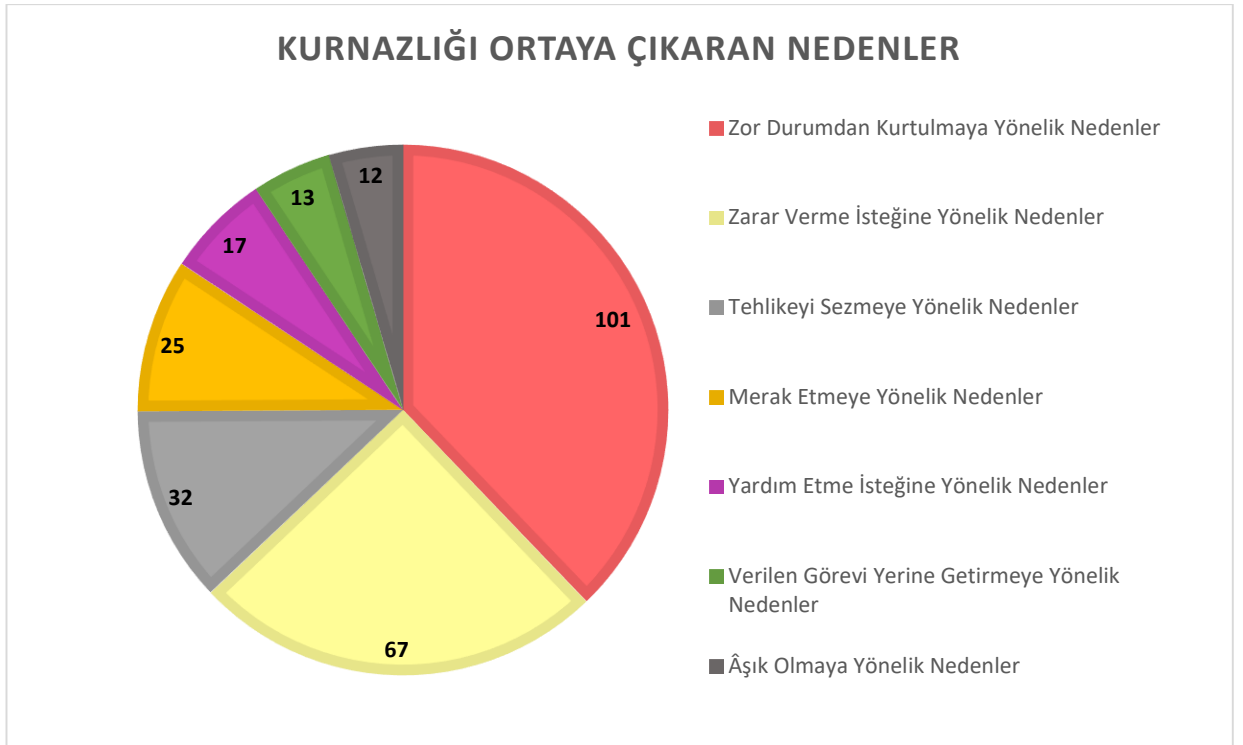
SONUÇ

Sözlü kültür geleneğinin eski ve önemli ürünlerinden biri olan masal içerisinde olağanüstülükler barındıran, yer ve zaman kavramı olmayan, anlatılırken inandırma amacı olmayan, kendine özgü bir dile sahip, herkese hitap eden, kuşaktan kuşağa aktarım gücüne sahip bir anlatıdır. Masallar, Türk kültürü için önemli bir yere sahiptir. Masal,

Türk kültürü içerisinde yer alan değerleri gelecek nesillere aktarırken işlevleri yönüyle de önem taşır. Masallar sadece eğlenme ve eğlendirme amacı taşımadığı için eğitici yönü bakımından bugüne kadar gelişerek varlığı devam ettirir. Bu bağlamda Türk masalları toplumun var oluşuna, günlük hayat düzenini ve kültürüne dair içerisinde bilgiler ve mesajlar barındırır. Masal evrensel bir tür olmasına rağmen anlatıldığı yere yerellik katar ve o yerin dil ve kültür özelliklerini yansıtır.

Çalışmada, Batı Anadolu Bölgesi coğrafi bir sınır olarak gözükmese de rağmen masallara yerellik katma, dil-kültür, inanç ve değer yargılarını yansıtmaya bakımından önemli bilgiler ortaya koyan kültürel bir havzadır. Batı Anadolu'ya yerleşen Türk boyları Orta Asya'dan beraberlerinde getirdikleri kendilerine özgü kültür birikimlerini bölgede devam ettirmeye çalışmışlardır. Türk boyları bunu Batı Anadolu'yu anlamlı ve kimlikli kılmak için yapmışlardır ve bölgede bir kültür aktarımı gerçekleştirmişlerdir.

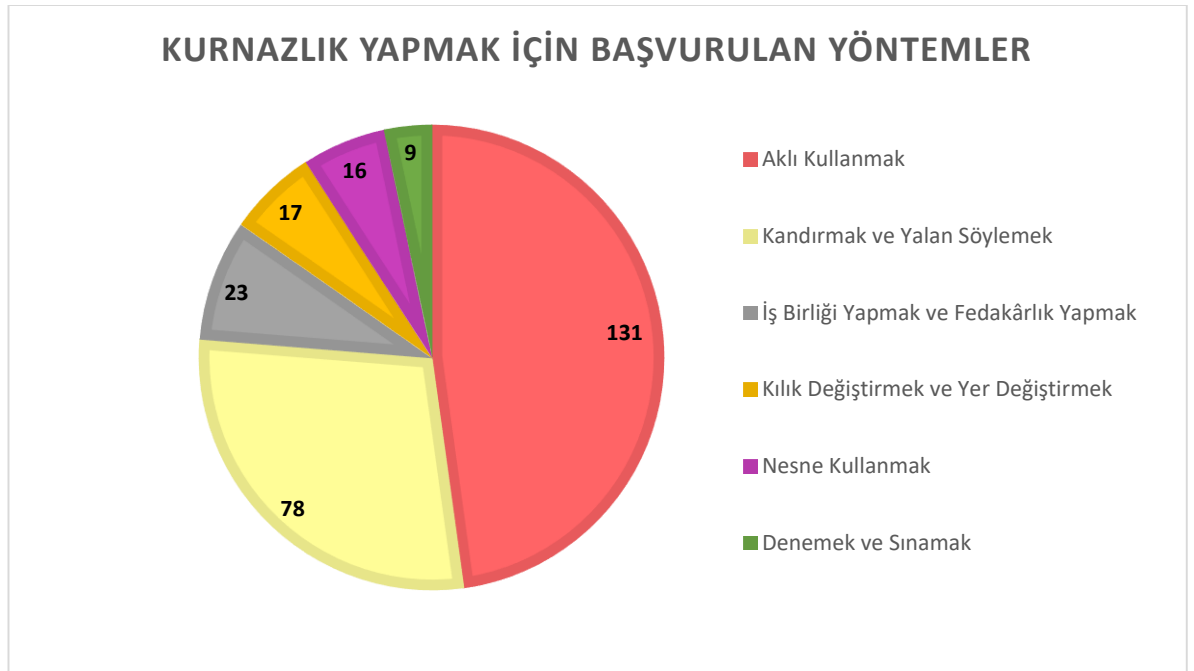
Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan masallar kurnaz tipi bağlamında ele alınırken kurnaz, kurnazlık ve kurnaz tip genellikle birbirleriyle karıştırılan hilekâr, düzenbaz, dolandırıcı olan olumsuz tiplerden ayrılmıştır. Bunun sebebi ise kurnaz kişi bir eylem gerçekleştirirken pratik zekâsını kullanır ve iyiye hizmet eder. Bu açıklama üzerinden ele aldığımız kurnaz tipi tespit edebilmek adına on altı ilin masal metinlerinin bulunduğu kitaplar ve tezler taranmış; 1100 masalın 246 tanesinde kurnaz tip karşımıza çıkmıştır. Bazı masalarda birden fazla kurnazlık tespit edilmiş ve ayrı ayrı incelenmiştir. Tespit edilen masallar değerlendirilirken kurnazlığı ortaya çıkaran nedenler, kurnazlık yapmak için başvurulan yöntemler ve kurnaz tipin işlevleri olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Her başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmış ve konuya ait masal metinleriyle birlikte incelenmiştir.

Grafik 1. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlığı Ortaya Çıkaran Nedenler

Tespit edilen masallar ilk olarak “Batı Anadolu Masallarında Kurnazlığı Ortaya Çıkaran Nedenler” başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Zor durumdan kurtulmaya yönelik nedenler 101 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman kendisinin ve sevdiğinin canını korumak istediğinde, içerisinde bulunduğu kötü bir durumdan kurtulmak istediğinde, yaptığı bir eylemden dolayı can tehlikesiyle karşılaştığında, malı mülkü söz konusu olduğunda zor durumdan kurtulmak için kurnazlık yapmıştır. Zarar verme isteğine yönelik nedenler 67 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman mal mülk söz konusu olduğunda, alay edilip küçümsendiğinde, yapmak istediği ya da yaptığı işin bozulacağını düşündüğünde, kendisine yapılan başkasına da yapılsın istediğinde, isteğine ulaşmaya çalışırken zarar vermek için kurnazlık yapmıştır. Tehlikeyi sezmeye yönelik nedenler 32 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman kendisinin ve sevdiklerinin canını korumak istediğinde, bir durumu önceden bildiğinde kurnazlık yapmıştır. Merak etmeye yönelik nedenler 25 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman birinin kim olduğunu öğrenmek istediğinde, bir durum hakkında gerçekleri öğrenmek istediğinde merak ettiği için kurnazlık yapmıştır. Yardım etmeye yönelik nedenler 17 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman can tehlikesine karşı, bir sırrın ortaya çıkmasına karşı vb.

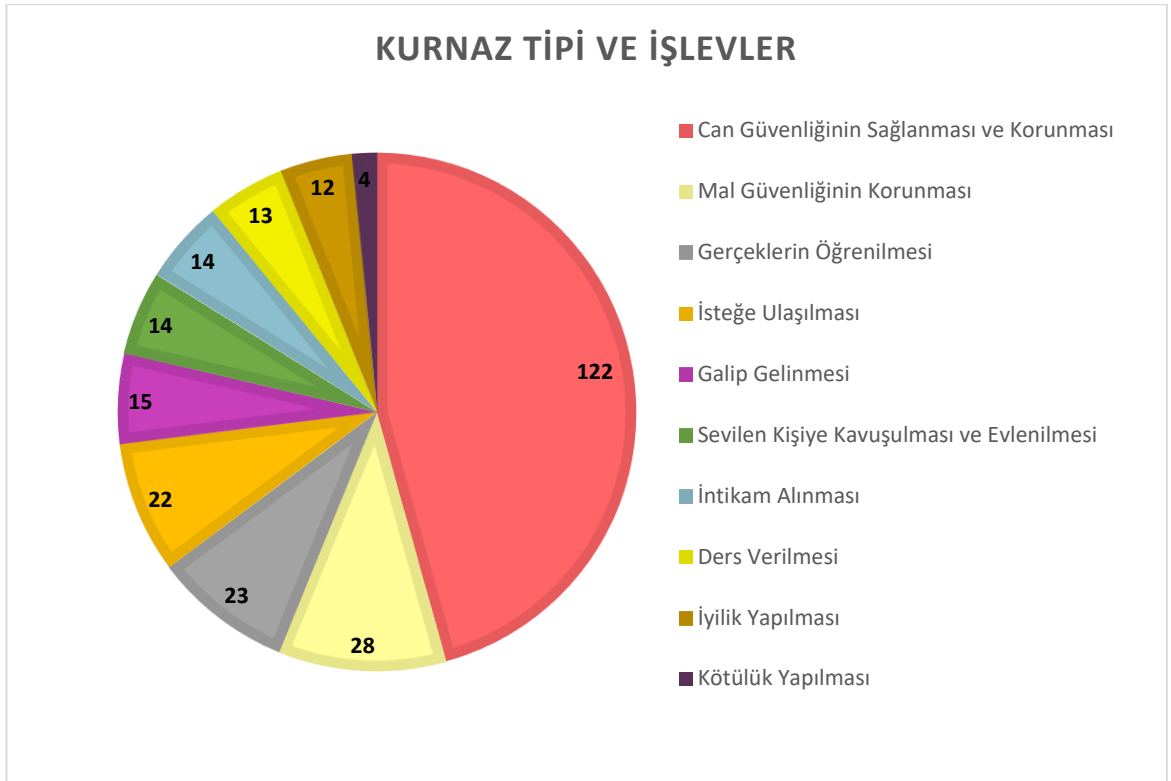
durumlarda kurnazlık yapmıştır. Verilen görevi yerine getirmeye yönelik nedenler 13 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman kendisinden üstün biri ona görev verdiği ve karşısındakini evlendirmeyi kendisine görev bildiğinde kurnazlık yapmıştır. Âşık olmaya yönelik nedenler 12 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman sevdiğinden ayrı kalacağına, para kavuşmalarına engel olacağına, sevdiğini etkilemek istediğinde aşkıdan dolayı kurnazlık yapmıştır.

Grafik 2. Batı Anadolu Masallarında Kurnazlık Yapmak İçin Başvurulan Yöntemler

Tespit edilen masallar ikinci olarak “Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Yapmak İçin Başvurulan Yöntemler” başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Aklını kullanma yöntemi 131 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman sevdiğine kavuşmak istediğinde, kendisinin ve sevdiklerinin canını kurtarmak istediğinde, malını korumaya çalıştığına, zor durumda kaldığına vb. durumlarda aklını kullanarak kurnazlık yapmıştır. Kandırma ve yalan söyleme yöntemi 78 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman masallarda can kurtarmak istediğinde, birine söz verdiği, malını korumak istediğinde vb. durumlarda kandırarak ve yalan söyleyerek kurnazlık yapmıştır. İş birliği ve fedakarlık yapma yöntemi 23 masalda karşımıza çıkmıştır. Masallarda genellikle zor durumda kaldığına, sevdiğine kavuşmak

istenildiğinde, birinin canı kurtarılmak istenildiğinde iş birliği yoluyla kurnazlık yapılmıştır. Kılık değiştirme ve yer değiştirme yöntemi 17 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman sevdiğine ulaşmak istediğinde, isteğine ulaşmaya çalıştığında, kendisiyle dalga geçildiğinde, hakkını alamadığında kılık değiştirerek kurnazlık yapmıştır. Kahraman bir eylemden dolayı canının tehlikeye gireceğini düşündüğünde veya başka biri kahramanın canının tehlikeye gireceğini düşündüğünde, kahraman empati yaptırarak karşı tarafın bir şeyleri anlamasını istediğinde yer değiştirerek kurnazlık yapmıştır. Nesne kullanma yöntemi 16 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman malı mülkü söz konusu olduğunda, zor bir durumdan kurtulmak istediğinde, bir olayı ya da durumu merak ettiğinde, kendisini üstün göstermek istediğinde, kendisinin ya da karşı tarafın canını kurtarmak istediğinde nesne kullanarak kurnazlık yapmıştır. Deneme ve sınama yöntemi 9 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman bir durumu merak ettiğinde, karşı tarafın bir olay sırasında ne yapacağını merak ettiğinde bu yöntemi kullanmıştır.

Grafik 3. Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi ve İşlevleri

Tespit edilen masallar üçüncü olarak ise “Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi ve İşlevleri” başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Can güvenliğinin korunması ve sağlanması işlevi 122 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman başkası tarafından bir kötülük geleceğinde ya da başkasının birine kötülük yapacağını bildiğinde, yaptığı bir eylemden dolayı can tehlikesiyle karşılaştığında kurnazlık yaparak can güvenliğini sağlama ve koruma işlevine ulaşmıştır. Mal güvenliğinin korunması işlevi 28 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman biri malına göz diktiğinde, malı başkasının eline geçtiğinde, malını geri almak istediğinde kurnazlık yaparak bu işleve ulaşmıştır. Gerçeklerin öğrenilmesi işlevi 23 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman bir olayı ya da durumu merak ettiğinde, kendisinden gizli bir eylem yapanı merak ettiğinde, bir durumdan şüphelendiğinde kurnazlık yaparak gerçeklerin öğrenilmesi işlevine ulaşmıştır. İsteğe ulaşılması işlevi 22 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman hayal ettiği ve arzu ettiği olguya ulaşmak amacıyla kurnazlık yaparak isteğe ulaşma işlevine ulaşmıştır. Galip gelinmesi işlevi 15 masal metninde karşımıza çıkmıştır. Kahraman genellikle kendisinin ulaşamayacağı ödülü almak, bir kişinin hakkının yenmesini engellemek, kendisini birine üstün göstermek amacıyla kurnazlık yaparak galip gelinmesi işlevine ulaşmıştır. Sevilen kişiye ulaşılması

ve kavuşulması işlevi 14 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman sevdiğinden ayrı düştüğünde, sevdiğine kavuşmak istediğinde, sevdiği başkasıyla evlendirileceğinde, sevdiği ile mutlu olmak istediğinde bir kurnazlık yaparak bu işleve ulaşmıştır. İntikam alınması işlevi 14 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman kendisiyle dalga geçilmesine üzüldüğünde, hakkını almadığında, birine empati yaptırmak istediğinde kurnazlık yaparak intikam alma işlevine ulaşmıştır. Ders verilmesi işlevi 13 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman genellikle kurnazlık yaparak karşısındakinin hatasını anlamasını sağlamıştır. İyilik yapılması işlevi 12 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman karşısındakini zor durumdan kurtarmak, verdiği sözü yerine getirmek istediğinde kurnazlık yapmış ve iyilik yapılması işlevine ulaşmıştır. Kötülük yapılması işlevi 4 masalda karşımıza çıkmıştır. Kahraman kendisini kurtarmak istediğinde, ortada bir sebep yokken, bir olayı merak ettiğinde yaptığı kurnazlıkla elinde olmadan karşı tarafa kötülük yapmış ve kötülük yapılması işlevine ulaşmıştır.

Çalışmada, Batı Anadolu Masallarında yer alan kurnaz ve kurnazlıkla genel ilgili bir portre çizilmiştir. On altı şehrin masalları incelendiğinde kurnazlığın bazı noktalarda birebir bazı noktalarda benzer nedenleri, işlevi ve yöntemleri olduğu açıkça göze çarpar. Masal metinlerinin çoğunun ortak olması ve çoğu şehirlerde çok az farklılıklarla bulunması buna en iyi örnektir. İncelenen masalarda kurnaz tipler, birçok benzer işleve sahiptir. Bu işlevler kurnaz tipinin yapısının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çalışma Batı Anadolu Bölgesi ile sınırlandırıldığı için diğer bölgelerde yer alan masalarda kurnaz tipler farklı olacaktır. Çünkü diğer bölgelerde yaratılmış olan kültürel havza farklıdır.

Masallar, kültür ve mesaj taşıyıcılığı görevi açısından önemli türlerden biridir. Bu bağlamda Batı Anadolu Masalları'nda kurnaz tipin metin içi ve metin dışı işlevleri de önem taşır. Sonuç olarak çalışmada elde edilen tüm veriler Batı Anadolu Masallarında yer alan kurnazlığı her açıdan inceleyerek ortaya koymuştur. Çalışmanın konu ile ilgili ileride yapılacak başka çalışmalara yardımcı olması temenni edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ADAY, Erdal, AKÇALAN, Hacer (2018). “Masalları Yeniden İşlevsel Kılmak: “Masal Evi” Projesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 237-246.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2002). *Taşeli Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara
- ALSAÇ, Fevziye (2017). *Anadolu Masallarında Yapı, İzlek ve Masal Kahramanlarının Tip Tahlili*, (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- ARSLAN, Mustafa (2006). “Küreselleşme Sürecinde Kültürün Trajedisi ve Türk Kültürü 1”, *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı II*, s. 9-15.
- ARSLAN, Mustafa, (2008). *Denizli Yöresinden Derlenmiş Masallar (İnceleme-Metinler)*, Zirve Yayınları, Denizli.
- BACON, Francis (2010), *Denemeler*, (Çev. Akşit Göktürk), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BAHADUR, Yeliz (2017). *Uşak’tan Derlenen Masallar Üzerine Bir İnceleme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- BALCI, Serkan, (2019). *Türk Dünyası Masal Tip Katalogu*, (Basılmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BASCOM, William (2014). “Folklorun Dört İşlevi” (Çev. Ferya Çalış), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*, Geleneksel Yayıncılık. Ankara.
- BAŞ, Bayram (2012). “Türk Masallarının Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Milli Folklor*, S. 93, s. 125-134.
- BAŞ, Melike (2017). “Türkçe Deyimlerde Göz Sözcüğünün Kavramsallaştırılması: Bilişsel Dilbilimsel Bir Çalışma”, *30. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, s. 69-75, Dilbilim Derneği Yayınları, Ankara.
- BORATAV, Pertev Naili (1978). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ÇAKICI, Erkan (2015). *Bilecik İli Söğüt İlçesi Küre Köyü Folkloru*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

- ÇELEPİ, Mehmet Surur (2016). “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Üniversite Gençliği”, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3, s. 15-35.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur (2019). “Batı Anadolu Efsanelerindeki Millî Mücadeleyi Kült Merkezli Okumak”, *Söylem Filoloji Dergisi*, S. 8, s. 374-396.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur (2020). “Toplumsal Anımsamanın Millî Bayramlar ile Gerçekleşmesi: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22 (TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı), s. 30-43.
- ÇELİK, Arife (2019). *Sağır Köyü Monografisi (Yalvaç-Isparta)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ÇİFTÇİ, Kenan (2015). *Aydın Halk Masalları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2019). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DALĞAR, Esra (2010). *Bucak Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- DEGH, Linda (1998). “Halk Anlatısı”, (Çev. Zerrin Karagülle), *Milli Folklor*, S. 39, s. 111-129.
- DEMİRBAŞ, Seher (2006). *Sütçüler Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- DERDİÇOK, Nükte Sevim (2012). *İzmir Şehrinde Derlenen Masallar Üzerine Bir İnceleme*, (Lisans Bitirme Tezi), Ege Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, İzmir.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2001), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DOĞLARLIOĞLU, Selma (2013). *Emet İlçe Merkez Folkloru*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

- EKİCİ, Metin (1998). “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi”, *Milli Folklor*, S. 39. s. 25-34.
- ELÇİN, Şükrü (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGUN, Pervin (2014). *Eskişehir Masalları*, Eskişehir Valiliği Yayınları, Eskişehir.
- ERKEN, Fethiye (2019). *Korkuteli İlçesi ve Köyleri Folkloru (Derleme, İnceleme)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- FİDAN, Seval (2019). *Kütahya Yöresi Çocuk Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- GONÇAROV, İvan Aleksandroviç (2019). *Oblomov*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu-Erol Güney), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GÖDE, Halil Altay (2010). *Yalvaç Masalları*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- GÜNAY, Umay (1992). “Masal”, *Türk Dünyası EI Kitabı*, C.III., Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (1985). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III: Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARGI İNCE, Gamze (2021). “Deyimlerde Kandırmak Kavramı”, *Homeros*, S. 4, s. 137-149.
- KUMARTAŞLIOĞLU, Satı (2006). *Balıkesir Masallarında Tip ve Motif Araştırması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- KUNOS, Ignac (1994). *Türk Halk Edebiyatı*, (Hzl. Tuncer Gülensoy), Bizim Gençlik Yayınları, Ankara.
- MALINOWSKİ, J. Bronislaw. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, (Çev. Saadet Özkal). Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- MERİÇ, Cem (2019). *Bayramiç Folkloru*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- OĞUZ, Mehmet Öcal vd. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- OĞUZ, Mehmet Öcal (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (1993). *Türk Mitolojisi I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÖLMEZ, Emin (2014). *Domaniç Masallarının Propp Metoduna Göre İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÖNAL, Mehmet Naci (2011). *Muğla Masalları*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- ÖZÇELİK, Mehmet (2004). *Afyonkarahisar Masalları Araştırma-İnceleme-Metin*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- ÖZDEMİR, Mehmet, KARAKAŞ YILDIRIM, Özge (2018). “Ahmet Mithat Efendi’nin Çengi Romanında Aile İçi Eğitim ve Öne Çıkan Değerler”, *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, S. 11 s. 254-276.
- ÖZER, Deniz (2019). *Keloğlan Masallarının Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- ÖZKAN, Asuman (2008). *Karakter Özellikleri İtibariyle Erzincan Masalında Tipler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim (1973). *Gümüşhane Masalları (Metin Toplama ve Tahlil)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2016). *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAMİ, Şemseddin (2014). *Kâmûs-ı Türkî*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul
- SARICA, Muhsine (2007). *Batı Anadolu’da Selçuklu Bizans Kültürel Etkileşimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- SEVER, Mustafa (1995). *Erciyes Yöresi Masallarında Tipler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SEVİNÇ, Ahmet (2022). *Kuzeybatı Bursa Masalları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SEYİDOĞLU, Bilge (1985); “Masal”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1990). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, (Basılmış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- TAŞTAN, Safiye (2015). *Manavgat Manavları: Folklor ve Etnografyası*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- TEZEL, Naki (2001). *Türk Masalları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- TİMİSİ, Ali Haydar (2007). *Anadolu Kültürü ve Semahlar*, (Basılmış Doktora Tezi), Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TUNÇ, Talha (2008). *Manisa Masalları Üzerine Bir İnceleme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- TÜRKER, Engin (2010). *Çan Yöresi Halk Bilimi Ürünleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- UYSAL, Yavuz (2008). *Gazipaşa’da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- YAVUZ, Muhsine Helimoğlu (2013). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Eğiten Kitap Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, Elif Ülkü (2006). *Senirkent-Uluborlu Yöresi Halk Edebiyatı Mahsulleri Üzerine Bir Araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- YILMAZ, Ayfer (2017). “Burhan Günel’in “Renkler ve Desenler” Adlı Öyküsünde “Bam Teli” Değirmeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 51 s. 213-219.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://sozluk.gov.tr/>

Kültür (Erişim Tarihi: 05.11.2022)

Masal (Erişim Tarihi: 08.11.2022)

Tip (Erişim Tarihi: 02.11.2022)

Motif (Erişim Tarihi: 15.11.2022)

Kurnaz (Erişim Tarihi: 18.11.2022)

Afyonkarahisar:

<https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/4/4/konumu.aspx> (Erişim Tarihi: 20.09.2022)

<https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/7/7/tarim.aspx> (Erişim Tarihi: 20.09.2022)

<https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/10/709/afyonkarahisarda-turizm.aspx> (Erişim Tarihi: 20.09.2022)

Antalya:

<https://www.antalya.bel.tr/BilgiEdin/Cografya> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

<https://www.antalya.bel.tr/BilgiEdin/ekonomi> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

<https://antalya.edu.tr/tr/fakulte-ve-enstituler/turizm-fakultesi/icerik/hakkimizda-1/neden-antalya> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

Aydın:

<https://aydin.bel.tr/detail/4377/kentin-cografyasi> (Erişim Tarihi: 20.09.2022)

Balıkesir:

<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65836/fiziki-ozellikler.html> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65879/ekonomik-yapi.html> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

Bilecik:

<https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69064/genel-bilgiler.html> (Erişim Tarihi: 28.09.2022)

Burdur:

<https://burdur.ktb.gov.tr/TR-155073/cografı-durumu.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2022)

<http://www.burdur.gov.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 30.09.2022)

Bursa:

<https://www.bursa.com.tr/tr/sayfa/bursa-hakkında-45/> (Erişim Tarihi: 05.10.2022)

Çanakkale:

<https://www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1125-cografı-yapi> (Erişim Tarihi: 05.10.2022)

<https://www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1122-canakkale-tarihi> (Erişim Tarihi: 05.10.2022)

Eskişehir:

https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=13 (Erişim Tarihi: 11.10.2022)

https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=15 (Erişim Tarihi: 11.10.2022)

https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=14 (Erişim Tarihi: 11.10.2022)

Isparta:

<https://isparta.bel.tr/isparta/#1587771542938-85c35085-a32> (Erişim Tarihi: 11.10.2022)

<https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71027/ekonomik-yapi.html> (Erişim Tarihi: 11.10.2022)

İzmir:

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77342/genel-bilgiler.html> (Erişim Tarihi: 14.10.2022)

Kütahya:

<https://www.kutahya.bel.tr/kenttarihi.asp> (Erişim Tarihi: 14.10.2022)

<https://www.kutahya.bel.tr/turizm.asp> (Erişim Tarihi: 14.10.2022)

Manisa:

<https://manisa.ktb.gov.tr/TR-151843/genel-bilgi-ve-tarihce.html>

(Erişim Tarihi: 14.10.2022)

Muğla:

<https://www.mu.edu.tr/tr/genel-bilgiler/bilgiler/mugla-hakkinda>

(Erişim Tarihi: 14.10.2022)

<https://mugla.ktb.gov.tr/TR-270593/idari-ve-ekonomik-yapi.html>

(Erişim Tarihi: 14.10.2022)

Uşak:

[https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_(il))

(Erişim Tarihi: 14.10.2022)